



ҮНДЭСНИЙ
СТАТИСТИКИЙН
ХОРОО

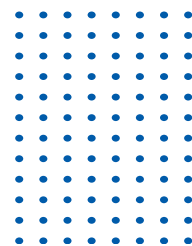
ХӨДӨӨ АЖ АХУЙН САЛБАРЫН ТАНИЛЦУУЛГА 2022

Улаанбаатар хот
2023 он



ҮНДЭСНИЙ
СТАТИСТИКИЙН
ХОРОО

ХӨДӨӨ АЖ АХУЙН САЛБАРЫН ТАНИЛЦУУЛГА 2022 ОН



Улаанбаатар хот
2023 он

ТАНИЛЦУУЛГЫГ НЭГТГЭН БОЛОВСРУУЛСАН:

Х.Тэмүүлэн	ҮСХ-ны ЭЗСГ-ын статистикч
Э.Алтантуяа	ҮСХ-ны ЭЗСГ-ын статистикч

ТАНИЛЦУУЛГЫГ ХЯНАСАН:

Б.Батдаваа	ҮСХ-ны дарга
Д.Лхамсүрэн	ҮСХ-ны дэд дарга
Ц.Тэгшжаргал	ҮСХ-ны Нэгдсэн статистикийн газрын дарга
М.Оюунжаргал	ҮСХ-ны ЭЗСГ-ын дарга
Э.Мягмарханд	ҮСХ-ны ЭЗСГ-ын ХААБОҮСХ-ийн дарга
Б. Уянгаа	ҮСХ-ны ЭЗСГ-ын ахлах статистикч

МОНГОЛ УЛСЫН ҮНДЭСНИЙ СТАТИСТИКИЙН ХОРОО

Монгол Улс, Улаанбаатар хот
Сүхбаатар дүүрэг, Бага тойруу-44
Засгийн газрын III байр
Утас: (976-51)-261565, 1900-1212
Факс: (976-11)-324518

Цахим хуудас: , www.1212.mn

Цахим хуудас: <http://nso.mn>, www.1212.mn

И-мэйл: information@nso.mn

АГУУЛГА

ХҮСНЭГТЭН МЭДЭЭЛЛИЙН ЖАГСААЛТ	iv
ЗУРГАН МЭДЭЭЛЛИЙН ЖАГСААЛТ	vi
ТОВЧИЛСОН ҮГИЙН ТАЙЛБАР	viii
НЭР ТОМЬЁОНЫ ТОВЧ ТАЙЛБАР, ТОДОРХОЙЛОЛТ	ix
ОРШИЛ.....	xii
I ХӨДӨӨ АЖ АХУЙН САЛБАР	2
1.1 Мал аж ахуйн салбарын эдийн засагт эзлэх байр суурь.....	2
1.2 Мал аж ахуйн салбарын үйлдвэрлэл.....	2
1.3 Нэг хүнд ногдох мал аж ахуйн бүтээгдэхүүн.....	4
1.4 Мал аж ахуйн бүтээгдэхүүний экспорт.....	4
1.5 Мал аж ахуйн бүтээгдэхүүний импорт	6
1.6 Мал аж ахуйн бүтээгдэхүүний боловсруулалт	7
II МАЛТАЙ БОЛОН МАЛЧИН ӨРХ, ТЭДГЭЭРИЙН СОЁЛ, АХУЙН ҮЗҮҮЛЭЛТҮҮД.....	10
2.1 Малтай өрх, малчин өрхийн тоо, байршил	10
2.2 Малгүй болсон болон шинээр малтай болсон өрх	13
2.3 Малчин өрхийн ам бүл	14
2.4 Малчин өрхийн соёл ахуйн зарим үзүүлэлт	15
III МАЛЧДЫН МЭДЭЭЛЭЛ.....	18
3.1 Малчдын тоо	18
3.2 Малчдын нас, хүйс.....	19
3.3 Үндсэн болон туслах малчин	21
3.4 Малчдын боловсролын түвшин	22
3.5 Малчдын гэрлэлтийн байдал	26
3.6 Малчдын нийгмийн даатгалын хамрагдалт	27
3.7 Малчдын эрүүл мэндийн даатгалын хамрагдалт.....	30
3.8 Малчдын гар утас болон интернэтийн хэрэглээ.....	31
3.9 Зээлтэй малчид.....	33
3.10 Хоршоо, нөхөрлөлийн гишүүн малчид	34
3.11 Малчин өрхийн хүүхдүүдийн цэцэрлэг, сургуульд хамрагдсан байдал	35
3.12 Малчин өрх дэх хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд	36
IV Малын тоо	39
4.1 Малын тоогоор тэргүүлсэн сумд	41
4.2 Малын тоогоор 2022 онд тэргүүлсэн аймаг	42
4.3 Адууны тоогоор тэргүүлсэн 5 сум.....	42
4.4 Үхрийн тоогоор тэргүүлсэн 5 сум	43
4.5 Тэмээний тоогоор тэргүүлсэн 5 сум.....	43
4.6 Хонины тоогоор тэргүүлсэн 5 сум.....	44
4.7 Ямааны тоогоор тэргүүлсэн 5 сум	44
4.8 Өрхийн аж ахуйн болон аж ахуйн нэгж, байгууллагын малын тоо	45

4.9	Малтай өрхийн бүлэглэлт	46
4.10	Малчин өрхийн малын бүлэглэлт	47
4.11	Сүргийн бүтэц	49
4.12	Хээлтэгч мал	54
4.13	Төл бойжилт	56
4.14	Хээл хаялт, сувайралт	58
4.15	Хээлтэгч, хээлтүүлэгчийн тохироо	60
4.16	Малын хэрэглээний зарлага	61
4.17	Том малын зүй бус хорогдол	63
4.18	Цэвэр үүлдрийн болон эрлийз, нутгийн шилдэг омгийн мал	68
4.19	Тэжээвэр амьтад	69
V	Малын бэлчээр, тэжээлийн хүрэлцээ, хангамж	73
5.1	Бэлчээрийн хүрэлцээ	73
5.2	Малын тэжээлийн үйлдвэрлэл, хангамж	74
5.3	Хашаа, худгийн тооллого	76
5.4	Мал эмнэлгийн үйлчилгээ	77
5.5	Малын индексжүүлсэн даатгалын үйлчилгээ	77
VI	МАЛ АЖ АХУЙН САЛБАР ДЭЛХИЙ ДАХИНД	80
6.1	Дэлхийн малын тоо	80
VII	ГАЗАР ТАРИАЛАН	83
7.1	Газар тариалангийн салбарын түүхэн тойм	83
7.2	Газар тариалан эрхэлсэн өрх, аж ахуй нэгж байгууллага	84
7.3	Газар тариалангийн бүтээгдэхүүний үйлдвэрлэл, нийлүүлэлт	86
7.4	Тариалсан талбай	88
7.5	Хураасан ургац	92
7.6	Га-гийн ургац	96
7.7	Хүлэмжийн тариалалт	99
7.8	Уринш	100
	ДҮГНЭЛТ	102
	ХАВСРАЛТ ХҮСНЭГТ	104

ХҮСНЭГТЭН МЭДЭЭЛЛИЙН ЖАГСААЛТ

ХҮСНЭГТ 1. МАЛ АЖ АХУЙН САЛБАРЫН ҮЙЛДВЭРЛЭЛ	2
ХҮСНЭГТ 2. МАЛ АЖ АХУЙН БҮТЭЭГДЭХҮҮНИЙ ҮЙЛДВЭРЛЭЛ, биет хэмжээгээр	3
ХҮСНЭГТ 3. НЭГ ХҮНД НОГДОХ МАЛ АЖ АХУЙН ГОЛ НЭРИЙН БҮТЭЭГДЭХҮҮН1	4
ХҮСНЭГТ 4. ХАА-Н ГАРАЛТАЙ БҮТЭЭГДЭХҮҮН ЭКСПОРТ	4
ХҮСНЭГТ 5. МАЛ АЖ АХУЙН ГАРАЛТАЙ ГОЛ НЭРИЙН БҮТЭЭГДЭХҮҮНИЙ ЭКСПОРТ	5
ХҮСНЭГТ 6. ХАА-Н ГАРАЛТАЙ БҮТЭЭГДЭХҮҮНИЙ ИМПОРТ	6
ХҮСНЭГТ 7. МАЛ АЖ АХУЙН ГОЛ НЭРИЙН БҮТЭЭГДЭХҮҮНИЙ ИМПОРТ	7
ХҮСНЭГТ 8. ДОТООДЫН ҮЙЛДВЭРТ БОЛОВСРУУЛСАН МАЛЫН ГАРАЛТАЙ БҮТЭЭГДЭХҮҮН	8
ХҮСНЭГТ 9. МАЛТАЙ БОЛОН МАЛЧИН ӨРХ, бүс, аймаг, нийслэлээр	12
ХҮСНЭГТ 10. МАЛЧИН ӨРХ, МАЛЧИН ӨРХИЙН АМ БҮЛ, НЭГ ӨРХӨД НОГДОХ МАЛЫН ТОО, 2022 ОН, малын тооны бүлэглэлтээр	15
ХҮСНЭГТ 11. МАЛЧИН ӨРХИЙН СОЁЛ АХУЙН ЗАРИМ ҮЗҮҮЛЭЛТҮҮД	15
ХҮСНЭГТ 12. ЦАХИЛГААН ҮҮСГҮҮРТЭЙ ӨРХИЙН ТОО, цахилгаан үүсгүүрийн төрлөөр	16
ХҮСНЭГТ 13. МАЛЧДЫН ТОО, бүс, аймаг, нийслэлээр	19
ХҮСНЭГТ 14. ҮНДСЭН БОЛОН ТУСЛАХ МАЛЧИД, 2022 ОН, насны бүлгээр	22
ХҮСНЭГТ 15. МАЛЧДЫН БОЛОВСРОЛЫН ТҮВШИН, 2022 ОН, насны бүлгээр, хувиар	23
ХҮСНЭГТ 16. БОЛОВСРОЛГҮЙ МАЛЧИН, 2022 ОН, хүйсээр	24
ХҮСНЭГТ 17. БАГА БОЛОВСРОЛТОЙ МАЛЧИД, 2022 ОН, хүйсээр	24
ХҮСНЭГТ 18. ДЭЭД БОЛОВСРОЛТОЙ МАЛЧИД, 2022 ОН, хүйсээр	26
ХҮСНЭГТ 19. МАЛЧДЫН ГЭРЛЭЛТИЙН БАЙДАЛ, 2022 он, насны бүлэг, гэрлэлтийн байдлаар	26
ХҮСНЭГТ 20. МАЛЧДЫН ГЭРЛЭЛТИЙН БАЙДАЛ, 2022 ОН, хувиар, насны бүлгээр	27
ХҮСНЭГТ 21. НИЙГМИЙН ДААТГАЛЫН ШИМТГЭЛ ТӨЛДӨГ АЖИЛЛАГЧИД БОЛОН МАЛЧИД, 2022 ОН	28
ХҮСНЭГТ 22. МАЛЧДЫН ГАР УТАС БОЛОН ИНТЕРНЭТ ХЭРЭГЛЭЭ, 2022 ОН, насны бүлгээр	31
ХҮСНЭГТ 23. ЗЭЭЛТЭЙ МАЛЧИД, 2022 ОН, хувиар, насны бүлгээр	33
ХҮСНЭГТ 24. ХОРШОО, НӨХӨРЛӨЛ, МАЛЧДЫН БҮЛЭГ, БУСАД БАЙГУУЛЛАГЫН ГИШҮҮН МАЛЧИД, ДҮНД ЭЗЛЭХ ХУВИАР, 2022 ОН, давхардсан тоогоор	34
ХҮСНЭГТ 25. МАЛЧИН ӨРХИЙН ХҮҮХДҮҮДИЙН ЦЭЦЭРЛЭГ, СУРГУУЛЬД ХАМРАГДСАН БАЙДАЛ, 2022 ОН	35
ХҮСНЭГТ 26. МАЛЧИН ӨРХИЙН ХҮҮХДҮҮДИЙН ЦЭЦЭРЛЭГ, СУРГУУЛИЙН ХАМРАГДАЛТ, 2022 ОН, бүс, аймаг, нийслэлээр	36
ХҮСНЭГТ 27. МАЛЧИН ӨРХИЙН АМ БҮЛ ДЭХ ХӨГЖЛИЙН БЭРХШЭЭЛТЭЙ ИРГЭД, хөгжлийн бэрхшээлийн төрлөөр	36
ХҮСНЭГТ 28. МАЛЧИН ӨРХИЙН АМ БҮЛ ДЭХ ХӨГЖЛИЙН БЭРХШЭЭЛТЭЙ ИРГЭД, 2022 ОН, бүс, аймаг, нийслэлээр, хөгжлийн бэрхшээлийн төрлөөр	37
ХҮСНЭГТ 29. МАЛЫН ТОО, төрлөөр	39
ХҮСНЭГТ 30. МАЛЫН ТОО, бүс, аймаг, нийслэлээр, малын төрлөөр	40
ХҮСНЭГТ 31. ӨРХИЙН АЖ АХУЙН БУЮУ ХУВИЙН МАЛЫН ТОО, малын төрлөөр	45
ХҮСНЭГТ 32. АЖ АХУЙН НЭГЖ, БАЙГУУЛЛАГЫН МАЛЫН ТОО, төрлөөр	46
ХҮСНЭГТ 33. МАЛТАЙ ӨРХИЙН МАЛЫН БҮЛЭГЛЭЛТ, малын төрлөөр	46
ХҮСНЭГТ 34. МАЛТАЙ НЭГ ӨРХӨД НОГДОХ МАЛЫН ТОО, малын тооны бүлэглэлтээр, малын төрлөөр	46
ХҮСНЭГТ 35. МАЛЧИН ӨРХИЙН МАЛЫН БҮЛЭГЛЭЛТ, малын төрлөөр	48
ХҮСНЭГТ 36. МАЛЧИН НЭГ ӨРХӨД НОГДОХ МАЛЫН ТОО, малын тооны бүлэглэлтээр, төрлөөр	48
ХҮСНЭГТ 37. МАЛЫН ТОО ТОЛГОЙ, жилүүдийн дунджаар	51
ХҮСНЭГТ 38. СҮРГИЙН БҮТЭЦ, 2022 ОН, малын төрлөөр	51
ХҮСНЭГТ 39. СҮРГИЙН БҮТЭЦ, хувиар	52
ХҮСНЭГТ 40. НАС ГҮЙЦСЭН ЭР МАЛЫН ТОО	52
ХҮСНЭГТ 41. ХЭЭЛТЭГЧ МАЛЫН ТОО, малын төрлөөр	54
ХҮСНЭГТ 42. СҮРЭГТ ХЭЭЛТЭГЧ МАЛЫН ЭЗЛЭХ ХУВЬ, малын төрлөөр	54
ХҮСНЭГТ 43. ХЭЭЛТЭГЧ МАЛЫН ТОО, бүс, аймаг, нийслэлээр, малын төрлөөр	55
ХҮСНЭГТ 44. ТӨЛЛӨСӨН ХЭЭЛТЭГЧ МАЛЫН ТОО, бүс, аймаг, нийслэлээр, малын төрлөөр	56
ХҮСНЭГТ 45. БОЙЖУУЛСАН ТӨЛ, бүс, аймаг, нийслэлээр, төрлөөр	57
ХҮСНЭГТ 46. ТӨЛ БОЙЖИЛТ, малын төрлөөр	57
ХҮСНЭГТ 47. ХЭЭЛ ХАЯЖ, СУВАЙРСАН ЭХ МАЛЫН ТОО	59
ХҮСНЭГТ 48. ХЭЭЛ ХАЯЖ, СУВАЙРСАН ЭХ МАЛ, бүс, аймаг, нийслэлээр	60
ХҮСНЭГТ 49. ХЭЭЛТҮҮЛЭГЧ МАЛЫН ТОО, малын төрлөөр	60

ХҮСНЭГТ 50. ХЭЭЛТЭГЧ, ХЭЭЛТҮҮЛЭГЧИЙН ТОХИРОО, малын төрлөөр	61
ХҮСНЭГТ 51. МАЛЫН ХЭРЭГЛЭЭНИЙ ЗАРЛАГА, малын төрлөөр	61
ХҮСНЭГТ 52. МАЛЫН ХЭРЭГЛЭЭНИЙ ЗАРЛАГА, бүс, аймаг, нийслэл, малын төрлөөр	62
ХҮСНЭГТ 53. ЗАХ ЗЭЭЛД ХУДАЛДАН БОРЛУУЛСАН БОЛОН АЖ АХУЙН ДОТООДОД ХЭРЭГЛЭСЭН МАЛЫН ТОО, малын төрлөөр	62
ХҮСНЭГТ 54. ТОМ МАЛЫН ЗҮЙ БУС ХОРОГДОЛ, малын төрлөөр	64
ХҮСНЭГТ 55. ТОМ МАЛЫН ЗҮЙ БУС ХОРОГДОЛ, малын төрлөөр, бүс, аймаг, нийслэлээр, малын төрлөөр	65
ХҮСНЭГТ 56. МАЛТАЙ ӨРХИЙН ТОМ МАЛЫН ЗҮЙ БУС ХОРОГДОЛ, 2022 ОН, өрхийн бүлэглэлтээр	66
ХҮСНЭГТ 57. ГЭНЭТИЙН АЮУЛ, АЮУЛТ ҮЗЭГДЛЭЭР ХОРОГДСОН МАЛЫН ТОО, малын төрлөөр	68
ХҮСНЭГТ 58. ЦЭВЭР ҮҮЛДРИЙН БОЛОН ЭРЛИЙЗ, НУТГИЙН ШИЛДЭГ ОМГИЙН МАЛЫН ТОО, малын төрлөөр	69
ХҮСНЭГТ 59. ТЭЖЭЭВЭР АМЬТАД, ТЭДГЭЭРИЙГ ӨСГӨН ҮРЖҮҮЛДЭГ ӨРХИЙН ТОО	69
ХҮСНЭГТ 60. ТЭЖЭЭВЭР АМЬТАД, бүс, аймаг, нийслэлээр	70
ХҮСНЭГТ 61. ТЭЖЭЭВЭР АМЬТАД, бүс, аймаг, нийслэлээр	71
ХҮСНЭГТ 62. БЭЛЧЭЭРИЙН ХҮРЭЛЦЭЭ ХАНГАМЖ	73
ХҮСНЭГТ 63. БЭЛТГЭСЭН ТЭЖЭЭЛ, нэр төрлөөр	74
ХҮСНЭГТ 64. БЭЛТГЭСЭН ТЭЖЭЭЛ, бүс, аймаг, нийслэлээр	75
ХҮСНЭГТ 65. ҮЙЛДВЭРЛЭСЭН ТЭЖЭЭЛИЙН ХАНГАМЖ	76
ХҮСНЭГТ 66. ХУДАГ, УСАН САНГИЙН ТОО, тооллого явагдсан оноор	76
ХҮСНЭГТ 67. МАЛЫН ХАШААНЫ ТОО, ХАНГАМЖ, тооллого явагдсан оноор	76
ХҮСНЭГТ 68. МАЛ ЭМНЭЛГИЙН АРГА ХЭМЖЭЭНИЙ МЭДЭЭ	77
ХҮСНЭГТ 69. ДААТГАЛД ХАМРАГДСАН ӨРХ, малын тоо	77
ХҮСНЭГТ 70. ДЭЛХИЙН МАЛЫН ТОО, малын тоо	80
ХҮСНЭГТ 71. ДЭЛХИЙН МАЛЫН ТОО, бүс, нутгаар	80
ХҮСНЭГТ 72. ДЭЛХИЙН МАЛЫН ТОО, 2021 ОН	81
ХҮСНЭГТ 73. ТАРИАЛАН ЭРХЭЛСЭН ӨРХ, АЖ АХУЙН НЭГЖ БАЙГУУЛЛАГА, бүс, аймаг, нийслэлээр ...	84
ХҮСНЭГТ 74. ТАРИАЛАН ЭРХЭЛДЭГ ӨРХИЙН АМ БҮЛ, НЭГ ӨРХӨД НОГ ДОХ ТАРИАЛСАН ТАЛБАЙН ХЭМЖЭЭ, 2022 ОН, тариалсан талбайн бүлэглэлтээр	86
ХҮСНЭГТ 75. ГАЗАР ТАРИАЛАНГИЙН САЛБАРЫН ҮЙЛДВЭРЛЭЛ	87
ХҮСНЭГТ 76. ГАЗАР ТАРИАЛАНГИЙН БҮТЭЭГДЭХҮҮНИЙ ҮЙЛДВЭРЛЭЛ, НИЙЛҮҮЛЭЛТ	87
ХҮСНЭГТ 77. ДОТООДЫН ҮЙЛДВЭРЛЭЛИЙГ НИЙТ НИЙЛҮҮЛЭЛТЭД, ИМПОРТЫГ ДОТООДЫН ҮЙЛДВЭРЛЭЛД ХАРЬЦУУЛСАН ХАРЬЦАА	87
ХҮСНЭГТ 78. ГАЗАР ТАРИАЛАНГИЙН ГОЛ НЭР ТӨРЛИЙН БҮТЭЭГДЭХҮҮНИЙ ҮЙЛДВЭРЛЭГЧИЙН ҮНИЙН ИНДЕКС, (2015 он=100%), бүтээгдэхүүний төрлөөр, хувь	88
ХҮСНЭГТ 79. ТАРИАЛСАН ТАЛБАЙ	88
ХҮСНЭГТ 80. НИЙТ ТАРИАЛСАН ТАЛБАЙ, аймаг, нийслэлээр	89
ХҮСНЭГТ 81. УСАЛГААТАЙ ТАЛБАЙН ТАРИАЛАЛТ, эзлэх хувь	91
ХҮСНЭГТ 82. УСАЛГААТАЙ ТАЛБАЙН ТАРИАЛАЛТ, бүс, аймаг, нийслэлээр	92
ХҮСНЭГТ 83. УСАЛГААТАЙ ТАЛБАЙН ТАРИАЛАЛТ, аж ахуйн төрлөөр	92
ХҮСНЭГТ 84. ХУРААСАН УРГАЦ, ургамлын төрлөөр	93
ХҮСНЭГТ 85. УРГАЦ ХУРААЛТ, сонгосон онуудаар	93
ХҮСНЭГТ 86. ХУРААСАН УРГАЦ, 2022 ОН, аж ахуйн төрлөөр	94
ХҮСНЭГТ 87. ХУРААСАН УРГАЦ, 2022 ОН, өрх, ААНБ-аар, ургамлын төрлөөр, аймаг, нийслэлээр	95
ХҮСНЭГТ 88. ГА-ГИЙН УРГАЦ, ургамлын төрлөөр	96
ХҮСНЭГТ 89. ХУРААСАН УРГАЦ, ТАРИАЛСАН ТАЛБАЙ, ГА-ГИЙН УРГАЦЫН ДЭЭД ХЭМЖЭЭ, ургамлын төрлөөр	96
ХҮСНЭГТ 90. ГА-ГААС ХУРААСАН ҮР ТАРИА, ТӨМСНИЙ УРГАЦ, аж ахуйн төрлөөр	98
ХҮСНЭГТ 91. НЭГ ГА ХУРААСАН ТАЛБАЙГААС ХУРААСАН ҮР ТАРИА, ТӨМСНИЙ УРГАЦ	99
ХҮСНЭГТ 92. ХҮЛЭМЖИЙН ТАРИАЛАЛТ, аж ахуйн төрлөөр	99
ХҮСНЭГТ 93. ХҮЛЭМЖЭЭС ХУРААСАН УРГАЦ	100
ХҮСНЭГТ 94. УРИНШ БОЛОВСРУУЛАЛТ	101

ЗУРГАН МЭДЭЭЛЛИЙН ЖАГСААЛТ

ЗУРАГ 1. ДНБ-Д ХАА-Н САЛБАРЫН НЭМЭГДЭЛ ӨРТГИЙН ЭЗЛЭХ ХУВЬ	2
ЗУРАГ 2. НИЙТ ӨРХӨД МАЛЧИН ӨРХИЙН ЭЗЛЭХ ХУВЬ, оноор	10
ЗУРАГ 3. НИЙТ ӨРХӨД МАЛЧИН ӨРХИЙН ЭЗЛЭХ ХУВЬ, 2022 ОН, аймаг, нийслэлээр	11
ЗУРАГ 4. МАЛЧИН ӨРХ, 2022 ОН, аймаг, нийслэлээр	11
ЗУРАГ 5. НИЙТ ӨРХӨД МАЛТАЙ ӨРХИЙН ЭЗЛЭХ ХУВЬ, 2022 ОН, аймаг, нийслэлээр	12
ЗУРАГ 6. МАЛ БҮХИЙ ӨРХИЙН ТОО, аймаг, нийслэлээр	13
ЗУРАГ 7. НИЙТ МАЛТАЙ ӨРХӨД ТАВИУЛ МАЛТАЙ ӨРХИЙН ЭЗЛЭХ ХУВЬ	13
ЗУРАГ 8. МАЛГҮЙ БОЛСОН БУЮУ МАЛ АЖ АХУЙ ЭРХЛЭХЭЭ БОЛЬСОН ӨРХИЙН ТОО, аймаг, нийслэлээр	14
ЗУРАГ 9. ШИНЭЭР МАЛТАЙ БОЛСОН ӨРХИЙН ТОО, аймаг нийслэлээр	14
ЗУРАГ 10. МАЛЧДЫН ТОО, 2022 он, аймгаар	18
ЗУРАГ 11. МАЛЧДЫН НАСНЫ БҮТЭЦ, хувиар	20
ЗУРАГ 12. МАЛЧДЫН НАСНЫ БҮТЭЦ, 2022 ОН, насны бүлэг, хүйсээр	20
ЗУРАГ 13. МАЛЧДЫН НАС, ХҮЙСИЙН СУВАРГА, 2022 ОН	21
ЗУРАГ 14. ҮНДСЭН БОЛОН ТУСЛАХ МАЛЧНЫ ХАРЬЦАА, 2022 ОН	21
ЗУРАГ 15. БОЛОВСРОЛГҮЙ МАЛЧДЫН ЭЗЛЭХ ХУВЬ, 2022 ОН, аймаг, нийслэлээр	23
ЗУРАГ 16. БОЛОВСРОЛГҮЙ МАЛЧИД, насны бүлгээр, хувиар	24
ЗУРАГ 17. ТУХАЙН АЙМГИЙН МАЛЧДЫН ТООНД БҮРЭН ДУНД БОЛОВСРОЛТОЙ МАЛЧДЫН ЭЗЛЭХ ХУВЬ, 2022 ОН, аймаг, нийслэлээр	25
ЗУРАГ 18. ТУХАЙН АЙМГИЙН МАЛЧДЫН ТООНД ДЭЭД БОЛОВСРОЛТОЙ МАЛЧДЫН ЭЗЛЭХ ХУВЬ, 2022 ОН, аймаг, нийслэлээр	25
ЗУРАГ 19. ТУХАЙН АЙМГИЙН МАЛЧДЫН ТООНД ГЭРЛЭСЭН МАЛЧДЫН ЭЗЛЭХ ХУВЬ, 2022 ОН, аймаг, нийслэлээр	27
ЗУРАГ 20. МАЛЧДЫН НИЙГМИЙН ДААТГАЛЫН ХАМРАГДАЛТ, 2022 ОН, хувиар, аймаг, нийслэлээр ...	28
ЗУРАГ 21. НИЙТ МАЛЧДАД НИЙГМИЙН ДААТГАЛД ХАМРАГДДАГ МАЛЧДЫН ЭЗЛЭХ ХУВЬ, 2022 ОН, насны бүлэг, хүйсээр	29
ЗУРАГ 22. НИЙГМИЙН ДААТГАЛД ХАМРАГДАЛТ, хувиар, боловсролын түвшнээр	29
ЗУРАГ 23. ЭРҮҮЛ МЭНДИЙН ДААТГАЛД ХАМРАГДАЛТ, 2022 ОН, хувиар, насны бүлгээр	30
ЗУРАГ 24. МАЛЧДЫН ЭРҮҮЛ МЭНДИЙН ДААТГАЛД ХАМРАГДАЛТ, 2022 ОН, хувиар, аймаг, нийслэлээр	30
ЗУРАГ 25. МАЛЧДЫН ГАР УТАСНЫ ХЭРЭГЛЭЭ, 2022 ОН, насны бүлгээр	31
ЗУРАГ 26. НИЙТ МАЛЧДАД ГАР УТАСТАЙ МАЛЧДЫН ЭЗЛЭХ ХУВЬ, 2022 ОН, аймаг, нийслэлээр	32
ЗУРАГ 27. МАЛЧДЫН ИНТЕРНЭТ ХЭРЭГЛЭЭ, 2022 ОН, хувиар, насны бүлгээр	32
ЗУРАГ 28. ИНТЕРНЭТ ХЭРЭГЛЭЭДЭГ МАЛЧИД, 2022 он, хувиар, аймаг, нийслэлээр	33
ЗУРАГ 29. МАЛЧДАД ЗЭЭЛТЭЙ МАЛЧДЫН ЭЗЛЭХ ХУВЬ, 2022 ОН, аймаг, нийслэлээр	34
ЗУРАГ 30. ХОРШОО, НӨХӨРЛӨЛ, МАЛЧДЫН БҮЛГИЙН ГИШҮҮН МАЛЧДЫН ДҮНД ЭЗЛЭХ ХУВЬ, 2022 ОН, аймаг, нийслэлээр, давхардсан тоогоор	35
ЗУРАГ 31. САРЛАГИЙН ТОО, мянган толгой	39
ЗУРАГ 32. МАЛЫН ТОО, 2022 он, аймаг, нийслэлээр	41
ЗУРАГ 33. НИЙТ МАЛЫН ТООГООР 2022 ОНД ТЭРГҮҮЛСЭН 5 СУМ	42
ЗУРАГ 34. МАЛЫН ТООГООР 2022 ОНД ТЭРГҮҮЛСЭН АЙМАГ, малын төрлөөр	42
ЗУРАГ 35. АДУУНЫ ТОО, 2022 ОН, нийслэл, аймаг, сум, дүүргээр	43
ЗУРАГ 36. ҮХРИЙН ТОО, 2022 ОН, нийслэл, аймаг, сум, дүүргээр	43
ЗУРАГ 37. ТЭМЭЭНИЙ ТОО, 2022 ОН, нийслэл, аймаг, сум, дүүргээр	44
ЗУРАГ 38. ХОНИНЫ ТОО, 2022 ОН, нийслэл, аймаг, сум, дүүргээр	44
ЗУРАГ 39. ЯМААНЫ ТОО, 2022 ОН, нийслэл, аймаг, сум, дүүргээр	45
ЗУРАГ 40. МАЛТАЙ НЭГ ӨРХӨД НОГДОХ МАЛЫН ТОО, аймаг, нийслэлээр	47
ЗУРАГ 41. МАЛЧИН НЭГ ӨРХӨД НОГДОХ МАЛЫН ТОО, аймаг, нийслэлээр	49
ЗУРАГ 42. СҮРГИЙН БҮТЭЦ	49
ЗУРАГ 43. НИЙТ МАЛД БОД МАЛ, БОГ МАЛЫН ЭЗЛЭХ ХУВЬ	50
ЗУРАГ 44. БОГ МАЛД ХОНЬ, ЯМААНЫ ЭЗЛЭХ ХУВЬ	50
ЗУРАГ 45. МАЛ СҮРГИЙН БҮТЭЦ, аймгаар	53
ЗУРАГ 46. ХЭЭЛТЭГЧ МАЛЫН ТОО, сая толгойгоор	54
ЗУРАГ 47. ТӨЛ БОЙЖИЛТЫН ХУВЬ, аймаг, нийслэлээр	58
ЗУРАГ 48. 100 ЭХЭЭС БОЙЖУУЛСАН ТӨЛ, аймаг, нийслэлээр	58
ЗУРАГ 49. ОНЫ ЭХНИЙ ХЭЭЛТЭГЧ МАЛЫН ТООНД ХЭЭЛ ХАЯСАН, СУВАЙРСАН МАЛЫН ЭЗЛЭХ ХУВЬ ..	59
ЗУРАГ 50. ТОМ МАЛЫН ЗҮЙ БУС ХОРОГДОЛ, мянган толгой	63

ЗУРАГ 51. ОНЫ ЭХНИЙ МАЛД ТОМ МАЛЫН ЗҮЙ БУС ХОРОГДЛЫН ЭЗЛЭХ ХУВЬ	63
ЗУРАГ 52. ТОМ МАЛЫН ЗҮЙ БУС ХОРОГДЛЫН ШАЛТГААН, 2022 ОН.....	66
ЗУРАГ 53. ӨВЧНӨӨР ХОРОГДСОН МАЛ, малын төрлөөр.....	67
ЗУРАГ 54. ӨВЧНӨӨР ХОРОГДСОН МАЛ, 2022 ОН, аймаг, нийслэлээр толгойгоор	67
ЗУРАГ 55. ГЭНЭТИЙН АЮУЛ, АЮУЛТ ҮЗЭГДЛЭЭР ХОРОГДСОН МАЛЫН ТОО, толгойгоор аймаг, нийслэлээр	68
ЗУРАГ 56. 100 ГА БЭЛЧЭЭРИЙН ТАЛБАЙД НОГДОХ ХОНИН ТОЛГОЙД ШИЛЖҮҮЛСЭН МАЛЫН ТОО ...	73
ЗУРАГ 57. 100 ГА ХАДЛАН, БЭЛЧЭЭРИЙН ТАЛБАЙД НОГДОХ ХОНИН ТОЛГОЙД ШИЛЖҮҮЛСЭН МАЛЫН ТОО, толгой	74
ЗУРАГ 58. БЭЛТГЭСЭН ХАДЛАН, мянган тонн	75
ЗУРАГ 59. Малын индексжүүлсэн даатгалаар олгосон нөхөн төлбөр, сая.төг	78
ЗУРАГ 60. УЛСЫН ХЭМЖЭЭНИЙ НИЙТ ӨРХӨД ТАРИАЛАН ЭРХЭЛСЭН ӨРХИЙН ЭЗЛЭХ ХУВЬ.....	84
ЗУРАГ 61. ТАРИАЛАН ЭРХЭЛСЭН ӨРХИЙН ТОО, 2022 ОН, аймаг, нийслэлээр	85
ЗУРАГ 62. ТАРИАЛАН ЭРХЭЛСЭН АЖ АХУЙН НЭГЖ БАЙГУУЛЛАГЫН ТОО, 2022 ОН, аймаг, нийслэлээр	86
ЗУРАГ 63. ТАРИАЛСАН ТАЛБАЙ, га-гаар.....	89
ЗУРАГ 64. ТАРИАЛСАН ТАЛБАЙ, ургамлын төрлөөр, мянган га	90
ЗУРАГ 65. НИЙТ ТАРИАЛСАН ТАЛБАЙ, аймаг, нийслэлээр, га	91
ЗУРАГ 66. ХУРААСАН УРГАЦ, ургамлын төрлөөр, мянган тонн.....	93
ЗУРАГ 67. ҮР ТАРИАНЫ ХУРААСАН УРГАЦ, тонноор	94
ЗУРАГ 68. ҮР ТАРИАНЫ ГА-ГИЙН УРГАЦ, центнерээр	97
ЗУРАГ 69. ҮР ТАРИАНЫ ГА-ГИЙН УРГАЦ, центнер, аймаг, нийслэлээр	97
ЗУРАГ 70. ТӨМСНИЙ ГА-ГИЙН УРГАЦ, центнер, аймгаар	98
ЗУРАГ 71. ТАРИАЛАЛТ, УРИНШ ХИЙСЭН ТАЛБАЙ.....	101

ТОВЧИЛСОН ҮГИЙН ТАЙЛБАР

ААНБ	Аж ахуйн нэгж, байгууллага
ГЕГ	Гаалийн ерөнхий газар
ДНБ	Дотоодын нийт бүтээгдэхүүн
МАА	Мал аж ахуй
МИД	Малын индексжүүлсэн даатгал
ТЕГ	Татварын ерөнхий газар
УЦУОСМХ	Ус цаг уур, орчны судалгаа, мэдээллийн хүрээлэн
ҮСХ	Үндэсний статистикийн хороо
ХАА	Хөдөө аж ахуй
ХХААХҮЯ	Хүнс, хөдөө аж ахуй, хөнгөн үйлдвэрийн яам

ТЭМДЭГЛЭГЭЭ

* урьдчилсан гүйцэтгэл

¹ эх үүсвэр

НЭР ТОМЬЁОНЫ ТОВЧ ТАЙЛБАР, ТОДОРХОЙЛОЛТ

Мал бүхий өрх гэж малыг ахуй амьдралдаа туслах чанарын үүрэгтэй өсгөн үржүүлдэг өрхийг ойлгоно.

Малчин өрхөд жилийн 4 улирлын туршид малаа маллаж, малын ашиг шим нь тэдний амьжиргааны эх үүсвэр болж байгаа өрхийг хамруулна.

Малтай өрх гэж мал бүхий өрх болон малчин өрхийг хэлнэ.

Малчид гэж жилийн 4 улирлын туршид мал аж ахуй эрхэлж, малын ашиг шим нь тэдний амьжиргааны эх үүсвэр болж байгаа мал аж ахуй эрхлэгчдийг ойлгоно.

Бодод шилжүүлэх коэффициент:

1 адуу, үхэр	- 1 бод
1 тэмээ	- 1.5 бод
6 хонь	- 1 бод
8 ямаа	- 1 бод

Бодод шилжүүлэх коэффициентыг таван төрлийн малыг нэг төрлийн малд шилжүүлэн малын өсөлт, бууралтыг гаргах, үр ашгийг тооцоход ашиглана.

Бог малд буюу хонин толгойд шилжүүлэх коэффициент:

1 тэмээ	- 5 хонь
1 адуу	- 7 хонь
1 үхэр	- 6 хонь
1 хонь	- 1 хонь
1 ямаа	- 0.9 хонь

Хонин толгойд шилжүүлэх коэффициентыг малын тэжээлийн хүрэлцээ, хангамж, бэлчээрийн даацыг тодорхойлон гаргахад ашиглана.

Нас гүйцсэн малд малын төрөл бүрээр дараах насны малыг хамруулна.

Тэмээ	- 4 ба түүнээс дээш настай
Адуу	- 3 ба түүнээс дээш настай
Үхэр	- 2 ба түүнээс дээш настай
Хонь	- Тухайн жилийн төл малаас бусад насны хонь
Ямаа	- Тухайн жилийн төл малаас бусад насны ямаа

Өсвөр насны мал

Тэмээ	- Өмнөх оны төл, 2, 3 настай
Адуу	- Өмнөх оны төл, 2 настай
Үхэр	- Өмнөх оны төл
Бог мал	- Тухайн жилийн төл мал

Төл малд малын төрөл бүрээрх тухайн жилийн төлийг хамруулна.

Бэлэн хээлтэгчид малын төрөл бүрээрх нас гүйцсэн эм малыг хамруулна.

Малын тоо толгойн өсөлт оны эцсийн малаас оны эхний малыг хасаж, малын тооны өөрчлөлтийг тоогоор илэрхийлнэ. Оны эцсийн малын тоог оны эхний малын тоонд харьцуулж өсөлт, бууралтыг хувиар илэрхийлнэ.

Малын өсөлтийн орлого тал нь төл бойжилт, зарлага тал нь хэрэглээний зарлага, том малын зүй бус хорогдол байна.

Төллөлтийн хувь төллөсөн хээлтэгчийн тоог оны эхний хээлтэгчийн тоонд харьцуулж тооцно.

Төл бойжилтын хувь бойжуулсан төлийн тоог нийт гарсан төлийн тоонд харьцуулж тооцно.

100 эхээс бойжуулсан төл бойжуулсан төлийн тоог оны эхний хээлтэгч малын тоонд харьцуулж тооцно.

Хээлтэгч, хээлтүүлэгчийн тохироо хээлтэгч малын тоог хээлтүүлэгч малын тоонд харьцуулж тооцно.

1 хээлтүүлэгчид ногдох хээлтэгчийн тооны норм нь:

Буур	- 20-25
Азарга	- 12-15
Бух	- 35-45
Хуц, ухна	- 25-30

Том малын зүй бус хорогдолд өвчний (халдвартай, халдваргүй) хорогдол, гэнэтийн аюулын (цас, зуд, үер ус, гал түймэр, аянга цахилгаан зэрэг) хорогдол, бусад шалтгааны (малын хариулга, арчилгаа маллагаатай холбогдон гарсан) хорогдлыг хамруулна.

Оны эхний малд том малын зүй бус хорогдлын эзлэх хувь зүй бусаар хорогдсон том малын тоог оны эхний малын тоонд харьцуулж тооцно.

Малын хэрэглээний зарлага оны эхний мал, бойжуулсан төлийн нийлбэрээс том малын зүй бус хорогдол болон оны эцсийн малын тоог хасаж нийт малын хэрэглээний зарлагыг тооцно.

Малын хашааны хангамж хашааны багтаамжийг малын тоонд харьцуулна. Бод малын хашааны хангамжийг гаргахдаа бодын хашааны багтаамжийг үхрийн тоонд, харин бог малынхыг бог малын /хонь, ямааны/ тоонд харьцуулж тооцно.

Тэжээл хангамж тэжээлийн нэгжид шилжүүлсэн тэжээлийн хэмжээг хонин толгойд шилжүүлсэн малын тоонд харьцуулж тооцно.

Малын бэлчээрийн даац гэж бэлчээрийн ургамлын өсөлт, хөгжилт, нөхөн сэргэлтэд сөрөг нөлөө үзүүлэхгүйгээр тодорхой хугацааны туршид нэг га бэлчээрт бэлчээж болох малын тоог ойлгоно.

Тэжээлийн нэгжид шилжүүлэх итгэлцүүр бэлтгэсэн тэжээл нь илчлэг, чанарын байдлаараа харилцан адилгүй байдаг учраас нэг тэжээлийн нэгжид шилжүүлж тэжээлийн хангамжийг гаргана. Дараах итгэлцүүрийг ашиглан тэжээлийн нэгжид шилжүүлнэ:

Бэлтгэсэн тэжээл	Итгэлцүүр
Гар тэжээл, хужир шүү	1.00
Үр тарианы хаягдал	0.90
Хадлан өвс	0.45
Лай	0.40
Таримал тэжээл	0.35
Даршны ургамал	0.25
Сүрэл	0.25
Төмс ногооны хаягдал	0.22

Малын тэжээлийн ангилал малын тэжээлийг ургамлын гаралтай, амьтны гаралтай, эрдэс тэжээлийн гаралтай гэж ангилна.

- Ургамлын гаралтай тэжээлд өвс, сүрэл, үр тариа, буурцгийн төрлийн ургамал багтах бөгөөд бүдүүн, хүчит, шүүст гэж ангилна.
 1. Бүдүүн тэжээл - өвс, сүрэл, нэг наст ба олон наст ургамал
 2. Хүчит тэжээл - үр тариа, үр тарианы хаягдал, вандуй, буурцаг

3. Шүүст тэжээл - Бүх төрлийн дарш, төмс ногооны хаягдал тус тус орно.

- Амьтны гаралтай тэжээлд яс, цусны гурил зэрэг багтана.
- Эрдэс тэжээлд давс, хужир шүү орно.

Тариалангийн талбай хөдөө аж ахуйн таримал ургамлыг тариалсан талбайг хэлнэ. Тариалангийн талбайг тариалсан талбай, хураасан талбай, өнжсөн талбай, уринш боловсруулсан талбай гэж ангилна.

Тариалсан талбай тухайн жилд үр суулгасан газрын нийт талбайн хэмжээг хэлнэ.

Хураасан талбай тухайн жилд ургац хурааж авсан газрын нийт талбайн хэмжээг хэлнэ.

Га-гийн ургац **Хураасан ургац(үр тариа, төмс)-ын хэмжээг тариалсан талбайд харьцуулж тооцно.** Нийт ургац тухайн жилд газар тариалангийн үйлдвэрлэл эрхэлж үйлдвэрлэсэн нийт бүтээгдэхүүний хэмжээ, өөрөөр хэлбэл, нийт тариалсан талбайгаас хураан авсан үр тариа, төмс, хүнсний ногоо, жимс жимсгэнэ, малын тэжээл, техникийн ургамал зэрэг ургамал тус бүрийн төрлөөрх ургацын хэмжээг хэлнэ.

ХАА-н эдийн засгийн бүс 5 бүсэд хувааж, бүс тус бүрд дараах аймаг, нийслэл хамрагдана.

Бүс	Аймаг/нийслэл
Баруун бүс	Баян-Өлгий, Говь-Алтай, Ховд, Увс, Завхан аймаг
Хангайн бүс	Баянхонгор, Булган, Архангай, Өвөрхангай, Орхон, Хөвсгөл аймаг
Төвийн бүс	Говьсүмбэр, Дорноговь, Дундговь, Өмнөговь, Сэлэнгэ, Төв, Дархан-Уул аймаг
Зүүн бүс	Хэнтий, Дорнод, Сүхбаатар аймаг
Улаанбаатар	Улаанбаатар хот

ОРШИЛ

Манай улсын эдийн засагт хөдөө аж ахуйн салбар нь чухал байр суурь эзэлдэг. Хөдөө аж ахуйн салбарын үйл ажиллагаа нь бусад хүчин зүйлээс илүүтэйгээр байгаль, цаг агаараас хамааралтай бөгөөд үйлдвэрлэсэн бүтээгдэхүүн нь үндсэндээ хүн амын хүнсний хэрэглээ, боловсруулах үйлдвэрлэлийн салбарын түүхий эдийг хангаж байна.

Монгол Улсын Үндсэн хуульд “Мал сүрэг бол үндэсний баялаг мөн бөгөөд төрийн хамгаалалтад байна” гэснийг үндэслэн мал тооллогыг улсын хэмжээнд жил бүр зохион байгуулдаг.

Мал аж ахуй нь амьжиргааны гол эх үүсвэр болсон анхдагч үйлдвэрлэлийн салбар байсны хувьд бүртгэл, статистикийн ажил салбараас эхлэн хөгжсөн түүхтэй. XIII зууны үед Монгол Улсад хүн, малын тооллого явуулж байсан баримт түүхийн сурвалжид тэмдэглэгдэн үлдсэн байдаг. Манжийн хараат байх үед Монголд мал тооллого явуулж байсан боловч нэгдсэн тооллого хийж чаддаггүй, орон нутгийн чанартай байв. Аймаг, хошуудад янз бүрийн хугацаанд, өөр өөрсдийн шаардлага үзэмжээр мал тооллого явуулж байсан байна. Гадаад Монголын Засгийн газар 1918 онд хүн ам, малын тооллого явуулсан байна. Уг тооллого нь халхын 4 аймаг, лам, ноёд, шавь албат ардууд, сүм хийдийн малыг хамруулсан боловч Ховдын хязгаар, Дархадын хязгаар, Хөвсгөл нуур орчмын Богд гэгээний эзэмшил нутгийн мал ороогүй ажээ.

Дотоод яамны бүтцэд 1924 онд Тоо бүртгэлийн хэлтсийг шинээр байгуулж, мал тооллогыг үнэн зөв явуулах талаар онцгой анхаарч, тооллого явуулах, данс бүртгэлийг нэгтгэх, тушаах цаг хугацааг тогтоож, хуучин төлөөний түшмэл дээр боловсрол чадвартай тусгай түшмэлийг нэмэн томилж, ард олонд тайлбарлан таниулах ажлыг зохиосны үр дүнд анх удаа улсын хэмжээгээр хугацаа, аргачлалын хувьд нэгдсэн аргачлалтай мал тооллого явагдсан байдаг. Мал тооллогод урьд өмнө нь бүртгэгдэхгүй байсан цаа буга, илжиг, луус, өвс хадлан, тариалангийн талаар зарим нэмэлт үзүүлэлтийг 1924 оноос эхлэн оруулсан байна.

Мал тооллогыг зун, намрын улиралд буюу ихэвчлэн 8, 9 дүгээр сард явуулж байсан бол, 1961 оноос мал, тэжээвэр амьтдыг жилийн эцэст 12 дугаар сард тоолдог болсон. Энэ хугацаа нь мал аж ахуйн үйлдвэрлэлийн жилтэй тохирдог, малын орлого, зарлагын үзүүлэлт бүрэн гарч дууссан, малчид өвөлжөөндөө бууж, хүн, малын хөдөлгөөн харьцангуй бага байдаг зэрэг давуу талтай юм. Малын хашаа байрын тооллогыг 1966 оноос, худаг, малын тэжээлийн тооллогыг 1972 оноос нэмж мал тооллоготой хамтруулан явуулдаг болов. Ардын хувийн аж ахуйтны малыг 1959-1960 онд нийгэмчилж, хоршоололд хамруулж дууссан бол 1992 онд малыг хувьчлах ажил хийгдэж дууссан билээ. Мал тооллогын 1992 оны дүнгээр манай улсад 25.7 сая толгой мал тоологдож байжээ.

Малын тооллогын үр дүнг нь макро түвшинд хийгддэг тооцоо, судалгаанд ашиглаж, тухайн салбарын талаар бодлого боловсруулах, шийдвэр гаргах мэдээллийн гол эх үүсвэр болгон ашиглаж байна.

Мал, тэжээвэр амьтдын тооллогын дүнд үндэслэж мал, амьтдын өсөлт, бууралт, сүргийн бүтцэд гарч байгаа өөрчлөлт, мал аж ахуйн салбарын бүтээгдэхүүний хэмжээг тооцон дүн шинжилгээ хийж, цаашид хөдөө аж ахуйн салбарыг хөгжүүлэх талаар төр засгийн бодлого боловсруулах, хэрэгжилтийг дүгнэхэд шаардагдах дэлгэрэнгүй мэдээллийг гарган авах, салбарын эдийн засгийн тооцооны тулгуур үндэслэл болдгоороо ихээхэн ач холбогдолтой юм.

Монгол Улсын Статистикийн тухай хуулийн 7 дугаар зүйлийн 1 дэх хэсгийн “В” заалт, “мал, тэжээвэр амьтдын тооллогыг жил тутам, “хашаа, худаг, тэжээлийн тооллогыг 3 жил тутам” зохион байгуулах тухай Монгол улсын Засгийн газрын 2003 оны 224 дүгээр тогтоолын дагуу Үндэсний статистикийн хороо 2022 оны жилийн эцсийн мал, тэжээвэр амьтдын тооллогыг уламжлал ёсоор орон даяар явуулан үр дүнг энэ танилцуулгаар Та бүхэнд хүргэж байна.

Мал тооллогын 2022 оны жилийн эцсийн дүнгээр малын тоо толгой 71.1 саяд хүрч, адуу 4.8 сая, үхэр 5.5 сая, тэмээ 470.5 мянга, хонь 32.7 сая, ямаа 27.6 сая толгой мал тоологдлоо.

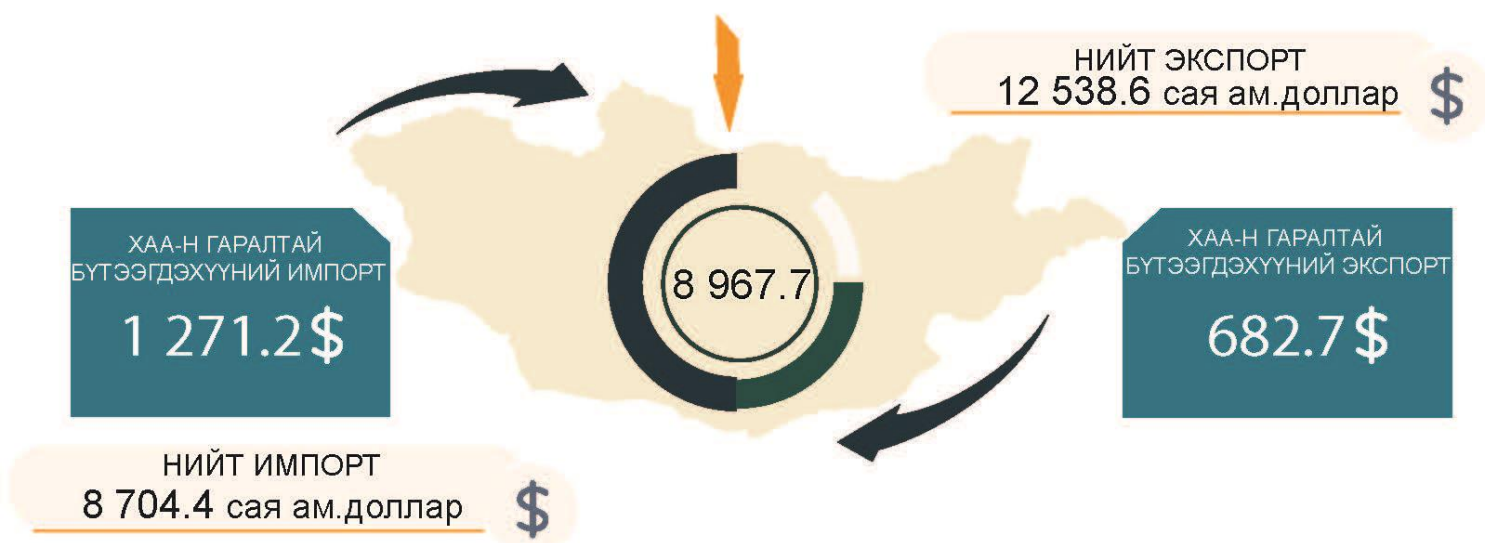
Энэхүү танилцуулгад мал тооллогын үндсэн үр дүнгээс гадна мал аж ахуй, газар тариалангийн салбарын 2022 оны төлөв байдлыг нэгтгэн харж, мал аж ахуйн салбарын бүтээгдэхүүн, голлох нэр төрлийн түүхий эд үйлдвэрлэлийн хэмжээ, тэдгээрийн экспорт, импорт, малчин өрх, малчдын мэдээлэл, мал эмнэлгийн арга хэмжээ, малын хашаа, худаг, уст цэг болон газар тариалангийн салбарын үндсэн үзүүлэлтүүд болох тариалсан талбай, хураасан ургац, га-гийн ургацын талаарх мэдээллийг тусгасан болно.

Танилцуулгад улсын дүн болон Баруун, Хангай, Төв, Зүүн бүс болон Улаанбаатар гэсэн бүсүүдээр зэрэгцүүлэлт хийж харуулав.

Манай улсын хөдөө аж ахуйн салбарын өнөөгийн байдалд дүгнэлт хийж, цаашид авч хэрэгжүүлэх арга хэмжээг боловсруулах, төлөвлөхөд энэхүү танилцуулга, судалгааны материал нь суурь мэдээлэл болно гэдэгт итгэж байна.



МАЛ АЖ АХУЙН САЛБАРЫН ҮЙЛДВЭРЛЭЛ,
тайлант оны үнээр, тэрбум төгрөг



ДОТООДЫН ҮЙЛДВЭРТ БОЛОВСРУУЛСАН МАЛЫН ГАРАЛТАЙ
ГОЛ НЭРИЙН БҮТЭЭГДЭХҮҮН

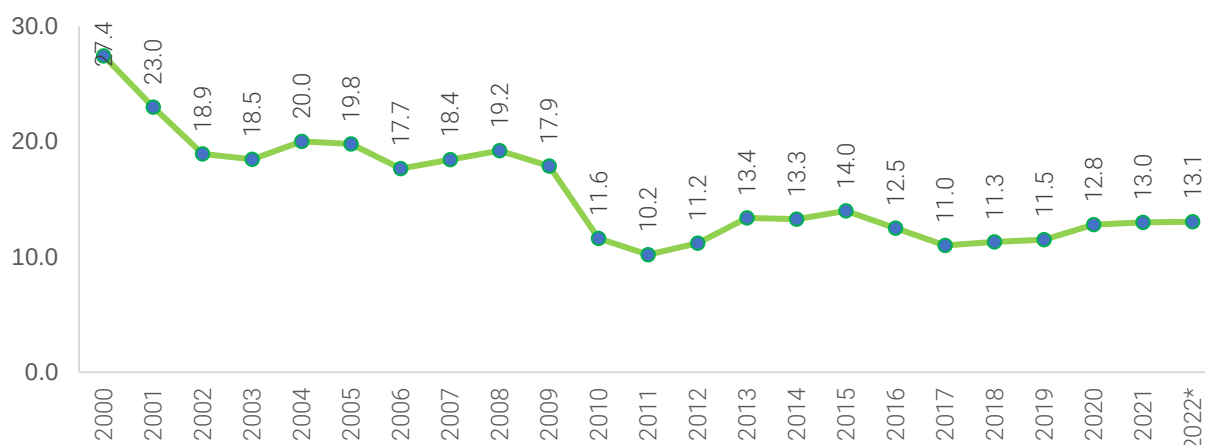


I ХӨДӨӨ АЖ АХУЙН САЛБАР

1.1 Мал аж ахуйн салбарын эдийн засагт эзлэх байр суурь

Хөдөө аж ахуйн салбарын нэмэгдэл өртөг нь 2022 оны байдлаар дотоодын нийт бүтээгдэхүүн (ДНБ)-д 13.1 хувийг, хөдөө аж ахуйн гаралтай бүтээгдэхүүний экспорт нь нийт экспортын орлогын 5.4 хувийг тус тус бүрдүүлж, нийт ажиллах хүчний 24.9 хувь нь тус салбарт ажиллаж байна.

ЗУРАГ 1. ДНБ-Д ХАА-Н САЛБАРЫН НЭМЭГДЭЛ ӨРТГИЙН ЭЗЛЭХ ХУВЬ



Хөдөө аж ахуйн салбар, үүний дотор мал аж ахуйн салбарын үйлдвэрлэл нь боловсруулах аж үйлдвэрийн салбарын хүнсний бүтээгдэхүүн, нэхмэл эдлэл болон арьс, ширэн эдлэл зэрэг үйлдвэрлэлийн салбарын түүхий эдийг нийлүүлж, боловсруулах салбар болон үйлчилгээний салбарын үйлдвэрлэлийн өсөлтийг хангах, газар тариалангийн салбар нь хүн амыг аюулгүй, баталгаат хүнсээр хангах үндсэн нөхцөл нь болж байна.

ХАА, ойн аж ахуй, загас барилт, ан агнуурын салбарт 2935 ААНБ үйл ажиллагаа явуулж байгаа нь статистикийн бизнес регистрийн санд бүртгэлтэй үйл ажиллагаа явуулж байгаа ААНБ-ын 3.4 хувийг эзэлж байна.

1.2 Мал аж ахуйн салбарын үйлдвэрлэл

Мал аж ахуйн салбарын бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэл 2022 оны урьдчилсан гүйцэтгэлээр, оны үнээр 9.0 их наяд төгрөг, 2015 оны зэрэгцүүлэх үнээр 5.5 их наяд төгрөгт хүрч, өмнөх онтой харьцуулахад оны үнээр 24.0 хувиар өсч, зэрэгцүүлэх үнээр 14.4 хувиар өссөн байна.

ХҮСНЭГТ 1. МАЛ АЖ АХУЙН САЛБАРЫН ҮЙЛДВЭРЛЭЛ

	2018	2019	2020	2021	2022
	тэрбум төг				
Тайлант оны үнээр	4 814.4	5 675.9	6 333.0	7 234.1	8 967.7
2015 оны зэрэгцүүлэх үнээр	4 685.4	4 920.5	5 211.3	4 790.4	5 482.3

Мал аж ахуйн салбарт 2022 онд нядалгааны жингээр 654.0 мянган тонн мах үйлдвэрлэсэн нь өмнөх онтой харьцуулахад 141.3 мянган тонноор буюу 27.6 хувиар өссөн байна. Махны үйлдвэрлэлийг төрлөөр авч үзэхэд, хонины мах 191.2 мянган тоннд хүрч, 48.2 мянган тонноор, үхрийн мах 140.2 мянган тоннд хүрч, 29.6 мянган тонноор, ямааны мах 119.9 мянган тоннд хүрч, 22.2 мянган тонноор, адууны мах 80.8 мянган тоннд хүрч, 16.2 мянган тонноор, тэмээний мах 15.0 мянган тоннд хүрч, 1.8 мянган тонноор тус тус өссөн байна.

Сүүний үйлдвэрлэл 2022 онд 990.4 сая литрт хүрч өмнөх оноос 200.9 сая литрээр буюу 25.5 хувиар өссөн байна. Сүүний төрлөөр өмнөх онтой харьцуулан авч үзэхэд үнээний сүүний үйлдвэрлэл 595.2 сая литрт хүрч, 95.5 сая литрээр буюу 19.1 хувиар, ямааны сүү 169.6 сая литр болж, 54.6 сая литрээр буюу 47.5 хувиар, гүүний сүү 115.5 сая литр болж, 29.4 сая литрээр буюу 34.2 хувиар, хонины сүү 96.5 сая литр болж, 17.8 сая литрээр буюу 22.6 хувиар, ингэний сүү 13.7 сая литрт хүрч, 3.7 сая литрээр буюу 36.9 хувиар, тус тус өсжээ.

Хонины ноосны үйлдвэрлэл 34.7 мянган тонн хүрч, өмнөх оноос 1.5 мянган тонноор, арьс, ширний үйлдвэрлэл 19.9 сая ширхэгт хүрч, өмнөх оноос 1.9 сая ширхгээр тус тус өссөн бол ноолуур үйлдвэрлэл 9.7 мянган тонн хүрч, өмнөх оноос 420.7 тонноор, тэмээний ноосны үйлдвэрлэл 1.4 мянган тонн хүрч, өмнөх оноос 21.1 тонноор тус тус буурсан байна.

Харин 2022 онд өндөгний үйлдвэрлэл өмнөх оноос 26.9 сая ширхгээр өсч, 234.1 сая ширхгийг, зөгийн балны үйлдвэрлэл 303.8 тонноор буурч, 174.8 тонныг бэлтгэсэн байна.

ХҮСНЭГТ 2. МАЛ АЖ АХУЙН БҮТЭЭГДЭХҮҮНИЙ ҮЙЛДВЭРЛЭЛ, биет хэмжээгээр

	2018	2019	2020	2021	2022*
Мах, нядалгааны жингээр ¹ мянган тонн	515.2	545.0	744.5	512.7	654.0
Адууны	57.2	70.8	105.9	64.6	80.8
Үхрийн	126.6	114.7	158.5	110.6	140.2
Тэмээний	9.7	12.5	17.0	13.2	15.0
Хонины	152.7	168.4	213.9	143.0	191.2
Ямааны	83.6	89.6	129.2	97.7	119.9
Сүү, сая литр	719.9	858.8	859.0	789.5	990.4
Гүүний	71.7	97.6	88.6	86.1	115.5
Үнээний	440.9	499.4	519.6	499.7	595.2
Ингэний	11.6	11.4	13.5	10.0	13.7
Хонины	78.5	93.3	86.8	78.7	96.5
Ямааны	117.2	157.0	150.5	115.0	169.6
Ноос, ноолуур, тонн					
Тэмээний ноос	1 395.4	1 480.9	1 521.8	1 464.5	1 443.4
Хонины ноос	33 269.3	33 939.0	35 799.9	33 198.8	34 708.6
Ямааны ноолуур	9 966.6	9 972.1	10 764.1	10 092.3	9 671.6
Арьс, шир, мянган ширхэг ²	14 874.0	16 164.2	24 407.1	17 984.7	19 875.9
Тэмээний	40.8	53.0	74.9	65.5	63.7
Адууны	537.3	570.0	917.7	577.2	610.2
Үхрийн	902.0	849.4	1 271.8	919.6	1 026.2
Хонины	7 856.2	8 688.0	11 853.4	8 129.6	9 645.1
Ямааны	5 537.7	6 003.9	9 202.7	7 322.5	7 893.3
Өндөг, сая ширхэг	151.9	178.7	169.6	207.1	234.1
Зөгийн бал, тонн	224.8	221.5	180.6	478.6	174.8

¹ дайвар бүтээгдэхүүн, гахайн мах, тахианы мах, борцыг оруулж тооцсон.

² хурга, ишигний арьс оруулж тооцсон.

1.3 Нэг хүнд ногдох мал аж ахуйн бүтээгдэхүүн

Нэг хүнд 2022 онд дунджаар 195.8 кг мах, 296.5 литр сүү ногдож, өмнөх онтой харьцуулахад мах 39.6 кг-аар, сүү 56.0 литрээр, өндөг 7-оор тус тус нэмэгдсэн байна.

ХҮСНЭГТ 3. НЭГ ХҮНД НОГДОХ МАЛ АЖ АХУЙН ГОЛ НЭРИЙН БҮТЭЭГДЭХҮҮН¹

	2018	2019	2020	2021	2022*
Мах, нядалгааны жингээр, кг	163.1	170.8	230.8	156.2	195.8
Сүү, литр	227.9	269.1	266.3	240.5	296.5
Өндөг, ширхэг	48	56	53	63	70

¹ Монгол Улсад оршин суугаа жилийн дундаж хүн амд ногдуулж тооцсоноор

1.4 Мал аж ахуйн бүтээгдэхүүний экспорт

Хөдөө аж ахуйн гаралтай гол нэрийн бүтээгдэхүүн, түүхий эдийн экспорт 2022 онд 682.7 сая ам.доллар болж, нийт экспортын орлогын 5.4 хувийг эзэлж байна. ХАА-н гаралтай бүтээгдэхүүний нийт экспорт өмнөх оноос 126.0 сая ам.доллар буюу 22.6 хувиар өссөн байна.

ХҮСНЭГТ 4. ХАА-Н ГАРАЛТАЙ БҮТЭЭГДЭХҮҮН ЭКСПОРТ

	2018	2019	2020	2021	2022
	мянган ам.доллар				
Нийт экспорт - Бүгд	7 011 765.0	7 619 632.9	7 576 310.9	9 241 123.2	12 538 588.9
ХАА-н гаралтай бүтээгдэхүүн	642 852.2	621 377.1	421 689.3	556 767.0	682 721.7
Мал, амьтад тэдгээрээс гаралтай бүтээгдэхүүн	102 121.2	97 610.5	52 915.3	42 266.5	65 256.8
Ургамлын гаралтай бүтээгдэхүүн	22 010.5	12 463.3	11 029.2	89 311.8	99 742.9
Мал, амьтан болон ургамлын гаралтай өөх, тос	536	655	620.5	976.4	2 616.4
Хүнсний бүтээгдэхүүн	91 423.3	61 856.4	70 206.0	47 076.1	23 710.1
Түүхий болон боловсруулсан арьс шир, ангийн үс, эдгээрээр хийсэн эдлэл	16 960.3	14 119.8	7 433.7	6 478.4	5 239.2
Нэхмэл, нэхмэлийн бүтээгдэхүүн	409 800.9	434 672.3	279 484.6	370 657.9	486 156.3

Эх үүсвэр: Гаалийн ерөнхий газар

ХАА-н гаралтай бүтээгдэхүүний экспорт өмнөх оноос өсөхөд нэхмэл, нэхмэлийн бүтээгдэхүүний экспорт 115.5 сая ам.доллараар өссөн нь голлон нөлөөлжээ. Харин хүнсний бүтээгдэхүүний экспорт 23.4 сая ам.доллар, түүхий болон боловсруулсан арьс шир, ангийн үс, эдгээрээр хийсэн эдлэлийн экспорт 1.2 сая ам.доллараар тус тус буурсан байна.

Мал аж ахуйн гаралтай бүтээгдэхүүний 2022 оны экспортыг бүтээгдэхүүний нэр төрлөөр авч үзэхэд, адуу 10 толгой, хонь, ямаа 27.4 мянган толгой, адууны мах 6.9 мянган тонн, хонь, ямааны мах 4.7 мянган тонн, үхрийн мах 174.5 тонн, дайвар бүтээгдэхүүн 250 тонн, лаазалсан махан бүтээгдэхүүн 5.0 мянган тонн, малын өөх, тос 3.2 мянган тонныг экспортод гаргасан байна. Нийт үйлдвэрлэсэн адууны махны 8.6 хувь, хонь ямааны махны 3.1 хувийг экспортоор гадаадад экспортолжээ.

Ковид цар тахлаас шалтгаалж 2021 он, 2022 оны эхний хагас жилд малын гаралтай түүхий эдийн экспорт буурч байсан бол 2022 оны сүүлийн хагасаас экспортын хэмжээ нэмэгдэж эхэлсэн.

ХҮСНЭГТ 5. МАЛ АЖ АХУЙН ГАРАЛТАЙ ГОЛ НЭРИЙН БҮТЭЭГДЭХҮҮНИЙ ЭКСПОРТ

	2021		Гаалийн нэгжийн дундаж үнэ, ш, кг/ам \$	2022		Гаалийн нэгжийн дундаж үнэ, ш, кг/ам \$
	тоо хэмжээ	үнийн дүн, ш, кг/ам \$		тоо хэмжээ	үнийн дүн, ш, кг/ам \$	
Амьд мал, толгой						
Адуу	30	48.0	1 600.0	10	8.0	800.0
Хонь, ямаа	-	-	-	27 392	2 325.5	84.9
Мах, тонн						
Хонь, ямааны	1 692.1	4 334.8	2.6	4 699.1	14 430.3	3.1
Үхрийн	-	-	-	174.5	600.8	3.4
Адууны	6 950.0	14 443.5	2.1	6 920.9	21 057.4	3.0
Дайвар бүтээгдэхүүн	1 238.3	930.6	0.8	250.0	215.7	0.9
Утсан, хатаасан мах, дайвар бүтээгдэхүүн	4.5	21.6	4.8	1.9	10.4	5.3
Малын өөх, тос	327.5	127.1	0.4	3 150.0	1 402.1	0.4
Өлөн гэдэс, давсаг, гүзээ	731.5	15 355.6	21.0	946.2	16 277.6	17.2
Лаазалсан махан бүтээгдэхүүн	13 477.5	38 427.9	2.9	4 952.4	17 422.3	3.5
Ноос, ноолуур, тонн						
Хонины ноос	5 331.6	5 369.9	1.0	17 722.8	14 824.3	0.8
Бусад мал амьтны самнасан болон самнаагүй үс, хялгас	10 153.0	318 520.8	31.4	12 576.9	422 353.1	33.6
Хонины сэмэлсэн ноосон, жигиглэн баглаагүй ээрмэл	44.8	231.6	5.2	31.7	162.7	5.1
Мал амьтны нарийн ширхэгт үс, ноосон ээрмэл	14.0	512.6	73.2	13.0	489.7	80.7
Угаасан ноолуур	6 026.9	253 646.4	42.1	6 412.3	307 690.5	48.0
Самнасан ноолуур	424.0	39 923.0	94.2	857.0	93 051.0	108.6
Тэмээний угаасан эм ноос	322.1	851.5	643.3	2 174.9	851.5	391.5
Эсгий /м2/	150.2	4.2	28.0	528.3	26.3	49.8
Адууны дэл	157.7	162.0	1.0	1 537.5	4 432.7	2.9
Адууны сүүл	185.7	637.8	3.4	21.0	24.3	1.2
Шир						
Үхэр, адууны боловсруулаагүй шир	441.3	735.1	1.7	106.3	725.6	6.8
Хонины арьс, мянган ширхэг	-	-	-	8.0	14.8	1.8
Үхэр, адууны боловсруулсан, шир сая.дм2	7.6	846.4	111.6	17.4	908.3	52.2
Хонь, хурганы боловсруулсан арьс, сая.дм2	66.3	1 328.2	20.0	78.8	1 363.2	17.3
Ямаа, ишигний боловсруулсан арьс, сая.дм2	77.0	2 435.4	31.6	75.5	1 622.2	21.5

Эх үүсвэр: Гаалийн ерөнхий газар

1.5 Мал аж ахуйн бүтээгдэхүүний импорт

Хөдөө аж ахуйн гаралтай гол нэрийн бүтээгдэхүүн, түүхий эдийн импорт 2022 онд 1271.2 сая ам.доллар буюу нийт импортын 14.6 хувийг эзэлж байна. ХАА-н гаралтай бүтээгдэхүүний нийт импорт нь өмнөх оноос 198.2 сая ам.доллар буюу 18.5 хувиар өссөн байна.

ХАА-н гаралтай бүтээгдэхүүний импорт 2022 онд өмнөх оноос өсөхөд хүнсний бүтээгдэхүүний импорт 173.9 сая ам.доллар буюу 28.6 хувиар, нэхмэл, нэхмэлийн бүтээгдэхүүний импорт 30.1 сая ам. доллар буюу 29.0 хувиар өссөн нь голлон нөлөөлжээ. Мөн түүхий болон боловсруулсан арьс шир, ангийн үс, эдгээрээр хийсэн эдлэлийн импорт өмнөх оноос 2.8 сая ам.долларар буюу 43.9 хувиар, мал, амьтан болон ургамлын гаралтай өөх, тос 13.1 сая доллараар буюу 28.1 хувиар, мал, амьтад тэдгээрээс гаралтай бүтээгдэхүүн 20.6 сая доллараар буюу 17.0 хувиар тус тус өссөн байна.

ХҮСНЭГТ 6. ХАА-Н ГАРАЛТАЙ БҮТЭЭГДЭХҮҮНИЙ ИМПОРТ

	2018	2019	2020	2021	2022
	мянган ам.доллар				
Нийт импорт - Бүгд	5 874 803.8	6 127 515.9	5 298 913.5	6 845 453.3	8 704 393.8
ХАА-н гаралтай бүтээгдэхүүн	772 062.2	732 599.8	758 862.1	1 073 032.6	1 271 249.4
Мал, амьтад тэдгээрээс гаралтай бүтээгдэхүүн	69 483.5	76 806.8	77 696.4	121 478.6	142 089.6
Ургамлын гаралтай бүтээгдэхүүн	133 655.8	90 725.2	120 176.2	187 635.4	145 335.9
Мал, амьтан болон ургамлын гаралтай өөх, тос	33 630.0	28 679.7	35 800.8	46 489.8	59 562.0
Хүнсний бүтээгдэхүүн	436 704.2	444 313.6	434 368.3	607 216.8	781 124.6
Түүхий болон боловсруулсан арьс шир, ангийн үс, эдгээрээр хийсэн эдлэл	8 329.1	7088.2	5 029.9	6 449.1	9 281.9
Нэхмэл, нэхмэлийн бүтээгдэхүүн	90 259.6	84 986.3	85 790.6	103 762.9	133 855.4

Эх үүсвэр: Гаалийн Ерөнхий Газар

ХАА-н гаралтай бүтээгдэхүүний импортын 781.1 сая ам.доллар буюу 61.4 хувийг хүнсний бүтээгдэхүүн, 145.3 сая ам.доллар буюу 11.4 хувийг ургамлын гаралтай бүтээгдэхүүн, 142.1 сая ам.доллар буюу 11.2 хувийг мал, амьтад тэдгээрээс гаралтай бүтээгдэхүүн, 133.9 сая ам.доллар буюу 10.5 хувийг нэхмэл, нэхмэлийн бүтээгдэхүүн, үлдсэн 5.4 хувийг ХАА-н гаралтай бусад бүтээгдэхүүн эзэлж байна.

ХҮСНЭГТ 7. МАЛ АЖ АХУЙН ГОЛ НЭРИЙН БҮТЭЭГДЭХҮҮНИЙ ИМПОРТ

	2021		Гаалийн нэгжийн дундаж үнэ, ш,	2022		Гаалийн нэгжийн дундаж үнэ, ш,
	тоо хэмжээ	үнийн дүн, мян.ам.\$		тоо хэмжээ	үнийн дүн, мян.ам.\$	
Амьд мал, толгой						
Адуу	500.0	576.9	1 153.8	935.0	1 039.8	1 112.1
Үхэр	85.0	152.3	1 791.8	88.0	215.6	2 450.0
Хонь, ямаа	50.0	9.6	192.0	422.0	204.0	483.4
Мах, тонн						
Үхрийн мах	4.5	78.9	17.6	6.8	222.0	32.7
Адууны	25.0	55.0	2.2	60.0	256.1	4.3
Дайвар бүтээгдэхүүн	523.1	452.7	0.9	400.4	352.3	0.9
Утсан, хатаасан мах, дайвар бүтээгдэхүүн	74.9	535.4	7.2	55.2	361.5	6.5
Өлөн гэдэс, давсаг, гүзээ	46.9	39.1	0.8	13.3	100.0	7.5
Малын өөх, тос	-	-	-	25.0	6.9	0.3
Лаазалсан махан бүтээгдэхүүн	1 567.3	5 063.1	3.2	1 867.5	7 287.0	3.9
Ноос, ноолуур, тонн						
Сэмлээгүй эсвэл самнаагүй хонины ноос	302.6	352.6	1.2	180.7	463.8	2.6
Бохир ноолуур	132.7	5 548.5	41.8	-	-	-
Бусад мал амьтны самнасан болон самнаагүй үс, хялгас	596.6	5 644.6	6.5	75.0	289.6	9.5
Хонины сэмэлсэн ноосон, жижиглэн баглаагүй ээрмэл	2.1	244.6	118.1	40.1	348.1	14.4
Мал амьтны нарийн ширхэгт үс, ноосон ээрмэл	14.4	971.3	148.2	32.2	1,113.5	95.2
Эсгий /м ² /	206.7	139.6	0.7	540.8	446.2	0.8
Шир, мянган ширхэг						
Адууны шир, мянган ширхэг	4.5	4.5	1.0	1.0	3.5	3.5
Үхэр, адууны боловсруулаагүй шир, сая.дм ²	1.0	43.8	0.0	.1	45.2	598.3
Үхэр, адууны боловсруулсан шир	953.2	43.8	0.0	75.5	45.2	0.6
Хонь, хурганы боловсруулсан арьс, мян.дм ²	2 520.0	38.2	0.0	0.0	0.0	-
Ямаа, ишигний боловсруулсан арьс, мян.дм ²	-	-	-	855.8	16.1	0.0

Эх үүсвэр: Гаалийн ерөнхий газар

1.6 Мал аж ахуйн бүтээгдэхүүний боловсруулалт

Дотоодын үйлдвэрт 2022 онд хонины мах 6.4 мянган тонн, адууны мах 5.0 мянган тонн, үхрийн мах 4.9 мянган тонн, ямааны мах 3.0 мянган тонн, дайвар бүтээгдэхүүн 0.6 мянган тонн боловсруулж нийтдээ 19.9 мянган тонн мах, дайвар бүтээгдэхүүн боловсруулсан нь өмнөх онтой харьцуулахад 25.6 хувиар буурсан байна. 2022 онд нийт бэлтгэсэн махны 3.0 хувьтай тэнцэх махыг дотоодын үйлдвэрүүдэд үйлдвэрийн аргаар боловсруулалт хийн, бүтээгдэхүүн болгон гаргасан байна.

Нийт үйлдвэрлэсэн сүүний 11.5 хувьтай тэнцэх 113.6 сая литр сүүг үйлдвэрийн аргаар боловсруулан шингэн сүү, тараг, бяслаг, аарц, цөцгий зэрэг сүү, сүүн бүтээгдэхүүнийг 2022 онд дотооддоо үйлдвэрлэсэн нь өмнөх онтой харьцуулахад 25.5 хувиар буурсан байна.

Түүнчлэн нийт үйлдвэрлэсэн ноосны (тэмээ, хонь) 6.0 хувьтай тэнцэх 2.2 мянган тонн угаасан ноос, ноолуурын 9.5 хувьтай тэнцэх 919.5 тонн самнасан ноолуурыг үйлдвэрийн аргаар бэлтгэсэн байна. Улсын хэмжээнд 2022 онд бэлтгэсэн үхрийн ширний 13.5 хувьтай тэнцэх 138.4 мянган ширхэг, хонины арьсны 1.1 хувьтай тэнцэх 105.8 мянган ширхэг, ямааны арьсны 13.3 хувьтай тэнцэх 1.0 сая ширхэг арьс, ширийг тус тус дотоодын үйлдвэрт боловсруулсан байна.

ХҮСНЭГТ 8. ДОТООДЫН ҮЙЛДВЭРТ БОЛОВСРУУЛСАН МАЛЫН ГАРАЛТАЙ БҮТЭЭГДЭХҮҮН

	Хэмжих нэгж	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Боловсруулсан мах	мян.т	25.8	45.6	32.9	25.9	26.8	19.9
Үхрийн мах	мян.т	3.7	5.5	3.8	2.9	4.7	4.9
Хонины мах	мян.т	5.9	9.2	8.4	7.2	8.7	6.4
Ямааны мах	мян.т	2.5	6.5	3.6	4.9	8.1	3.0
Адууны мах	мян.т	13.4	24.0	16.1	10.6	4.8	5.0
Дайвар бүтээгдэхүүн	мян.т	0.3	0.4	1.0	0.3	0.5	0.6
Боловсруулсан сүү**	мян.л	86 640.2	134 998.0	165 092.0	176 225.0	152 468.1	113 559.4
Боловсруулсан шингэн сүү	мян.л	33 378.0	38 253.2	40 448.9	45 045.4	53 614.4	45 893.9
Цөцгий	т	3.4	5.1	3.6	5.6	21.4	9.8
Хуурай сүү	т	3 514.3	7 212.2	9 888.2	5 058.2	5 001.4	1 918.9
Тараг	мян.л	10 268.1	13 474.7	13 745.0	20 974.2	25 211.8	19 417.7
Хоормог	мян.л	6.7	9.9	9.1	4.8	37.0	106.5
Ааруул	т	159.7	144.4	158.2	147.5	192.3	197.8
Цөцгийн тос	т	143.7	142.4	203.9	250.2	256.6	338.8
Өрөм, зөөхий	т	195.1	367.0	528.1	574.6	512.6	683.7
Шар тос	т	3.5	158.7	131.5	17.2	2.4	4.2
Өтгөн цөцгий	т	155.9	177.4	190.0	178.7	175.2	247.0
Бяслаг	т	2.0	10.4	21.8	103.0	12.3	17.2
Аарц	т	137.9	221.4	484.9	571.9	585.3	725.3
Зайрмаг	мян.ш	39 615.1	100 658.8	104 766.6	103 257.9	144 513.5	109 377.0
Угаасан ноос	т	8 721.5	3 340.1	3 369.7	1 549.0	2 844.5	2 168.2
Самнасан ноолуур	т	1 101.8	1 160.3	774.0	516.4	511.7	919.5
Үхрийн шир	мян.ш	379.4	268.4	154.2	104.4	60.5	138.4
Хонины нэхий	мян.ш	388.8	129.2	15.1	137.6	615.2	105.8
Ямааны арьс	мян.ш	658.2	1 427.4	432.5	486.3	497.9	1 047.0

Боловсруулсан мах	хувь	6.1	8.9	6.0	3.5	5.2	3.0
Боловсруулсан сүү**		9.4	15.0	15.4	20.5	19.3	11.5
Угаасан ноос (хонь, тэмээ)		26.8	10.1	10.0	4.2	8.2	6.0
Самнасан ноолуур		10.8	10.6	7.1	4.8	5.1	9.5
Үхрийн шир		47.6	25.8	17.3	8.2	6.6	13.5
Хонины арьс		5.5	1.5	0.2	1.2	7.6	1.1
Ямааны арьс		11.3	22.9	6.9	5.3	6.8	13.3

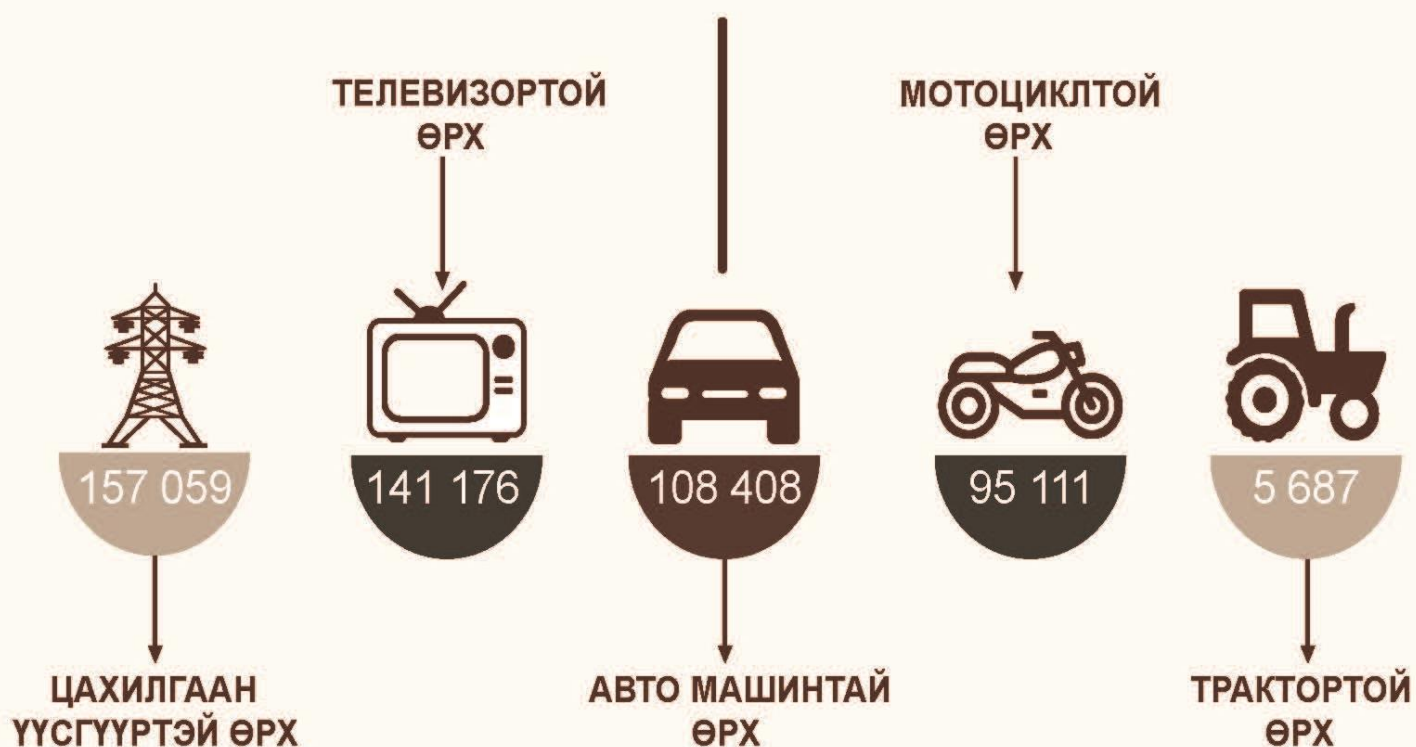
** Боловсруулсан сүүнд шингэн сүү, зайрмаг, тараг, бяслаг, аарц зэргийг оруулан тооцсон



МАЛЧИН ӨРХ, АМ БҮЛ



МАЛЧДЫН АХУЙН ҮЗҮҮЛЭЛТ



II МАЛТАЙ БОЛОН МАЛЧИН ӨРХ, ТЭДГЭЭРИЙН СОЁЛ, АХУЙН ҮЗҮҮЛЭЛТҮҮД

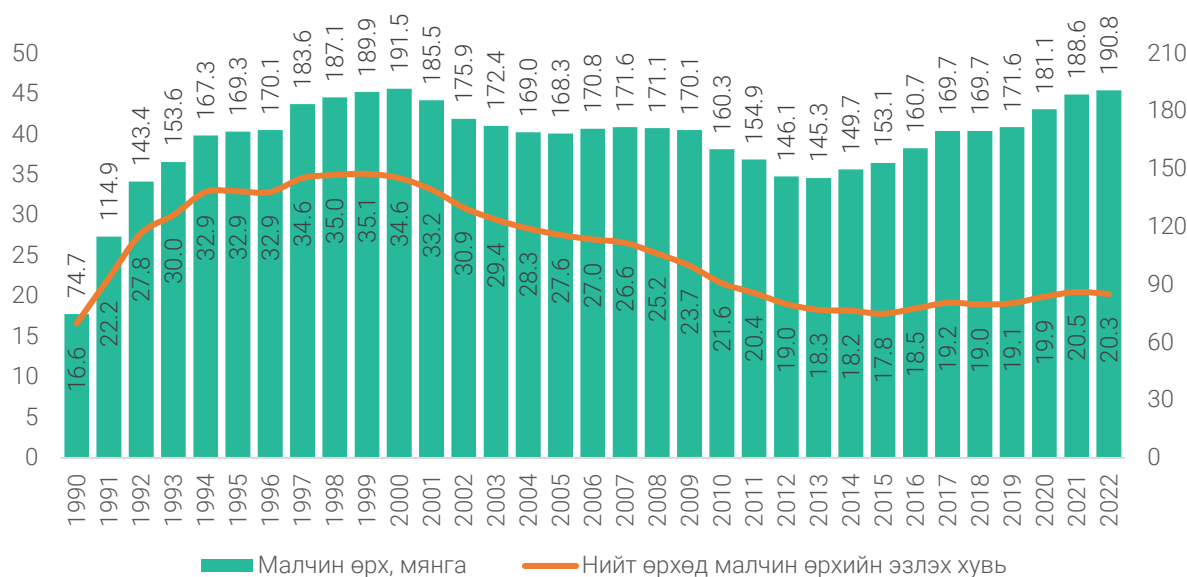
2.1 Малтай өрх, малчин өрхийн тоо, байршил

Манай улсад 2022 оны эцэст 941.6 мянган өрх бүртгэгдсэний 248.3 мянга буюу 26.4 хувь нь малтай өрх байна.

Нийт малтай өрхийн 76.8 хувь нь буюу 190.8 мянган өрх жилийн дөрвөн улирлын туршид мал маллаж, малын ашиг шим нь тэдний амьжиргааны эх үүсвэр болж буй малчин өрх, харин 56.8 мянган өрх буюу 22.9 хувь нь малыг амьдрал ахуйдаа туслах чанартайгаар өсгөн үржүүлж буй мал бүхий өрх, 0.7 мянган өрх буюу 0.3 хувь нь тавиул малтай өрх байна. Малчин өрхийн тоо 2022 онд өмнөх оноос 2.2 мянгаар өссөн байна.

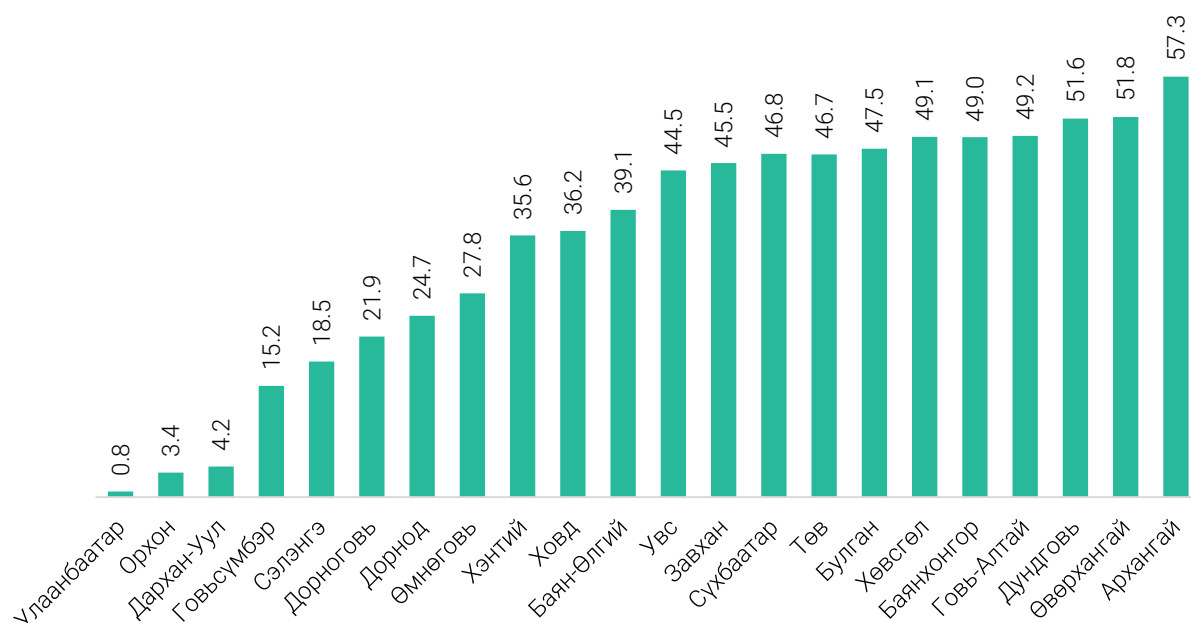
Улсын хэмжээнд нийт өрхөд малчин өрхийн эзлэх хувийг авч үзвэл, 1990 онд хамгийн бага буюу 16.6 хувийг, 1999 онд 35.1 хувь буюу хамгийн өндөр хувийг эзэлж байсан бол 2022 онд 20.3 хувь болсон байна. 1990-2000 онд улсын хэмжээний нийт өрхөд малчин өрхийн эзлэх хувь жил бүр өсөж, дунджаар 30.4 хувийг эзэлж байсан бол 2001-2015 онуудад жил бүр буурч, дунджаар 24.5 хувийг эзэлж байжээ.

ЗУРАГ 2. НИЙТ ӨРХӨД МАЛЧИН ӨРХИЙН ЭЗЛЭХ ХУВЬ, оноор



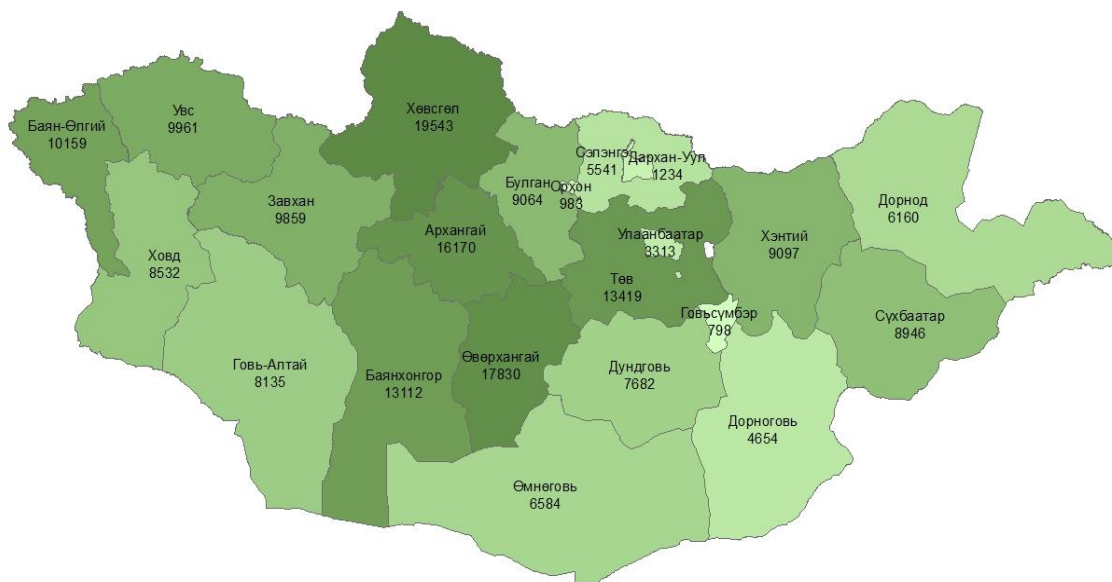
Нийт өрхөд малчин өрхийн эзлэх хувийг аймгаар авч үзвэл, төвлөрсөн хот суурин болох Улаанбаатар хот, Орхон, Дархан-Уул аймгийн нийт өрхийн 0.8-4.2 хувь нь, Говьсүмбэр, Сэлэнгэ, Дорноговь, Дорнод, Өмнөговь аймгийн нийт өрхийн 15.2-27.8 хувь нь, Хэнтий, Ховд, Баян-Өлгий аймгийн нийт өрхийн 35.6-39.1 хувь нь Увс, Завхан, Сүхбаатар, Төв, Булган, Хөвсгөл, Баянхонгор, Говь-Алтай аймгийн нийт өрхийн 44.1-49.2 хувь нь, Дундговь, Өвөрхангай, Архангай аймгийн нийт малтай өрхийн 51.6-57.3 хувь нь малчин өрх байна.

ЗУРАГ 3. НИЙТ ӨРХӨД МАЛЧИН ӨРХИЙН ЭЗЛЭХ ХУВЬ, 2022 ОН, аймаг, нийслэлээр



Хөвсгөл аймагт 19.5 мянган малчин өрх, Өвөрхангай аймагт 17.8 мянга, Архангай аймагт 16.2 мянга, Төв аймагт 13.4 мянга, Баянхонгор аймагт 13.1 мянга, Баян-Өлгий аймагт 10.2 мянган өрх байгаа нь нийт малчин өрхийн 47.3 хувийг эзэлж байна. Харин Говьсүмбэр, Орхон, Дархан-Уул аймгуудад 0.8-1.2 мянган малчин өрхтэй байгаа нь хамгийн бага үзүүлэлт байна.

ЗУРАГ 4. МАЛЧИН ӨРХ, 2022 ОН, аймаг, нийслэлээр

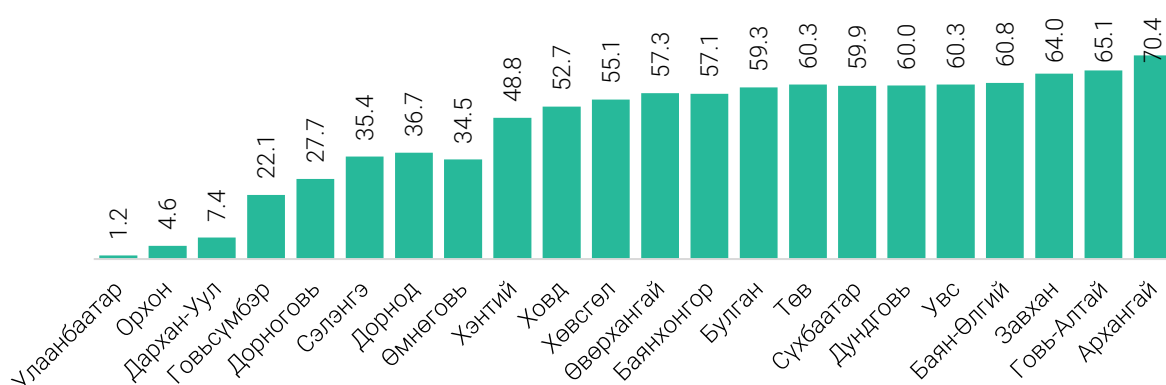


ХҮСНЭГТ 9. МАЛТАЙ БОЛОН МАЛЧИН ӨРХ, бүс, аймаг, нийслэлээр

Бүс, аймаг, нийслэл	2018		2019		2020		2021		2022	
	Малтай өрхийн тоо	Малчин өрхийн тоо	Малтай өрхийн тоо	Малчин өрхийн тоо	Малтай өрхийн тоо	Малчин өрхийн тоо	Малтай өрхийн тоо	Малчин өрхийн тоо	Малтай өрхийн тоо	Малчин өрхийн тоо
Бүгд	230 854	169 706	233 317	171 605	242 023	181 051	246 302	188 605	248 296	190 776
Баруун бүс	63 343	41 445	63 836	41 256	65 341	43 700	66 333	46 203	66 302	46 646
Баян-Өлгий	14 910	8 728	14 948	8 703	15 174	9 162	15 539	9 845	15 784	10 159
Говь-Алтай	10 315	7 106	10 521	7 255	10 955	7 915	10 968	8 189	10 762	8 135
Завхан	13 264	9 078	13 392	8 921	13 769	9 355	13 867	9 779	13 872	9 859
Увс	12 997	8 874	13 038	8 932	13 248	9 332	13 461	9 849	13 484	9 961
Ховд	11 857	7 659	11 937	7 445	12 195	7 936	12 498	8 541	12 400	8 532
Хангайн бүс	84 944	69 123	85 694	69 919	88 535	73 603	89 286	76 268	89 435	76 702
Архангай	18 760	14 978	19 102	15 236	19 496	15 527	19 760	16 165	19 857	16 170
Баянхонгор	14 765	11 920	14 914	12 011	15 602	12 918	15 448	13 131	15 265	13 112
Булган	10 683	8 296	10 742	8 526	11 031	8 671	11 224	8 978	11 323	9 064
Орхон	1 180	859	1 119	835	1 209	910	1 273	916	1 350	983
Өвөрхангай	19 209	16 307	19 233	16 398	19 813	17 464	19 811	17 838	19 726	17 830
Хөвсгөл	20 347	16 763	20 584	16 913	21 384	18 113	21 770	19 240	21 914	19 543
Төвийн бүс	49 462	36 005	50 118	36 495	52 608	38 500	53 707	39 596	54 255	39 912
Говьсүмбэр	1 011	703	1 022	699	1 118	761	1 156	802	1 166	798
Дархан-Уул	2 366	1 257	2 297	1 297	2 308	1 323	2 286	1 280	2 184	1 234
Дорноговь	5 288	4 234	5 351	4 231	5 653	4 494	5 824	4 665	5 886	4 654
Дундговь	8 466	7 159	8 593	7 248	8 967	7 598	8 942	7 670	8 930	7 682
Өмнөговь	7 496	5 951	7 707	6 108	8 141	6 546	8 225	6 678	8 174	6 584
Сэлэнгэ	9 494	4 850	9 554	4 856	10 028	5 211	10 389	5 451	10 599	5 541
Төв	15 341	11 851	15 594	12 056	16 393	12 567	16 885	13 050	17 316	13 419
Зүүн бүс	28 399	20 811	29 011	21 185	30 533	22 369	31 856	23 516	33 068	24 203
Дорнод	7 295	5 093	7 636	5 311	8 205	5 651	8 687	6 003	9 152	6 160
Сүхбаатар	10 220	7 770	10 302	7 901	10 782	8 220	11 136	8 571	11 453	8 946
Хэнтий	10 884	7 948	11 073	7 973	11 546	8 498	12 033	8 942	12 463	9 097
Улаанбаатар	4 706	2 322	4 658	2 750	5 006	2 879	5 120	3 022	5 236	3 313

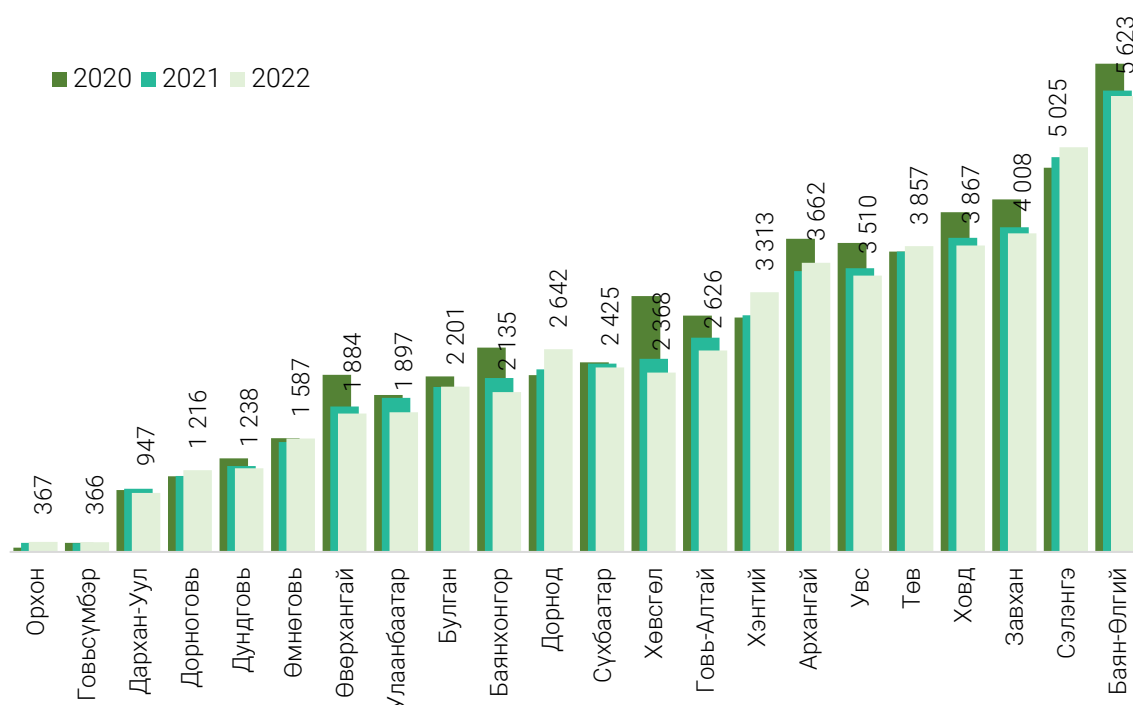
Нийт өрхөд малтай өрхийн эзлэх хувийг аймгаар авч үзвэл, төвлөрсөн хот суурин болох Улаанбаатар хот, Орхон, Дархан-Уул аймгийн өрхийн 1.2-7.4 хувь нь, Говьсүмбэр, Дорноговь, Өмнөговь, Сэлэнгэ, Дорнод, Хэнтий аймгийн өрхийн 22.1-48.8 хувь нь, Ховд, Хөвсгөл, Баянхонгор, Өвөрхангай, Булган, Сүхбаатар, Төв, Дундговь, Увс аймгийн өрхийн 52.7-60.3 хувь нь, Баян-Өлгий, Завхан, Говь-Алтай, Архангай аймгийн нийт өрхийн 60.8-70.4 хувь нь малтай өрх байна.

ЗУРАГ 5. НИЙТ ӨРХӨД МАЛТАЙ ӨРХИЙН ЭЗЛЭХ ХУВЬ, 2022 ОН, аймаг, нийслэлээр



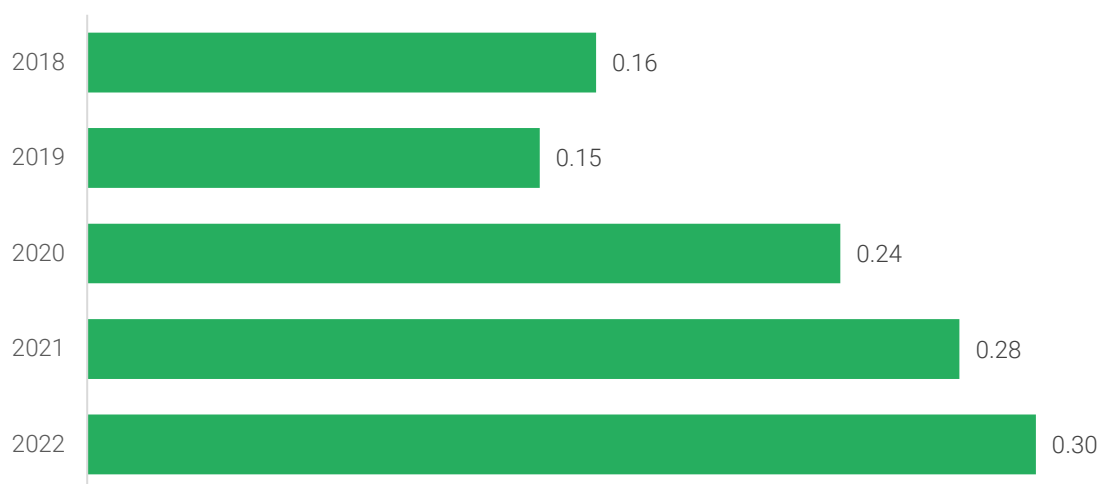
Улсын хэмжээний 56.8 мянган мал бүхий өрхийн 66.7 хувь буюу дийлэнх нь Хөвсгөл, Говь-Алтай, Хэнтий, Архангай, Увс, Төв, Ховд, Завхан, Сэлэнгэ, Баян-Өлгий аймгуудад байна.

ЗУРАГ 6. МАЛ БҮХИЙ ӨРХИЙН ТОО, аймаг, нийслэлээр



Улсын хэмжээнд 2022 онд нийт 756 тавиул малтай өрх байгаа нь өмнөх оноос 76 өрх буюу 11.2 хувиар өссөн байна.

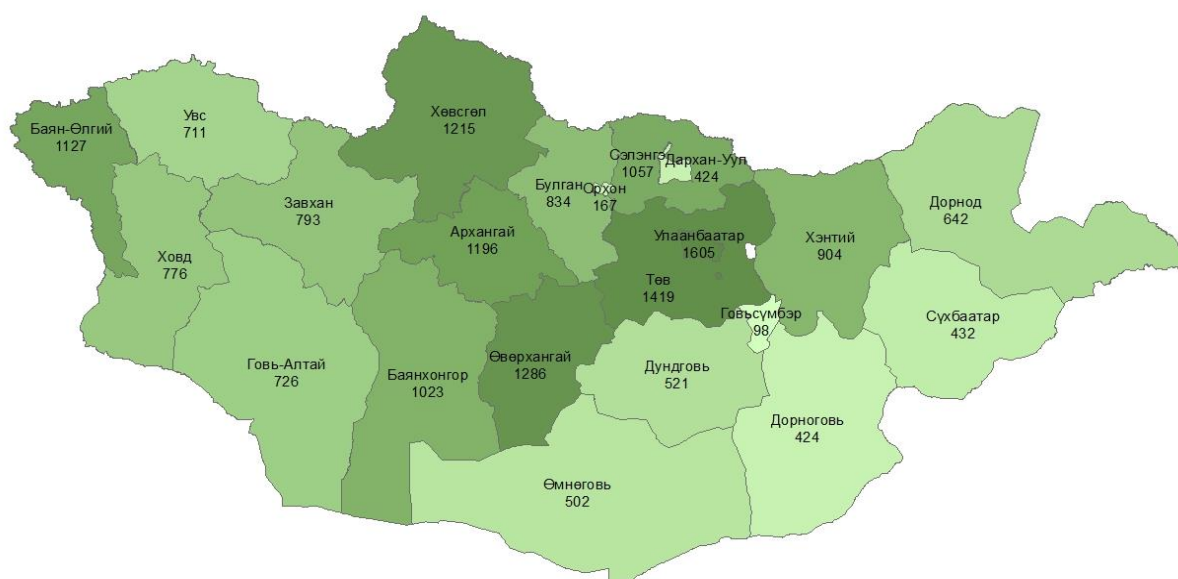
ЗУРАГ 7. НИЙТ МАЛТАЙ ӨРХӨД ТАВИУЛ МАЛТАЙ ӨРХИЙН ЭЗЛЭХ ХУВЬ



2.2 Малгүй болсон болон шинээр малтай болсон өрх

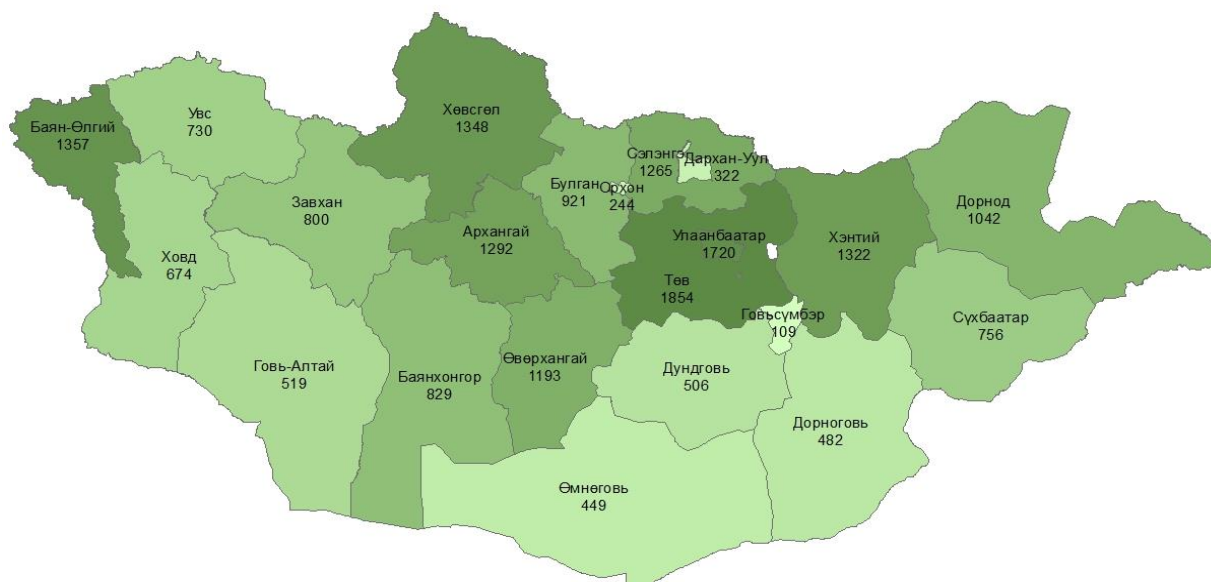
Улсын улсын хэмжээнд 2022 онд нийт 17.9 мянган өрх малгүй болж, өмнөх оноос 7.1 мянган өрхөөр нэмэгдсэн байна. Аймагаар нь харвал, Улаанбаатарт 1.6 мянга, Төв аймагт 1.4 мянга, Өвөрхангай аймагт 1.3 мянга, Хөвсгөл аймагт 1.2 мянга, Архангай аймагт 1.2 мянга өрх малгүй болсон байгаа нь хамгийн өндөр байна.

ЗУРАГ 8. МАЛГҮЙ БОЛСОН БУЮУ МАЛ АЖ АХУЙ ЭРХЛЭХЭЭ БОЛЬСОН ӨРХИЙН ТОО, аймаг, нийслэлээр



Улсын хэмжээнд 2022 онд нийт 19.7 мянган өрх шинээр малтай болсон буюу анх удаа мал тооллогод хамрагдаж өмнөх оноос 4.8 мянга буюу 31.9 хувиар өссөн байна. Аймагаар нь авч үзвэл Улаанбаатар хот болон Төв, Баян-Өлгий, Архангай, Хэнтий, Сэлэнгэ, Булган аймгуудад шинээр малчин болсон өрхийн тоо өссөн бол Дархан-Уул, Өмнөговь аймгуудад буурсан байна.

ЗУРАГ 9. ШИНЭЭР МАЛТАЙ БОЛСОН ӨРХИЙН ТОО, аймаг нийслэлээр



2.3 Малчин өрхийн ам бүл

Манай улсад 2022 оны байдлаар нийт хүн амын 20.3 хувь буюу 683.2 мянган хүн малчин өрхөд амьдарч байгаа бөгөөд нэг малчин өрхөд дунджаар 3-4 хүн амьдардаг байна. Малын тооны бүлгээр авч үзвэл, Малчин өрхийн малын тоо ихсэх тусам өрхийн ам бүлийн дундаж тоо нэмэгдэх хандлага ажиглагдаж байна. Тухайлбал, 100 хүртэлх малтай өрх дунджаар 3 ам бүлтэй байхад 100-аас дээш малтай өрхийн ам бүлийн тоо дунджаар

4 байна. Хүснэгт 10-д малын тооны бүлэглэлтээр нэг өрхөд/хүнд ногдох малын тоо, түүнийг бодод шилжүүлсэн байдлаар дэлгэрэнгүй харууллаа.

Эндээс харахад малчин өрхийн ам бүлийн дийлэнх (355.4 мянга) нь буюу 52.0 хувь нь 201-999 малтай өрхөд амьдарч байхад 51-200 малтай өрхөд малчин өрхийн ам бүлийн 200.1 мянган хүн буюу 29.3 хувь нь, 50 хүртэлх малтай өрхөд малчин өрхийн ам бүлийн 74.6 мянган хүн буюу 10.9 хувь нь, 1000-аас дээш малтай өрхөд малчин өрхийн ам бүлийн 53.1 мянган хүн буюу 7.8 хувь нь тус тус амьдарч байна.

1000-аас дээш малтай өрх нийт малчин өрхийн 6.3 хувийг эзэлж байхад 50-аас доош малтай өрх нийт малчин өрхийн 13.8 хувийг эзэлж байна.

ХҮСНЭГТ 10. МАЛЧИН ӨРХ, МАЛЧИН ӨРХИЙН АМ БҮЛ, НЭГ ӨРХӨД НОГДОХ МАЛЫН ТОО, 2022 ОН, малын тооны бүлэглэлтээр

Малын тооны бүлэглэлт	Малчин өрхийн тоо	Нийт малчин өрхөд эзлэх хувь	Малчин өрхийн нийт ам бүл	Нэг өрхөд ногдох ам бүлийн тоо	Нэг өрхөд ногдох малын тоо	Өрхийн нэг хүнд ногдох малын тоо	Нэг өрхөд ногдох малын тоо, бодод шилжүүлснээр	Өрхийн нэг хүнд ногдох малын тоо, бодод шилжүүлснээр
Бүгд	190 776	100	683 195	3.6	339	95	93	26
11 хүртэлх	4 469	2.3	12 181	2.7	7	2	6	2
11-30	11 414	6.0	31 996	2.8	21	7	13	5
31-50	10 528	5.5	30 394	2.9	41	14	20	7
51-100	21 973	11.5	66 969	3.0	75	25	32	10
101-200	39 251	20.6	133 094	3.4	148	44	48	14
201-500	59 902	31.4	225 320	3.8	326	87	88	23
501-999	31 256	16.4	130 111	4.2	688	165	174	42
1000-1499	9 920	5.2	43 965	4.4	1158	261	300	68
1500-2000	1 445	0.8	6 407	4.4	1688	381	475	107
2001-с дээш	618	0.3	2 758	4.5	2477	555	771	173

2.4 Малчин өрхийн соёл ахуйн зарим үзүүлэлт

Мал тооллогын 2022 оны дүнгээр малчин өрхийн 82.3 хувь нь цахилгааны эх үүсгүүртэй, 74.0 хувь нь телевизортой, 56.8 хувь нь автомашинтай, 49.9 хувь нь мотоциклтой, 3.0 хувь нь трактортой байна.

Цахилгааны эх үүсгүүртэй өрхийн тоо 2022 онд 157.1 мянга болж, өмнөх оноос 3.2 мянгаар буюу 2.1 хувь, телевизортой өрхийн тоо 141.2 мянга болж, өмнөх оноос 1.2 мянга буюу 0.9 хувь, автомашинтай өрхийн тоо 108.4 мянга болж, өмнөх оноос 5.2 мянга буюу 5.0 хувиар, мотоциклтой өрхийн тоо 95.1 мянга болж, өмнөх оноос 2.7 мянга буюу 2.9 хувь, трактортой өрхийн тоо 5.7 мянга болж, өмнөх оноос 0.3 мянга буюу 4.7 хувиар тус тус өссөн байна.

ХҮСНЭГТ 11. МАЛЧИН ӨРХИЙН СОЁЛ АХУЙН ЗАРИМ ҮЗҮҮЛЭЛТҮҮД

	Малчин өрхийн тоо, мянгаар					Малчин өрхийн тоонд эзлэх хувь				
	2018	2019	2020	2021	2022	2018	2019	2020	2021	2022
Цахилгаан үүсгүүртэй	136.7	141.7	147.9	153.9	157.1	80.6	82.6	81.7	81.6	82.3
Телевизортой	119.3	125.4	131.2	140.0	141.2	70.3	73.1	72.5	74.2	74.0
Автомашинтай	79.0	87.8	94.5	103.2	108.4	46.6	51.2	52.2	54.7	56.8
Мотоциклтой	83.6	88.8	88.6	92.5	95.1	49.2	51.7	48.9	49.0	49.9
Трактортай	5.4	5.8	5.8	5.4	5.7	3.2	3.4	3.0	2.9	3.0

Нийт цахилгаан үүсгүүртэй малчин өрхийн 90.2 хувь нь нарны, 0.3 хувь нь салхины, 9.5 хувь нь бусад (бага оврын мотор, аккумулятор гэх мэт) төрлийн цахилгаан эх үүсгүүр ашиглаж байна.

ХҮСНЭГТ 12. ЦАХИЛГААН ҮҮСГҮҮРТЭЙ ӨРХИЙН ТОО, цахилгаан үүсгүүрийн төрлөөр

	Бүгд	Нарны	Салхины	Бусад	Нарны	Салхины	Бусад
	мянган өрх				дүнд эзлэх хувь		
2017	138.5	130.5	0.6	9.4	94.2	0.4	6.8
2018	136.7	126.6	0.7	9.5	92.6	0.5	6.9
2019	141.7	130.8	0.4	10.5	92.3	0.3	7.4
2020	147.9	135.9	0.3	11.7	91.9	0.2	7.9
2021	153.9	139.7	0.3	13.9	90.8	0.2	9.0
2022	157.1	141.7	0.5	14.9	90.2	0.3	9.5



МАЛЧДЫН МЭДЭЭЛЭЛ



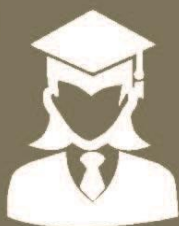
МАЛЧДЫН БОЛОВСРОЛЫН БАЙДАЛ

БАГА 64 151

СУУРЬ 117 776

БҮРЭН 78 442
ДУНД

ДЭЭД
БОЛОВСРОЛТОЙ
15 756



БОЛОВСРОЛГҮЙ
9 801

ТЕХНИКИЙН БОЛОН
МЭРГЭЖЛИЙН
11 985

ТУСАЙ МЭРГЭЖЛИЙН
ДУНД
7 168



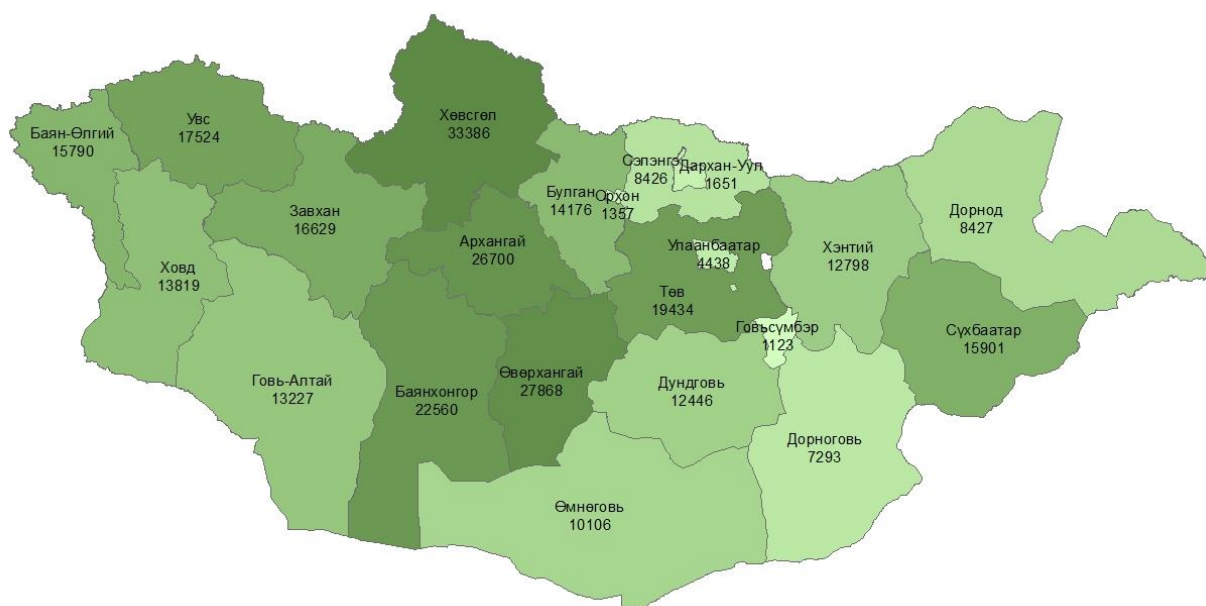
III МАЛЧДЫН МЭДЭЭЛЭЛ

3.1 Малчдын тоо

Мал тооллогын 2022 оны Улсын хэмжээний дүнгээр 305.1 мянган малчид мал аж ахуйн үйлдвэрлэлд ажиллаж байгаа бөгөөд малчдын тоо нийт ажиллагчидтай харьцуулахад, ажил эрхэлдэг 4 хүн тутмын нэг буюу 25.8 хувь нь малчид байна. Малчдын тоо өмнөх оноос 351 малчин буюу 0.1 хувиар буурчээ.

Малчдын тоог аймгаар авч үзэхэд Говь-Алтай, Төв, Увс, Орхон, Завхан, Сүхбаатар, Хөвсгөл, Баян-Өлгий аймгууд, Улаанбаатар хотод малчдын тоо 2022 онд өмнөх оноос 35-844 буюу 0.2-9.6 хувиар өссөн байна. Харин Дорноговь, Дархан-Уул, Говьсүмбэр, Дундговь, Өмнөговь, Сэлэнгэ, Дорнод, Хэнтий, Ховд, Архангай, Өвөрхангай, Булган, Баянхонгор аймгуудад 57-608 буюу 0.7-7.4 хувиар буурсан байна.

ЗУРАГ 10. МАЛЧДЫН ТОО, 2022 он, аймгаар



Улсын хэмжээнд малчдын тоогоор Төв аймаг 19.4 мянга, Баянхонгор аймаг 22.6 мянга, Архангай аймаг 26.7 мянга, Өвөрхангай аймаг 27.9 мянга, Хөвсгөл аймаг 33.4 мянгаар тус тус эхний тавд орж байна. Эдгээр аймгуудад бүртгэгдсэн малчдын тоо улсын хэмжээний 42.6 хувийг эзэлж байна.

ХҮСНЭГТ 13. МАЛЧДЫН ТОО, бүс, аймаг, нийслэлээр

Бүс, аймаг, нийслэл	Малчдын тоо					Дүнд эзлэх хувь				
	2018	2019	2020	2021	2022	2018	2019	2020	2021	2022
Бүгд	288 700	285 482	298 789	305 430	305 079	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
Баруун бүс	72 395	70 478	73 659	76 167	76 989	25.1	24.7	24.7	24.9	25.2
Баян-Өлгий	13 993	13 746	14 414	14 946	15 790	4.8	4.8	4.8	4.9	5.2
Говь-Алтай	12 391	12 287	13 128	13 192	13 227	4.3	4.3	4.4	4.3	4.3
Завхан	15 953	15 644	16 210	16 512	16 629	5.5	5.5	5.4	5.4	5.5
Увс	16 130	15 988	16 577	17 460	17 524	5.6	5.6	5.5	5.7	5.7
Ховд	13 928	12 813	13 330	14 057	13 819	4.8	4.5	4.5	4.6	4.5
Хангайн бүс	120 381	119 170	124 349	127 154	126 047	41.7	41.7	41.6	41.6	41.3
Архангай	25 756	25 688	25 907	27 017	26 700	8.9	9.0	8.7	8.8	8.8
Баянхонгор	21 784	21 771	23 212	23 168	22 560	7.5	7.6	7.8	7.6	7.4
Булган	13 797	13 917	14 186	14 622	14 176	4.8	4.9	4.7	4.8	4.6
Орхон	1 352	1 299	1 421	1 280	1 357	0.5	0.5	0.5	0.4	0.4
Өвөрхангай	28 103	27 101	28 333	28 257	27 868	9.7	9.5	9.5	9.3	9.1
Хөвсгөл	29 589	29 394	31 290	32 810	33 386	10.2	10.3	10.5	10.7	10.9
Төвийн бүс	58 295	57 942	60 690	61 028	60 479	20.2	20.3	20.3	20.0	19.8
Говьсүмбэр	1 115	1 097	1 184	1 213	1 123	0.4	0.4	0.4	0.4	0.4
Дархан-Уул	1 846	1 743	1 887	1 729	1 651	0.6	0.6	0.6	0.6	0.5
Дорноговь	7 033	7 024	7 308	7 350	7 293	2.4	2.5	2.4	2.4	2.4
Дундговь	12 136	12 241	12 505	12 536	12 446	4.2	4.3	4.2	4.1	4.1
Өмнөговь	9 593	9 671	10 219	10 243	10 106	3.3	3.4	3.4	3.4	3.3
Сэлэнгэ	8 088	7 741	8 417	8 566	8 426	2.8	2.7	2.8	2.8	2.8
Төв	18 484	18 425	19 170	19 391	19 434	6.4	6.5	6.4	6.3	6.4
Зүүн бүс	34 508	34 313	36 310	37 031	37 126	12.0	12.0	12.2	12.1	12.2
Дорнод	7 778	7 983	8 486	8 573	8 427	2.7	2.8	2.8	2.8	2.8
Сүхбаатар	14 585	14 496	15 006	15 440	15 901	5.1	5.1	5.0	5.1	5.2
Хэнтий	12 145	11 834	12 818	13 018	12 798	4.2	4.1	4.3	4.3	4.2
Улаанбаатар	3 121	3 579	3 781	4 050	4 438	1.1	1.3	1.3	1.3	1.5

3.2 Малчдын нас, хүйс

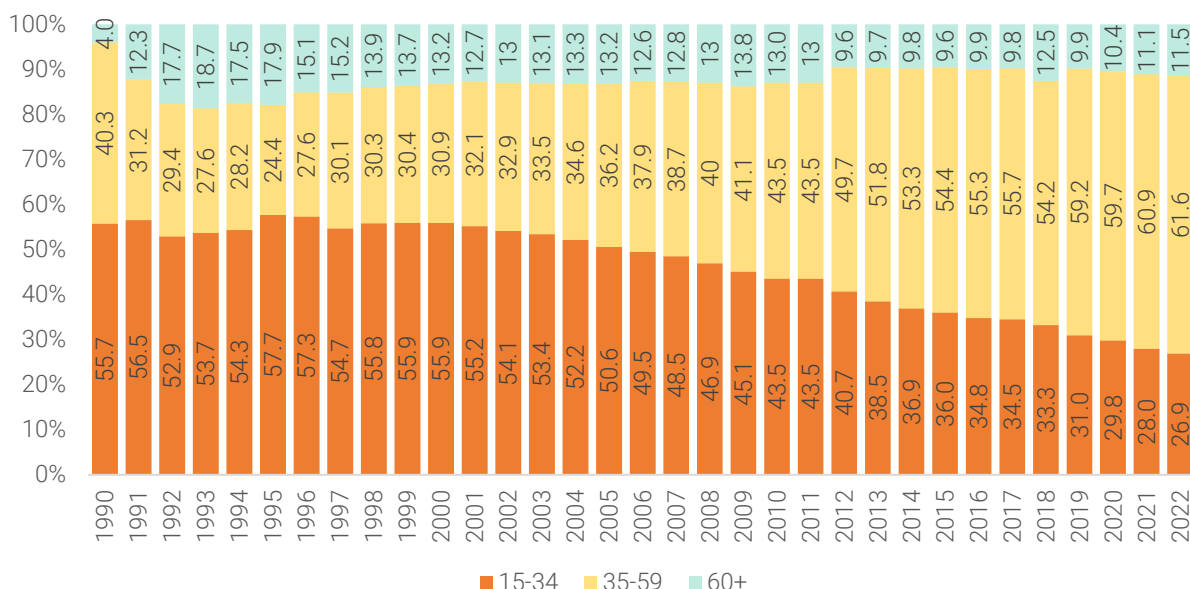
Улсын хэмжээнд малчдын дотор 15-34 насны залуу малчдын эзлэх хувийн жин 1.1 хувиар буурч, харин 35-59 хүртэлх насныхны эзлэх хувийн жин 0.7 хувиар, 60-аас дээш тэтгэврийн насныхны эзлэх хувийн жин 0.4 хувиар тус тус өссөн байна.

Нийт малчдад залуу малчдын эзлэх хувийн жин жилээс жилд буурсаар байна. Тухайлбал, 1995 онд нийт 390.5 мянган малчдын дотор 15-34 насны малчид 225.2 мянга буюу 57.7 хувийг, 2021 онд нийт 305.4 мянган малчдын дотор 85.4 мянга буюу 28.0 хувийг тус тус эзэлж байсан бол 2022 онд нийт 305.1 мянган малчдын 82.1 мянга буюу 26.9 хувь болж буурсан байна.

35-59 насны малчид 1995 онд нийт малчдын 95.4 мянга буюу 24.4 хувийг, 2021 онд 186.0 мянга буюу 60.9 хувийг эзэлж байсан бол 2022 онд 188.0 мянган буюу 61.6 хувийг эзлэх болж, дүнд эзлэх хувь нэмэгдсэн.

Харин 60-аас дээш насны малчид 1995 онд нийт малчдын 69.9 мянга буюу 17.9 хувийг, 2021 онд нийт малчдын 34.0 мянга буюу 11.1 хувийг эзэлж байсан бол 2022 онд 35.0 мянга буюу 11.5 хувийг эзэлж дүнд эзлэх хувь нэмэгдсэн байна.

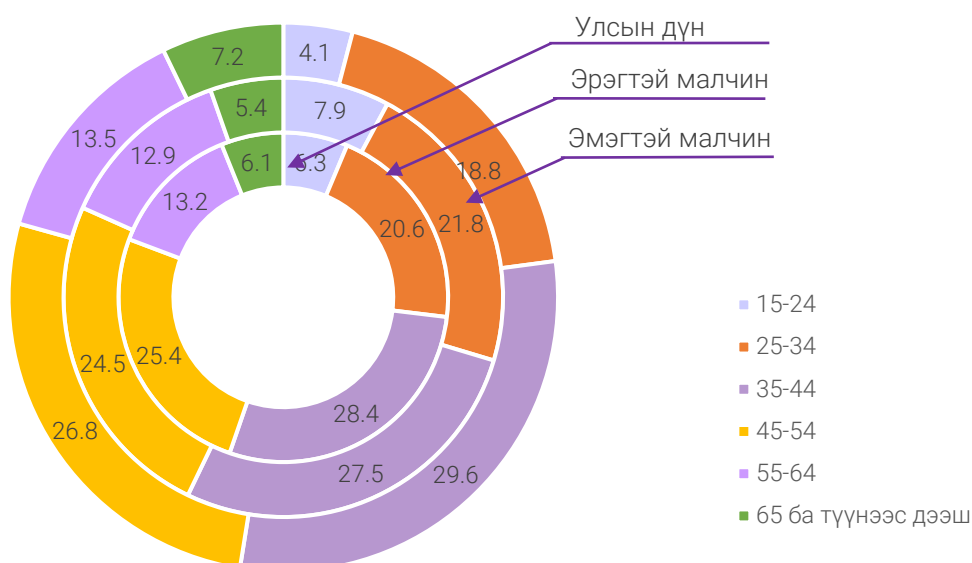
ЗУРАГ 11. МАЛЧДЫН НАСНЫ БҮТЭЦ, хувиар



Нийт малчдын 181.8 мянга буюу 59.6 хувь нь эрэгтэй, 123.3 мянга буюу 40.4 хувь нь эмэгтэй малчид байна. Нийт малчдад эрэгтэй малчид давамгайлсан хэвээр байна.

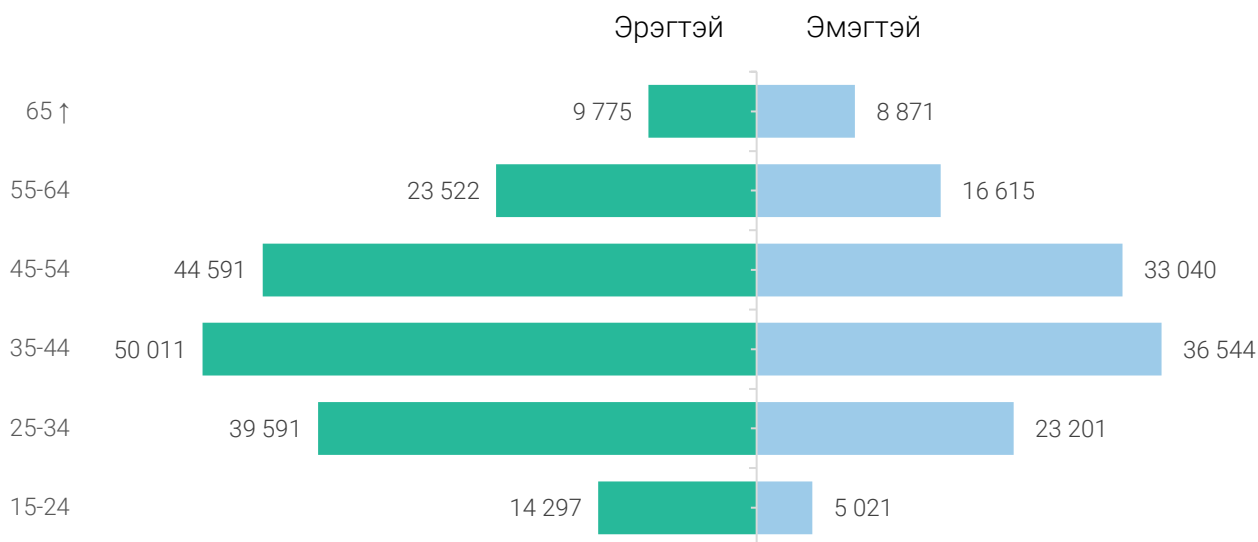
Насны бүлэг тус бүрт нийт малчдад эрэгтэй малчдын эзлэх хувь өндөр байна. Тухайлбал, 15-24 насны залуу малчдын 74.0 хувь нь эрэгтэй, 26.0 хувь нь эмэгтэй, 65 ба түүнээс дээш насны малчдын 52.4 хувь нь эрэгтэй бол 47.6 хувь нь эмэгтэй байна.

ЗУРАГ 12. МАЛЧДЫН НАСНЫ БҮТЭЦ, 2022 ОН, насны бүлэг, хүйсээр



Эрэгтэй малчдын дунд залуу малчид дийлэнх хувийг эзэлж байна. Тухайлбал, 15-24 насны эрэгтэй малчид нийт эрэгтэй малчдынхаа 7.9 хувийг, 25-34 насныхан 21.8 хувийг эзэлж байгаа бол эдгээр насны эмэгтэй малчид нь нийт эмэгтэй малчдынхаа 4.1 болон 18.8 хувийг тус тус эзэлж, эрэгтэй малчдынхаас 3.0-3.8 нэгж хувиар бага хувийн жин эзэлж байна.

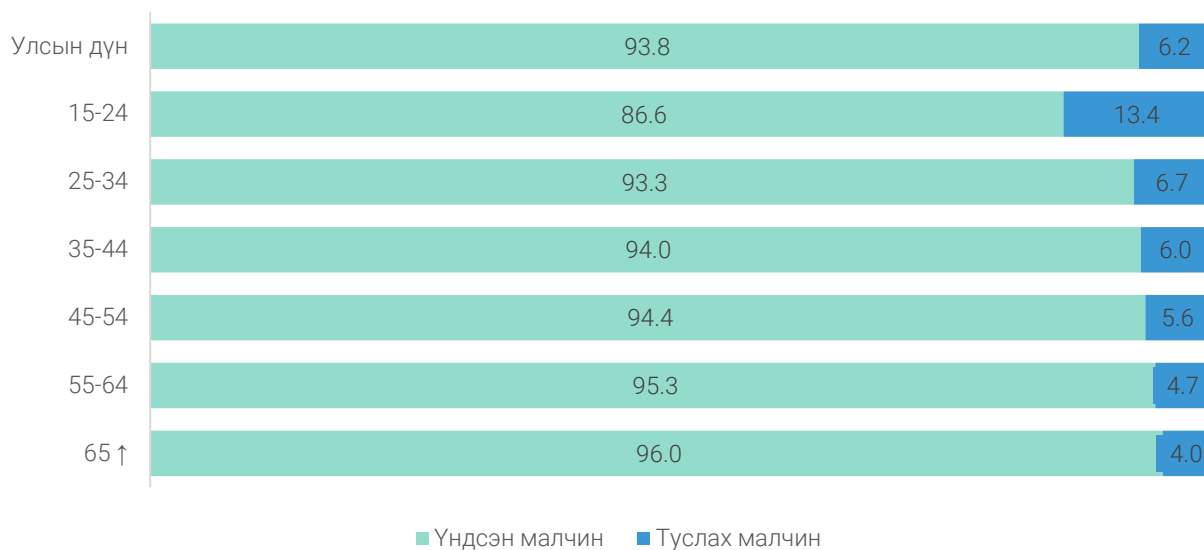
ЗУРАГ 13. МАЛЧДЫН НАС, ХҮЙСИЙН СУВАРГА, 2022 ОН



3.3 Үндсэн болон туслах малчин

Мал аж ахуй эрхэлдэг малчдын 286.1 мянга буюу 93.8 хувь нь үндсэн малчин, 19.0 мянга буюу 6.2 хувь нь туслах малчид байна. 15-24 насны малчдын 86.6 хувь нь үндсэн малчин бол 13.4 хувь нь туслах малчин байхад 25 наснаас дээш насны бүлгүүдэд үндсэн малчин 93.3-96.0 хувийг эзэлж байна. Нас нэмэгдэх хэрээр үндсэн малчны хувийн жин нэмэгдэж байна.

ЗУРАГ 14. ҮНДСЭН БОЛОН ТУСЛАХ МАЛЧНЫ ХАРЬЦАА, 2022 ОН



Нийт үндсэн малчдын 74.5 хувь буюу 213.2 мянган малчин нь 25-54 насных байна. Харин нийт туслах малчдын 72.6 хувь буюу 13.8 мянган малчин нь 25-54 насных байна.

ХҮСНЭГТ 14. ҮНДСЭН БОЛОН ТУСЛАХ МАЛЧИД, 2022 ОН, насны бүлгээр

Насны бүлгээр						Дүнд эзлэх хувь	
	Бүгд	Эрэгтэй	Эмэгтэй	Үндсэн малчин	Туслах малчин	Үндсэн малчин	Туслах малчин
Бүгд	305 079	181 787	123 292	286 088	18 991	100.0	100.0
15-24	19 318	14 297	5 021	16 730	2 588	5.8	13.6
25-34	62 792	39 591	23 201	58 580	4 212	20.5	22.2
35-44	86 555	50 011	36 544	81 340	5 215	28.4	27.5
45-54	77 631	44 591	33 040	73 265	4 366	25.6	23.0
55-64	40 137	23 522	16 615	38 269	1 868	13.4	9.8
65 ↑	18 646	9 775	8 871	17 904	742	6.3	3.9

Нийт малчдны 59.6 хувь буюу 181.8 мянга нь эрэгтэй, 40.4 хувь буюу 123.3 мянга нь эмэгтэй малчид байна. Нийт малчдыг насны бүлгээр нь авч үзвэл 15-24 насны малчдын 74.0 хувь, 25-34 насны малчдын 63.1 хувь, 35-44 насны малчдын 57.8 хувь, 45-54 насны малчдын 57.4 хувь, 55-64 насны малчдын 58.6 хувь, 65 ба түүнээс дээш насны малчдын 52.4 хувийг эрэгтэй малчид эзэлж байна.

3.4 Малчдын боловсролын түвшин

Малчдын боловсролын түвшинг 2022 оны байдлаар авч үзэхэд 38.6 хувь нь суурь боловсролтой, 25.7 хувь нь бүрэн дунд, 21.0 хувь нь бага, 6.3 хувь нь техникийн болон тусгай мэргэжлийн, 5.2 хувь нь дээд боловсролтой байгаа бол 3.2 хувь нь боловсролгүй байна. Малчдын дийлэнх хувь нь ямар нэг түвшний боловсрол эзэмшсэн байна.

ХҮСНЭГТ 15. МАЛЧДЫН БОЛОВСРОЛЫН ТҮВШИН, 2022 ОН, насны бүлгээр

Насны бүлгээр	Бүгд						
		Боловсролгүй	Бага	Суурь	Бүрэн дунд	Техникийн болон тусгай мэргэжлийн	Дээд
Бүгд	305 079	9 801	64 151	117 776	78 442	19 153	15 756
15-24	19 318	598	2 617	8 070	5 955	1 350	728
25-34	62 792	2 205	10 401	17 718	20 284	5 114	7 070
35-44	86 555	3 665	24 347	34 205	18 793	1 641	3 904
45-54	77 631	1 606	10 100	36 639	22 597	4 830	1 859
55-64	40 137	1 017	8 091	16 302	8 890	4 455	1 382
65 ↑	18 646	710	8 595	4 842	1 923	1 763	813
Дүнд эзлэх хувь							
Бүгд	100.0	3.2	21.0	38.6	25.7	6.3	5.2
15-24	100.0	3.1	13.5	41.8	30.8	7.0	3.8
25-34	100.0	3.5	16.6	28.2	32.3	8.1	11.3
35-44	100.0	4.2	28.1	39.5	21.7	1.9	4.5
45-54	100.0	2.1	13.0	47.2	29.1	6.2	2.4
55-64	100.0	2.5	20.2	40.6	22.1	11.1	3.4
65 ↑	100.0	3.8	46.1	26.0	10.3	9.5	4.4

Малчдын боловсролыг насны бүлгээр нь авч үзвэл, 25-44 насны нийт 149.4 мянган малчдын 5.9 мянга буюу 3.9 хувь нь боловсролгүй, 34.8 мянга буюу 23.3 хувь нь бага, 51.9 мянга буюу 34.8 хувь нь суурь, 39.1 мянга буюу 26.2 хувь нь бүрэн дунд, 6.8 мянга буюу 4.5 хувь нь техникийн болон тусгай мэргэжлийн, 11.0 мянга буюу 7.3 хувь нь дээд боловсролтой байна.

Харин 45-64 насны нийт 117.7 мянган малчдын 2.6 мянга буюу 2.2 хувь нь боловсролгүй, 18.2 мянга буюу 15.4 хувь нь бага, 52.9 мянга буюу 45.0 хувь нь суурь, 31.5 мянга буюу 26.7

хувь нь бүрэн дунд, 9.3 мянга буюу 7.9 хувь нь техникийн болон тусгай мэргэжлийн, 3.3 мянга буюу 2.8 хувь нь дээд боловсролтой байна.

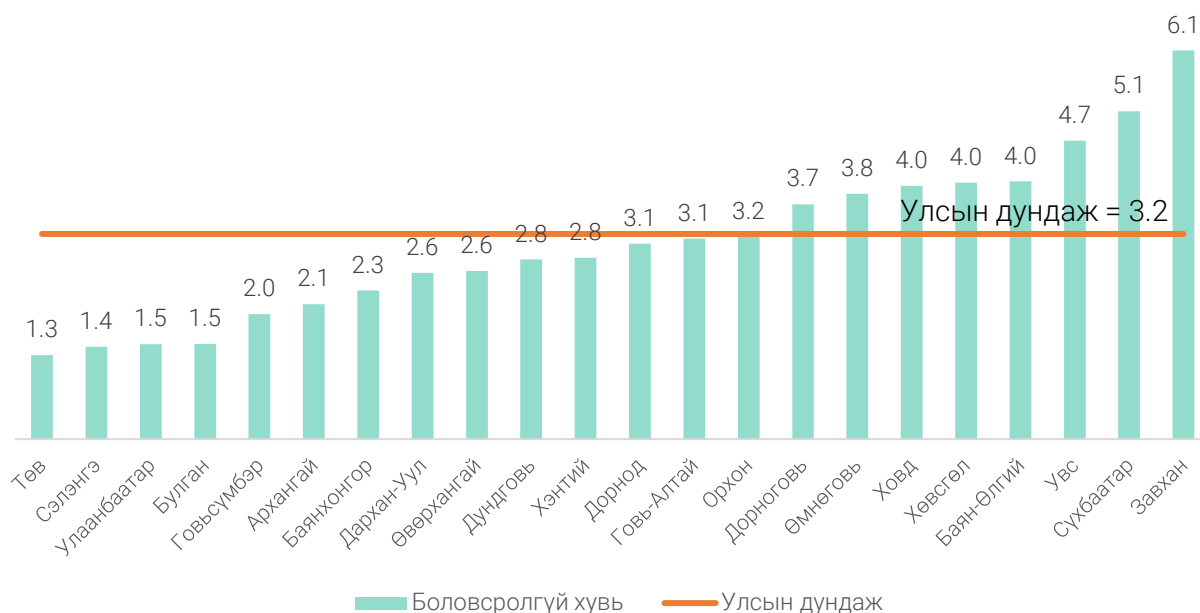
ХҮСНЭГТ 15. МАЛЧДЫН БОЛОВСРОЛЫН ТҮВШИН, 2022 ОН, насны бүлгээр, хувиар

Насны бүлгээр	Бүгд	Боловсролгүй	Бага	Суурь	Бүрэн дунд	Техникийн болон тусгай мэргэжлийн	Дээд
Бүгд	100	100	100	100	100	100	100
15-24	6.3	6.1	4.1	6.9	7.6	7.0	4.6
25-34	20.6	22.5	16.2	15.0	25.9	26.7	44.9
35-44	28.4	37.4	38.0	29.0	24.0	8.6	24.8
45-54	25.4	16.4	15.7	31.1	28.8	25.2	11.8
55-64	13.2	10.4	12.6	13.8	11.3	23.3	8.8
65 ↑	6.1	7.2	13.4	4.1	2.5	9.2	5.2

15-24 насны залуу малчдыг боловсролын түвшнээр нь авч үзвэл, бага боловсролтой малчдын 4.1 хувь, боловсролгүй малчдын 6.1 хувь, суурь боловсролтой малчдын 6.9 хувь, бүрэн дунд боловсролтой малчдын 7.6 хувь, техникийн болон тусгай мэргэжлийн боловсролтой малчдын 7.0 хувь, дээд боловсролтой малчдын 4.6 хувийг эзэлж байна.

Боловсролгүй малчдыг байршлаар авч үзвэл, Дорноговь, Өмнөговь, Ховд, Хөвсгөл, Баян-Өлгий, Увс, Сүхбаатар, Завхан аймгуудад улсын дунджаас их буюу тухайн аймгийн нийт малчдын 3.7-6.1 хувийг эзэлж байна.

ЗУРАГ 15. БОЛОВСРОЛГҮЙ МАЛЧДЫН ЭЗЛЭХ ХУВЬ, 2022 ОН, аймаг, нийслэлээр



Боловсролгүй малчид 2022 онд 9.8 мянга байгаа нь өмнөх оноос 0.5 мянгаар нэмэгдсэн байна.

Нийт боловсролгүй малчдыг насны бүлэг хүйсээр нь авч үзвэл, 65-с дээш насны эрэгтэй малчид 37.7 хувь энэ насны эмэгтэй малчдаасаа 24.5 хувиар бага байна. Бусад насны бүлгээр авч үзвэл, 15-64 насны эрэгтэй малчид 57.0-80.4 хувь байгаа нь эмэгтэй малчдаас 14.1-60.9 хувиар илүү байна.

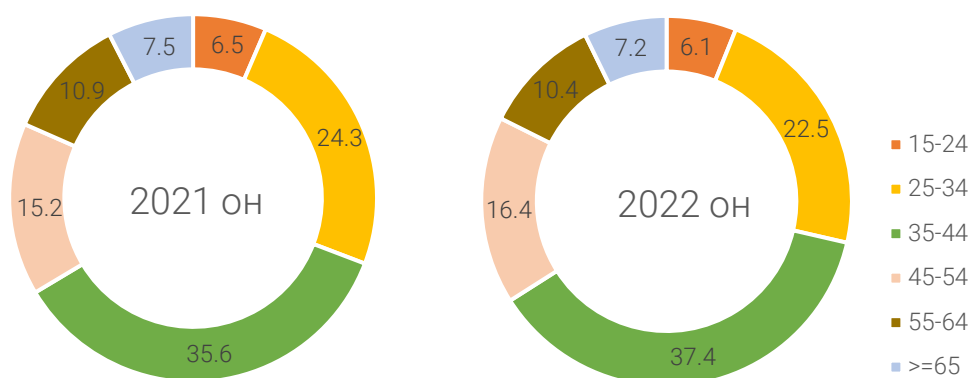
Боловсролгүй малчдыг хүйсээр нь авч үзвэл, 6.2 мянга буюу 63.6 хувь нь эрэгтэй, 3.6 мянга буюу 36.4 хувийг эмэгтэй малчид байна.

ХҮСНЭГТ 16. БОЛОВСРОЛГҮЙ МАЛЧИН, 2022 ОН, хүйсээр

Насны бүлгээр	Бүгд			Эзлэх хувь		
		Эрэгтэй	Эмэгтэй		Эрэгтэй	Эмэгтэй
Бүгд	9 801	6 235	3 566	100	63.6	36.4
15-24	598	481	117	100	80.4	19.6
25-34	2 205	1 539	666	100	69.8	30.2
35-44	3 665	2 371	1 294	100	64.7	35.3
45-54	1 606	996	610	100	62.0	38.0
55-64	1 017	580	437	100	57.0	43.0
65 ↑	710	268	442	100	37.7	62.3

Нийт боловсролгүй малчдыг насны бүлгээр өмнөх онтой харьцуулан авч үзвэл, 35-54 насны боловсролгүй малчид 1.2-1.8 хувиар нэмэгдсэн байна. Харин 15-24 насны эзлэх хувь 6.1 хувь болж 0.4 хувиар, 25-34 насны эзлэх хувь 22.5 хувь болж 1.8 хувиар, 55-64 насны эзлэх хувь 0.5 хувиар, 65 ба түүнээс дээш насны эзлэх хувь 0.3 хувиар тус тус буурсан байна.

ЗУРАГ 16. БОЛОВСРОЛГҮЙ МАЛЧИД, насны бүлгээр, хувиар



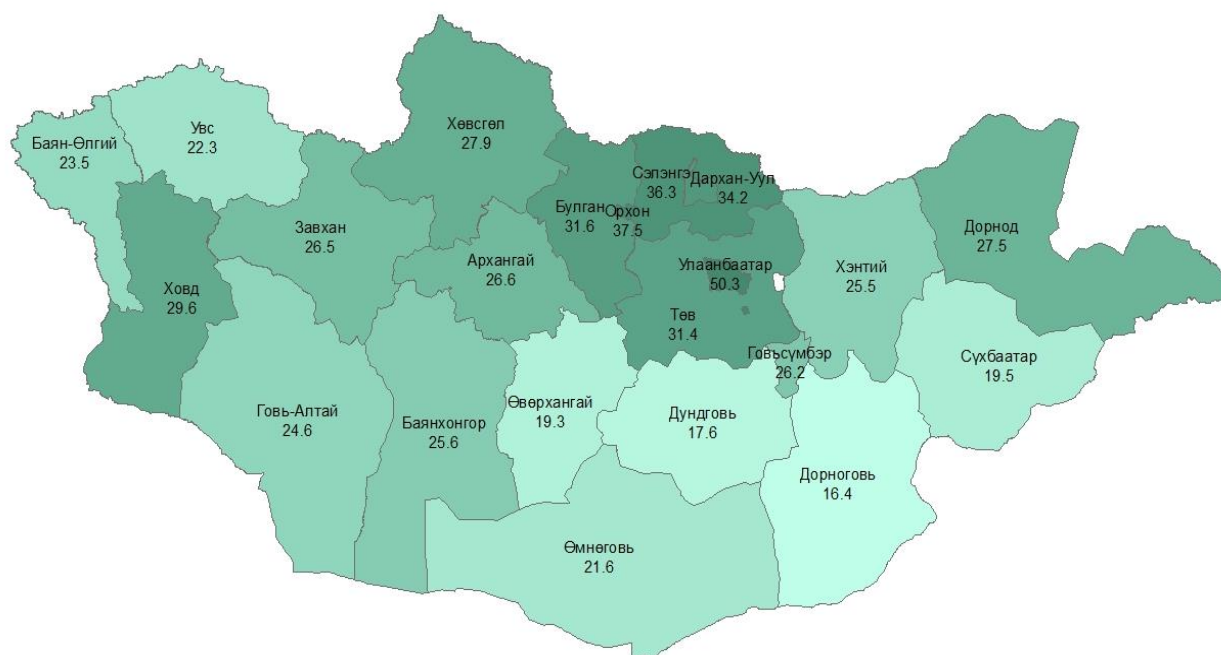
Бага боловсролтой малчдын 41.7 мянга буюу 63.8 хувийг эрэгтэй, 23.2 мянга буюу 36.2 хувийг эмэгтэй малчид эзэлж байна.

ХҮСНЭГТ 17. БАГА БОЛОВСРОЛТОЙ МАЛЧИД, 2022 ОН, хүйсээр

Насны бүлгээр	Бүгд			Эзлэх хувь		
		Эрэгтэй	Эмэгтэй		Эрэгтэй	Эмэгтэй
Бүгд	64 151	40 935	23 216	100	63.8	36.2
15-24	2 617	2 137	480	100	81.7	18.3
25-34	10 401	7 513	2 888	100	72.2	27.8
35-44	24 347	16 156	8 191	100	66.4	33.6
45-54	10 100	6 705	3 395	100	66.4	33.6
55-64	8 091	4 573	3 518	100	56.5	43.5
65 ↑	8 595	3 851	4 744	100	44.8	55.2

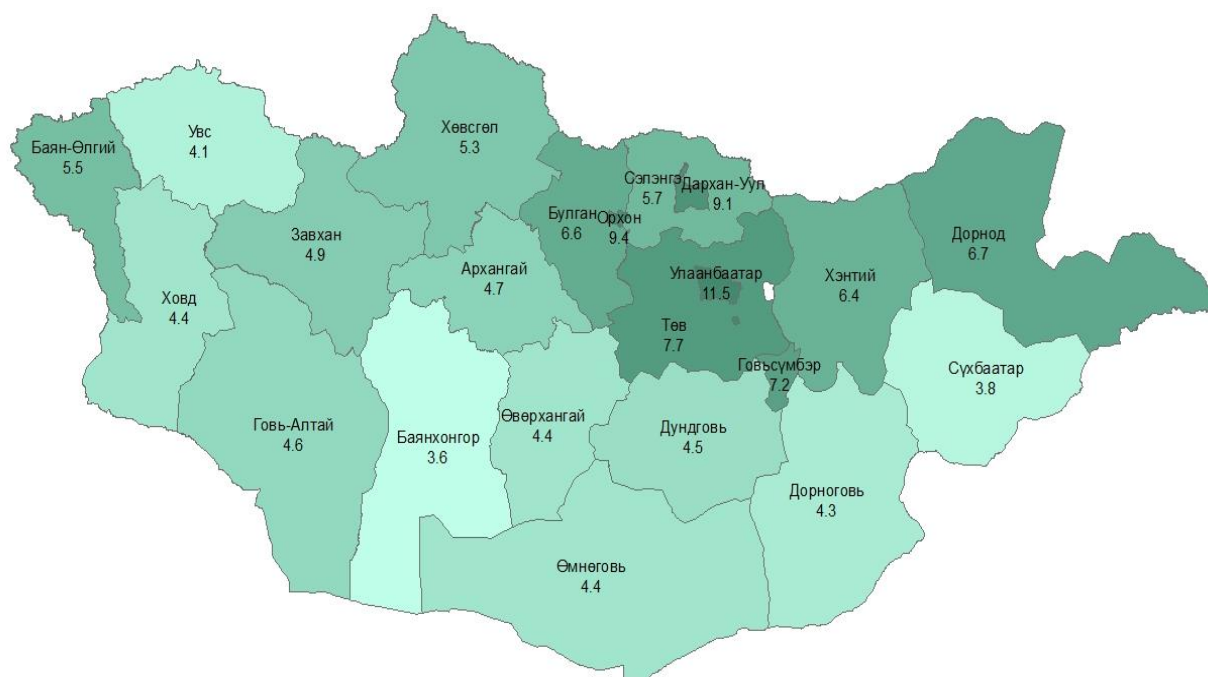
Бүрэн дунд боловсролтой малчид нь 78.4 мянга буюу нийт малчдын 25.7 хувийг эзэлж байна. Аймгаар авч үзвэл Говьсүмбэр, Завхан, Архангай, Дорнод, Хөвсгөл, Ховд, Төв, Булган, Дархан-Уул, Сэлэнгэ, Орхон аймгууд болон Улаанбаатар хотод бүрэн дунд боловсролтой малчид нь улсын дунджаас их буюу тухайн аймгийн нийт малчдын 26.2-50.3 хувийг эзэлж байна.

ЗУРАГ 17. ТУХАЙН АЙМГИЙН МАЛЧДЫН ТООНД БҮРЭН ДУНД БОЛОВСРОЛТОЙ МАЛЧДЫН ЭЗЛЭХ ХУВЬ, 2022 ОН, аймаг, нийслэлээр



Дээд боловсролтой малчдыг аймгаар авч үзвэл Баян-Өлгий, Сэлэнгэ, Хэнтий, Булган, Дорнод, Говьсүмбэр, Төв, Дархан-Уул, Орхон аймгуудын болон Улаанбаатар хотын дээд боловсролтой малчид улсын дунджаас их буюу тухайн аймгийн нийт малчдын 5.5-11.5 хувийг эзэлж байна.

ЗУРАГ 18. ТУХАЙН АЙМГИЙН МАЛЧДЫН ТООНД ДЭЭД БОЛОВСРОЛТОЙ МАЛЧДЫН ЭЗЛЭХ ХУВЬ, 2022 ОН, аймаг, нийслэлээр



Дээд боловсролтой малчдыг хүйсээр нь авч үзвэл, 8.2 мянга буюу 52.0 хувь нь эрэгтэй, 7.6 мянга буюу 48.0 хувийг эмэгтэй малчид эзэлж байна.

ХҮСНЭГТ 18. ДЭЭД БОЛОВСРОЛТОЙ МАЛЧИД, 2022 ОН, хүйсээр

Насны бүлгээр	Бүгд			Дээд боловсролтой малчдад эзлэх хувь	Эрэгтэй	Эмэгтэй
		Эрэгтэй	Эмэгтэй			
Бүгд	15 756	8 194	7 562	100	52.0	48.0
15-24	728	428	300	100	58.8	41.2
25-34	7 070	3 719	3 351	100	52.6	47.4
35-44	3 904	1 806	2 098	100	46.3	53.7
45-54	1 859	1 032	827	100	55.5	44.5
55-64	1 382	697	685	100	50.4	49.6
65 ↑	813	512	301	100	63.0	37.0

3.5 Малчдын гэрлэлтийн байдал

Нийт малчдын 246.1 мянга буюу 80.7 хувь нь 2022 оны байдлаар гэрлэснээс 93.1 хувь нь гэрлэлтээ батлуулсан, 6.9 хувь нь гэрлэлтээ батлуулаагүй байна. Харин 40.4 мянга буюу 13.3 хувь нь огт гэрлээгүй, 14.4 мянга буюу 4.7 хувь нь бэлэвсэн, 2.3 мянга буюу 0.8 хувь нь цуцалсан, 1.9 мянга буюу 0.6 хувь нь гэрлэлтээ тусгаарласан байна.

15-24 насны малчдын 73.1 хувь нь огт гэрлээгүй бол 65 ба түүнээс дээш насны малчдын 30.9 хувь нь бэлэвсэн байна. Огт гэрлээгүй малчдын 70.6 хувь нь 34 хүртэлх насны малчид байна. Гэрлэсэн боловч гэрлэлтээ батлуулаагүй малчдын 84.1 хувь нь 25-54 насны малчид байгаа бол гэрлэлтээ тусгаарласан малчдын 62.7 хувь нь 35-54 насныхан байна. Гэрлэлтээ цуцалсан 35-54 насны 1.6 мянган малчин буюу 68.9 хувь байна. Нийт бэлэвсэн малчдын 13.0 мянган малчин буюу 90.6 хувь нь 45-аас дээш насны малчид давамгайлж байна.

ХҮСНЭГТ 19. МАЛЧДЫН ГЭРЛЭЛТИЙН БАЙДАЛ, 2022 он, насны бүлэг, гэрлэлтийн байдлаар

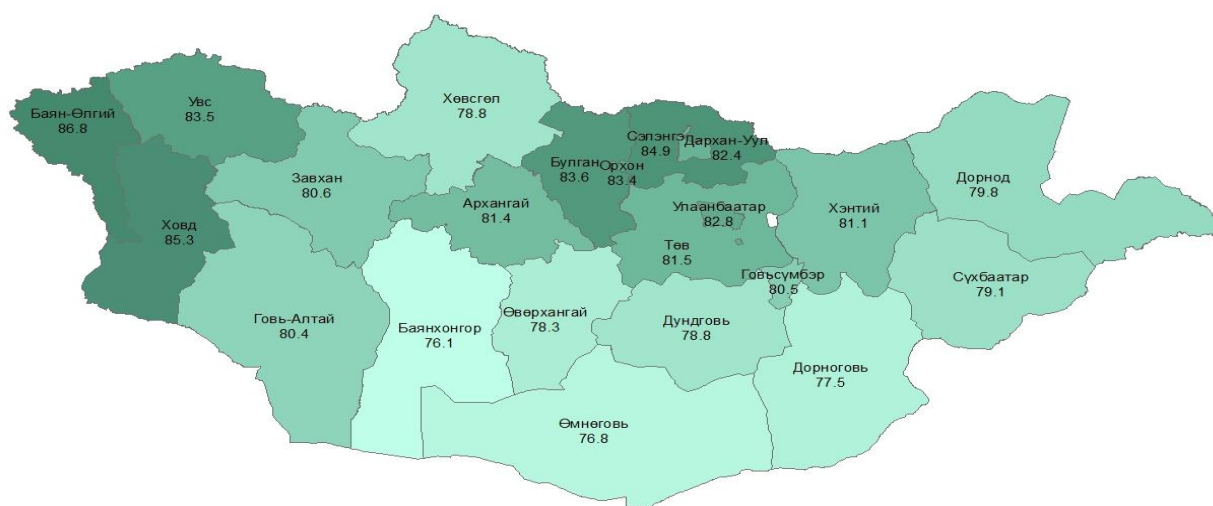
Насны бүлгээр	Бүгд	Огт гэрлээгүй	Гэрлэсэн		Тусгаарла- сан	Цуцалсан	Бэлэвсэн
			Батлуулсан	Батлуулаагүй			
Бүгд	305 079	40 442	229 038	17 015	1 858	2 337	14 389
15-24	19 318	14 118	4 128	1 036	15	7	14
25-34	62 792	14 424	41 217	6 554	191	200	206
35-44	86 555	6 120	73 494	4 604	502	699	1 136
45-54	77 631	3 510	66 389	3 151	663	911	3 007
55-64	40 137	1 661	32 037	1 365	380	438	4 256
65 ↑	18 646	609	11 773	305	107	82	5 770
Дүнд эзлэх хувь							
Бүгд	100.0	13.3	75.1	5.6	0.6	0.8	4.7
15-24	100.0	73.1	21.4	5.4	0.1	0.0	0.1
25-34	100.0	23.0	65.6	10.4	0.3	0.3	0.3
35-44	100.0	7.1	84.9	5.3	0.6	0.8	1.3
45-54	100.0	4.5	85.5	4.1	0.9	1.2	3.9
55-64	100.0	4.1	79.8	3.4	0.9	1.1	10.6
65 ↑	100.0	3.3	63.1	1.6	0.6	0.4	30.9

ХҮСНЭГТ 20. МАЛЧДЫН ГЭРЛЭЛТИЙН БАЙДАЛ, 2022 ОН, хувиар, насны бүлгээр

Насны бүлгээр	Бүгд	Огт гэрлээгүй	Гэрлэсэн		Тусгаарласан	Цуцалсан	Бэлэвсэн
			Батлуулсан	Батлуулаагүй			
Бүгд	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
15-24	6.3	34.9	1.8	6.1	0.8	0.3	0.1
25-34	20.6	35.7	18.0	38.5	10.3	8.6	1.4
35-44	28.4	15.1	32.1	27.1	27.0	29.9	7.9
45-54	25.4	8.7	29.0	18.5	35.7	39.0	20.9
55-64	13.2	4.1	14.0	8.0	20.5	18.7	29.6
65 ↑	6.1	1.5	5.1	1.8	5.8	3.5	40.1

Улсын хэмжээнд малчдын 80.7 хувь гэрлэсэн байна. Гэрлэсэн (гэрлэлтээ батлуулсан болон батлуулаагүй) малчдыг аймгаар авч үзвэл Улаанбаатар хот, Хэнтий, Архангай, Төв, Дархан-Уул, Орхон, Увс, Булган, Сэлэнгэ, Ховд, Баян-Өлгий аймгуудад гэрлэсэн малчид улсын дунджаас их буюу тухайн аймгийн нийт малчдын 81.1-86.8 хувийг эзэлж байна.

ЗУРАГ 19. ТУХАЙН АЙМГИЙН МАЛЧДЫН ТООНД ГЭРЛЭСЭН МАЛЧДЫН ЭЗЛЭХ ХУВЬ, 2022 ОН, аймаг, нийслэлээр



3.6 Малчдын нийгмийн даатгалын хамрагдалт

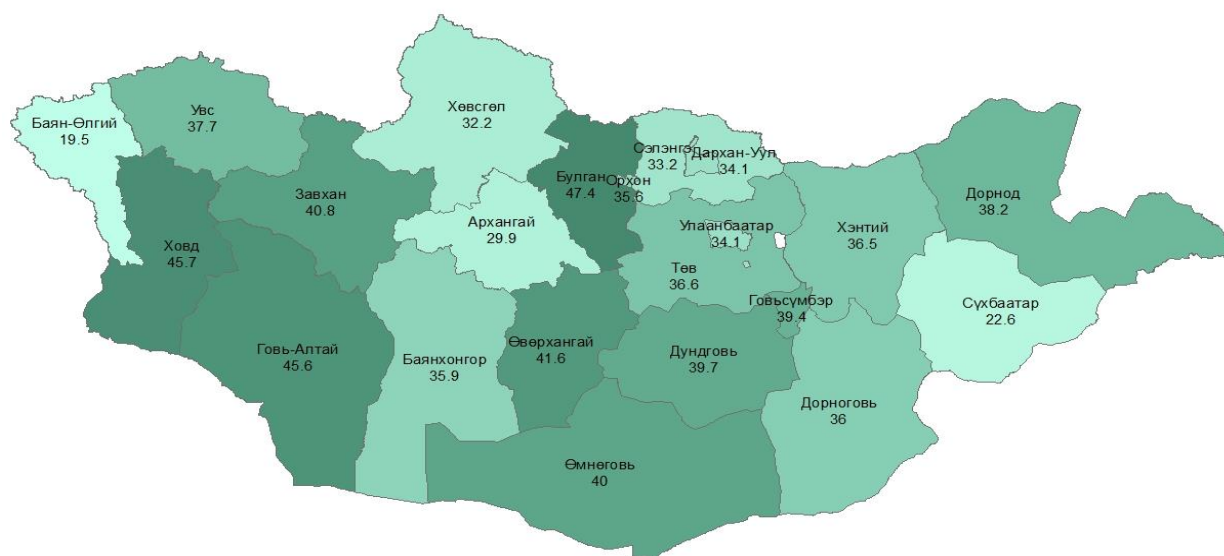
Үндэсний статистикийн хорооноос явуулдаг “Ажиллах хүчний судалгаа”-ны дүнгээр 2022 онд манай улсад нийт 1.2 сая ажиллагчид байна. Нийгмийн даатгалын ерөнхий газрын нийгмийн даатгалын шимтгэл төлөлтийн тайлангийн мэдээллээс үзвэл 2022 онд нийт ажиллагчдын 90.6 хувь нь буюу 1069.6 мянган ажиллагчид нийгмийн даатгалд хамрагджээ.

Сайн дурын нийгмийн даатгал төлдөг нийт 156.5 мянган хүн байна. Нийгмийн даатгал төлдөг малчид нь сайн дурын даатгал төлдөг нийт ажиллагсдын нийгмийн даатгалд хамрагдсан нь 70.3 хувийг эзэлж байна. 2022 оны мал тооллогын дүнгээр, нийт малчдын 36.1 хувь нь буюу 110.0 мянган малчин нийгмийн даатгалд хамрагдсан гэж бүртгэгдсэн нь өмнөх оноос 2.6 мянга буюу 0.9 хувиар өссөн байна.

Нийгмийн даатгалд хамрагдсан малчдыг аймгаар авч үзвэл, 2022 онд Хэнтий, Төв, Увс, Дорнод, Говьсүмбэр, Дундговь, Өмнөговь, Завхан, Өвөрхангай, Говь-Алтай, Ховд, Булган аймгууд нийт малчдын 36.5-47.4 хувь нь улсын дунджаас дээгүүр байна.

Харин Улаанбаатар хот болон Баян-Өлгий, Сүхбаатар, Улаанбаатар, Архангай, Хөвсгөл, Сэлэнгэ, Дархан-Уул, Орхон, Баянхонгор, Дорноговь аймагт 19.5-36.0 хувь нь буюу улсын дунджаас доогуур байна.

ЗУРАГ 20. МАЛЧДЫН НИЙГМИЙН ДААТГАЛЫН ХАМРАГДАЛТ, 2022 ОН, хувиар, аймаг, нийслэлээр



Улсын хэмжээнд 2022 онд нийгмийн даатгал төлдөг нийт ажиллагчдын 48.7 хувь нь эрэгтэй, 51.3 хувь нь эмэгтэй ажиллагчид байгаа бол нийгмийн даатгал төлдөг малчдын 55.8 хувь нь эрэгтэй, 44.2 хувь нь эмэгтэй байна. Эрэгтэй малчдын нийгмийн даатгалын төлөлт эмэгтэй малчдаас 11.6 хувиар илүү байна.

ХҮСНЭГТ 21. НИЙГМИЙН ДААТГАЛЫН ШИМТГЭЛ ТӨЛДӨГ АЖИЛЛАГЧИД БОЛОН МАЛЧИД, 2022 ОН

	Бүгд	Хүйсээр			
		Эрэгтэй		Эмэгтэй	
		мянган хүн	%	мянган хүн	%
Нийт ажиллагчид*	1 180.5	628.3	53.2	552.2	46.8
Нийгмийн даатгал төлдөг ажиллагчид**	1 069.6	521.3	48.7	548.3	51.3
Сайн дурын даатгуулагч**	156.5	55.6	35.5	100.9	64.5
Малчид	305.1	181.8	59.6	123.3	40.4
Нийгмийн даатгал төлдөг малчид	110.0	61.4	55.8	48.6	44.2
Малчдын нийгмийн даатгал төлөлтийн хувь					
Нийт нийгмийн даатгал төлдөг ажиллагчдад нийгмийн даатгал төлдөг малчдын эзлэх хувь	10.3	11.8		8.9	
Нийт малчдад нийгмийн даатгал төлдөг малчдын эзлэх хувь	36.1	33.8		39.4	

* Ажиллах хүчний судалгаа, Үндэсний статистикийн хороо

** Нийгмийн даатгалын шимтгэл төлөлтийн тайлан, Нийгмийн даатгалын ерөнхий газар

Манай улсын ажиллагчдын 25.8 хувь нь малчид байна. Харин нийгмийн даатгал төлдөг малчид нь улсын хэмжээнд нийгмийн даатгал төлдөг ажиллагчдын 10.3 хувийг эзэлж байна.

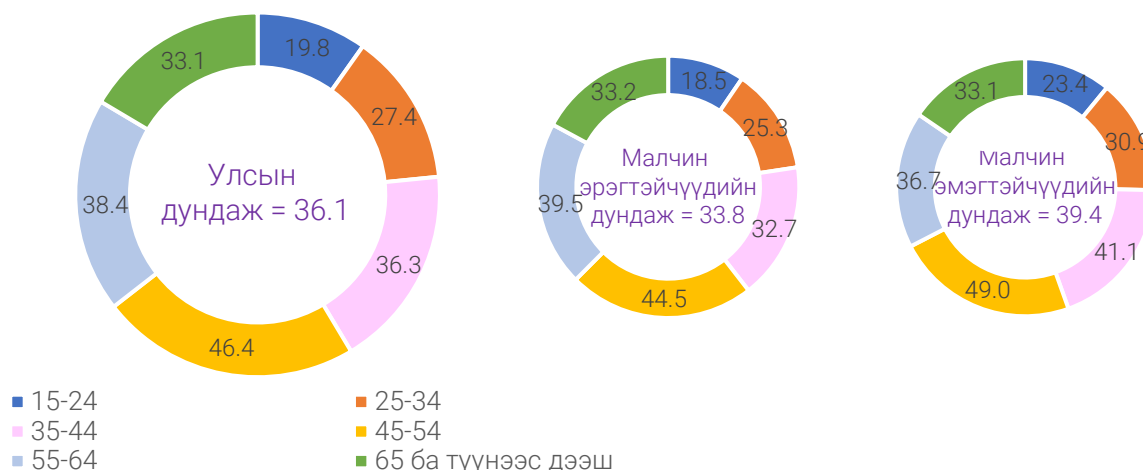
Нийгмийн даатгал төлдөг малчдыг хүйс тус бүрд эзлэх хувиар авч үзвэл, нийт эрэгтэй малчдын 33.8 хувь нь, эмэгтэй малчдын 39.4 хувь нь нийгмийн даатгал төлж байна. Энэ нь хөдөөгийн хүн ам, малчдын нийгмийн даатгалд хамрагдалт бага байгааг харуулж байна.

Малчдын нийгмийн даатгалд хамрагдалт бага байгаа хэдий ч аль насны бүлэг нь хэр хамрагддаг талаар авч үзье. Нийгмийн даатгал төлдөг 45-54 насны малчдын 36.0 мянга буюу 32.8 хувь, 35-44 насны малчдын 31.4 мянга буюу 28.5 хувь, 25-34 насны малчдын 17.2 мянга буюу 15.6 хувь, 55-64 насны малчдын 15.4 мянга буюу 14.0 хувь, 65 ба түүнээс дээш

насны малчдын 6.2 мянга буюу 5.6 хувь, 15-24 насны малчдын 3.8 мянга буюу 3.5 хувь тус тус байна. Эндээс харахад залуу малчдын нийгмийн даатгалд хамрагдалт бага байгаа нь харагдаж байна.

Харин 15-24 насны залуу малчдын 96.5 хувь нь нийгмийн даатгалд хамрагддаггүй, дөнгөж 3.5 хувь нь нийгмийн даатгалд хамрагдаж байна. Хүйсээр задлан харахад 25-34 насны эмэгтэй малчдын 30.9 хувь, эрэгтэй малчдын 25.3 хувь, 35-44 насны эмэгтэй малчдын 41.1 хувь, эрэгтэй малчдын 32.7 хувь, 45-54 насны эмэгтэй малчдын 49.0 хувь, эрэгтэй малчдын 44.5 хувь нь нийгмийн даатгалд хамрагдсан байна.

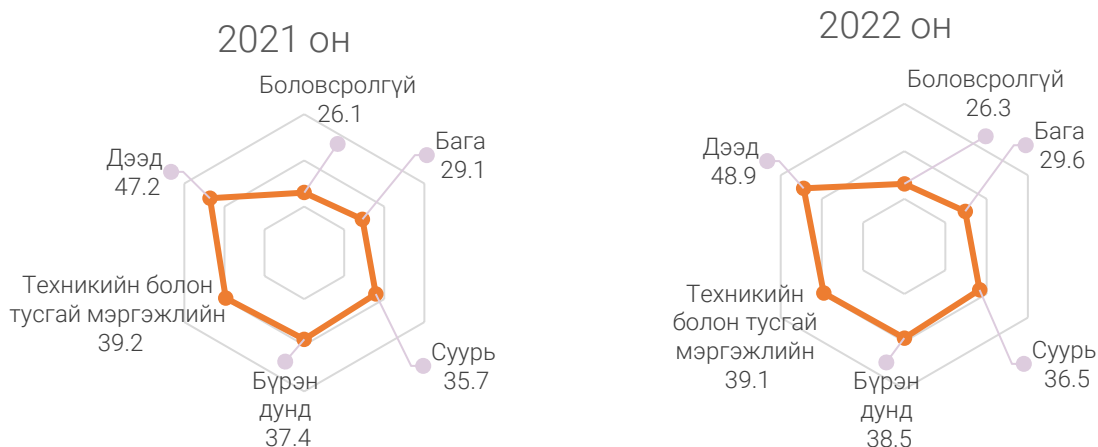
ЗУРАГ 21. НИЙТ МАЛЧДАД НИЙГМИЙН ДААТГАЛД ХАМРАГДДАГ МАЛЧДЫН ЭЗЛЭХ ХУВЬ, 2022 ОН, насны бүлэг, хүйсээр



Нийгмийн даатгалд хамрагдсан малчдыг боловсролын түвшингээр авч үзэхэд, байдлаар боловсролын түвшин нэмэгдэх тусам нийгмийн даатгалд хамрагдалт нэмэгдэж байгаа нь жил бүр ажиглагдаж байна.

Тухайлбал, боловсролгүй малчдын нийгмийн даатгалд хамрагдалт 26.3 хувь болж, өмнөх оноос 0.3 хувиар, бага боловсролтой малчид 29.6 хувь болж, өмнөх оноос 0.5 хувиар, суурь боловсролтой малчид 36.5 хувь болж өмнөх оноос 0.8 хувиар, бүрэн дунд боловсролтой малчид 38.5 хувь болж, өмнөх оноос 1.1 хувиар, дээд боловсролтой малчид 48.9 хувь болж, өмнөх оноос 1.7 хувиар тус тус өссөн байна. Харин техникийн болон тусгай мэргэжлийн боловсролтой малчид 39.1 хувь болж, өмнөх онтой харьцуулахад 0.1 хувиар буурсан харагдаж байна.

ЗУРАГ 22. НИЙГМИЙН ДААТГАЛД ХАМРАГДАЛТ, хувиар, боловсролын түвшнээр

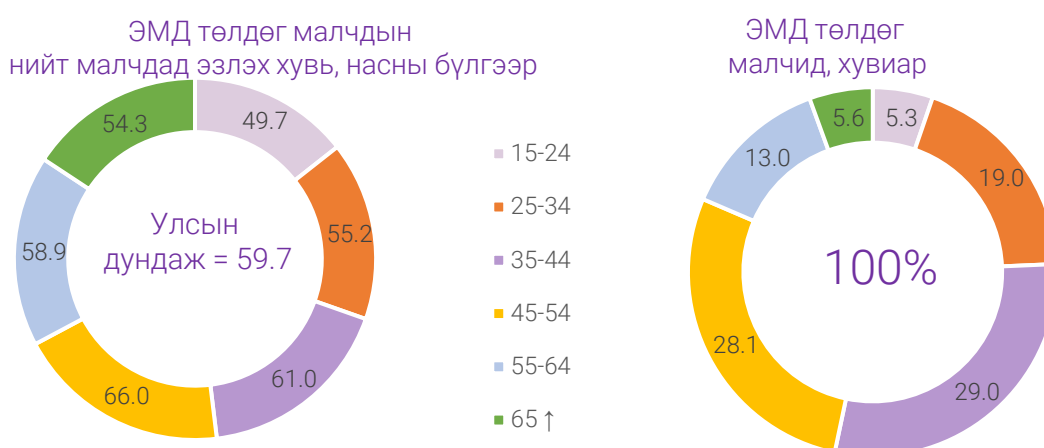


3.7 Малчдын эрүүл мэндийн даатгалын хамрагдалт

Нийт малчдын 59.7 хувь нь буюу 182.2 мянган малчин 2022 онд эрүүл мэндийн даатгалд хамрагдсан ба өмнөх онтой харьцуулахад 0.6 мянгаар буурсан байна.

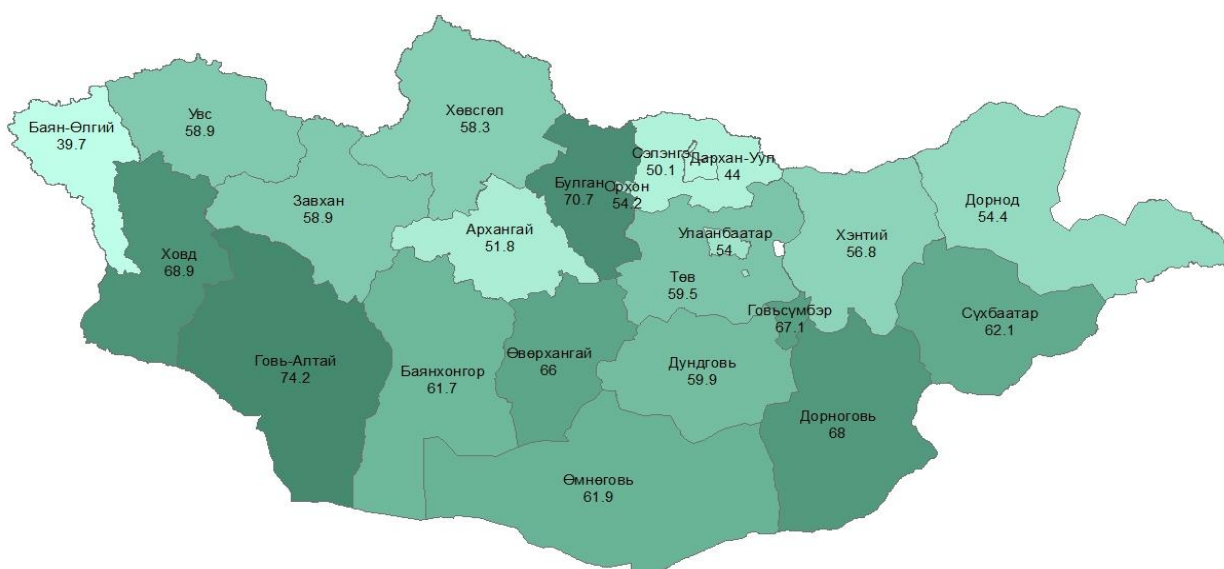
Эрүүл мэндийн даатгалд хамрагдалтыг насны бүлгээр авч үзвэл, 15-24 насны малчдын 49.7 хувь нь буюу 9.6 мянган малчин, 25-34 насны малчдын 55.2 хувь нь буюу 34.7 мянган малчин, 35-44 насны малчдын 61.0 хувь нь буюу 52.3 мянган малчин, 45-54 насны малчдын 66.0 хувь нь буюу 51.3 мянган малчин, 55-64 насны малчдын 58.9 хувь нь буюу 23.7 мянган малчин, 65-аас дээш насны малчдын 54.3 хувь нь буюу 10.1 мянган малчин эрүүл мэндийн даатгалд хамрагдсан байна.

ЗУРАГ 23. ЭРҮҮЛ МЭНДИЙН ДААТГАЛД ХАМРАГДАЛТ, 2022 ОН, хувиар, насны бүлгээр



Эрүүл мэндийн даатгалд хамрагдсан нийт малчдын 29.0 хувь нь 35-44 насны малчид, 28.1 хувь нь 45-54 насны малчид, 19.0 хувь нь 25-34 насны малчид, 13.0 хувь нь 55-64 насны малчид, 5.3 хувь нь 15-24 насны малчид, 5.6 хувь нь 65-аас дээш насны малчид байна. 25-54 насны малчдын дунджаар 25.4 хувь нь эрүүл мэндийн даатгалд хамрагдсан нь бусад насныхаас өндөр байна. Эрүүл мэндийн даатгалын хамрагдалт 15-24, 65-аас дээш насныханд бага байна.

ЗУРАГ 24. МАЛЧДЫН ЭРҮҮЛ МЭНДИЙН ДААТГАЛД ХАМРАГДАЛТ, 2022 ОН, хувиар, аймаг, нийслэлээр



Эрүүл мэндийн даатгалд хамрагдсан малчдыг аймгаар авч үзвэл Дундговь, Баянхонгор, Өмнөговь, Сүхбаатар, Өвөрхангай, Говьсүмбэр, Дорноговь, Ховд, Булган, Говь-Алтай аймгуудын эрүүл мэндийн даатгалд хамрагдсан малчид улсын дунджаас их буюу тухайн аймгийн нийт малчдын 59.9-74.2 хувийг эзэлж байна.

3.8 Малчдын гар утас болон интернэтийн хэрэглээ

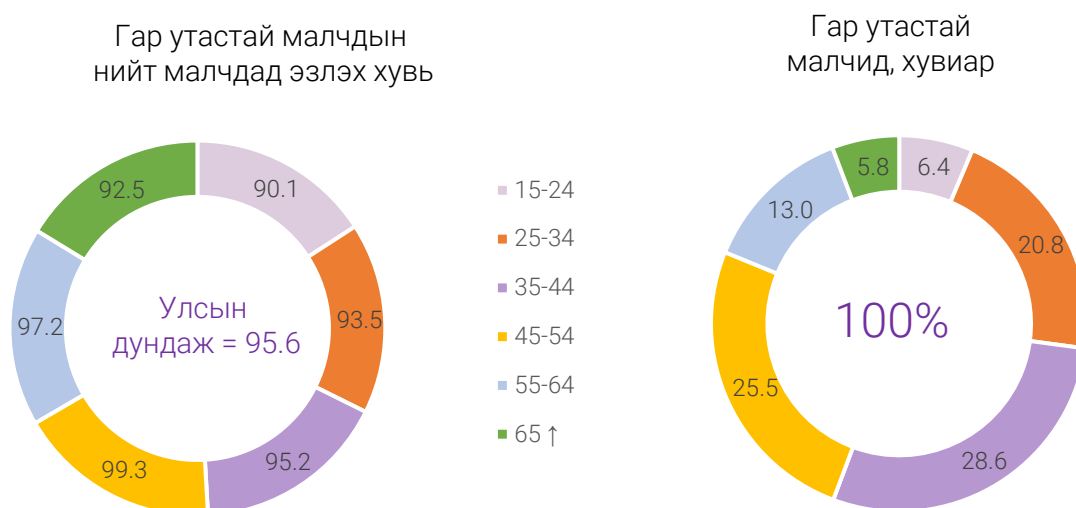
2021 онд 288.9 мянган малчин гар утас, 108.7 мянган малчин интернэт хэрэглэдэг байсан бол 2022 оны байдлаар нийт малчдын 95.7 хувь нь буюу 291.8 мянган малчин гар утас хэрэглэж байгаа нь өмнөх оноос 3.0 мянгаар өссөн байна. Нийт малчдын 46.4 хувь нь буюу 141.7 мянган малчин интернэт хэрэглэж байгаа нь өмнөх оноос 32.9 мянгаар өссөн байгаа нь малчдын дунд интернет хэрэглээ жил бүр нэмэгдэж байгааг харуулж байна.

ХҮСНЭГТ 22. МАЛЧДЫН ГАР УТАС БОЛОН ИНТЕРНЭТ ХЭРЭГЛЭЭ, 2022 ОН, насны бүлгээр

Насны бүлгээр	Гар утас		Өсөлтийн хувь	Интернет		Өсөлтийн хувь
	2021	2022		2021	2022	
Бүгд	288 924	291 927	101.0	108 741	141 679	130.3
15-24	19 655	18 556	105.9	10 780	11 979	111.1
25-34	61 796	60 607	102.0	30 254	36 370	120.2
35-44	83 588	83 436	100.2	33 526	43 359	129.3
45-54	70 965	74 393	95.4	23 348	33 174	142.1
55-64	36 588	38 057	96.1	8 402	12 998	154.7
65 ↑	16 332	16 878	103.3	2 431	3 799	156.3

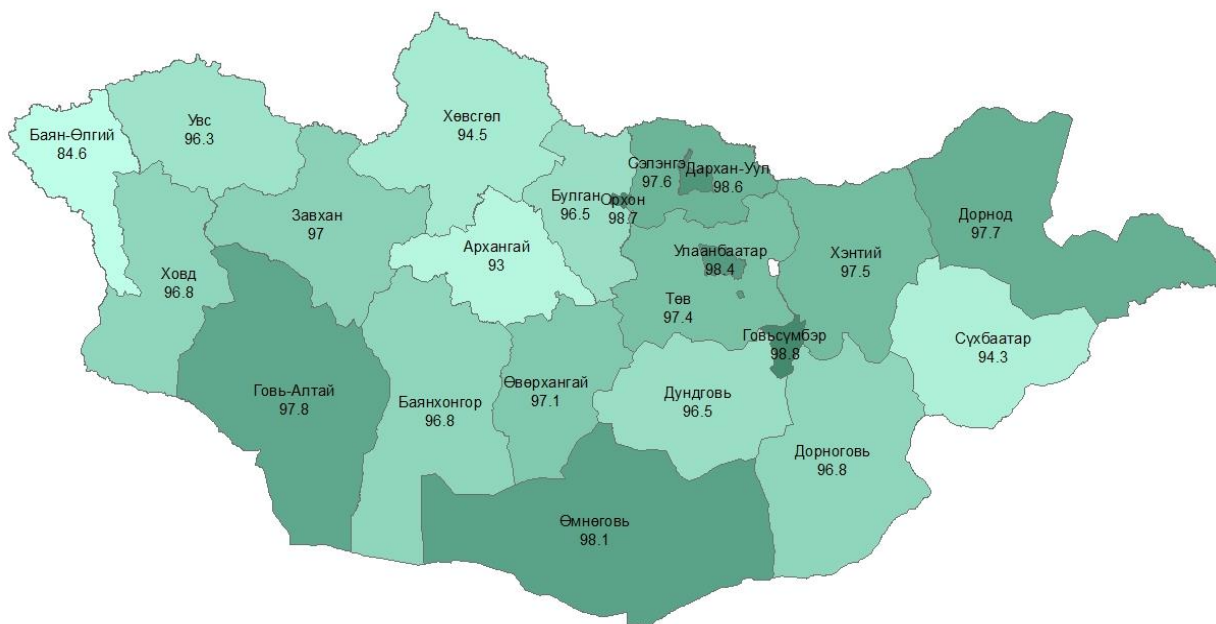
Гар утастай малчдыг насны бүлгээр авч үзвэл, 15-24 насны малчдын 90.1 хувь нь буюу 18.6 мянга, 25-34 насны малчдын 93.5 хувь нь буюу 60.6 мянга, 35-44 насны малчдын 95.2 хувь нь буюу 83.4 мянга, 45-54 насны малчдын 99.3 хувь нь буюу 74.4 мянга, 55-64 насны малчдын 97.2 хувь нь буюу 38.1 мянга, 65-аас дээш насны малчдын 92.5 хувь нь буюу 16.9 мянган малчин гар утастай байна.

ЗУРАГ 25. МАЛЧДЫН ГАР УТАСНЫ ХЭРЭГЛЭЭ, 2022 ОН, насны бүлгээр



Гар утастай малчдын 74.8 хувь нь 25-54 насны, 5.8 хувь нь 65 ба түүнээс дээш насны малчид байна.

ЗУРАГ 26. НИЙТ МАЛЧДАД ГАР УТАСТАЙ МАЛЧДЫН ЭЗЛЭХ ХУВЬ, 2022 ОН, аймаг, нийслэлээр

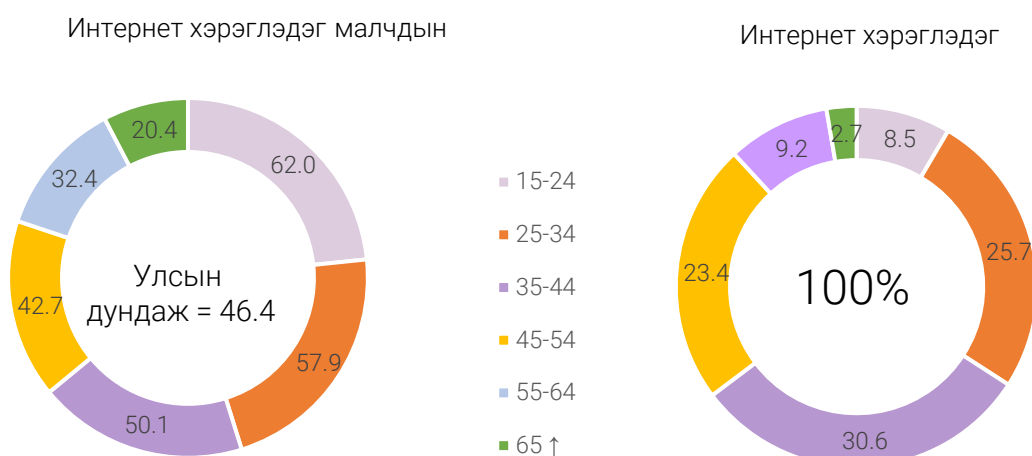


Улсын дунджаар 2022 оны байдлаар гар утастай малчдын эзлэх хувь 95.7 хувь байгаа бол Хөвсгөл, Сүхбаатар, Архангай, Баян-Өлгий аймгуудын хувьд гар утастай малчдын эзлэх хувь 84.6-94.5 хувь буюу улсын дунджаас доогуур байна.

Харин Говьсүмбэр, Орхон, Дархан-Уул аймгуудын хувьд малчдын дунд гар утас хэрэглээ хамгийн өндөр буюу улсын дунджаас дээгүүр байна.

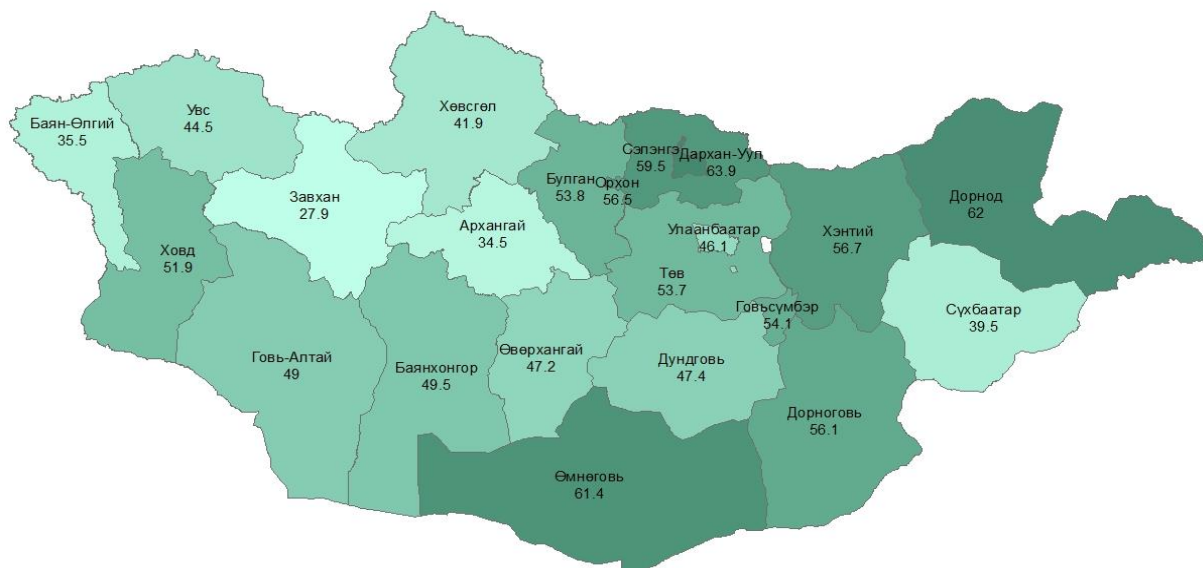
Интернэт хэрэглэдэг малчдыг насны бүлгээр авч үзвэл, 15-24 насны малчдын 62.0 хувь нь буюу 12.0 мянга, 25-34 насны малчдын 57.9 хувь нь буюу 36.4 мянга, 35-44 насны малчдын 50.1 хувь нь буюу 43.4 мянга, 45-54 насны малчдын 42.7 хувь нь буюу 33.2 мянга, 55-64 насны малчдын 32.4 хувь нь буюу 13.0 мянга, 65-аас дээш насны малчдын 20.4 хувь нь буюу 3.8 мянган малчин интернэт ашиглаж байна.

ЗУРАГ 27. МАЛЧДЫН ИНТЕРНЭТ ХЭРЭГЛЭЭ, 2022 ОН, хувиар, насны бүлгээр



Интернэт хэрэглэдэг нийт малчдын 25.7 хувь нь 25-34 насных, 30.6 хувь нь 35-44 насных, 23.4 хувь нь 45-54 насных, 8.5 хувь нь 15-24 насных, 9.2 хувь нь 55-64 насных, 2.7 хувь нь 65 ба түүнээс дээш насны малчид байна.

ЗУРАГ 28. ИНТЕРНЭТ ХЭРЭГЛЭДЭГ МАЛЧИД, 2022 он, хувиар, аймаг, нийслэлээр



Малчдын интернэтийн хэрэглээг аймгаар авч үзвэл, Улаанбаатар хот болон Увс, Хөвсгөл, Сүхбаатар, Баян-Өлгий, Архангай, Завхан аймгууд малчдын интернэт хэрэглэдэг хувь малчдын дундаж хэрэглээнээс бага буюу нийт малчдын 27.9 - 46.1 хувь нь хэрэглэдэг байна.

Харин Дархан-Уул, Дорнод, Өмнөговь, Сэлэнгэ аймгуудын хувьд малчдын дунд интернэтийн хэрэглээ хамгийн өндөр буюу улсын дунджаас дээгүүр байна.

3.9 Зээлтэй малчид

Нийт малчдын 45.6 хувь нь буюу 139.2 мянган малчин 2022 оны байдлаар зээлтэй ба өмнөх онтой харьцуулахад 18.8 мянгаар өссөн байна.

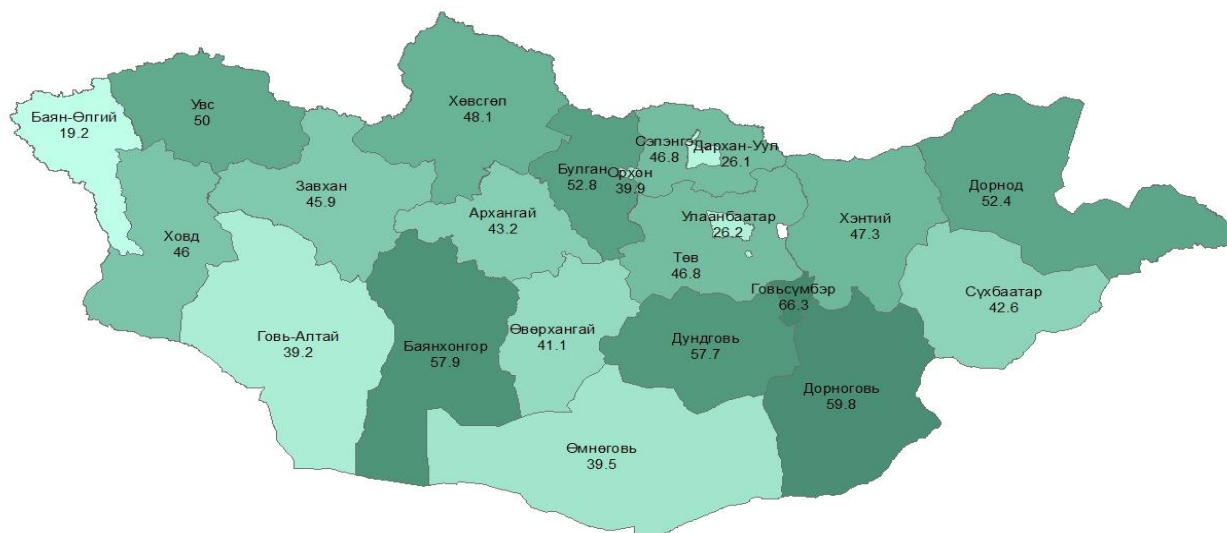
Зээлтэй малчдыг насны бүлгээр авч үзвэл, 15-24 насны малчдын 21.3 хувь нь буюу 4.1 мянга, 25-34 насны малчдын 44.3 хувь нь буюу 27.8 мянга, 35-44 насны малчдын 51.4 хувь нь буюу 44.5 мянга, 45-54 насны малчдын 50.5 хувь нь буюу 39.2 мянга, 55-64 насны малчдын 44.9 хувь нь буюу 18.0 мянга, 65-аас дээш насны малчдын 29.6 хувь нь буюу 5.5 мянган малчин зээлтэй байна.

ХҮСНЭГТ 23. ЗЭЭЛТЭЙ МАЛЧИД, 2022 ОН, хувиар, насны бүлгээр

Насны бүлэг	Нийт малчид	Зээлтэй малчин		Зээлтэй малчдын нийт малчдад эзлэх хувь	Зээлтэй малчдын насны бүтэц, хувиар
		2021	2022		
Бүгд	305 079	120 402	139 196	45.6	100.0
15-24	19 318	3 780	4 110	21.3	3.0
25-34	62 792	24 938	27 790	44.3	20.0
35-44	86 555	38 924	44 527	51.4	32.0
45-54	77 631	32 832	39 220	50.5	28.2
55-64	40 137	15 393	18 021	44.9	12.9
65 ↑	18 646	4 535	5 528	29.6	4.0

Зээлтэй малчдын 80.1 хувь буюу ихэнх хувийг 25-54 насны малчид эзэлж байна. Тухайлбал, насны бүлгээр нарийвчлан үзэхэд 32.0 хувь нь 35-44 насных, 28.2 хувь нь 45-54 насных, 20.0 хувь нь 25-34 насны насны малчид байна.

ЗУРАГ 29. МАЛЧДАД ЗЭЭЛТЭЙ МАЛЧДЫН ЭЗЛЭХ ХУВЬ, 2022 ОН, аймаг, нийслэлээр



Малчдын зээл авсан байдлыг нийт малчдад эзлэх хувиар авч үзвэл Говьсүмбэр аймгийн малчдын 66.3 хувь, Дорноговь аймгийн малчдын 59.8 хувь, Баянхонгор аймгийн малчдын 57.9 хувь, Дундговь аймгийн малчдын 57.7 хувь буюу улсын дунджаас 12.0-20.6 хувиар өндөр байна. Харин Баян-Өлгий аймгийн малчдын 19.2 хувь, Дархан-Уул аймгийн малчдын 26.1 хувь байгаа нь хамгийн бага буюу улсын дунджаас 19.5-26.5 хувиар бага байна.

3.10 Хоршоо, нөхөрлөлийн гишүүн малчид

2022 оны байдлаар давхардсан тоогоор малчдын 42.4 хувь нь буюу 129.2 мянган малчин хоршоо, нөхөрлөл, малчдын бүлгийн гишүүн байна. Үүнээс 19.6 хувь нь буюу 59.7 мянган малчин хоршооны гишүүн, 7.1 хувь нь буюу 21.8 мянган малчин нөхөрлөлийн гишүүн, 13.6 нь буюу 41.5 мянган малчин малчдын бүлгийн гишүүн, 2.0 хувь нь буюу 6.2 мянган малчин нь бусад бүлгийн гишүүн байна.

Хоршоо, нөхөрлөл, малчдын болон бусад бүлгийн гишүүн малчдыг насны бүлгээр авч үзвэл, 15-24 насны малчдын 29.3 хувь нь буюу 5.7 мянган малчин, 25-34 насны малчдын 37.2 хувь нь буюу 23.4 мянган малчин, 35-44 насны малчдын 44.2 хувь нь буюу 38.3 мянган малчин, 45-54 насны малчдын 46.1 хувь нь буюу 35.8 мянган малчин, 55-64 насны малчдын 45.0 хувь нь буюу 18.1 мянган малчин, 65-аас дээш насны малчдын 43.3 хувь нь буюу 8.1 мянган малчин хоршоо, нөхөрлөл, малчдын бүлэг болон бусад ямар нэг бүлгийн гишүүн байна.

Хоршоо, нөхөрлөл, малчдын бүлэг болон бусад байгууллагын гишүүн малчдын 42.9 хувь нь 25-54 насныхан байна. Тухайлбал, 16.9 хувь нь 35-44 насных, 15.8 хувь нь 45-54 насных, 10.3 хувь нь 25-34 насны малчид байна.

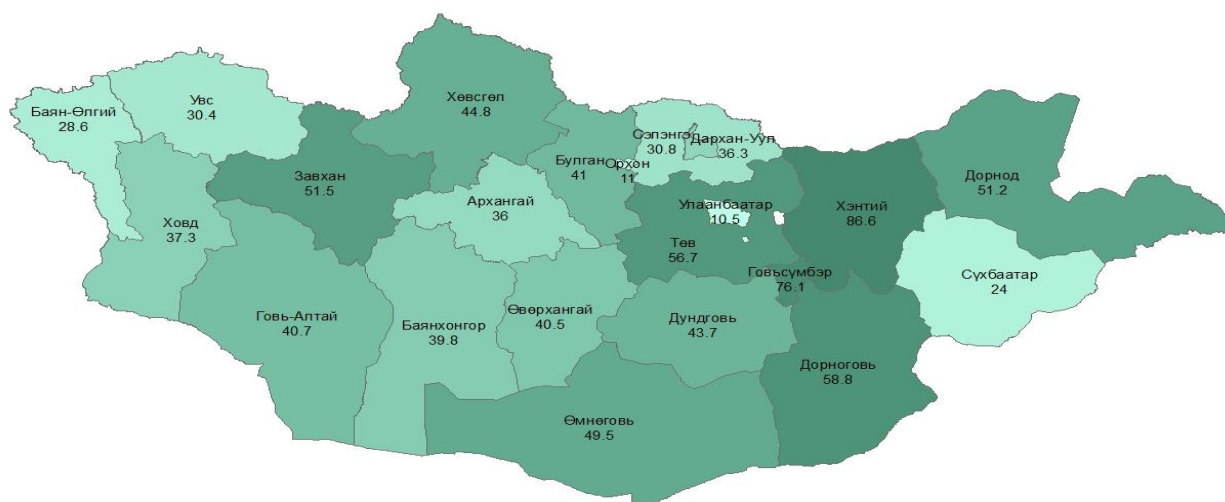
ХҮСНЭГТ 24. ХОРШОО, НӨХӨРЛӨЛ, МАЛЧДЫН БҮЛЭГ, БУСАД БАЙГУУЛЛАГЫН ГИШҮҮН МАЛЧИД, ДҮНД ЭЗЛЭХ ХУВИАР, 2022 ОН, давхардсан тоогоор

Насны бүлэг	Малчид	Хоршооны гишүүн	Нөхөрлөлийн гишүүн	Малчдын бүлгийн гишүүн	Бусад	Малчдад эзлэх хувь			
						Хоршооны гишүүн	Нөхөрлөлийн гишүүн	Малчдын бүлгийн гишүүн	Бусад
Бүгд	305 079	59 688	21 807	41 495	6 245	19.6	7.1	13.6	2.0
15-24	19 318	2 273	972	2 114	303	11.8	5.0	10.9	1.6
25-34	62 792	10 094	4 058	8 060	1 155	16.1	6.5	12.8	1.8
35-44	86 555	17 795	6 506	12 148	1 807	20.6	7.5	14.0	2.1
45-54	77 631	17 059	6 143	10 935	1 680	22.0	7.9	14.1	2.2
55-64	40 137	8 446	2 933	5 760	911	21.0	7.3	14.4	2.3
65 ↑	18 646	4 021	1 195	2 478	389	21.6	6.4	13.3	2.1

Хоршоо, нөхөрлөл, малчдын бүлгийн гишүүн малчдыг (давхардсан тоогоор) аймгаар авч үзвэл, Улаанбаатар хот болон, Орхон, Сүхбаатар, Баян-Өлгий, Увс, Сэлэнгэ, Архангай, Дархан-Уул, Ховд, Баянхонгор, Өвөрхангай, Говь-Алтай, Булган аймгийн малчид бусад аймагтай харьцуулахад хоршоо, нөхөрлөл, малчдын бүлгийн гишүүн байх нь бага буюу тус аймгийн нийт малчдын 10.5-41.0 хувь нь гишүүн байна.

Харин Хэнтий, Говьсүмбэр, Дорноговь, Төв, Завхан, Дорнод, Өмнөговь, Хөвсгөл, Дундговь 43.7-86.6 хувь нь гишүүн хоршоо, нөхөрлөл, малчдын бүлэгт гишүүн байгаа нь улсын дунджаас дээгүүр байна.

ЗУРАГ 30. ХОРШОО, НӨХӨРЛӨЛ, МАЛЧДЫН БҮЛГИЙН ГИШҮҮН МАЛЧДЫН ДҮНД ЭЗЛЭХ ХУВЬ, 2022 ОН, аймаг, нийслэлээр, давхардсан тоогоор



3.11 Малчин өрхийн хүүхдүүдийн цэцэрлэг, сургуульд хамрагдсан байдал

Монгол Улсад 2022 оны байдлаар 6-гаас доош насны 442.7 мянган хүүхэд байгаа нь өмнөх онтой харьцуулахад 11.5 мянгаар буурсан байна. 6-18 насны 797.5 мянган хүүхэд байгаа нь өмнөх онтой харьцуулбал 35.7 мянгаар өссөн байна. Харин малчин өрхийн сургуулийн өмнөх боловсролд хамрагдсан 33.7 мянган хүүхэд байгаа нь өмнөх оноос 7.8 мянгаар, ерөнхий боловсролын сургуульд хамрагддаг 132.6 мянган хүүхэд байгаа нь өмнөх оноос 4.4 мянгаар тус тус өссөн байна.

ХҮСНЭГТ 25. МАЛЧИН ӨРХИЙН ХҮҮХДҮҮДИЙН ЦЭЦЭРЛЭГ, СУРГУУЛЬД ХАМРАГДСАН БАЙДАЛ, 2022 ОН

	Монгол улсад оршин суугаа 6-аас доош насны нийт хүүхэд	Сургуулийн өмнөх боловсролд хамрагддаг хүүхэд	Монгол улсад оршин суугаа 6-18 насны нийт хүүхэд	Ерөнхий боловсролын сургуульд хамрагддаг хүүхэд
2020	461 776	31 860	724 215	124 444
2021	454 225	25 814	761 806	128 228
2022	442 700	33 657	797 528	132 633
Өөрчлөлт	(11 525)	7 843	35 722	4 405

*Эх үүсвэр: Боловсрол, шинжлэх ухааны яам

Малчин өрхийн хүүхдүүдийн цэцэрлэгт хамрагдаж буй байдлыг аймгаар авч үзвэл, Архангай, Сүхбаатар, Баянхонгор, Дундговь аймгуудад малчин өрхийн хүүхдийн цэцэрлэгт хамрагдалт хамгийн өндөр байна. Тухайлбал цэцэрлэгт хамрагдалт улсын дунджаар 7.6 хувь байгаа бол эдгээр аймгуудад 20.6-28.0 хувьтай байна.

ХҮСНЭГТ 26. МАЛЧИН ӨРХИЙН ХҮҮХДҮҮДИЙН ЦЭЦЭРЛЭГ, СУРГУУЛИЙН ХАМРАГДАЛТ, 2022 ОН, бүс, аймаг, нийслэлээр

Аймаг, нийслэл	Монгол улсад оршин суугаа 6-аас доош насны нийт хүүхэд	Сургуулийн өмнөх боловсролд хамрагддаг хүүхэд	Монгол улсад оршин суугаа 6-18 насны нийт хүүхэд	Ерөнхий боловсролын сургуульд хамрагддаг хүүхэд
Бүгд	442 700	33 657	167 032	797 528
Баруун бүс	58 639	8 820	50 891	101 973
Баян-Өлгий	17 415	1 671	13 146	27 524
Говь-Алтай	7 488	1 539	6 993	13 276
Завхан	8 969	1 232	8 641	17 146
Увс	11 930	2 396	11 812	21 517
Ховд	12 837	1 982	10 299	22 510
Хангайн бүс	77 449	12 208	65 241	142 064
Архангай	11 972	3 350	14 323	22 349
Баянхонгор	12 264	2 594	11 199	21 146
Булган	7 318	1 319	7 453	13 721
Орхон	13 615	221	14 319	24 280
Өвөрхангай	15 091	1 996	603	27 530
Хөвсгөл	17 189	2 728	17 344	33 038
Төвийн бүс	66 548	6 291	28 445	120 224
Говьсүмбэр	2 571	178	661	4 593
Дархан-Уул	13 400	252	778	24 593
Дорноговь	9 104	706	3 187	17 151
Дундговь	6 283	1 295	5 326	10 338
Өмнөговь	10 476	838	4 191	17 057
Сэлэнгэ	13 140	1 014	4 820	24 841
Төв	11 574	2 008	9 482	21 651
Зүүн бүс	31 173	5 139	20 665	53 752
Дорнод	11 525	1 139	4 723	20 200
Сүхбаатар	9 266	2 259	7 427	14 997
Хэнтий	10 382	1 741	6 725	18 555
Улаанбаатар	208 891	1 199	1 790	379 515

*Эх үүсвэр: Боловсрол, шинжлэх ухааны яам

3.12 Малчин өрх дэх хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд

Малчин өрхөд 2022 оны байдлаар 29.9 мянган хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд амьдарч байгаа ба өмнөх онтой харьцуулахад 3.9 мянгаар өссөн байна.

ХҮСНЭГТ 27. МАЛЧИН ӨРХИЙН АМ БҮЛ ДЭХ ХӨГЖЛИЙН БЭРХШЭЭЛТЭЙ ИРГЭД, хөгжлийн бэрхшээлийн төрлөөр

	Хөгжлийн бэрхшээлтэй	Хөдөлгөө- ний	Сэтгэцийн	Харааны	Сонсголын	Ярианы	Хавсарсан	Бусад
2019	26 652	6 265	5 500	3 488	2 257	1 011	1 610	6 532
2020	25 472	5 931	5 161	3 352	2 148	982	1 529	6 369
2021	25 955	5 949	5 329	3 398	2 166	1 006	1 540	6 607
2022	29 870	6 383	5 900	3 970	2 319	1 022	1 716	8 560
Өөрчлөлт	3 915	434	571	572	153	16	176	1 953

Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн 6.4 мянга буюу 21.4 хувь нь хөдөлгөөний, 5.9 мянга буюу 19.8 хувь нь сэтгэцийн, 4.0 мянга буюу 13.3 хувь нь харааны, 2.3 мянга буюу 7.8 хувь нь сонсголын, 1.0 мянга буюу 3.4 хувь нь ярианы, 1.7 мянга буюу 5.7 хувь нь хавсарсан хэлбэрийн, 8.6 мянга буюу 28.7 хувь нь бусад хэлбэрийн хөгжлийн бэрхшээлтэй байна.

ХҮСНЭГТ 28. МАЛЧИН ӨРХИЙН АМ БҮЛ ДЭХ ХӨГЖЛИЙН БЭРХШЭЭЛТЭЙ ИРГЭД, 2022 ОН, бүс, аймаг, нийслэлээр, хөгжлийн бэрхшээлийн төрлөөр,

Аймаг, нийслэл	Хөгжлийн бэрхшээлтэй	Хөдөлгөөний	Сэтгэцийн	Харааны	Сонсголын	Ярианы	Хавсарсан	Бусад
Бүгд	29 870	6 383	5 900	3 970	2 319	1 022	1 716	8 560
Баруун бүс	9 003	1 945	1 586	1 028	595	352	555	2 942
Баян-Өлгий	2 221	572	295	176	107	87	181	803
Говь-Алтай	1 565	301	256	193	95	64	79	577
Завхан	1 886	438	411	174	169	79	73	542
Увс	2 060	336	370	341	140	73	149	651
Ховд	1 271	298	254	144	84	49	73	369
Хангайн бүс	10 896	2 459	2 100	1 562	948	375	731	2 721
Архангай	2 184	539	420	287	221	83	139	495
Баянхонгор	1 958	437	436	254	150	60	129	492
Булган	1 049	231	212	187	89	25	53	252
Орхон	259	49	62	30	17	4	14	83
Өвөрхангай	2 277	535	392	331	183	95	96	645
Хөвсгөл	3 169	668	578	473	288	108	300	754
Төвийн бүс	5 558	1 144	1 304	714	409	161	248	1 578
Говьсүмбэр	127	29	23	12	20	3	5	35
Дархан-Уул	317	50	64	38	25	8	4	128
Дорноговь	755	186	184	92	55	21	40	177
Дундговь	1 058	219	230	136	75	34	53	311
Өмнөговь	811	168	185	111	59	19	45	224
Сэлэнгэ	893	148	240	104	56	24	33	288
Төв	1 597	344	378	221	119	52	68	415
Зүүн бүс	3 691	704	754	571	316	121	127	1 098
Дорнод	1 149	229	248	170	107	37	47	311
Сүхбаатар	1 335	231	251	218	120	47	37	431
Хэнтий	1 207	244	255	183	89	37	43	356
Улаанбаатар	722	131	156	95	51	13	55	221

Эх үүсвэр: Хүн ам, өрхийн мэдээллийн сан

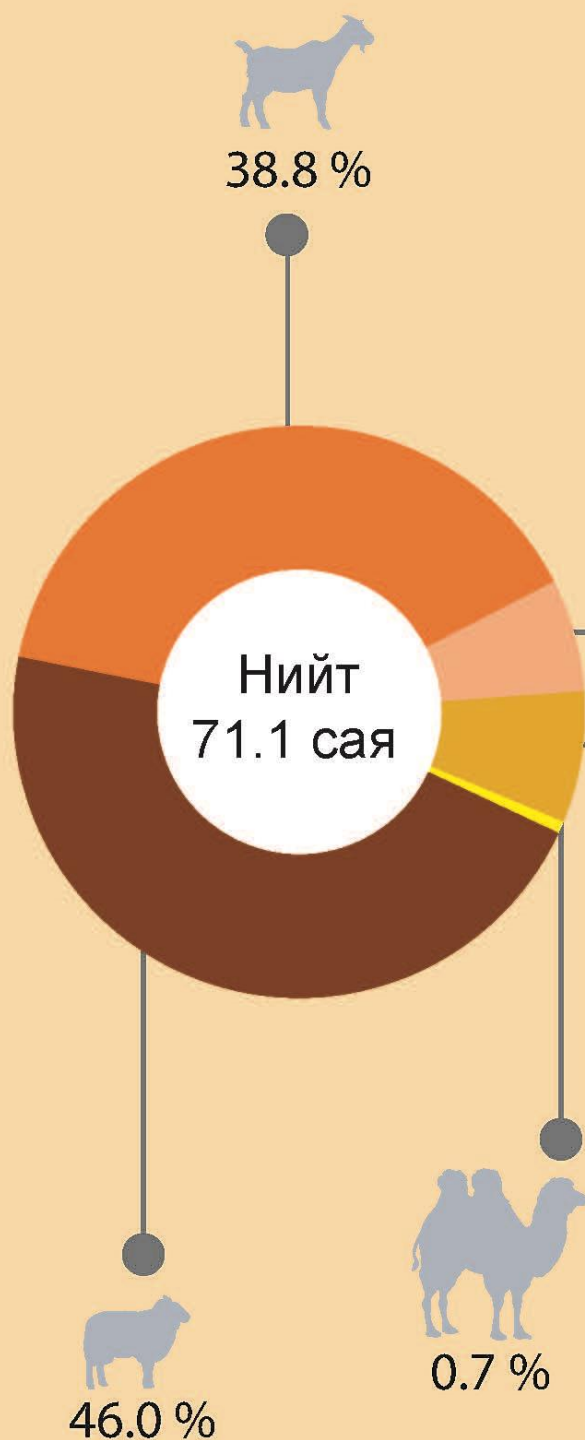
Малчин өрх дэх хөгжлийн бэрхшээлтэй хүн амыг аймгаар авч үзвэл, 10.6 хувь буюу 3.2 мянган хүн Хөвсгөл аймагт, 7.6 хувь буюу 2.3 мянган хүн Өвөрхангай аймагт, 7.4 хувь буюу 2.2 мянган хүн Баян-өлгий аймагт, 7.3 хувь буюу 2.2 мянган хүн Архангай аймагт, 6.9 хувь буюу 2.1 мянган хүн Увс аймгуудад тус тус амьдарч байна.

Малчин өрхөд 16 хүртэлх насны хөгжлийн бэрхшээлтэй 2.2 мянган хүүхэд байна. Энэ нь малчин өрхөд амьдардаг нийт хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн 7.3 хувийг эзэлж байна. Эдгээр хүүхдүүдийн 24.7 хувь нь хөдөлгөөний, 18.1 хувь нь сэтгэцийн, 9.6 хувь нь харааны, 10.1 хувь нь хавсарсан, 8.0 хувь нь ярианы, 4.7 хувь нь сонсголын, 24.8 хувь нь бусад хэлбэрийн хөгжлийн бэрхшээлтэй байна.

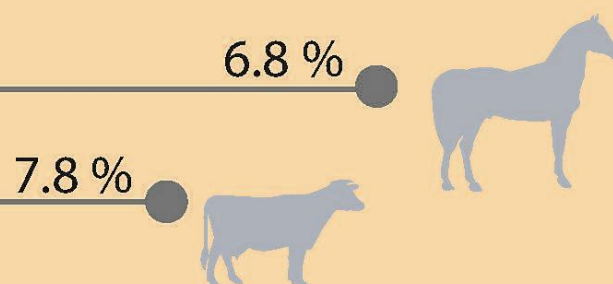
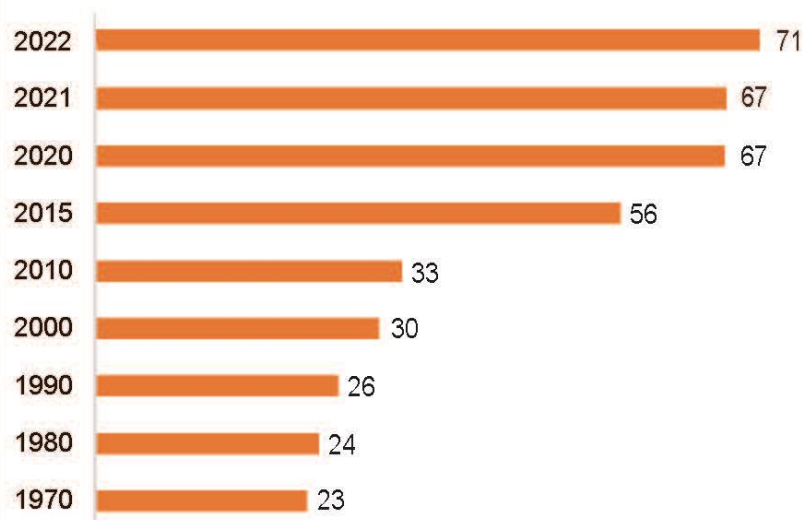


2022 OH

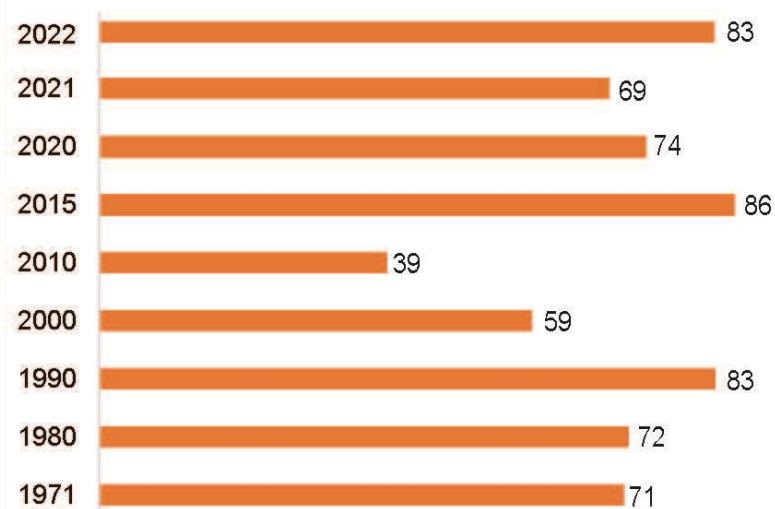
СҮРГИЙН БҮТЭЦ



МАЛЫН ТОО, сая толгой



100 ЭХЭЭС БОЙЖУУЛСАН ТӨЛ



IV Малын тоо

Мал тооллогын 2022 оны жилийн эцсийн дүнгээр малын тоо толгой 71.1 сая болж, өмнөх оноос 3.8 сая толгойгоор буюу 5.6 хувиар өссөн бөгөөд төрлөөр нь авч үзвэл, адуу 4.8 сая, үхэр 5.5 сая, тэмээ 470.5 мянга, хонь 32.7 сая, ямаа 27.6 сая толгой тоологдлоо.

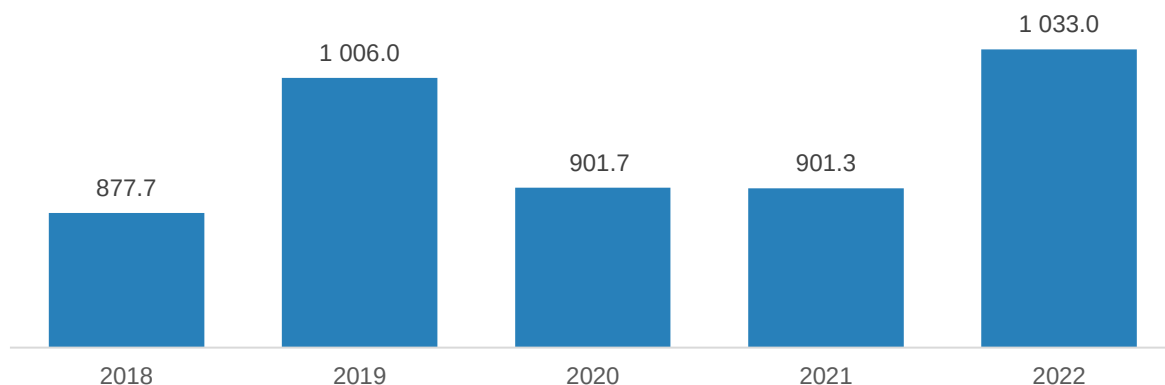
Малын тооны өөрчлөлтийг төрлөөр авч үзвэл, 2022 онд хонь 1.7 (5.3%) сая, ямаа 1.1 (4.2%) сая, адуу 496.6 (11.5%) мянга, үхэр 490.6 (9.8%) мянга, тэмээ 16.4 (3.6%) мянга, толгойгоор тус тус өссөн байна.

ХҮСНЭГТ 29. МАЛЫН ТОО, төрлөөр

Он	Бүгд	Адуу	Үхэр	Тэмээ	Хонь	Ямаа
	мянган толгой					
1930	23 676.2	1 566.9	1 887.3	480.9	15 660.3	4 080.8
1940	26 204.8	2 358.1	2 722.8	643.4	15 384.2	5 096.3
1950	22 702.2	2 317.0	1 987.8	844.2	12 574.6	4 978.6
1960	23 000.5	2 502.7	1 905.5	859.1	12 101.9	5 631.3
1970	22 574.9	2 317.9	2 107.8	633.5	13 311.7	4 204.0
1980	23 771.4	1 985.4	2 397.1	591.5	14 230.7	4 566.7
1990	25 856.9	2 262.0	2 848.7	537.5	15 083.0	5 125.7
2000	30 227.5	2 660.8	3 097.6	322.9	13 876.3	10 269.8
2010	32 729.5	1 920.3	2 176.0	269.6	14 480.4	13 883.2
2011	36 335.8	2 112.9	2 339.7	280.1	15 668.5	15 934.6
2012	40 920.9	2 330.4	2 584.6	305.8	18 141.4	17 558.7
2013	45 144.3	2 619.4	2 909.5	321.5	20 066.4	19 227.6
2014	51 982.6	2 995.8	3 413.9	349.3	23 214.8	22 008.9
2015	55 979.8	3 295.3	3 780.4	368.0	24 943.1	23 592.9
2016	61 549.2	3 635.5	4 080.9	401.3	27 856.6	25 574.9
2017	66 219.0	3 939.8	4 388.5	434.1	30 109.9	27 346.7
2018	66 460.2	3 940.1	4 380.9	459.7	30 554.8	27 124.7
2019	70 969.3	4 214.8	4 753.2	472.4	32 267.3	29 261.7
2020	67 068.5	4 093.9	4 732.0	472.9	30 049.4	27 720.3
2021	67 343.8	4 324.4	5 022.2	454.0	31 087.0	26 456.1
2022	71 121.5	4 821.1	5 512.8	470.5	32 747.7	27 569.4

Нийт 1 033.0 мянган сарлаг 2022 онд тоологдсон нь нийт үхэр сүргийн 18.7 хувийг эзэлж байна. Сарлагийн тоо өмнөх оноос 14.6 хувь буюу 131.7 мянган толгойгоор өссөн байна.

ЗУРАГ 31. САРЛАГИЙН ТОО, мянган толгой



Малын тоо 2022 онд Баянхонгор, Өвөрхангай, Дундговь, Сүхбаатар, Төв, Архангай, Хөвсгөл, Дорнод, Булган, Дорноговь, Говь-Алтай, Өмнөговь, Хэнтий, Говьсүмбэр,

Сэлэнгэ, Орхон аймгуудын малын тоо 15.4-592.5 мянгаар өссөн бол Улаанбаатар хот болон Завхан, Дархан-Уул, Баян-Өлгий, Ховд, Увс аймгуудын малын тоо 0.5-212.6 мянгаар буурсан байна.

ХҮСНЭГТ 30. МАЛЫН ТОО, бүс, аймаг, нийслэлээр, малын төрлөөр

Аймаг, нийслэл	2021	2022	Адуу	Үхэр	Тэмээ	Хонь	Ямаа
	мянган толгой						
Бүгд	67 343.8	71 121.5	4 821.1	5 512.8	470.5	32 747.7	27 569.4
Баруун бүс	16 448.0	16 131.0	831.7	987.6	117.0	6 754.2	7 440.5
Баян-Өлгий	2 379.0	2 255.8	116.7	186.3	6.1	979.2	967.4
Говь-Алтай	2 990.5	3 167.5	127.6	74.8	45.4	932.4	1 987.3
Завхан	3 755.2	3 721.1	271.6	265.5	8.7	1 888.6	1 286.7
Увс	3 726.4	3 513.8	166.5	255.8	27.2	1 711.1	1 353.3
Ховд	3 597.0	3 472.9	149.3	205.2	29.6	1 242.8	1 845.9
Хангайн бүс	22 432.0	24 513.0	1 646.1	2 302.5	70.7	11 586.5	8 907.2
Архангай	5 562.2	5 886.1	468.0	814.5	1.7	3 075.0	1 526.9
Баянхонгор	3 127.1	3 719.6	160.4	223.0	45.5	1 108.0	2 182.7
Булган	3 622.3	3 892.8	331.8	332.2	1.6	2 037.8	1 189.5
Орхон	154.6	169.9	17.4	27.6	0.1	66.3	58.6
Өвөрхангай	4 022.7	4 590.4	320.2	277.6	19.3	2 265.2	1 708.2
Хөвсгөл	5 943.2	6 254.1	348.5	627.5	2.5	3 034.3	2 241.3
Төвийн бүс	15 811.4	16 970.9	1 075.1	956.2	264.1	7 606.4	7 069.1
Говьсүмбэр	432.2	464.3	27.7	19.7	1.0	236.0	179.8
Дархан-Уул	355.3	313.2	21.6	48.4	0.0	140.6	102.6
Дорноговь	2 706.8	2 909.7	202.2	131.5	52.6	1 245.1	1 278.3
Дундговь	3 170.5	3 626.4	183.1	74.5	41.1	1 724.2	1 603.4
Өмнөговь	2 513.8	2 637.3	112.5	34.8	164.8	675.7	1 649.6
Сэлэнгэ	1 886.7	1 912.3	129.2	298.5	0.6	857.4	626.7
Төв	4 746.0	5 107.7	398.8	348.8	4.0	2 727.4	1 628.7
Зүүн бүс	12 209.0	13 063.7	1 199.3	1 178.5	18.6	6 636.2	4 031.1
Дорнод	3 051.1	3 342.3	420.2	401.9	6.5	1 615.4	898.4
Сүхбаатар	4 202.9	4 644.8	402.5	341.8	8.0	2 410.0	1 482.4
Хэнтий	4 955.0	5 076.6	376.6	434.8	4.1	2 610.8	1 650.2
Улаанбаатар	443.3	442.8	68.9	88.0	0.1	164.3	121.5

Малын тоог төрлөөр нь 2021 онтой харьцуулан авч үзэхэд (Хавсралт хүснэгт 8):

Адууны тоо Дорнод, Архангай, Өвөрхангай, Булган, Хөвсгөл, Төв, Сүхбаатар аймгуудад хамгийн ихээр буюу 38.0-51.7 мянгаар өссөн бол Дархан-Уул аймагт 0.5 мянгаар буурсан байна.

Үхрийн тоо Архангай, Хөвсгөл, Дорнод, Булган, Өвөрхангай, Сүхбаатар, аймгуудад хамгийн ихээр буюу 33.6-92.4 мянгаар өссөн. Харин Дархан-Уул, Ховд 2.4-2.5 мянгаар буурсан байна.

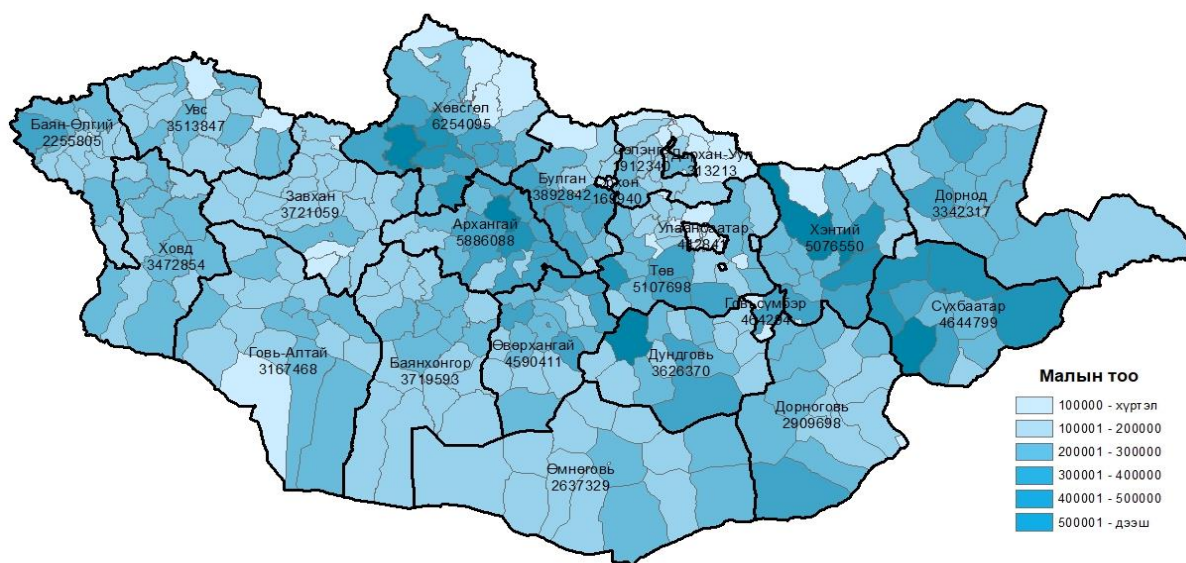
Тэмээний тоо Дорноговь, Өмнөговь, Ховд, Дундговь, Говь-Алтай аймгуудад хамгийн ихээр буюу 1.7-4.3 мянгаар нэмэгдэж, Говьсүмбэр аймагт 0.1 мянгаар буурсан байна.

Хонины тоогоор Өвөрхангай, Сүхбаатар, Төв, Дундговь, Баянхонгор, Хөвсгөл, Дорнод, Архангай, Булган аймгууд хамгийн ихээр буюу 118.9-264.3 мянгаар нэмэгдэж, Увс, Баян-Өлгий, Завхан, Ховд, Дархан-Уул аймгууд болон Улаанбаатар хотод 4.7-87.3 мянгаар буурсан байна.

Ямааны тоогоор Баянхонгор, Дундговь, Өвөрхангай, Сүхбаатар, Говь-Алтай аймгууд хамгийн ихээр буюу 111.5-387.4 мянгаар нэмэгдэж, Увс, Ховд, Баян-Өлгий, Завхан, Дархан-Уул, Сэлэнгэ, Хэнтий аймгууд болон Улаанбаатар хотод 0.2-145.6 мянгаар Буурсан байна.

Улсын хэмжээнд нийт малын тоогоор 500.0 мянгаас дээш малтай сумдад Хэнтий аймгийн Өмнөдэлгэр, Хэрлэн сумдууд, Сүхбаатар аймгийн Баяндэлгэр, Баруун-Урт сумдууд, Хөвсгөл аймгийн Цагаан-Уул сум, Дундговь аймгийн Эрдэнэдалай сум, Архангай аймгийн Эрдэнэмандал сумдууд багтаж байна. Мөн 400.0-500.0 мянга хүртэл толгой малтай сумдад Сүхбаатар аймгийн Сүхбаатар, Мөнххаан, Эрдэнэцагаан сумдууд, Хөвсгөл аймгийн Ар булаг сум, Хэнтий аймгийн Баянхутаг сум, Батноров сум, Архангай аймгийн Батцэнгэл сум, Хөвсгөл аймгийн Бүрэнтогтох, Галт сумдууд, Сүхбаатар аймгийн Түвшинширээ сум, Төв аймгийн Эрдэнэсант сумууд багтаж байна.

ЗУРАГ 32. МАЛЫН ТОО, 2022 он, аймаг, нийслэлээр



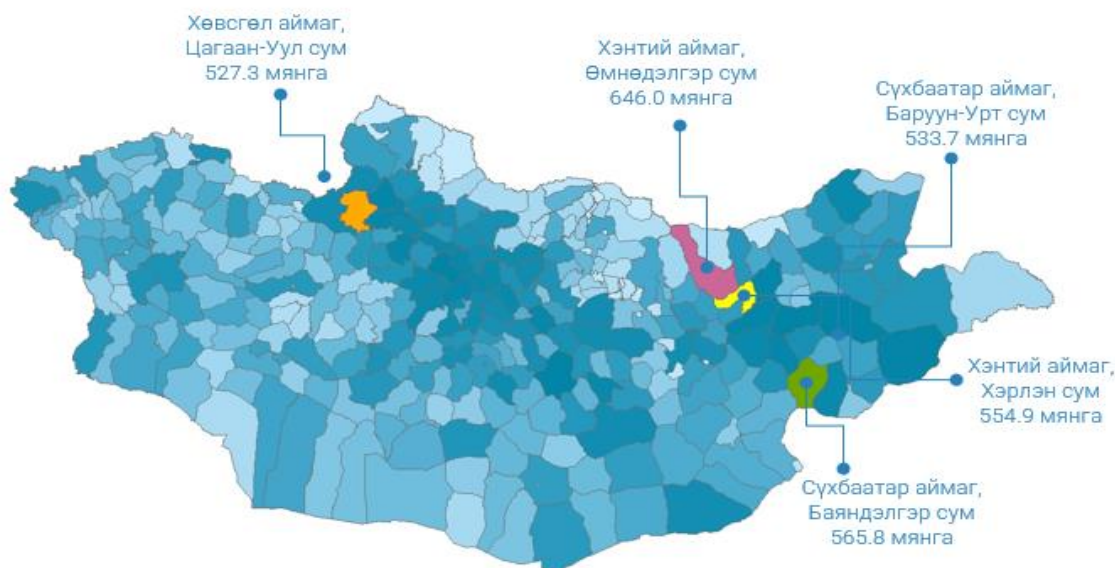
Малын тоог бодод шилжүүлснээр 2022 онд 19.9 сая болж өмнөх оноос 1.4 сая малаар өссөн байна. Ховд, Увс, Баян-Өлгий, Дархан-Уул аймгуудад бодод шилжүүлсэн малын тоо 8.9-13.7 мянгаар буурсан байхад Архангай, Өвөрхангай, Хөвсгөл, Дорнод, Сүхбаатар, Баянхонгор, Төв, Булган аймгуудад хамгийн өндөр буюу 113.0-172.4 мянгаар өссөн байна.

Харин 50.0 мянгаас бага малтай 12 сум, дүүрэг байгаагаас хамгийн бага малтай сумдад Сэлэнгэ аймгийн Сүхбаатар сум 19.4 мянга, Сэлэнгэ аймгийн Шаамар сум 23.8 мянга, Дархан-Уул аймгийн Дархан сум 24.0 мянга, Дархан-Уул аймгийн Шарынгол сум 25.5 мянга, Улаанбаатар хотын Багахангай дүүрэг 26.2 мянга, Хөвсгөл аймгийн Цагааннуур сум 28.6 мянга, Хөвсгөл аймгийн Цагаан-Үүр сум 32.4 мянга, Сэлэнгэ аймгийн Хүдэр сум 38.8 мянга, Улаанбаатар хотын Хан-Уул дүүрэг 46.1 мянга, Баян-Өлгий аймгийн Өлгий сум 47.4 мянга, Дархан-Уул аймгийн Орхон сум 48.1 мянга, Улаанбаатар хотын Налайх дүүрэг 48.2 мянган малтай байна.

4.1 Малын тоогоор тэргүүлсэн сумд

Хэнтий аймгийн Өмнөдэлгэр сум 646.0 мянган толгой мал тоолуулж, улсдаа тэргүүлсэн бол Сүхбаатар аймгийн Баяндэлгэр сум 565.8 мянган толгой, Хэнтий аймгийн Хэрлэн сум 554.9 мянган толгой, Сүхбаатар аймгийн Баруун-Урт сум 533.7 мянган толгой, Хөвсгөл аймгийн Цагаан-Уул сум 527.3 мянган толгой мал тоолуулж эхний 5 байрт орлоо.

ЗУРАГ 33. НИЙТ МАЛЫН ТООГООР 2022 ОНД ТЭРГҮҮЛСЭН 5 СУМ



4.2 Малын тоогоор 2022 онд тэргүүлсэн аймаг

Нийт малын тоогоор Хөвсгөл аймаг 6.3 сая мал тоолуулж улсад тэргүүллээ. Адууны тоогоор Архангай аймаг 468.0 мянган адуу, үхрийн тоогоор Архангай аймаг 814.5 мянган үхэр, тэмээний тоогоор Өмнөговь аймаг 164.8 мянган тэмээ, хонины тоогоор Архангай аймаг 3.1 сая хонь, ямааны тоогоор Хөвсгөл аймаг 2.2 сая ямаа тус тус тоолуулж улсдаа тэргүүллээ.

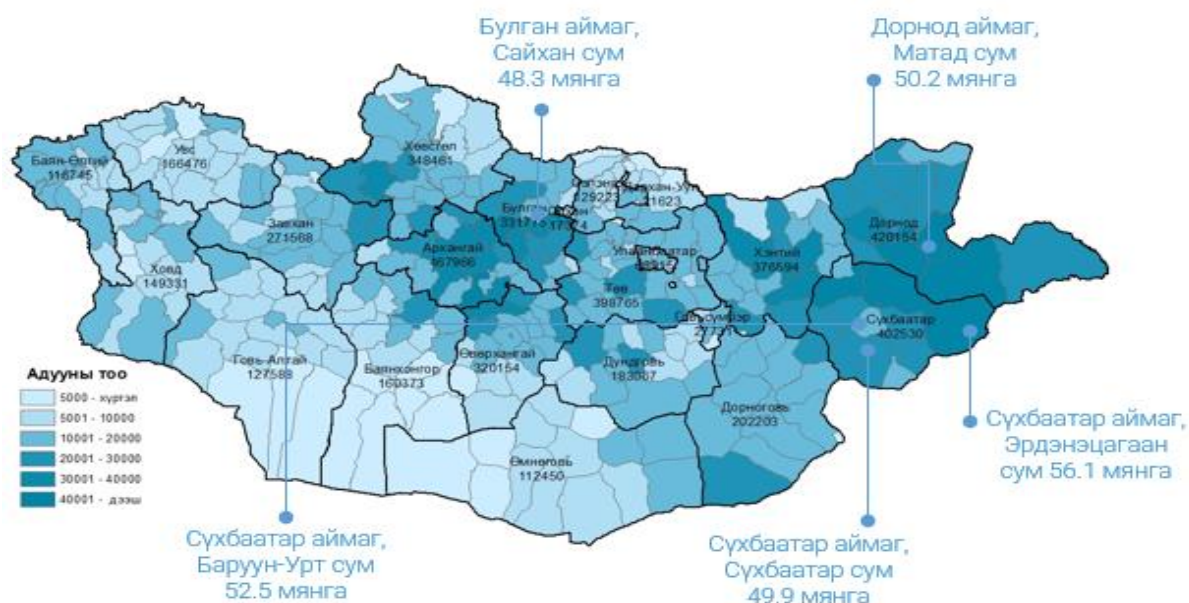
ЗУРАГ 34. МАЛЫН ТООГООР 2022 ОНД ТЭРГҮҮЛСЭН АЙМАГ, малын төрлөөр



4.3 Адууны тоогоор тэргүүлсэн 5 сум

Хамгийн олон адуутай 5 сумдыг дурдвал, Сүхбаатар аймгийн Эрдэнэцагаан сум 56.1 мянган адуу, Сүхбаатар аймгийн Баруун-Урт сум 52.5 мянган адуу, Дорнод аймгийн Матад сум 50.2 мянган адуу, Сүхбаатар аймгийн Сүхбаатар сумын 49.9, Булган аймгийн Сайхан сум 48.3 мянган адуу тоолуулж, тэргүүлжээ.

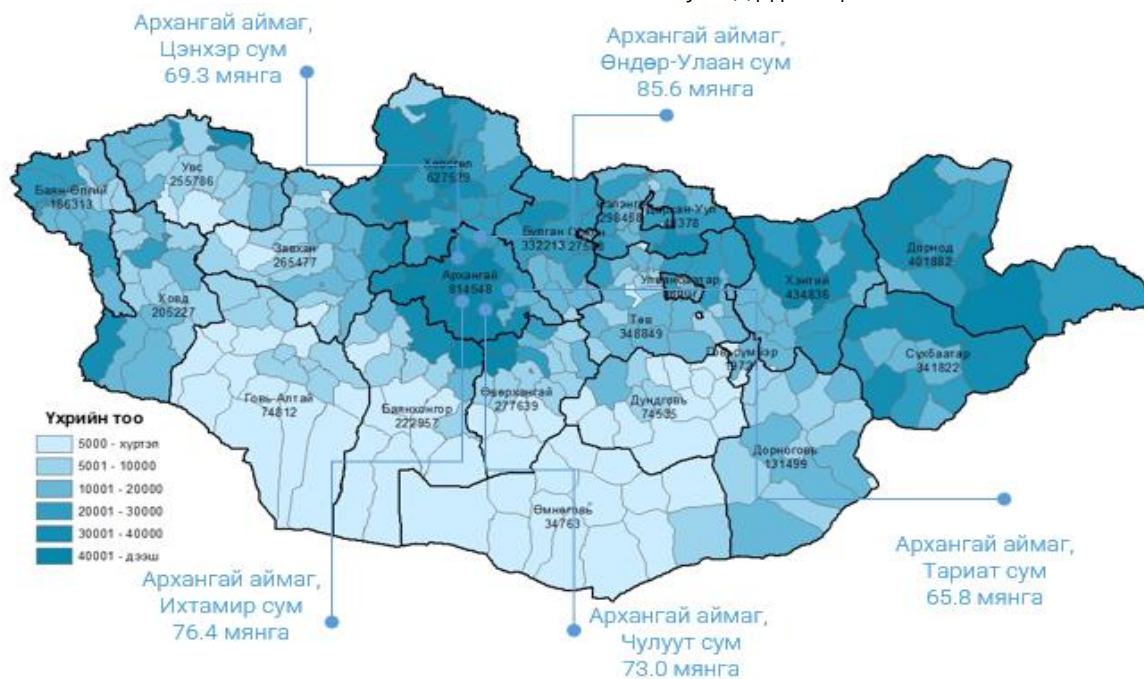
ЗУРАГ 35. АДУУНЫ ТОО, 2022 ОН, нийслэл, аймаг, сум, дүүргээр



4.4 Үхрийн тоогоор тэргүүлсэн 5 сум

Архангай аймгийн Өндөр-Улаан сум 85.6 мянга, Их тамир сум 76.4 мянга, Чулуут сум 73.0 мянга, Цэнхэр сум 69.3 мянга, Тариат сум 65.8 мянган үхэр тоолуулж, тэргүүлжээ.

ЗУРАГ 36. ҮХРИЙН ТОО, 2022 ОН, нийслэл, аймаг, сум, дүүргээр



4.5 Тэмээний тоогоор тэргүүлсэн 5 сум

Өмнөговь аймгийн Ханбогд сум 34.4 мянга, Мандал-Овоо сум 22.1 мянга, Өмнөговь аймгийн Манлай сум 17.6 мянга, Баянхонгор аймгийн Баянлиг сум 16.5 мянга, Дундговь аймгийн Өлзийт сум 15.5 мянган тэмээ тоолуулж, тэргүүлжээ.

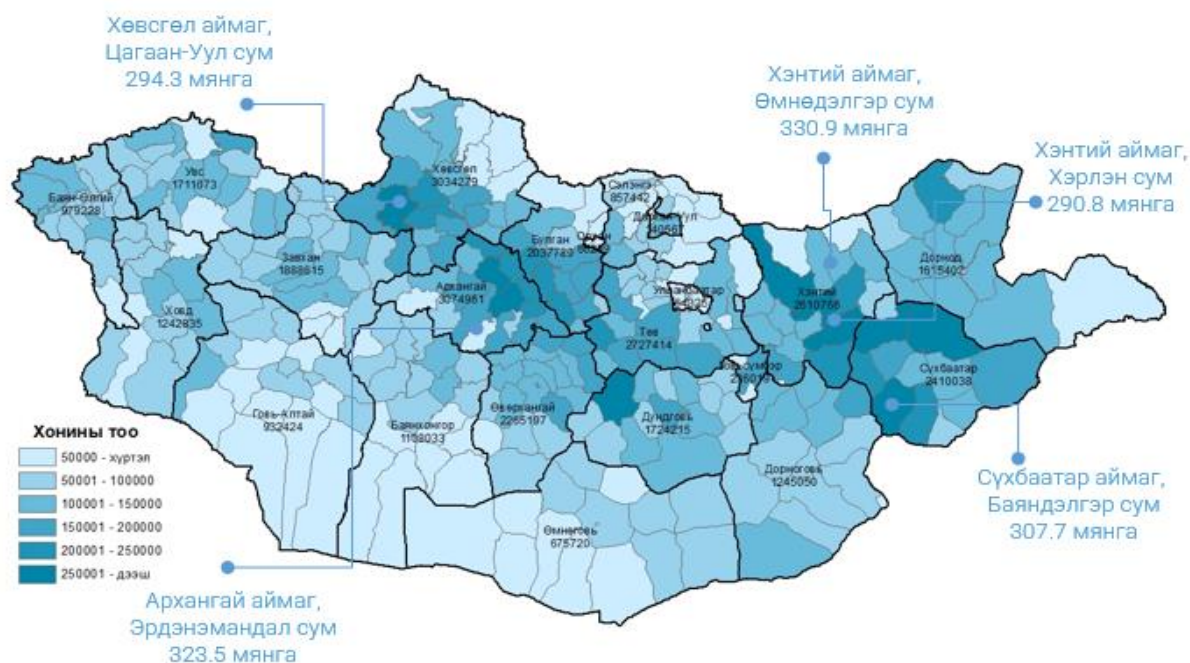
ЗУРАГ 37. ТЭМЭЭНИЙ ТОО, 2022 ОН, нийслэл, аймаг, сум, дүүргээр



4.6 Хонины тоогоор тэргүүлсэн 5 сум

Хэнтий аймгийн Өмнөдэлгэр сум 330.9 мянга, Архангай аймгийн Эрдэнэмандал сум 323.5 мянга, Сүхбаатар аймгийн Баяндэлгэр сум 307.7 мянга, Хөвсгөл аймгийн Цагаан-Уул сум 294.3 мянга, Хэнтий аймгийн Хэрлэн сум 290.8 мянган хонь тоолуулж, тэргүүлжээ.

ЗУРАГ 38. ХОНИНЫ ТОО, 2022 ОН, нийслэл, аймаг, сум, дүүргээр

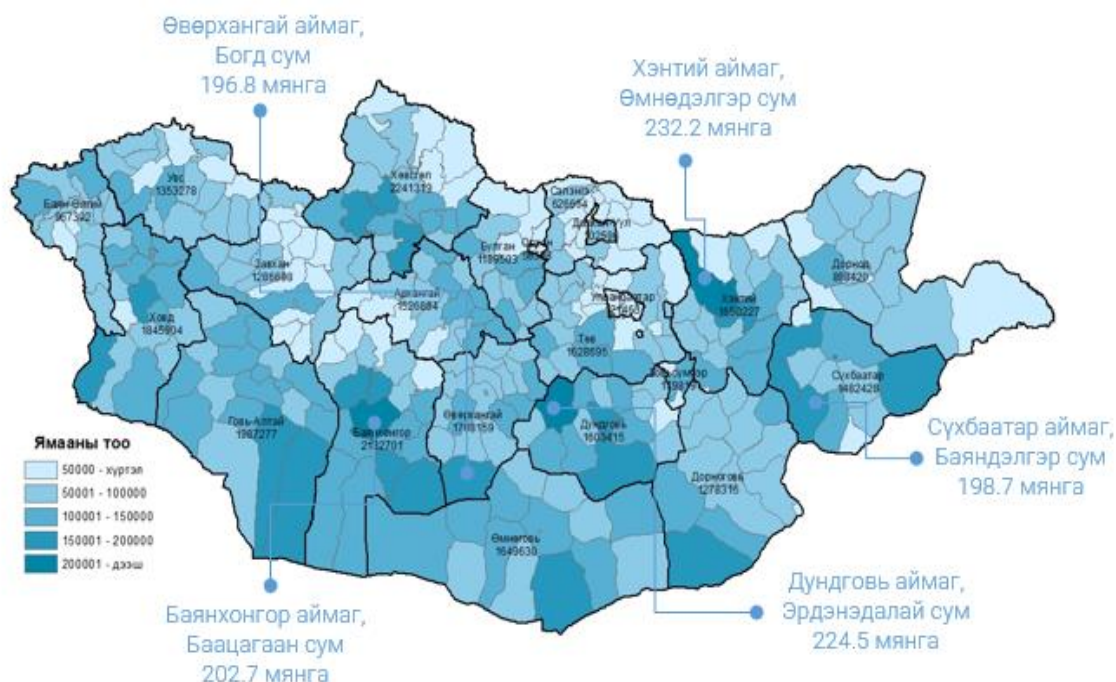


4.7 Ямааны тоогоор тэргүүлсэн 5 сум

Хамгийн олон ямаа тоолуулсан 5 сумдад, Хэнтий аймгийн Өмнөдэлгэр сум 232.2 мянга, Дундговь аймгийн Эрдэнэдалай сум 224.5 мянга, Баянхонгор аймгийн Баацагаан сум

202.7 мянга, Сүхбаатар аймгийн Баяндэлгэр сум 198.7 мянга, Өвөрхангай аймгийн Богд сум 196.8 мянган ямаа тоолуулж, тэргүүлжээ.

ЗУРАГ 39. ЯМААНЫ ТОО, 2022 ОН, нийслэл, аймаг, сум, дүүргээр



4.8 Өрхийн аж ахуйн болон аж ахуйн нэгж, байгууллагын малын тоо

Улсын хэмжээнд 2022 онд тоологдсон 71.1 сая толгой нийт малын 99.5 хувь нь буюу 70.8 сая мал нь өрхийн аж ахуй, 0.5 хувь нь буюу 369.6 мянган нь аж ахуйн нэгж, байгууллагынх байна.

Өрхийн аж ахуйн буюу хувийн малын тоо 2022 онд 70.8 сая толгой болж, өмнөх оноос 3.8 сая толгой буюу 5.6 хувиар өссөн. Адууны 99.4, үхрийн 99.1 тэмээний 99.5 хувь, хонины 99.4 хувь, ямааны 99.7 хувь нь өрхийн аж ахуйд байна.

Өрхийн аж ахуйн нийт малын 46.0 хувийг хонь, 38.8 хувийг ямаа, 7.7 хувийг үхэр, 6.7 хувийг адуу, 0.7 хувийг тэмээ эзэлж байна.

ХҮСНЭГТ 31. ӨРХИЙН АЖ АХУЙН БУЮУ ХУВИЙН МАЛЫН ТОО, малын төрлөөр

Төрөл	2018	2019	2020	2021	2022
	мянган толгой				
Бүгд	66 107.1	70 583.6	66 709.6	66 991.1	70 751.8
Адуу	3 916.2	4 190.5	4068.5	4 298.8	4 794.1
Үхэр	4 340.0	4 710.7	4688.2	4 974.0	5 462.4
Тэмээ	456.7	469.5	469.9	451.1	467.9
Хонь	30 358.6	32 047.1	29850.8	30 892.2	32 540.6
Ямаа	27 035.6	29 165.8	27632.2	26 374.9	27 486.9

Аж ахуйн нэгж, байгууллагын малын тоо 2022 онд 369.6 мянган толгой болж, өмнөх оноос 16.9 мянган толгой буюу 4.8 хувиар өссөн байна. Адууны 0.6 хувь, үхрийн 0.9 хувь, тэмээний 0.5 хувь, хонины 0.6 хувь, ямааны 0.3 хувь нь аж ахуйн нэгж, байгууллагад байна.

Аж ахуйн нэгж, байгууллагын нийт малын 56.0 хувийг хонь, 22.3 хувийг ямаа, 13.7 хувийг үхэр, 7.3 хувийг адуу, 0.7 хувийг тэмээ эзэлж байна.

ХҮСНЭГТ 32. АЖ АХУЙН НЭГЖ, БАЙГУУЛЛАГЫН МАЛЫН ТОО, төрлөөр

Төрөл	2018	2019	2020	2021	2022
	мянган толгой				
Бүгд	353.0	385.7	358.9	352.7	369.6
Адуу	23.9	24.3	25.4	25.7	27.0
Үхэр	40.9	42.5	43.8	48.2	50.5
Тэмээ	3.0	2.9	3.0	2.9	2.6
Хонь	196.2	220.1	198.6	194.8	207.1
Ямаа	89.1	95.9	88.0	81.2	82.5

4.9 Малтай өрхийн бүлэглэлт

Малтай 248.3 мянган өрхийг 2022 оны байдлаар, малын тоогоор нь бүлэглэвэл, 11 хүртэлх малтай 13.2 мянган өрх буюу нийт малтай өрхийн 5.3 хувь, 11-30 малтай 22.2 мянган өрх буюу 8.9 хувь, 31-50 малтай 17.4 мянган өрх буюу 7.0 хувь, 51-100 малтай 32.7 мянган өрх буюу 13.2 хувь, 101-200 малтай 51.1 мянган өрх буюу 20.6 хувь, 201-500 малтай 67.3 мянган өрх буюу 27.1 хувь, 501-ээс дээш малтай 32.3 мянган өрх буюу 13.0 хувь, 1000-аас дээш малтай 10.8 мянган өрх буюу 4.9 хувийг тус тус эзэлж байна.

ХҮСНЭГТ 33. МАЛТАЙ ӨРХИЙН МАЛЫН БҮЛЭГЛЭЛТ, малын төрлөөр

Бүлэглэлт	Малтай өрхийн тоо		Малын тоо, мянган толгой						
	2021	2022	2021	2022	Адуу	Үхэр	Тэмээ	Хонь	Ямаа
Бүгд	246 302	248 296	66 991.1	70 751.8	4 794.1	5 462.4	467.9	32 540.6	27 486.9
<11	13 266	13 171	78.9	78.6	9.2	57.2	0.3	4.9	7.1
11-30	22 357	22 152	457.6	453.3	58.8	186.2	2.1	88.4	117.9
31-50	17 954	17 425	731.1	708.5	84.7	191.2	3.4	189.7	239.5
51-100	33 189	32 688	2 474.5	2 438.0	263.0	463.1	14.4	794.0	903.4
101-200	51 895	51 063	7 595.7	7 492.2	601.1	874.4	41.6	2 886.1	3 089.1
201-500	67 036	67 316	21 462.0	21 691.2	1 391.5	1 589.1	131.4	9 238.2	9 341.0
501-999	29 857	32 332	20 388.7	22 203.8	1 289.1	1 225.7	156.4	10 740.5	8 792.0
1000-1499	8 964	10 047	10 349.6	11 636.2	743.9	609.3	87.1	6 318.1	3 877.7
1500-2000	1 231	1 472	2 066.4	2 485.6	195.2	150.2	20.7	1 399.4	720.1
2001<	553	630	1 386.6	1 564.4	157.5	116.0	10.5	881.3	399.1

Малтай өрхийн дийлэнх хувийг эзэлдэг 200 хүртэлх малтай өрхийн тоо 2022 онд 136.5 мянга болж, өмнөх оноос 2.2 мянган өрхөөр буюу 1.6 хувиар буурсан бол 201-500 хүртэл малтай өрх 67.3 мянга болж, өмнөх оноос 280 өрхөөр буюу 0.4 хувиар, 501-999 малтай өрх 32.3 мянга болж, өмнөх оноос 2.5 мянган өрхөөр буюу 8.3 хувиар, 1000-аас дээш малтай өрх 12.1 мянга болж, өмнөх оноос 1.4 мянган өрхөөр буюу 13.0 хувиар тус тус өссөн байна.

ХҮСНЭГТ 34. МАЛТАЙ НЭГ ӨРХӨД НОГДОХ МАЛЫН ТОО, малын тооны бүлэглэлтээр, малын төрлөөр

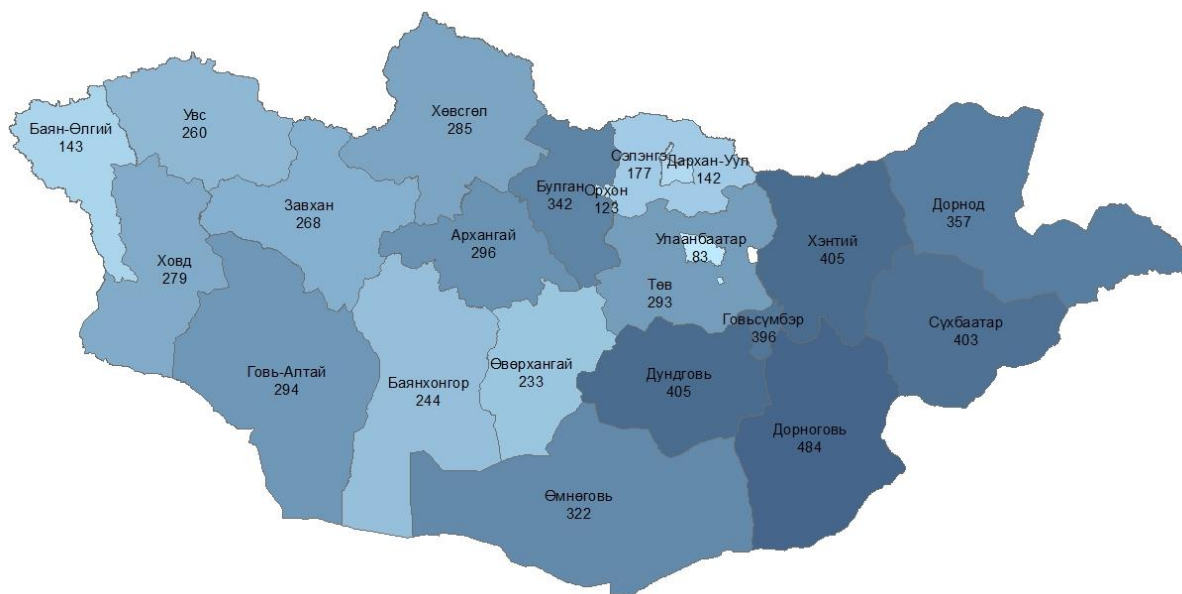
Бүлэглэлт	2021	2022					
			Адуу	Үхэр	Тэмээ	Хонь	Ямаа
Бүгд	272	285	19	22	2	131	111
< 11	6	6	1	4	0	0	1
11-30	21	20	3	8	0	4	5
31-50	41	41	5	11	0	11	14
51-100	75	75	8	14	0	24	28
101-200	146	147	12	17	1	57	60
201-500	320	322	21	24	2	137	139
501-1000	683	687	40	38	5	332	272
1001-1500	1155	1158	74	61	9	629	386
1501-2000	1679	1689	133	102	14	951	489
2001 <	2508	2483	250	184	17	1 399	634

Малтай нэг өрхөд улсын дунджаар 285 толгой мал ногдож байгаа нь өмнөх оноос 13 толгой малаар өссөн байна. Малтай нэг өрхөд дунджаар адуу 19, үхэр 22, тэмээ 2, хонь 131, ямаа 111 ногдож байна.

Малтай нэг өрхөд ногдох малын 84.8 хувь нь бог мал, 15.2 хувь нь бод мал байна. Мөн 500 хүртэлх малтай өрхөд ямааны тоо хонины тооноос давж байгаа бол 500-аас дээш малтай өрхүүдийн хувьд хонины тоо ямаанаас давж байна.

Малтай нэг өрхөд ногдох малын тоо Дорноговь, Дундговь, Хэнтий, Сүхбаатар, Говьсүмбэр, Дорнод, Булган, Өмнөговь, Архангай, Говь-Алтай, Төв аймгуудад 293-484 толгойд хүрч, улсын дунджаас 8-199 толгойгоор дээгүүр, Улаанбаатар хот болон бусад аймгуудад 83-279 толгой болж, улсын дунджаас 6-202 толгойгоор доогуур байна. Харин Хөвсгөл аймгийн хувьд малтай нэг өрхөд ногдох малын тоо 285 байгаа нь улсын дундажтай тэнцүү байна.

ЗУРАГ 40. МАЛТАЙ НЭГ ӨРХӨД НОГДОХ МАЛЫН ТОО, аймаг, нийслэлээр



4.10 Малчин өрхийн малын бүлэглэлт

Амьжиргааны гол эх үүсвэр нь мал аж ахуй болсон малчин өрхийн эзэмшилд 2022 оны байдлаар нийт малын 90.9 хувь буюу 64.6 сая толгой мал байгаа бөгөөд малын тоо өмнөх онтой харьцуулахад 3.7 сая буюу 6.1 хувиар өссөн байна.

Малын төрлөөр авч үзэхэд, нийт тэмээний 95.4 хувь буюу 448.8 мянган толгой, хонины 91.5 хувь буюу 30.0 сая толгой, ямааны 91.4 хувь буюу 25.2 сая толгой, адууны 88.5 хувь буюу 4.3 сая толгой, үхрийн 85.9 хувь буюу 4.7 сая толгой нь малчин өрхийн эзэмшилд байна.

Малчин өрхийг малын тоо толгойгоор нь бүлэглэвэл, 2021 онд нийт 188.6 мянган малчин өрхийн 49.3 мянган өрх буюу 26.1 хувь нь 100 хүртэл малтай, 40.2 мянган өрх буюу 21.3 хувь нь 101-200 хүртэл малтай, 59.6 мянган өрх буюу 31.6 хувь нь 201-500 малтай, 28.9 мянган өрх буюу 15.3 хувь нь 501-999 малтай, 10.6 мянган өрх буюу 5.6 хувь нь 1000-аас дээш малтай байсан бол 2022 онд нийт 190.8 мянган малчин өрхийн 48.4 мянган өрх буюу 25.4 хувь нь 100 хүртэл малтай, 39.3 мянган өрх буюу 20.6 хувь нь 101-200 хүртэл малтай, 59.9 мянган өрх буюу 31.4 хувь нь 201-500 малтай, 31.3 мянган өрх буюу 16.4 хувь нь 501-999 малтай, 12.0 мянган өрх буюу 6.3 хувь нь 1000-аас дээш малтай болсон байна.

1000-аас дээш малтай 12.0 мянган малчин өрх нийт малын 23.9 хувь буюу 15.5 сая толгой малыг эзэмшдэг бол 201-ээс цөөн тооны малтай 87.6 мянган өрх нь нийт малын 12.6 хувь буюу 8.2 сая толгой малыг эзэмшиж байна.

2021 онд 201-ээс дээш малтай малчин өрх нийт малчин өрхийн 52.5 хувийг эзэлж байсан бол 2022 онд 54.1 хувийг эзэлж, 1.5 хувиар нэмэгдсэн байна.

ХҮСНЭГТ 35. МАЛЧИН ӨРХИЙН МАЛЫН БҮЛЭГЛЭЛТ, малын төрлөөр

Бүлэглэлт	Малчин өрхийн тоо		Малын тоо, мянган толгой						
	2021	2022	2021	2022	Адуу	Үхэр	Тэмээ	Хонь	Ямаа
Бүгд	188 605	190 776	60 905.2	64 615.1	4 268.9	4 732.9	448.8	29 957.3	25 207.1
<11	4 435	4 469	29.0	29.2	3.5	19.9	0.1	2.6	3.2
11-30	11 682	11 414	244.4	238.1	28.0	101.3	1.3	47.4	60.1
31-50	10 799	10 528	442.1	430.0	48.3	124.7	2.0	114.9	140.1
51-100	22 393	21 973	1 683.6	1 651.6	176.7	337.6	10.6	523.6	603.1
101-200	40 195	39 251	5 930.4	5 806.1	460.1	698.4	36.0	2 195.9	2 415.8
201-500	59 637	59 902	19 273.5	19 508.2	1 231.6	1 419.1	125.7	8 235.8	8 495.9
501-999	28 894	31 256	19 756.5	21 496.8	1 241.3	1 175.0	155.2	10 372.1	8 553.2
1000-1499	8 833	9 920	10 191.9	11 484.9	732.7	597.1	86.7	6 233.5	3 834.8
1500-2000	1 201	1 445	2 016.8	2 439.3	192.0	146.5	20.6	1 370.9	709.4
2001<	536	618	1 337.0	1 530.7	154.6	113.5	10.5	860.6	391.6

Жилийн дөрвөн улирлын туршид малаа малладаг, малын ашиг шим нь амьжиргааны эх үүсвэр болж байгаа нэг малчин өрхөд дунджаар 2022 оны байдлаар 339 мал, харин бодод шилжүүлснээр тооцвол 105 бод мал ногдож байна.

Нэг малчин өрхөд 2022 онд дунджаар 339 толгой мал ногдож, үүний дотор адуу 22, үхэр 25, тэмээ 2, хонь 157, ямаа 132 ногдож байгаа нь өмнөх онтой харьцуулахад адуу 2, үхэр 2, хонь 7, ямаа 5 толгойгоор тус тус нэмэгдэж, тэмээний тоонд өөрчлөлт гараагүй байна.

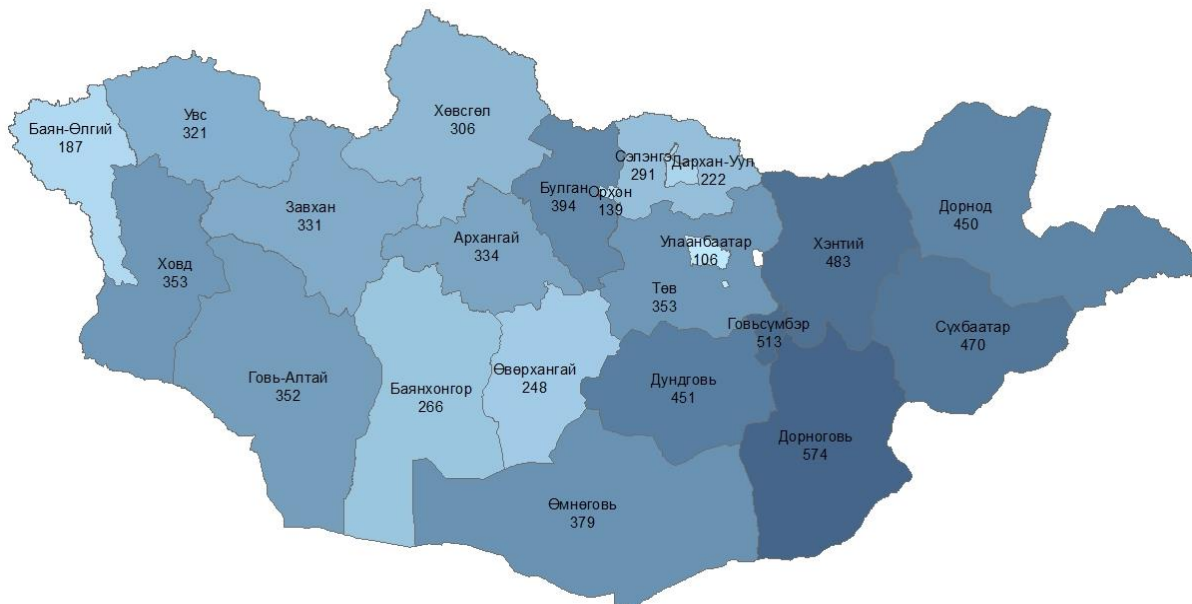
Нэг малчин өрхөд ногдох малын тоо 2022 онд өмнөх оноос 16 толгойгоор нэмэгджээ. Малын тооны бүлэглэлтээр авч үзэхэд, 200-аас доош малтай өрхийн хувьд ижил түвшинд байгаа бол 201-500 малтай өрхийнх 2 толгойгоор, 501-999 малтай өрхийн хувьд 4 толгой, 1000-1499 малтай өрхийн хувьд 4 толгойгоор, 1500-2000 малтай өрхийнх 9 толгой малаар нэмэгдсэн. Харин 2001-ээс дээш малтай өрхийн хувьд 18 толгой малаар буурсан байна.

ХҮСНЭГТ 36. МАЛЧИН НЭГ ӨРХӨД НОГДОХ МАЛЫН ТОО, малын тооны бүлэглэлтээр, төрлөөр

Бүлэглэлт	2021	2022	Адуу	Үхэр	Тэмээ	Хонь	Ямаа
Бүгд	323	339	22	25	2	157	132
<11	7	7	1	4	0	1	1
11-30	21	21	2	9	0	4	5
31-50	41	41	5	12	0	11	13
51-100	75	75	8	15	0	24	27
101-200	148	148	12	18	1	56	62
201-500	323	326	21	24	2	137	142
501-999	684	688	40	38	5	332	274
1000-1499	1 154	1 158	74	60	9	628	387
1500-2000	1 679	1 688	133	101	14	949	491
2001<	2 495	2 477	250	184	17	1 392	634

Малчин нэг өрхөд ногдох малын тоо Дорноговь, Говьсүмбэр, Хэнтий, Сүхбаатар, Дундговь, Дорнод, Булган, Өмнөговь, Ховд, Төв, Говь-Алтай аймгуудад 352-574 толгойд хүрч, улсын дунджаас 13-235 толгойгоор дээгүүр, Улаанбаатар хот болон бусад аймгуудад 106-334 толгой болж, улсын дунджаас 5-233 толгойгоор доогуур байна.

ЗУРАГ 41. МАЛЧИН НЭГ ӨРХӨД НОГДОХ МАЛЫН ТОО, аймаг, нийслэлээр



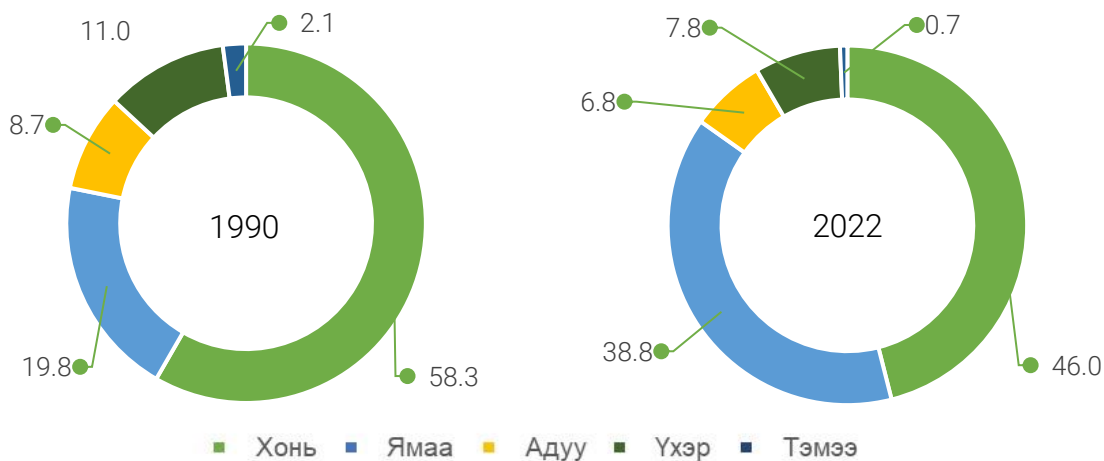
4.11 Сүргийн бүтэц

Нийт сүрэгт таван төрлийн малын эзлэх хувийн жинг 2022 оны байдлаар авч үзвэл, хонь 46.0 хувь, ямаа 38.8 хувь, үхэр 7.8 хувь, адуу 6.8 хувь, тэмээ 0.7 хувийг эзэлж байна.

1950 оноос хойш 70 жилийн хугацаанд тэмээн тоо толгой 44.3 хувиар буурч, хонь, адуу, үхэр, ямааны тоо толгой жил бүр өссөөр байна.

Ямаан сүргийн эзлэх хувь 2022 онд өмнөх оноос 0.1 нэгж хувиар, хонин сүргийн эзлэх хувь 0.5 нэгж хувиар тус тус буурч, харин үхэр сүргийн эзлэх хувь 0.3 нэгж хувиар, адуун сүргийн эзлэх хувь 0.4 нэгж хувиар өссөн бол тэмээн сүргийн эзлэх хувь хэвээр байна.

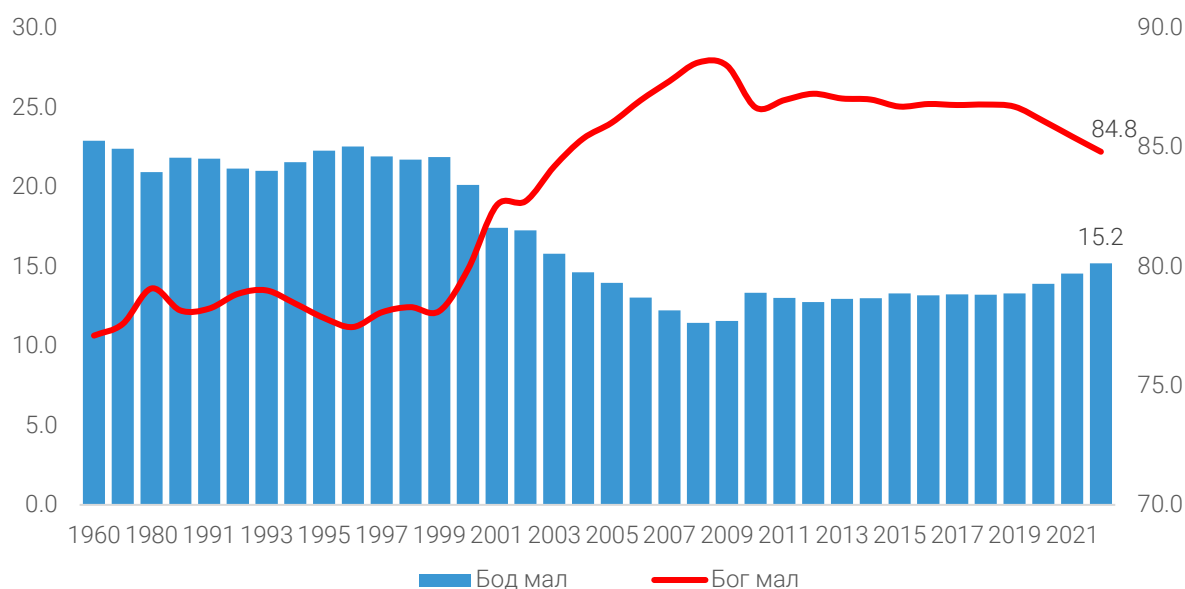
ЗУРАГ 42. СҮРГИЙН БҮТЭЦ



Малын тоо толгой сүүлийн жилүүдэд нэмэгдсэн ч таван төрлийн малын харьцаа, сүргийн бүтцэд томоохон өөрчлөлт гарсан хэвээр байна.

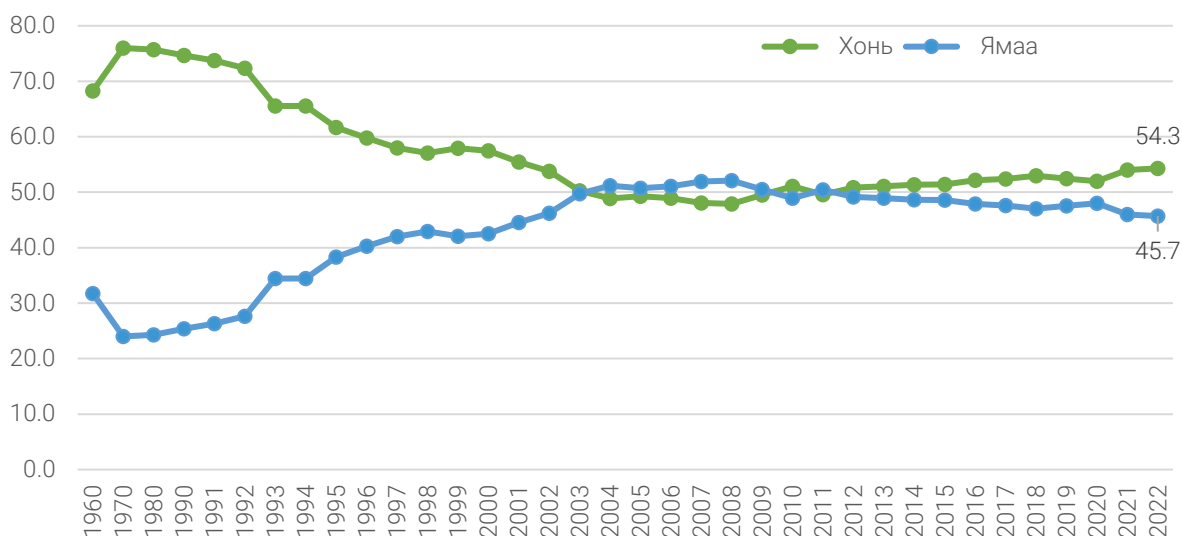
Монгол Улсын мал тооллогын 1926-1992 оны 66 жилийн үр дүнгээс үзэхэд сүрэгт бод мал дунджаар 21.7 хувь, бог мал дунджаар 78.3 хувийг эзэлдэг байсан бол 2022 оны байдлаар бод мал дунджаар 15.2 хувь, бог мал дунджаар 84.8 хувийг эзэлж байгаа нь бод малын хувийн жин 6.5 нэгж хувиар буурч, бог малынх 6.5 нэгж хувиар нэмэгджээ.

ЗУРАГ 43. НИЙТ МАЛД БОД МАЛ, БОГ МАЛЫН ЭЗЛЭХ ХУВЬ



Манай улсын хонь, ямааны харьцаа 1990 он хүртэл 75:25 буюу 3 хонинд нэг ямаа ногдож, зохистой харьцааг хадгалж байсан. Гэвч сүүлийн жилүүдэд сүргийн бүтцэд болон малын бэлчээр ашиглалтад зохистой энэ уламжлалт харьцаа алдагдсаар 30 орчим жил болж байна. Тухайлбал, ноолуур үнэд орсонтой холбогдон, ямааны тоо толгойн эрс өсөлт 1993 оноос эхэлж, 1994-2003 онд хонины тоотой ижил түвшинд болж, 2003-2009 оны ямааны тоо хонины тооноос давж, 2009-2015 онд хонины тоо толгойтой дүйцэж, 50:50 харьцаатай болсон байна.

ЗУРАГ 44. БОГ МАЛД ХОНЬ, ЯМААНЫ ЭЗЛЭХ ХУВЬ



Дөрвөн бог мал тутмын гурав нь хонь, нэг нь ямаа гэсэн харьцаатай өсгөн үржүүлж ирсэн олон жилийн уламжлалыг сүүлийн 15 жилийн дундажтай харьцуулан авч үзэхэд 2 хонь, 2 ямаа гэсэн харьцаатай болон өөрчлөгдсөн байна.

ХҮСНЭГТ 37. МАЛЫН ТОО ТОЛГОЙ, жилүүдийн дунджаар

	1926-1992 оны дундаж	1994-2004 оны дундаж	2005-2022 оны дундаж	1994-2004 1926-1992	2005-2022 1926-1992
	мянган толгой			өсөлтийн хувь	
Бүгд	22 940.2	28 735.9	50 560.8	125.3	2.2'
Адуу	2 146.5	2 526.8	3 057.5	117.7	142.4
Үхэр	2 197.2	2 877.1	3 429.7	130.9	156.1
Тэмээ	647.9	321.2	353.9	49.6	54.6
Хонь	13 391.8	13 091.8	22 973.0	97.8	171.5
Ямаа	4 556.8	9 922.2	21 663.7	2.2'	4.8'
Малын дүнд төрлийн эзлэх хувь					
Бүгд	100.0	100.0	100.0		
Адуу	9.4	8.8	6.0		
Үхэр	9.6	10.0	6.8		
Тэмээ	2.8	1.1	0.7		
Хонь	58.4	45.6	45.4		
Ямаа	19.9	34.5	42.8		
Бог малын дүнд ямааны эзлэх хувь	25.4	43.1	48.5		
Хонь, ямааны тооны харьцаа	3:1	1:1	1:1		

Тухайн сүргийн малын доторх нас, хүйс тус бүрийн эзлэх хувиар илэрхийлэгдэх мал сүргийн бүтэц нь мал аж ахуйн салбарын бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэлд чухал үзүүлэлт болдог.

Мал сүргийн бүтцийг аймгаар авч үзвэл, 1942 оны үед зөвхөн Өмнөговь аймагт ямааны тоо хониныхоосоо илүү байсан бол 1994 онд Баянхонгор, 1996 онд Говь-Алтай, 1998 онд Ховд аймагт ямааны тооны давамгайлал эхэлж, 2022 оны байдлаар Говь-Алтай, Ховд, Баянхонгор, Дорноговь, Өмнөговь аймгуудад ямааны тоо хонины тооноос давсан байна.

Сүргийн бүтцийг 2022 оны байдлаар авч үзвэл, нийт сүргийн 33.0 хувь буюу 23.5 сая толгой нь төл, өсвөр насны мал, 22.7 хувь буюу 16.2 сая толгой нь нас гүйцсэн эр мал, 43.4 хувь буюу 30.9 сая толгой нь хээлтэгч мал, 0.9 хувь буюу 611.0 мянган толгой нь хээлтүүлэгч мал байна.

ХҮСНЭГТ 38. СҮРГИЙН БҮТЭЦ, 2022 ОН, малын төрлөөр

	Бүгд	Төл, өсвөр насны мал	Нас гүйцсэн эр мал	Хээлтэгч	Хээлтүүлэгч
	мянган толгой				
Бүгд	71 121.5	23 496.1	16 158.6	30 855.7	611.0
Адуу	4 821.1	2 105.2	936.1	1 607.1	172.7
Үхэр	5 512.8	2 474.3	760.8	2 203.9	73.7
Тэмээ	470.5	202.6	89.3	173.5	5.1
Хонь	32 747.7	10 700.1	6 871.7	14 974.7	201.2
Ямаа	27 569.4	8 013.9	7 500.6	11 896.5	158.3
дүнд эзлэх хувь					
Бүгд	100.0	33.0	22.7	43.4	0.9
Адуу	100.0	43.7	19.4	33.3	3.6
Үхэр	100.0	44.9	13.8	40.0	1.3
Тэмээ	100.0	43.1	19.0	36.9	1.1
Хонь	100.0	32.7	21.0	45.7	0.6
Ямаа	100.0	29.1	27.2	43.3	0.6

Малын нас, хүйсээр нийт сүрэгт эзлэх хувийн жинг өмнөх онтой харьцуулж үзэхэд, 2022 онд төл, өсвөр насны малын сүрэгт эзлэх хувь 4.2 нэгж хувиар нэмэгдэж, нас гүйцсэн эр малын эзлэх хувь 1.9 нэгж хувиар, хээлтэгч малын эзлэх хувь 2.3 нэгж хувиар тус тус буурсан байна. Харин хээлтүүлэгч малын эзлэх хувь өмнөх оноос өөрчлөгдөөгүй байна.

ХҮСНЭГТ 39. СҮРГИЙН БҮТЭЦ, хувиар

	1966-1968**	2018	2019	2020	2021	2022
	Адуу					
Бүгд	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
Төл, өсвөр насны	31.6	39.7	41.8	41.6	41.1	43.7
Нас гүйцсэн эр	37.7	23.9	21.7	21.2	20.8	19.4
Хээлтэгч	27.9	32.8	32.9	33.5	34.3	33.3
Хээлтүүлэгч	2.8	3.6	3.6	3.7	3.8	3.6
	Үхэр					
Бүгд	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
Төл, өсвөр насны	46.5	43.8	44.6	45.9	43.7	44.9
Нас гүйцсэн эр	9.2	14.9	14.1	13.9	14.4	13.8
Хээлтэгч	42.5	40.1	40.0	38.9	40.5	40.0
Хээлтүүлэгч	1.8	1.2	1.3	1.3	1.4	1.3
	Тэмээ					
Бүгд	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
Төл, өсвөр насны	31.7	43.5	43.8	44.5	42.0	43.1
Нас гүйцсэн эр	13.0	20.4	19.7	18.9	19.5	19.0
Хээлтэгч	54.0	35.0	35.4	35.5	37.3	36.9
Хээлтүүлэгч	1.3	1.1	1.1	1.1	1.2	1.1
	Хонь					
Бүгд	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
Төл, өсвөр насны	34.5	29.0	31.9	31.1	29.6	32.7
Нас гүйцсэн эр	12.2	23.9	21.8	21.8	22.4	21.0
Хээлтэгч	51.9	46.6	45.7	46.5	47.5	45.7
Хээлтүүлэгч	1.4	0.6	0.6	0.6	0.6	0.6
	Ямаа					
Бүгд	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
Төл, өсвөр насны	31.7	21.8	26.4	25.6	22.8	29.1
Нас гүйцсэн эр	13.0	32.2	29.5	29.4	29.9	27.2
Хээлтэгч	54.0	45.5	43.6	44.5	46.8	43.3
Хээлтүүлэгч	1.3	0.5	0.5	0.5	0.6	0.6

** жилийн дундаж

Төвлөрсөн төлөвлөгөөт эдийн засгийн 1966-1968 оны үеийнхтэй харьцуулж үзвэл, сүргийн бүтцэд гарсан нэг томоохон өөрчлөлт нь үхэр сүрэг, бог малд эр, сувай малын нөөцтэй болсон явдал юм. Бог малд эр, сувай малын эзлэх хэмжээ 1966-1968 онд 12.2-13.0 хувь байсан бол 2022 онд 21.0-27.2 хувь болж 8.8-14.62 нэгж хувиар нэмэгджээ. Үхэр сүрэгт нас гүйцсэн эр мал 1966-1968 онд 9.2 хувийг эзэлж байсан.

ХҮСНЭГТ 40. НАС ГҮЙЦСЭН ЭР МАЛЫН ТОО

	1966-1968	2000-2002	2018-2022	2018-2022 1966-1968
	мянган толгой			Хувь
Үхэр	187.2	361.5	686.2	3.7'
Хонь	1 562.4	2 648.4	6 895.3	4.4'
Ямаа	544.3	2 745.2	8 108.2	14.9'

дахин их

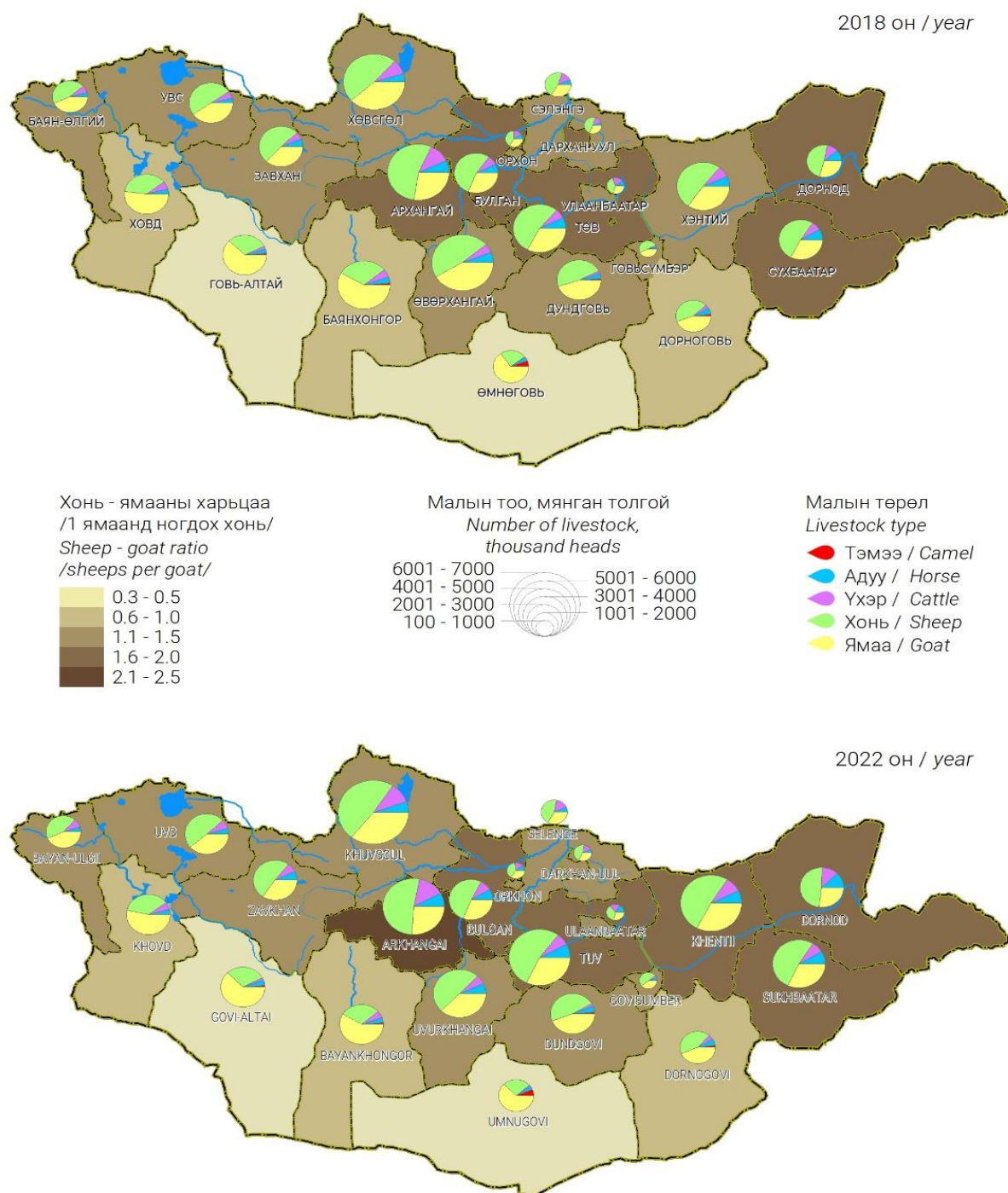
Сүрэгт нас гүйцсэн эр малын нөөц ихэссэн нь махны үйлдвэрлэл нэмэгдүүлэхэд эергээр нөлөөлөх боловч бас анхаарах зүйл байна. 2018-2022 оны дунжийг 1966-1968 оны

дундажтай харьцуулахад нас гүйцсэн эр малын тоо үхэрт 3.7 дахин, хонинд 4.4 дахин, ямаанд 14.9 дахин нэмэгджээ. Эр ямааны тоо 14.9 дахин өссөн нь ноолуурын үйлдвэрлэл нэмэгдүүлэхэд сайн нөлөөтэй ч бэлчээрийн даац, ноолуурын чанарт зэрэгт сөрөг нөлөөтэй байна.

Говь-Алтай, Дундговь, Говьсүмбэр, Ховд, Баянхонгор, Өмнөговь, Увс, Дорноговь, Өвөрхангай, Баян-Өлгий, Завхан, Төв, аймгуудад нийт малд бод малын эзлэх хувь улсын дунджаас бага буюу 7.8-14.7 хувийг эзэлж байна.

Манай улсын нийт бог малд ямааны эзлэх хувийн жин 45.7 хувь байгаа бол Өмнөговь, Говь-Алтай, Баянхонгор, Ховд, Дорноговь, Баян-Өлгий, Дундговь, Орхон аймгуудад 46.9-70.9 хувь болж улсын дунджаас дээгүүр байна.

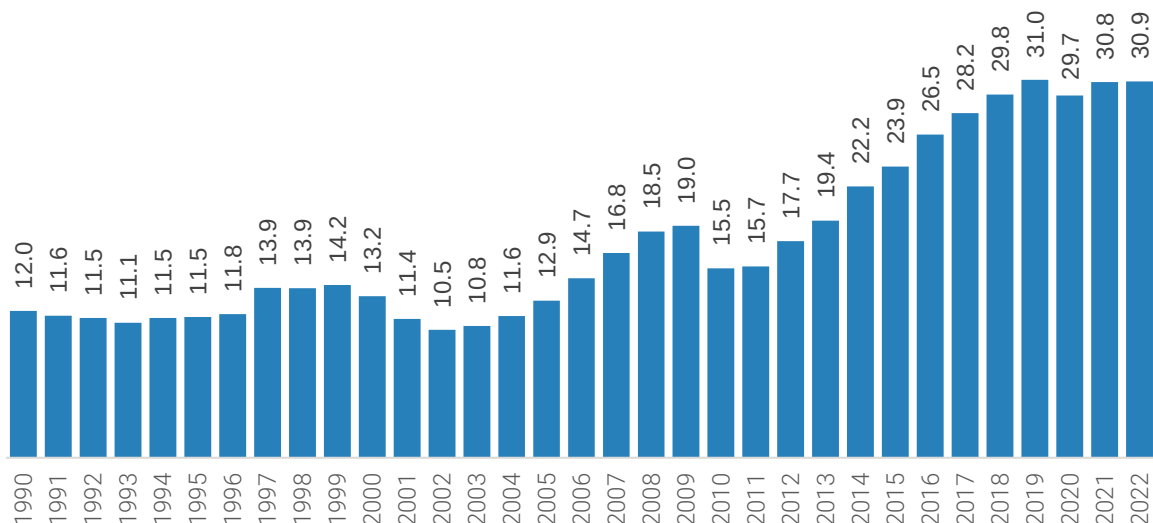
ЗУРАГ 45. МАЛ СҮРГИЙН БҮТЭЦ, аймгаар



4.12 Хээлтэгч мал

Энэ оны эцэст 30.9 сая толгой хээлтэгч мал тоологдсон нь 2021 оноос 0.1 сая толгой буюу 0.2 хувиар өссөн байна.

ЗУРАГ 46. ХЭЭЛТЭГЧ МАЛЫН ТОО, сая толгойгоор



Хээлтэгч малын тоог төрлөөр авч үзвэл 2021 оноос эм ямаа 449.1 мянган толгой буюу 3.6 хувиар буурч, ингэ 4.0 мянган толгой буюу 2.3 хувиар, эм хонь 222.4 мянган толгой буюу 1.5 хувь, гүү 125.3 мянган толгой буюу 8.5 хувиар, үнээ 168.7 мянган толгой буюу 8.3 хувиар тус тус өссөн.

ХҮСНЭГТ 41. ХЭЭЛТЭГЧ МАЛЫН ТОО, малын төрлөөр

	2018	2019	2020	2021	2022
	мянган толгой				
Бүгд	29 777.8	30 963.5	29 657.6	30 784.5	30 855.7
Гүү	1 291.6	1 388.8	1 371.6	1 481.8	1 607.1
Үнээ	1 755.3	1 900.6	1 838.9	2 035.2	2 203.9
Ингэ	161.0	167.4	167.9	169.5	173.5
Эм хонь	14 223.4	14 748.3	13 958.7	14 752.2	14 974.7
Эм ямаа	12 346.6	12 758.5	12 320.5	12 345.7	11 896.5

Улсын дүнгээр нийт малд хээлтэгч малын эзлэх хувийн жин 43.4 болж, өмнөх оноос 2.6 нэгж хувиар буурсан байна. Төрлөөр авч үзэхэд, адуун сүргийн 33.3 хувь, үхэр сүргийн 40.0 хувь, тэмээн сүргийн 36.9 хувь, хонин сүргийн 45.7 хувь, ямаан сүргийн 43.2 хувийг хээлтэгч мал тус тус эзэлж байна. Сүрэгт хээлтэгч малын эзлэх хувийн жин үнээнийх 1.1 нэгж хувь, ингэнийх 0.7 нэгж хувь, гүүнийх 1.4 нэгж хувь, эм 2.1 нэгж хувь, эм ямааных 3.7 нэгж хувиар өмнөх оноос тус тус буурсан байна.

ХҮСНЭГТ 42. СҮРЭГТ ХЭЭЛТЭГЧ МАЛЫН ЭЗЛЭХ ХУВЬ, малын төрлөөр

	2018	2019	2020	2021	2022
Бүгд	44.8	43.6	44.2	45.7	43.4
Гүү	32.8	33.0	33.5	34.3	33.3
Үнээ	40.1	40.0	38.9	40.5	40.0
Ингэ	35.0	35.4	35.5	37.3	36.9
Эм хонь	46.6	45.7	46.5	47.5	45.7
Эм ямаа	45.5	43.6	44.4	46.7	43.2

Эрдэмтэн, судлаачдын үзэж байгаагаар мал аж ахуйн нөхөн үйлдвэрлэлийг хэвийн хэмжээнд байлгахад бод малын хувьд хээлтэгч мал сүргийн 50.0-55.0 хувь, бог малын хувьд сүргийн 60.0-65.0 хувийг эзэлж байвал зохимжтой гэж үздэг байна.

Баруун бүсийн нийт малын 40.7 хувь, Хангайн бүсийн 43.2 хувь, Төвийн бүсийн 44.0 хувь, Зүүн бүсийн 46.1 хувь, Улаанбаатар хотын нийт малын 47.4 хувийг хээлтэгч мал эзэлж байна. Хээлтэгч малын тоо Улаанбаатарт 4.2 (2.0%) мянга, Төвийн бүсэд 113.4 (1.5%) мянга, Баруун бүсэд 415.7 (6.0%) мянгаар тус тус буурсан бол Хангайн бүсэд 192.8 (1.9%) мянга, Зүүн бүсэд 411.8 (7.3%) мянгаар өмнөх оноос өссөн байна.

ХҮСНЭГТ 43. ХЭЭЛТЭГЧ МАЛЫН ТОО, бүс, аймаг, нийслэлээр, малын төрлөөр

Бүс, аймаг, нийслэл	2021	2022					
	Гүү	Үнээ	Ингэ	Эм хонь	Эм ямаа		
мянган толгой							
Бүгд	30 784.5	30 855.7	1 607.1	2 203.9	173.5	14 974.7	11 896.5
Баруун бүс	6 982.2	6 566.5	257.8	376.3	39.9	2 859.5	3 033.0
Баян-Өлгий	956.9	903.2	37.1	71.8	2.0	400.4	392.0
Говь-Алтай	1 428.8	1 287.6	44.1	30.9	16.7	392.5	803.4
Завхан	1 519.3	1 461.6	79.5	97.3	2.6	772.5	509.7
Увс	1 595.4	1 501.0	50.4	100.9	9.0	764.4	576.4
Ховд	1 481.7	1 413.1	46.7	75.4	9.8	529.7	751.5
Хангайн бүс	10 395.1	10 587.9	556.9	910.4	27.2	5 254.8	3 838.5
Архангай	2 449.9	2 557.0	158.3	323.3	0.6	1 398.3	676.4
Баянхонгор	1 660.1	1 533.9	56.9	91.0	17.5	473.6	894.9
Булган	1 650.4	1 766.5	115.4	133.7	0.5	967.6	549.3
Орхон	68.1	76.6	5.9	11.7	0.0	31.7	27.2
Өвөрхангай	1 933.8	1 912.9	112.4	108.5	7.9	975.6	708.4
Хөвсгөл	2 632.7	2 741.0	108.1	242.1	0.7	1 407.8	982.2
Төвийн бүс	7 588.7	7 475.3	381.9	407.8	99.2	3 528.4	3 058.0
Говьсүмбэр	214.7	217.5	9.9	8.5	0.4	115.8	83.0
Дархан-Уул	171.6	149.3	7.4	21.1	0.0	70.9	49.9
Дорноговь	1 167.3	1 217.2	67.3	52.2	20.5	550.1	527.1
Дундговь	1 621.9	1 563.5	70.2	33.9	17.5	777.5	664.4
Өмнөговь	1 248.4	1 067.7	42.2	15.2	59.1	278.1	673.2
Сэлэнгэ	876.0	888.0	42.9	124.6	0.2	422.7	297.5
Төв	2 288.9	2 372.1	142.1	152.3	1.5	1 313.4	762.8
Зүүн бүс	5 604.1	6 015.9	385.5	465.5	7.0	3 250.6	1 907.2
Дорнод	1 391.7	1 522.1	136.2	156.0	2.3	798.2	429.4
Сүхбаатар	1 871.0	2 063.7	128.1	134.9	3.1	1 130.5	667.2
Хэнтий	2 341.4	2 430.1	121.2	174.5	1.6	1 322.0	810.7
Улаанбаатар	214.3	210.1	25.0	43.9	0.0	81.3	59.9

Оны эхний эх малын 85.8 хувь буюу 26.5 сая эх мал 2022 онд төллөж, өмнөх оноос 4.5 сая толгой буюу 20.5 хувиар өссөн байна. Төллөсөн малын 49.0 хувь нь хонь, 39.6 хувь нь ямаа, 6.4 хувь нь үнээ, 4.6 хувь нь гүү, 0.3 хувь нь ингэ байна.

Төллөсөн хээлтэгч өмнөх оноос Улаанбаатар хот болон Хэнтий, Хөвсгөл, Сэлэнгэ аймгуудад 0.3-34.7 мянган толгойгоор буурч, бусад аймгийн хувьд 0.6-650.1 мянган толгойгоор нэмэгдсэн байна. Харин Баянхонгор аймагт 1.5 хээлтэгч төллөсөн байгаа нь өнгөрсөн оноос хамгийн их буюу 1.1 сая толгойгоор нэмэгдсэн байна.

ХҮСНЭГТ 44. ТӨЛЛӨСӨН ХЭЭЛТЭГЧ МАЛЫН ТОО, бүс, аймаг, нийслэлээр, малын төрлөөр

Бүс, аймаг, нийслэл	2021	2022					
	ГҮҮ	Үнээ	Ингэ	Эм хонь	Эм ямаа		
мянган толгой							
Бүгд	21 974.5	26 484.1	1 225.7	1 705.0	90.5	12 972.8	10 490.3
Баруун бүс	5 424.2	6 448.8	216.0	324.2	23.7	2 829.0	3 055.9
Баян-Өлгий	882.6	950.3	35.5	67.7	1.6	420.8	424.7
Говь-Алтай	742.0	1 309.8	38.2	26.2	9.0	398.7	837.6
Завхан	1 225.5	1 364.8	61.8	76.7	1.2	742.3	482.9
Увс	1 341.0	1 453.6	40.7	86.0	5.9	751.8	569.1
Ховд	1 233.2	1 370.4	39.9	67.7	5.9	515.4	741.5
Хангайн бүс	6 969.5	8 887.6	418.8	668.0	14.1	4 452.3	3 334.4
Архангай	1 938.1	2 065.1	109.6	219.4	.3	1 180.4	555.3
Баянхонгор	371.3	1 475.0	45.0	74.4	8.7	453.2	893.7
Булган	1 377.4	1 417.6	86.2	101.2	.3	791.1	438.9
Орхон	59.3	65.3	4.7	10.0	.0	26.5	24.1
Өвөрхангай	1 157.3	1 807.3	95.9	90.8	4.3	914.7	701.7
Хөвсгөл	2 066.3	2 057.3	77.5	172.3	.4	1 086.4	720.7
Төвийн бүс	4 905.7	6 240.5	277.8	315.2	48.7	3 051.1	2 547.8
Говьсүмбэр	175.4	176.0	7.1	6.2	.2	95.7	66.8
Дархан-Уул	151.2	155.8	7.0	19.7	.0	74.8	54.3
Дорноговь	816.4	898.9	48.2	40.2	10.3	432.0	368.2
Дундговь	972.1	1 417.4	53.1	25.5	8.9	718.5	611.5
Өмнөговь	260.7	856.0	25.3	8.6	28.4	255.2	538.6
Сэлэнгэ	742.2	742.0	31.3	97.6	.1	356.7	256.3
Төв	1 787.7	1 994.4	105.8	117.5	.8	1 118.2	652.1
Зүүн бүс	4 489.4	4 725.4	294.9	363.0	3.9	2 567.2	1 496.4
Дорнод	1 066.9	1 205.8	107.4	123.4	1.5	632.7	340.8
Сүхбаатар	1 432.6	1 564.3	93.2	98.8	1.5	870.2	500.6
Хэнтий	1 990.0	1 955.3	94.3	140.8	.9	1 064.2	655.0
Улаанбаатар	185.7	181.8	18.2	34.5	.0	73.3	55.8

4.13 Төл бойжилт

Гарсан төлийн 95.7 хувь буюу 25.4 сая төл бойжив. Бойжсон төлийн тоо өмнөх оноос 5.1 сая толгой буюу 25.0 хувиар, бойжилтын хувь 3.4 нэгж хувиар тус тус өссөн байна.

Бойжсон төлийн тоо толгой өмнөх оноос Зүүн бүсэд 205.0 мянга буюу 4.9 хувиар, Баруун бүсэд 923.1 мянга буюу 17.8 хувь, Хангайн бүсэд 2.1 сая буюу 32.5 хувиар, Төвийн бүсэд 1.9 сая буюу 42.9 хувиар, Улаанбаатар хотод 1.1 мянга буюу 0.6 хувиар тус тус өссөн байна.

ХҮСНЭГТ 45. БОЙЖУУЛСАН ТӨЛ, бүс, аймаг, нийслэлээр, төрлөөр

Бүс, аймаг, нийслэл	2018	2019	2020	2021	2022
	мянган толгой				
Бүгд	19 403.3	23 587.0	22 777.8	20 321.6	25 403.1
Баруун бүс	4 541.7	5 107.5	5 918.0	5 180.7	6 103.8
Баян-Өлгий	749.6	809.2	888.1	860.8	921.3
Говь-Алтай	919.0	1 123.4	1 236.8	635.7	1 282.1
Завхан	1 000.8	1 305.5	1 233.6	1 189.0	1 339.0
Увс	991.9	1 038.9	1 283.3	1 298.7	1 263.6
Ховд	880.2	830.5	1 276.1	1 196.5	1 297.7
Хангайн бүс	6 543.5	8 706.7	7 323.3	6 449.9	8 546.9
Архангай	1 582.7	1 964.7	1 635.6	1 777.9	1 928.8
Баянхонгор	744.7	1 438.1	1 485.7	265.3	1 445.9
Булган	1 045.3	1 311.9	1 179.8	1 357.0	1 389.4
Орхон	34.7	53.4	51.1	59.1	64.8
Өвөрхангай	1 338.7	2 000.6	1 357.1	1 024.1	1 776.4
Хөвсгөл	1 797.3	1 938.0	1 614.0	1 966.4	1 941.6
Төвийн бүс	4 557.5	5 713.8	5 324.0	4 322.6	6 177.8
Говьсүмбэр	138.0	166.9	165.0	139.6	171.2
Дархан-Уул	123.1	143.0	147.4	146.0	155.3
Дорноговь	659.7	760.3	803.2	796.3	904.8
Дундговь	1 173.7	1 410.9	1 122.9	613.6	1 413.9
Өмнөговь	400.0	787.7	612.5	250.4	854.7
Сэлэнгэ	595.7	608.5	672.9	730.4	725.6
Төв	1 467.3	1 836.5	1 800.2	1 646.3	1 952.3
Зүүн бүс	3 594.1	3 891.5	4 034.6	4 192.0	4 397.0
Дорнод	827.3	884.4	1 012.3	1 063.6	1 198.9
Сүхбаатар	1 274.5	1 328.6	1 399.1	1 420.2	1 552.6
Хэнтий	1 492.2	1 678.5	1 623.2	1 708.2	1 645.5
Улаанбаатар	166.5	167.5	177.9	176.5	177.6

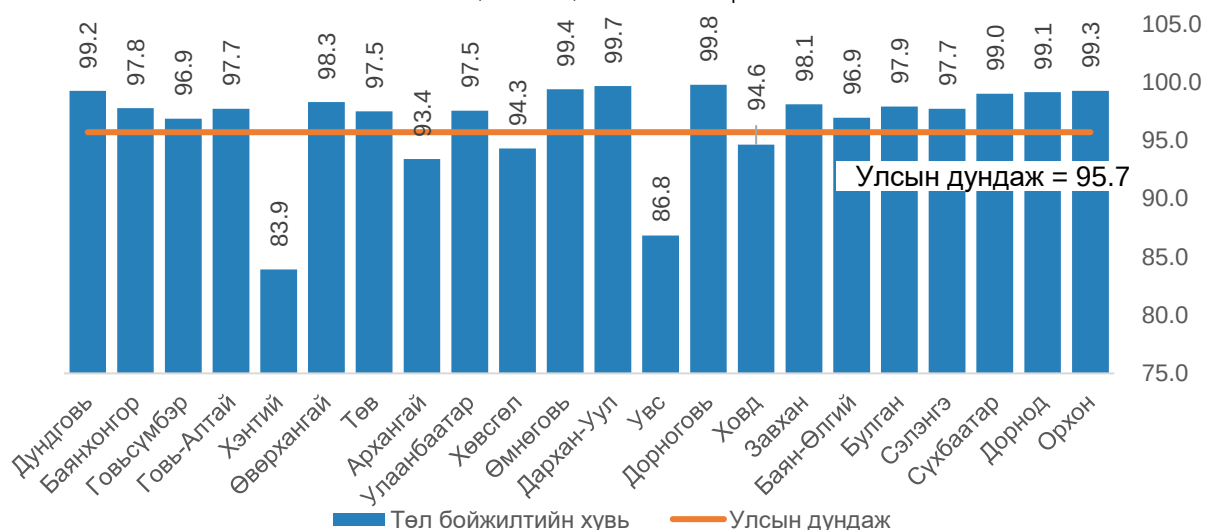
Гарсан унаганы 96.8 хувь, тугалын 96.8 хувь, ботгоны 97.5 хувь, хурганы 96.1 хувь, ишигний 95.0 хувийг бойжуулсан байна. Өмнөх онтой харьцуулахад, бойжуулсан ботго 23.3 мянган толгойгоор, тугал 272.8 мянган толгойгоор, хурга 2.0 сая толгойгоор, ишиг 2.5 сая толгойгоор, унага 266.6 мянган толгойгоор өсжээ.

ХҮСНЭГТ 46. ТӨЛ БОЙЖИЛТ, малын төрлөөр

	2018	2019	2020	2021	2022
	мянган толгой				
Бүгд	19 403.3	23 587.0	22 777.8	20 321.6	25 403.1
Унага	762.2	966.1	941.4	919.3	1 185.9
Тугал	1 228.4	1 391.4	1 442.0	1 378.0	1 650.8
Ботго	74.1	73.7	85.8	64.9	88.2
Хурга	10 142.7	11 854.0	11 309.0	10 457.5	12 493.3
Ишиг	7 195.9	9 301.9	8 999.6	7 502.0	9 984.8
төл бойжилтын хувь					
Бүгд	91.3	94.4	91.9	92.3	95.7
Унага	92.3	95.4	92.8	94.2	96.8
Тугал	94.6	96.8	94.9	95.4	96.8
Ботго	96.5	97.4	96.1	94.7	97.5
Хурга	92.6	94.9	92.0	93.2	96.1
Ишиг	88.8	93.2	91.2	90.2	95.0
100 эхээс бойжуулсан төл, толгой					
Бүгд	69	79	74	69	83
Унага	62	75	68	67	80
Тугал	72	79	76	75	81
Ботго	49	46	51	39	52
Хурга	75	83	77	75	85
Ишиг	62	75	71	61	81

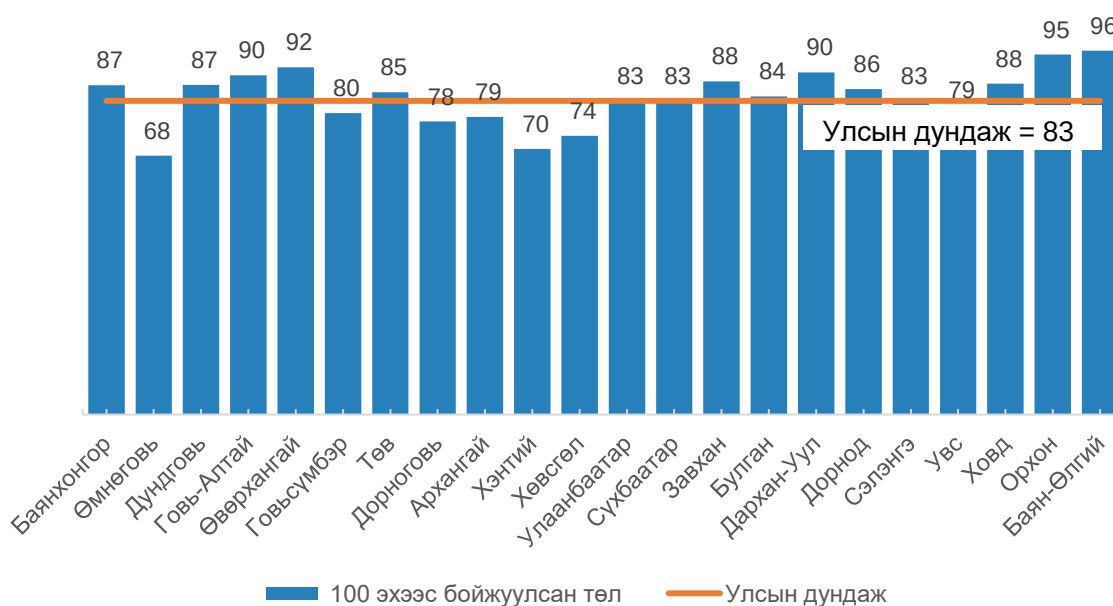
Төл бойжилт Ховд, Хөвсгөл, Архангай, Увс, Хэнтий аймгуудад улсын дунджаас бага буюу 83.9-94.6 хувьтай бусад аймаг, Улаанбаатар хотод улсын дунджаас дээгүүр буюу 96.9-99.8 хувьтай байна.

ЗУРАГ 47. ТӨЛ БОЙЖИЛТЫН ХУВЬ, аймаг, нийслэлээр



100 эхээс 1990 онд 83 төл, 2000 онд 59 төл, 2010 онд 39 төл, 2020 онд 74 төл бойжуулж байсан бол 2022 онд 83 төл бойжуулж, өмнөх оноос 13 төлөөр нэмэгджээ.

ЗУРАГ 48. 100 ЭХЭЭС БОЙЖУУЛСАН ТӨЛ, аймаг, нийслэлээр



100 эхээс бойжуулсан төлийн тоо Говьсүмбэр аймагт 3, Увс аймагт 4, Архангай аймагт 4, Дорноговь аймагт 5, Хөвсгөл аймагт 9, Хэнтий аймагт 13, Өмнөговь аймагт 15 төлөөр улсын дунджаас доогуур байна. Харин бусад аймаг, нийслэлд улсын дунджаас 1-13 толгойгоор илүү байна.

4.14 Хээл хаялт, сувайралт

Эх мал хээл хаяж сувайрах нь арчилгаа маллагаа, байгаль цаг уурын байдал, хээлтэгч хээлтүүлэгчийн тохироо болон хээлтүүлэг хийгээгүй зэргээс шалтгаалдаг.

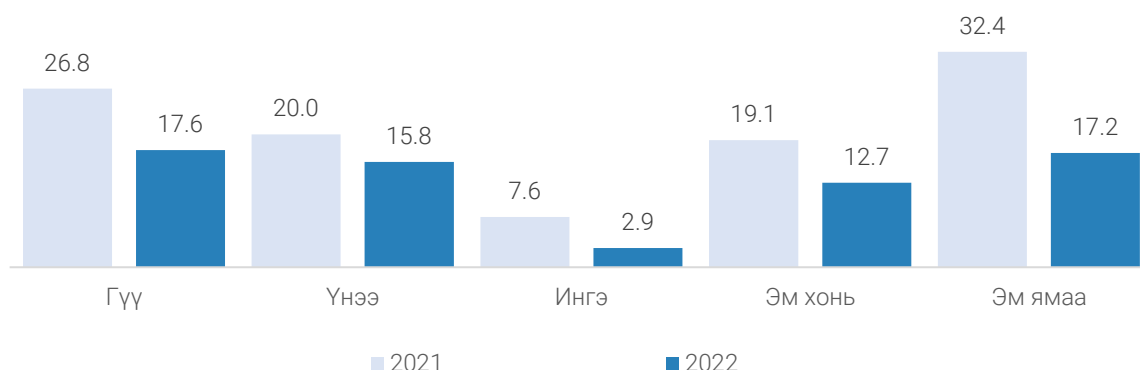
Энэ онд 4.6 сая мал хээл хаяж, сувайрсны улмаас төл өгөөгүй байна. Хээл хаяж, сувайрсан малын тоо өмнөх оноос 3.0 сая толгой буюу 40.0 хувиар буурсан байна. Төл өгөөгүй хээлтэгч малын 85.3 хувь буюу 0.7 сая нь сувайрсан хээлтэгч, 17.2 хувь буюу 0.7 сая нь хээл хаясан эх мал байна.

ХҮСНЭГТ 47. ХЭЭЛ ХАЯЖ, СУВАЙРСАН ЭХ МАЛЫН ТОО

Бүгд	Хээл хаяж, сувайрсан					Сувайрсан				
	2018	2019	2020	2021	2022	2018	2019	2020	2021	2022
	мянган толгой									
Бүгд	6 794.4	5 199.3	6 182.4	7 631.6	4 582.7	5 740.8	4 225.2	5 050.7	6 706.7	3 908.8
Гүү	375.9	290.2	361.7	397.7	283.3	309.1	250.5	303.5	346.0	249.4
Үнээ	372.6	327.0	361.5	406.7	348.4	327.0	288.0	311.4	364.3	306.9
Ингэ	5.1	4.7	5.4	12.8	5.0	4.7	4.5	5.1	12.4	4.7
Эм хонь	2 525.8	1 944.7	2 476.6	2 815.3	1 899.6	2 227.2	1 671.2	2 097.6	2 517.1	1 639.6
Эм ямаа	3 514.9	2 632.6	2 977.2	3 999.1	2 046.4	2 872.8	2 011.0	2 333.1	3 466.8	1 708.2

2022 онд оны эхний хээлтэгч малын 14.9 хувь нь хээл хаяж, сувайрчээ. Энэ үзүүлэлт өмнөх оноос 9.9 нэгж хувиар буурсан байна. Эм ямааны 17.2 хувь, гүүний 17.6 хувь, үнээний 15.8 хувь, эм хонины 12.7 хувь, ингэний 2.9 хувь нь хээл хаяж, сувайрчээ.

ЗУРАГ 49. ОНЫ ЭХНИЙ ХЭЭЛТЭГЧ МАЛЫН ТООНД ХЭЭЛ ХАЯСАН, СУВАЙРСАН МАЛЫН ЭЗЛЭХ ХУВЬ



Бүсээр 2022 оны байдлаар авч үзэхэд, хээл хаяж, сувайрсан эх малын 39.6 хувь нь Хангайн бүсэд, 27.3 хувь нь Төвийн бүсэд, 14.2 хувь нь Баруун бүсэд, 18.0 хувь нь Зүүн бүсэд, 0.9 хувь нь Улаанбаатар хотод байна.

ХҮСНЭГТ 48. ХЭЭЛ ХАЯЖ, СУВАЙРСАН ЭХ МАЛ, бүс, аймаг, нийслэлээр

Бүс, аймаг, нийслэл	Сувайрсан					Хээл хаясан				
	2018	2019	2020	2021	2022	2018	2019	2020	2021	2022
	мянган толгой									
Бүгд	5 740.8	4 225.2	5 050.7	6 706.7	3 908.8	1 053.6	974.0	1 131.6	924.9	673.9
Баруун бүс	1 265.0	845.5	584.6	929.2	519.6	331.5	408.8	126.5	172.2	133.0
Баян-Өлгий	38.9	35.8	22.8	21.0	22.6	46.3	63.0	9.4	8.5	16.3
Говь-Алтай	480.2	309.8	202.7	524.7	150.1	46.0	80.2	26.4	86.7	12.2
Завхан	305.0	151.1	185.3	200.8	144.4	56.9	32.8	43.8	22.0	20.8
Увс	114.1	132.8	112.1	91.9	116.7	83.7	92.8	34.4	35.1	50.2
Ховд	326.9	216.0	61.7	90.7	85.8	98.5	140.0	12.4	19.8	33.5
Хангайн бүс	2 596.7	1 748.0	2 255.1	2 997.7	1519.2	451.3	328.2	746.2	406.4	295.6
Архангай	379.8	321.2	462.5	399.8	384.4	121.0	98.9	215.0	125.2	113.6
Баянхонгор	897.1	420.6	306.3	1 086.7	215.0	43.6	39.4	33.9	51.0	14.9
Булган	339.2	230.2	283.3	248.3	228.8	70.5	41.2	116.3	50.7	51.5
Орхон	11.0	4.4	5.7	7.8	4.2	2.8	1.0	0.8	1.2	1.6
Өвөрхангай	451.3	262.2	546.9	745.3	154.3	153.0	54.7	137.9	86.3	21.9
Хөвсгөл	518.2	509.5	650.3	509.8	532.5	60.4	93.0	242.2	92.0	92.1
Төвийн бүс	1 319.4	1 023.6	1 562.3	2 104.3	1 168.1	170.7	89.7	124.3	225.4	81.7
Говьсүмбэр	16.5	22.1	19.9	25.9	24.1	6.9	2.7	6.9	9.0	1.8
Дархан-Уул	18.3	11.5	14.5	16.4	10.6	4.1	2.2	1.1	2.5	1.8
Дорноговь	145.9	138.2	162.5	196.3	208.1	11.1	6.9	7.2	29.0	7.7
Дундговь	146.8	214.4	497.9	576.5	220.8	26.2	8.2	13.5	60.4	3.0
Өмнөговь	593.4	360.4	538.1	890.1	365.2	11.2	2.0	2.9	5.0	3.0
Сэлэнгэ	75.1	77.4	75.6	75.3	93.8	9.6	17.6	21.6	15.6	17.9
Төв	323.5	199.6	253.9	323.9	245.5	101.7	50.1	71.1	103.9	46.5
Зүүн бүс	532.2	586.2	620.6	642.6	674.8	94.5	137.7	127.1	111.7	151.3
Дорнод	72.0	137.6	138.2	146.4	143.3	14.2	25.8	27.5	21.7	29.9
Сүхбаатар	154.5	142.4	157.4	170.9	193.1	30.2	42.5	29.3	32.4	37.0
Хэнтий	305.8	306.2	325.0	325.3	338.5	50.1	69.4	70.2	57.6	84.4
Улаанбаатар	27.4	21.9	28.1	33.0	26.9	5.6	9.5	7.6	9.3	12.3

4.15 Хээлтэгч, хээлтүүлэгчийн тохироо

Хээлтүүлэгч 611.0 мянган мал 2022 онд тоологдож, өмнөх оноос 23.5 мянган толгойгоор буюу 4.0 хувиар өсжээ.

ХҮСНЭГТ 49. ХЭЭЛТҮҮЛЭГЧ МАЛЫН ТОО, малын төрлөөр

	1966-1968*	2018	2019	2020	2021	2022
	мянган толгой					
Бүгд	337.0	512.5	560.6	555.6	587.5	611.0
Азарга	64.0	141.8	150.8	153.1	162.9	172.7
Бух	36.3	53.4	59.8	61.8	68.3	73.7
Буур	6.3	5.0	5.2	5.0	5.4	5.1
Хуц	173.9	174.4	189.8	183.7	195.0	201.2
Ухна	56.5	138.0	154.9	152.0	155.9	158.3

* жилийн дундаж

Үржлийн нормоор нэг буурт 20-25 ингэ, нэг азарганд 12-15 гүү, нэг бухад 35-45 үнээ, нэг хуцанд 25-30 эм хонь, нэг ухнад 25-30 эм ямаа ногддог.

Сүүлийн жилүүдэд хээлтэгч, хээлтүүлэгчийн тохиргоо алдагдаж, бод малын хувьд үржлийн нормоор, харин бог малын хувьд үржлийн норм алдагдсанаас, эх малын сувайралт гарахад нөлөөлж байна.

ХҮСНЭГТ 50. ХЭЭЛТЭГЧ, ХЭЭЛТҮҮЛЭГЧИЙН ТОХИРОО, малын төрлөөр

	Үржлийн норм	1966-1968*	2018	2019	2020	2021	2022
Гүү	12-15	10	9	9	9	9	9
Үнээ	35-45	24	32	32	30	30	30
Ингэ	20-25	29	30	32	33	31	34
Эм хонь	25-30	39	78	78	76	76	74
Эм ямаа	25-30	40	84	82	81	79	75

*жилийн дундаж

Тухайлбал, Үржлийн нормоор бог малын нэг хээлтүүлэгчид 25-30 хээлтэгч ногдох ёстой байхад 2022 онд улсын дунджаар 1 хуцанд 74 эм хонь, 1 ухнад 75 эм ямаа ногдож байгаа нь норм 2.5 дахин хэтэрч, хээлтэгч хээлтүүлэгчийн тохиргоо алдагдсан хэвээр байна.

4.16 Малын хэрэглээний зарлага

Оны эхний нийт малын 31.1 хувьтай тэнцэх 21.0 сая малыг 2022 онд хэрэглээнд зарцуулсан байна.

Малын хэрэглээний зарлага өмнөх оноос 3.9 сая толгой буюу 23.0 хувиар өссөн байна. Малын зарлагыг төрлөөр авч үзвэл, адууны зарлага өмнөх оноос 84.7 мянган толгой буюу 14.8 хувь, үхрийнх 204.1 мянган толгой буюу 22.7 хувиар, тэмээнийх 8.3 мянган толгой буюу 13.4 хувь, хониных 2.2 сая толгой буюу 26.9 хувь, ямааных 1.4 сая толгой буюу 19.3 хувиар тус тус өссөн байна.

ХҮСНЭГТ 51. МАЛЫН ХЭРЭГЛЭЭНИЙ ЗАРЛАГА, малын төрлөөр

Төрөл	2018	2019	2020	2021	2022
	мянган толгой				
Бүгд	16 526.7	17 960.3	24 614.6	17 034.0	20 957.9
Адуу	597.0	633.3	955.0	570.3	655.0
Үхэр	1 002.2	943.7	1 319.4	899.4	1 103.4
Тэмээ	45.3	58.9	80.9	61.6	69.8
Хонь	8 729.1	9 653.3	12 508.1	8 296.5	10 530.8
Ямаа	6 153.0	6 671.0	9 751.1	7 206.2	8 598.8

Оны эхний малд эзлэх хувь

Бүгд	25.0	27.0	34.7	25.4	31.1
Адуу	15.2	16.1	22.7	13.9	15.1
Үхэр	22.8	21.5	27.8	19.0	22.0
Тэмээ	10.4	12.8	17.1	13.0	15.4
Хонь	29.0	31.6	38.8	27.6	33.9
Ямаа	22.5	24.6	33.3	26.0	32.5

Хэрэглээнд зарцуулсан малын 91.3 хувийг бог мал, 8.7 хувийг бод мал эзэлж байгаа бөгөөд оны эхэнд байсан адууны 15.1 хувь, тэмээний 15.4 хувь, үхрийн 22.0 хувь, ямааны 32.5 хувь, хонины 33.9 хувийг хүнсний хэрэглээнд зарцуулжээ.

ХҮСНЭГТ 52. МАЛЫН ХЭРЭГЛЭЭНИЙ ЗАРЛАГА, бүс, аймаг, нийслэл, малын төрлөөр

Бүс, аймаг, нийслэл	2018	2019	2020	2021	2022					
	мянган толгой					Адуу	Үхэр	Тэмээ	Хонь	Ямаа
Бүгд	16 526.7	17 960.3	24 614.6	17 034.0	20 957.9	655.0	1 103.4	69.8	10 530.8	8 598.8
Баруун бүс	4 479.5	4 243.0	5 891.6	4 191.4	6 269.0	153.0	262.5	17.0	2 772.8	3 063.7
Баян-Өлгий	737.8	722.9	846.5	696.4	1 029.4	29.6	59.7	1.3	442.4	496.4
Говь-Алтай	1 056.1	981.4	1 493.2	677.9	1 089.8	24.2	19.7	7.1	341.7	697.2
Завхан	861.7	988.5	1 378.6	992.7	1 356.2	40.5	53.8	0.7	752.7	508.4
Увс	818.8	789.5	1 123.9	967.7	1 411.6	25.0	64.4	4.3	728.7	589.2
Ховд	1 005.2	760.7	1 049.4	856.6	1 382.0	33.6	64.9	3.6	507.4	772.5
Хангайн бүс	5 418.9	6 454.5	9 516.8	5 359.2	6 269.7	179.0	360.4	13.2	3 350.7	2 366.4
Архангай	1 073.0	1 215.9	1 986.0	1 443.8	1 531.6	49.1	110.3	0.2	927.2	444.7
Баянхонгор	744.6	1 001.8	2 167.0	165.5	843.3	18.7	45.6	8.6	279.9	490.7
Булган	985.5	949.4	1 253.5	1 101.1	1 085.1	36.7	59.1	0.2	639.9	349.2
Орхон	36.3	40.3	39.9	40.9	48.7	3.0	6.5	0.0	19.2	20.0
Өвөрхангай	1 268.6	1 732.9	2 293.1	1 151.8	1 197.0	43.0	50.3	4.1	631.3	468.3
Хөвсгөл	1 310.8	1 514.2	1 777.4	1 456.2	1 564.0	28.6	88.5	0.2	853.2	593.5
Төвийн бүс	3 886.6	4 071.3	5 388.2	4 287.2	4 936.8	159.9	232.5	36.2	2 473.9	2 034.2
Говьсүмбэр	109.4	136.7	151.3	118.7	136.6	3.4	4.1	0.3	75.5	53.3
Дархан-уул	124.3	100.8	131.9	148.2	194.6	7.3	21.7	0.1	96.5	69.0
Дорноговь	494.3	495.6	644.9	603.6	696.3	29.4	26.5	5.8	347.2	287.3
Дундговь	865.4	1 129.5	1 441.8	693.1	953.4	28.2	16.2	7.0	525.6	376.5
Өмнөговь	393.9	377.7	711.1	487.7	720.5	13.7	4.9	22.5	204.0	475.4
Сэлэнгэ	551.0	459.3	530.9	648.5	686.6	20.1	77.2	-	336.7	252.6
Төв	1 348.4	1 371.7	1 776.2	1 587.4	1 548.8	57.8	82.0	0.5	888.4	520.2
Зүүн бүс	2 578.3	3 061.8	3 675.2	3 009.8	3 311.4	153.1	219.0	3.4	1 859.6	1 076.3
Дорнод	500.8	625.1	875.8	753.6	897.3	54.7	71.0	1.5	482.4	287.7
Сүхбаатар	1 010.1	1 181.8	1 273.4	1 067.5	1 095.0	52.9	62.8	1.2	628.1	349.9
Хэнтий	1 067.4	1 254.8	1 526.0	1 188.7	1 319.1	45.4	85.2	0.7	749.0	438.8
Улаанбаатар	163.3	129.7	142.8	186.3	171.0	10.1	29.1	0.0	73.7	58.2

Хэрэглээнд зарцуулсан малын 29.9 хувь нь Хангайн бүсэд, 23.6 хувь нь Төвийн бүсэд, 29.9 хувь нь Баруун бүсэд, 15.8 хувь нь Зүүн бүсэд, 0.8 хувь нь Улаанбаатар хотод ногдож байна.

Нийт 17.0 сая толгой малыг 2022 онд зах зээлд худалдан борлуулж, 4.0 сая толгой малыг аж ахуйн дотоодод хэрэглэсэн байна. Малтай нэг өрх 2021 онд дунджаар 61 толгой малыг зах зээлд худалдан борлуулж, 15 толгой малыг аж ахуйн дотооддоо хэрэглэж байсан бол 2022 онд 68 толгой малыг зах зээлд худалдан борлуулж, 16 толгой малыг аж ахуйн дотооддоо зарцуулсан байна.

ХҮСНЭГТ 53. ЗАХ ЗЭЭЛД ХУДАЛДАН БОРЛУУЛСАН БОЛОН АЖ АХУЙН ДОТООДОД ХЭРЭГЛЭСЭН МАЛЫН ТОО, малын төрлөөр

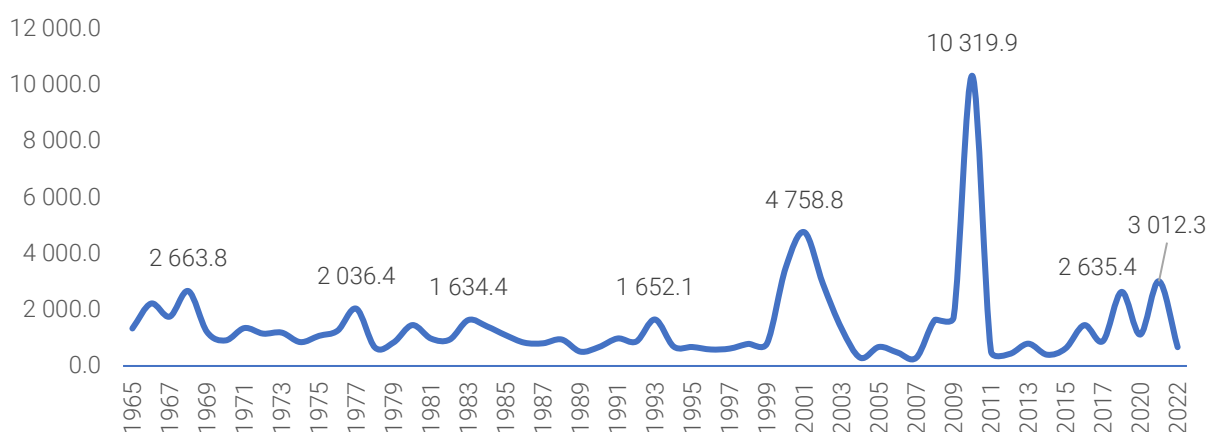
	Зах зээлд худалдан борлуулсан					Аж ахуйн дотоодод хэрэглэсэн				
	2018	2019	2020	2021	2022	2018	2019	2020	2021	2022
	мянган толгой									
Бүгд	11 313.1	14 547.0	19 704.9	14 951.9	16 994.6	3 593.9	3 817.2	4 334.5	3 748.6	3 965.2
Адуу	492.9	663.2	906.8	667.9	720.0	116.8	122.1	142.1	125.9	131.2
Үхэр	755.1	898.8	1 191.7	952.1	1 066.4	218.2	216.9	248.1	227.3	240.2
Тэмээ	35.0	53.2	72.2	60.3	58.3	10.4	10.8	12.5	11.5	11.5
Хонь	5 924.1	7 690.2	9 790.9	7 181.6	8 522.7	1 748.2	1 897.6	2 128.1	1 791.0	1 946.9
Ямаа	4 106.0	5 241.6	7 743.2	6 090.1	6 627.2	1 500.3	1 569.8	1 803.7	1 592.8	1 635.4

4.17 Том малын зүй бус хорогдол

Манай улсын мал аж ахуй нь цаг агаарын нөхцөлөөс ихээхэн хамааралтай байдаг. Дэлхийн дулаарал, уур амьсгалын өөрчлөлтөөс хамаарч Монгол Улсын агаар мандлын гаралтай аюултай болон гамшигт үзэгдэл, түүний дотор ган зудын хамрах хүрээ, давтамж, тохиолдлын тоо нэмэгдэж түүнчлэн бэлчээрийн мал аж ахуйн эмзэг байдлыг нэмэгдүүлж байна.

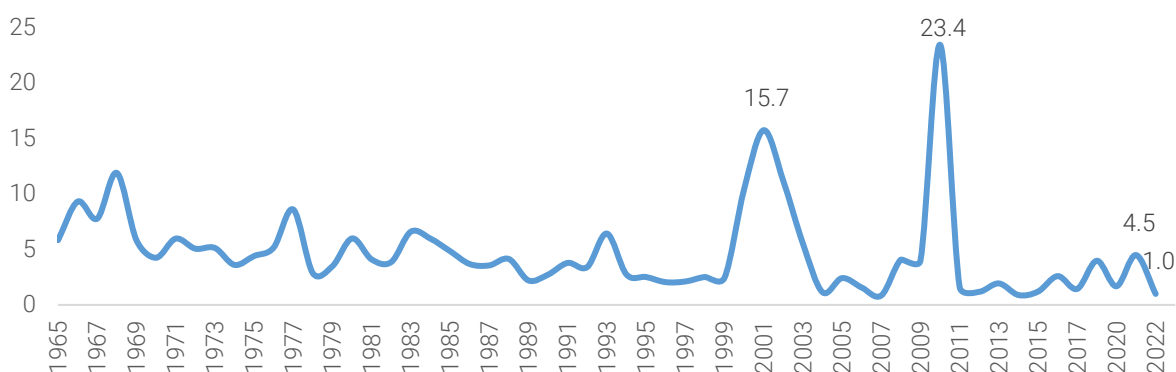
Байгалийн гамшгаас гадна хүний буруутай үйл ажиллагаа, аймаг, орон нутгийн малчдын хувийн бэлтгэл, бэлчээрийн даац алдагдаж нөөц хүрэлцэхгүй байгаа, малын өвчин, мал эмнэлгийн үйлчилгээ, мал сүргийн бүтцийн зохистой харьцаа алдагдсан, малын чанар чансаа муудсан зэрэг хүчин зүйл нь малын өсөлтөд сөргөөр нөлөөлж, мал хорогдол ихээр гарахад нөлөөлсөөр байна.

ЗУРАГ 50. ТОМ МАЛЫН ЗҮЙ БУС ХОРОГДОЛ, мянган толгой



Манай улсад хамгийн их хэмжээгээр том малын зүй бус хорогдол гарсан жил нь 2010 он бөгөөд оны эхний малын 23.4 хувь буюу 10.3 сая толгой мал зүй бусаар хорогдож байжээ. 1918 оноос хойших 100 жилийн хугацаанд гарсан том малын зүй бус хорогдлыг авч үзвэл энэ хугацаанд, 18 удаа томоохон зуд тохиолдож, тохиолдол тутамд дунджаар 2 саяас дээш толгой малаар хорогдож, эдийн засаг, нийгмийн амьдралд ихээхэн хохирол учирч байжээ. Манай улсад 2010 онд том малын зүй бус хорогдол 10.3 сая толгойд хүрч, оны эхний малын 23.4 хувьд хүрсэн нь 2000 оноос хойш гарсан хамгийн өндөр түвшин юм.

ЗУРАГ 51. ОНЫ ЭХНИЙ МАЛД ТОМ МАЛЫН ЗҮЙ БУС ХОРОГДЛЫН ЭЗЛЭХ ХУВЬ



Оны эхний малын 1.0 хувь буюу 0.7 сая толгой мал 2022 онд хорогдсон байгаа нь өмнөх онтой харьцуулахад 2.3 сая толгойгоор буюу 77.8 хувиар буурсан байна. Хорогдсон нийт малын 45.2 хувийг хонь, 40.9 хувийг ямаа, 8.5 хувийг үхэр, 5.1 хувийг адуу, 0.3 хувийг тэмээ эзэлж байна.

ХҮСНЭГТ 54. ТОМ МАЛЫН ЗҮЙ БУС ХОРОГДОЛ, малын төрлөөр

	2018	2019	2020	2021	2022
Малын зүй бус хорогдол, мянган толгой					
Бүгд	2 635.4	1 117.6	2 064.1	3 012.3	667.5
Адуу	164.9	58.1	107.3	118.4	34.2
Үхэр	233.8	75.3	143.8	188.4	56.8
Тэмээ	3.2	2.1	4.4	22.2	2.0
Хонь	968.7	488.2	1 018.7	1 123.5	301.8
Ямаа	1 264.8	493.9	789.8	1 559.9	272.7
Оны эхний малд том малын зүй бус хорогдлын эзлэх хувь					
Бүгд	4.0	1.7	2.9	4.2	1.0
Адуу	4.2	1.5	2.5	2.8	0.8
Үхэр	5.3	1.7	3.0	4.0	1.1
Тэмээ	0.7	0.5	0.9	4.7	0.4
Хонь	3.2	1.6	3.2	3.5	1.0
Ямаа	4.6	1.8	2.7	5.3	1.0
Зүй бусаар хорогдсон нийт малд эзлэх хувь					
Бүгд	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
Адуу	6.3	5.2	5.2	3.9	5.1
Үхэр	8.9	6.7	7.0	6.3	8.5
Тэмээ	0.1	0.2	0.2	0.7	0.3
Хонь	36.8	43.7	49.4	37.3	45.2
Ямаа	48.0	44.2	38.3	51.8	40.9

Нийт хорогдлын 34.6 хувь нь Зүүн бүсэд, 29.4 хувь нь Хангайн бүсэд, 22.7 хувь нь Баруун бүсэд, 12.2 хувь нь Төвийн бүсэд, 1.0 хувь нь Улаанбаатар хотод ногдож байна.

2022 онд гарсан нийт хорогдлын 61.3 хувь нь Увс, Архангай, Хөвсгөл, Хэнтий аймгуудад гарчээ. Хэнтий аймагт оын эхний малын 4.1 хувь, Хөвсгөл аймагт оны эхний малын 1.1 хувь, Увс аймагт оны эхний малын 1.7 хувь, Архангай аймагт оны эхний малын 1.3 хувь нь хорогдсон байна.

ХҮСНЭГТ 55. ТОМ МАЛЫН ЗҮЙ БУС ХОРОГДОЛ, малын төрлөөр, бүс, аймаг, нийслэлээр, малын төрлөөр

Бүс, аймаг, нийслэл	2018	2019	2020	2021	2022					
	мянган толгой					Адуу	Үхэр	Тэмээ	Хонь	Ямаа
Бүгд	2 635.4	1 117.6	2 064.1	3 012.3	667.5	34.2	56.8	2.0	301.8	272.7
Баруун бүс	706.3	417.5	185.6	386.4	151.8	6.7	9.8	0.5	58.5	76.3
Баян-Өлгий	71.0	60.4	9.7	10.1	15.1	1.1	1.7	0.0	4.6	7.6
Говь-Алтай	151.2	57.7	30.5	278.1	15.4	0.7	0.4	0.1	4.7	9.5
Завхан	181.0	22.5	97.1	49.0	16.9	1.1	1.1	0.0	8.4	6.3
Увс	127.8	145.0	29.8	13.8	64.6	2.1	4.3	0.2	28.9	29.0
Ховд	175.3	131.9	18.5	35.5	39.8	1.8	2.3	0.1	11.8	23.8
Хангайн бүс	1 206.3	328.8	1 300.6	1 411.0	196.4	10.3	18.5	0.1	97.3	70.2
Архангай	319.4	63.8	416.7	171.9	73.3	3.7	7.0	0.0	39.4	23.2
Баянхонгор	338.4	41.0	123.8	812.6	10.1	0.6	1.3	0.0	3.8	4.4
Булган	115.9	26.2	172.0	29.6	33.7	2.3	2.8	0.0	17.7	10.8
Орхон	6.4	0.5	1.2	0.6	0.8	0.1	0.1	0.0	0.4	0.2
Өвөрхангай	352.3	103.6	210.4	328.7	11.7	0.8	0.6	0.0	5.4	4.9
Хөвсгөл	73.9	93.8	376.5	67.6	66.7	2.8	6.6	0.0	30.6	26.7
Төвийн бүс	435.8	112.3	203.5	915.0	81.4	5.7	7.3	1.3	33.9	33.2
Говьсүмбэр	39.5	5.7	14.7	39.7	2.5	0.1	0.1	0.0	1.3	1.0
Дархан-Уул	3.7	0.9	2.3	3.0	2.9	0.2	0.5	0.0	1.4	0.8
Дорноговь	18.9	8.7	11.0	37.4	5.6	0.4	0.3	0.1	2.4	2.4
Дундговь	75.4	14.2	33.1	491.1	4.6	0.2	0.2	0.1	1.5	2.7
Өмнөговь	62.0	8.1	21.0	129.7	10.7	0.7	0.2	1.1	2.4	6.3
Сэлэнгэ	14.6	6.7	5.9	13.8	13.4	1.1	2.3	0.0	5.4	4.6
Төв	221.6	68.1	115.6	200.4	41.8	3.0	3.8	0.0	19.5	15.5
Зүүн бүс	271.8	254.2	363.2	284.4	231.0	10.7	20.0	0.1	109.5	90.7
Дорнод	6.6	7.4	16.4	8.6	10.4	0.5	2.7	0.0	3.4	3.7
Сүхбаатар	76.0	46.6	49.2	43.4	15.8	1.7	1.7	0.0	6.1	6.3
Хэнтий	189.2	200.2	297.7	232.4	204.7	8.5	15.5	0.1	100.0	80.6
Улаанбаатар	15.1	4.7	11.2	15.5	7.0	0.8	1.2	0.0	2.6	2.3

Улсын хэмжээнд 2022 онд зүй бусаар хорогдсон том малын 92.3 хувь нь малтай өрхийн мал байна.

248.3 мянган малтай өрхийн 32 мянга буюу 12.9 хувийг эзлэх өрхийн мал зүй бусаар хорогдож 616.0 мянган толгойд хүрчээ.

Зүй бусаар мал нь хорогдсон нийт өрхийн 12.3 хувь нь 50 хүртэлх малтай, 11.2 хувь нь 51-100 малтай, 19.4 хувь нь 101-200 малтай, 31.2 хувь нь 201-500 малтай, 18.7 хувь нь 501-1000 малтай, 7.2 хувь нь 1000-аас дээш малтай өрх байна.

Харин малтай өрхийн зүй бусаар хорогдсон малын 4.2 хувь нь 50 хүртэлх малтай, 6.2 хувь нь 51-100 малтай, 12.9 хувь нь 101-200 малтай, 30.1 хувь нь 201-500 малтай, 26.8 хувь нь 501-1000 малтай, 19.8 хувь нь 1000-аас дээш малтай өрхөд тус тус ногдож байна.

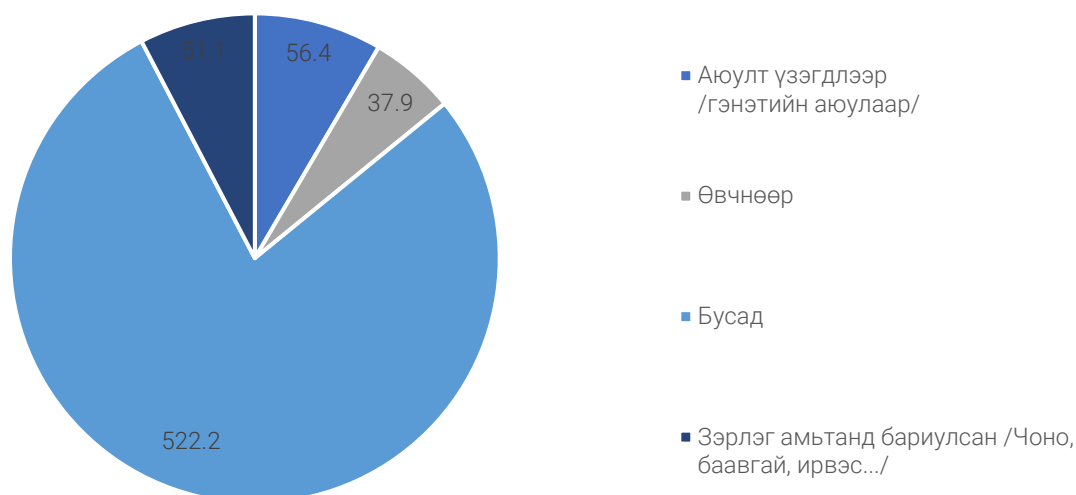
ХҮСНЭГТ 56. МАЛТАЙ ӨРХИЙН ТОМ МАЛЫН ЗҮЙ БУС ХОРОГДОЛ, 2022 ОН, өрхийн бүлэглэлтээр

Бүлэглэлт	Малтай өрх			Малын хорогдол гарсан өрх		Оны эхний малд зүй бус хорогдлын эзлэх хувь
	Өрхийн тоо	Оны эхний малын тоо, мянган толгой	Оны эцсийн малын тоо, мянган толгой	Өрхийн тоо	Хорогдсон малын тоо, мянган толгой	
Бүгд	248 296	66 991.1	70 751.8	31 997	616.0	0.9
<11	13 171	78.9	78.6	635	5.3	6.7
11-30	22 152	457.6	453.3	1 678	9.6	2.1
31-50	17 425	731.1	708.5	1 620	10.9	1.5
51-100	32 688	2 474.5	2 438.0	3 594	38.1	1.5
101-200	51 063	7 595.7	7 492.2	6 213	79.6	1.0
201-500	67 316	21 462.0	21 691.2	9 981	185.5	0.9
501-1000	32 332	20 388.7	22 203.8	5 976	165.1	0.8
1001-1500	10 047	10 349.6	11 636.2	1 858	91.8	0.9
1501-2000	1 472	2 066.4	2 485.6	284	19.3	0.9
2001<	630	1 386.6	1 564.4	158	10.9	0.8

2022 онд нийт хорогдсон малын 8.4 хувь буюу 56.4 мянга нь цас, зуд, үер ус, гал түймэр, аянга цахилгаан зэрэг гэнэтийн аюулаар, 5.7 хувь буюу 37.9 мянга нь өвчнөөр, 7.7 хувь буюу 51.1 мянга нь зэрлэг амьтанд бариулснаар, 78.2 хувь буюу 522.2 мянга нь малын хариулга, арчилгаа маллагаатай холбоотой бусад шалтгааны улмаас хорогджээ.

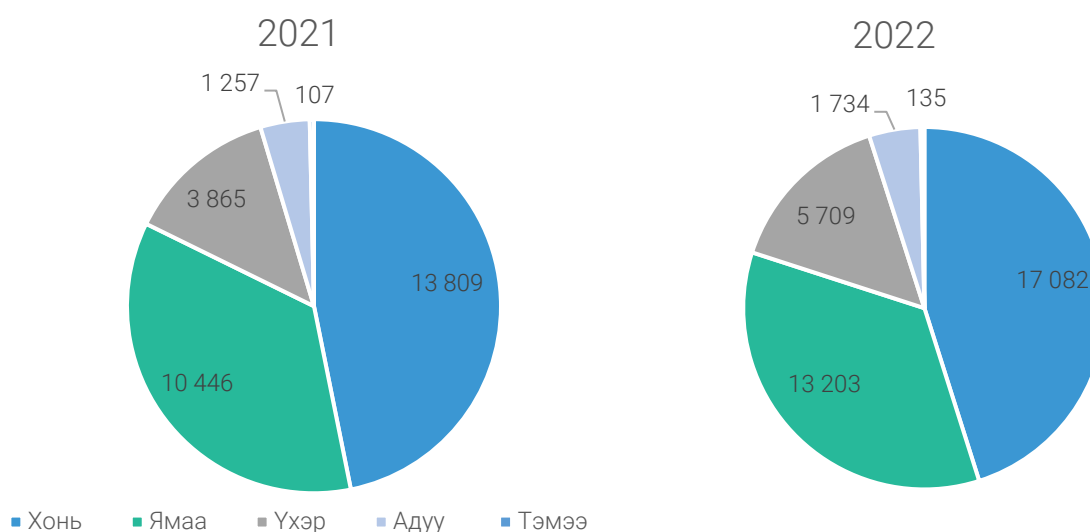
Өвчнөөр хорогдсон мал 2022 онд өмнөх оноос 8.4 мянга буюу 22.1 хувиар нэмэгдсэн байна. Өвчнөөр хорогдсон малын 45.1 хувь нь буюу 17.1 мянга нь хонь, 34.9 хувь нь буюу 13.2 мянга нь ямаа, 15.1 хувь нь буюу 5.7 мянга нь үхэр, 4.6 хувь нь буюу 1.7 мянга нь адуу, 0.4 хувь нь буюу 135 нь тэмээ байна.

ЗУРАГ 52. ТОМ МАЛЫН ЗҮЙ БУС ХОРОГДЛЫН ШАЛТГААН, 2022 ОН



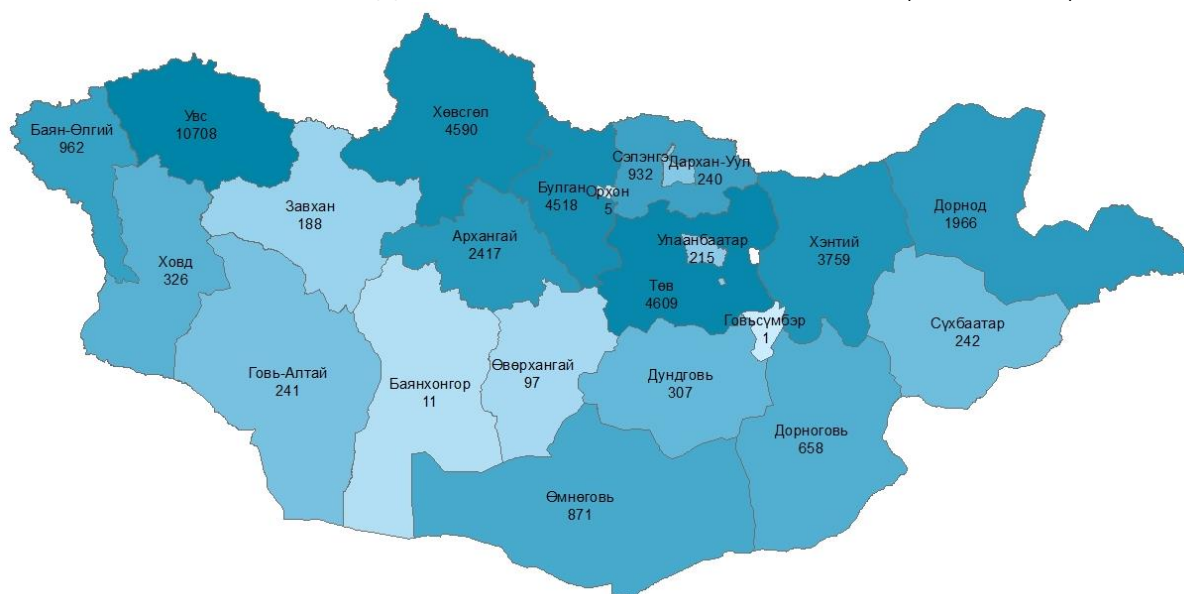
Өмнөх онтой харьцуулахад, өвчний хорогдолд хонины эзлэх хувь 1.7 нэгж хувиар, ямааных 0.6 нэгж хувиар буурсан бол адууных 0.3 нэгж хувиар, үхрийнх 2.0 нэгж хувь, нэмэгдсэн байна. Харин өвчнөөр хорогдсон тэмээний эзлэх хувь өмнө жилтэй ижил байна.

ЗУРАГ 53. ӨВЧНӨӨР ХОРОГДСОН МАЛ, малын төрлөөр



Өвчнөөр хорогдсон малын 28.3 хувь нь Увс аймагт, 11.9 хувь нь Булган аймагт, 12.2 хувь нь Төв аймагт, 12.1 хувь нь Хөвсгөл аймагт, 9.9 хувь нь Хэнтий аймагт хорогдсон байна.

ЗУРАГ 54. ӨВЧНӨӨР ХОРОГДСОН МАЛ, 2022 ОН, аймаг, нийслэлээр толгойгоор



Цас, зуд, үер ус, гал түймэр, аянга цахилгаан зэрэг гэнэтийн аюул мөн геологийн болон биологийн аюулт үзэгдлээр 2022 онд 56.4 мянган толгой мал хорогдсон нь өмнөх оныхоос 537.4 мянган толгой буюу 90.5 хувиар буурсан байна.

ХҮСНЭГТ 57. ГЭНЭТИЙН АЮУЛ, АЮУЛТ ҮЗЭГДЛЭЭР ХОРОГДСОН МАЛЫН ТОО, малын төрлөөр

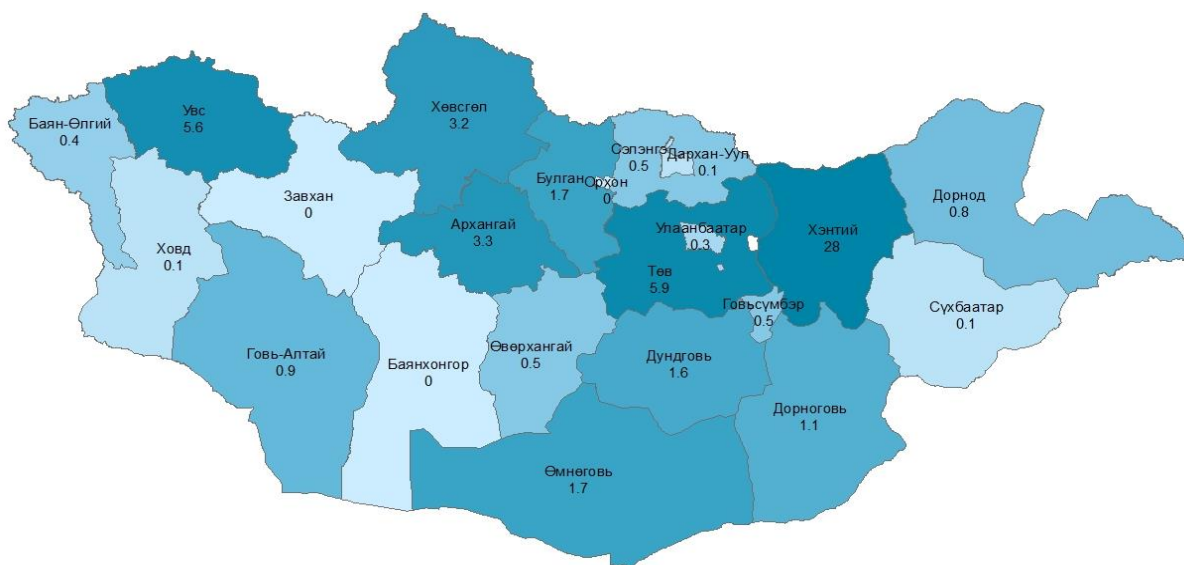
	2018	2019	2020	2021	2022
	мянган толгой				
Бүгд	641.6	287.2	227.5	593.8	56.4
Адуу	45.8	13.2	8.8	19.1	1.5
Үхэр	52.5	13.1	12.1	20.5	2.7
Тэмээ	0.7	0.6	0.5	2.5	0.2
Хонь	243.1	128.7	113.6	256.2	24.9
Ямаа	299.5	131.7	92.5	295.5	26.6

* 2019 оноос гэнэтийн аюул буюу байгалийн аюулт үзэгдлээр хорогдсон цаг агаарын аюулт үзэгдлээс гадна геологийн гаралтай болон биологийн гаралтай аюулт үзэгдлийг нэгтгэн ангилсан.

Гэнэтийн аюул, аюулт үзэгдлээр хорогдсон малын 91.3 хувь нь бог мал байна.

Гэнэтийн аюул, аюулт үзэгдлээр хорогдсон малын 60.1 хувь нь Хэнтий болон Төв аймагт хорогдсон байна. Тухайлбал, Хэнтий аймагт нийт гэнэтийн аюулаар хорогдсон малын 49.7 хувь буюу 28.0 мянган толгой мал, Төв аймагт 10.5 хувь буюу 5.9 мянган мал хорогдсон байгаа нь хамгийн өндөр байна.

ЗУРАГ 55. ГЭНЭТИЙН АЮУЛ, АЮУЛТ ҮЗЭГДЛЭЭР ХОРОГДСОН МАЛЫН ТОО, толгойгоор аймаг, нийслэлээр



4.18 Цэвэр үүлдрийн болон эрлийз, нутгийн шилдэг омгийн мал

Монгол Улсад анх бий болгон баталгаажуулсан “Унаган үүлдэр, омгийн мал” болон импортлон үржүүлж байгаа буюу “Бусад үүлдэр”-ын малын тоо, тэдгээрийн эрлийз ба сайжирсан малын тооны мэдээллийг мал тооллогоор цуглуулж, нэгтгэж байна. Мэдээлэл цуглуулалтын 2019 оны маягтад Монгол Улсад үржүүлж байгаа мал сүргийн мэдээллийг Хүнс, хөдөө аж ахуй, хөнгөн үйлдвэрийн сайдын 2019 оны 12 сарын 225-ны өдрийн А/501 дугаар тушаалын 2-р хавсралтаар заасан мал сүргийн кодын дагуу шинэчлэн тогтоосон болно.

Цэвэр үүлдрийн мал 2022 онд 6.0 сая, эрлийз мал 138.0 мянга, нутгийн шилдэг омгийн мал 308.5 мянга, сайжруулсан нутгийн үүлдрийн хонь 923.5 мянган толгой тус тус тоологдов.

Нийт малын 8.5 хувийг цэвэр үүлдрийн мал, 0.2 хувийг эрлийз мал эзэлж байна. Нийт хонин сүргийн 2.8 хувийг сайжруулсан нутгийн үүлдрийн хонь эзэлж байна.

**ХҮСНЭГТ 58. ЦЭВЭР ҮҮЛДРИЙН БОЛОН ЭРЛИЙЗ, НУТГИЙН ШИЛДЭГ
ОМГИЙН МАЛЫН ТОО, малын төрлөөр**

	2018	2019	2020	2021	2022
	мянган толгой				
Цэвэр үүлдрийн	2 389.6	5 544.4	5 662.0	6 190.2	6 010.2
Үхэр	70.9	168.6	184.9	193.7	224.7
Хонь	2 141.6	3 249.8	3 329.8	3 641.8	3 407.8
Ямаа	177.1	2 126.0	2 147.3	2 354.6	2 377.7
Эрлийз	339.5	142.3	156.0	134.0	138.0
Үхэр	105.4	119.1	137.3	117.3	117.1
Хонь	13.6	23.2	18.7	16.5	20.8
Ямаа	220.5	0.0	0.1	0.2	0.1
Нутгийн шилдэг омгийн	2 414.6	20.5	24.5	25.2	308.5
Адуу	122.4	0.9	1.4	1.7	0.7
Үхэр	20.9	18.9	22.3	19.7	22.0
Тэмээ	28.3	0.0	0.0	-	-
Хонь	469.8	0.6	0.8	3.8	283.7
Ямаа	1 773.2	0.0	0.0	0.1	2.1
Сайжруулсан нутгийн үүлдрийн	640.0	953.1	1 024.7	967.6	923.5
Хонь	640.0	953.1	1 024.7	967.6	923.5

* Монгол Улсад үржүүлж байгаа мал сүргийн мэдээллийг Хүнс, хөдөө аж ахуй, хөнгөн үйлдвэрийн сайдын 2019 оны 12 сарын 225-ныдрийн А/501 дугаар тушаалын 2-р хавсралтын дагуу мал сүргийн кодын дагуу шинэчлэн тогтоосон болно.

4.19 Тэжээвэр амьтад

2022 онд 34.8 мянган гахай, 1.5 сая шувуу, 2549 цаа буга, 45 илжиг, 739 туулай, 12.8 мянган бүл зөгий тоологдсон бөгөөд өмнөх онтой харьцуулахад, гахай 4.2 мянган толгой, шувуу 357.2 мянган толгой, цаа буга 99 толгой, туулай 359 толгой, илжиг 20 толгойгоор нэмэгдэж, зөгий, бүл 602-оор буурсан байна.

ХҮСНЭГТ 59. ТЭЖЭЭВЭР АМЬТАД, ТЭДГЭЭРИЙГ ӨСГӨН ҮРЖҮҮЛДЭГ ӨРХИЙН ТОО

	2018	2019	2020	2021	2022
Гахай, мянган толгой	27.8	20.9	24.5	30.6	34.8
Шувуу, мянган толгой	886.0	898.7	997.2	1 158.4	1 515.6
Цаа буга	2 399	2 639	3 127	2 450	2 549
Илжиг	38	40	30	25	45
Зөгий, бүл	9 791	10 832	11 833	13 376	12 774
Туулай	150	456	370	380	739
Гахайтай өрхийн тоо, мянган өрх	0.8	0.6	0.8	1.0	1.2
Шувуутай өрхийн тоо, мянган өрх	1.3	1.4	1.4	1.5	1.4

Тэжээвэр амьтдын дотор гахай, шувууны аж ахуйг илүүтэй эрхэлж байна. 2022 онд гахайг 1.2 мянган өрх, шувууг 1.4 мянган өрх өсгөн үржүүлсэн байна.

ХҮСНЭГТ 60. ТЭЖЭЭВЭР АМЬТАД, бүс, аймаг, нийслэлээр

Бүс, аймаг, нийслэл	Гахай					Мэгж				
	2018	2019	2020	2021	2022	2018	2019	2020	2021	2022
	толгой									
Бүгд	27 819	20 892	24 531	30 577	34 798	5 910	4 608	5 952	7 664	9 722
Баруун бүс	795	411	474	635	887	229	137	254	330	273
Говь-Алтай	471	89	100	96	171	128	24	45	21	38
Завхан	54	123	144	139	146	19	33	83	63	42
Увс	161	188	205	274	262	68	78	114	205	127
Ховд	109	11	25	126	308	14	2	12	41	66
Хангайн бүс	2 050	1 374	2 058	2 932	3 701	639	553	679	984	1 244
Архангай	167	226	416	393	433	73	94	199	97	221
Баянхонгор	134	37	61	238	93	85	-	15	44	32
Булган	835	570	874	1 262	1 752	218	237	250	527	578
Орхон	607	68	263	252	590	171	22	29	66	159
Өвөрхангай	219	123	182	229	292	71	21	46	51	110
Хөвсгөл	88	350	262	558	541	21	179	140	199	144
Төвийн бүс	10 104	8 618	10 856	14 777	17 792	2 532	2 154	2 850	4 336	5 739
Говьсүмбэр	263	112	151	323	535	98	22	63	93	138
Дархан-уул	1 135	954	1 947	2 906	3 704	295	252	519	893	1 078
Дорноговь	194	195	159	179	315	87	112	63	50	91
Дундговь	90	71	46	131	147	45	31	11	76	69
Өмнөговь	149	81	140	167	868	62	11	49	48	197
Сэлэнгэ	3 868	3 084	4 069	6 472	7 337	1 234	1 028	1 444	1 971	2 761
Төв	4 405	4 121	4 344	4 599	4 886	711	698	701	1 205	1 405
Зүүн бүс	1 280	1 506	2 059	1 968	2 982	412	551	744	495	905
Дорнод	655	423	849	701	1 282	219	122	282	214	421
Сүхбаатар	80	141	177	194	199	26	54	52	59	64
Хэнтий	545	942	1 033	1 073	1 501	167	375	410	222	420
Улаанбаатар	13 590	8 983	9 084	10 265	9 436	2 098	1 213	1 425	1 519	1 561

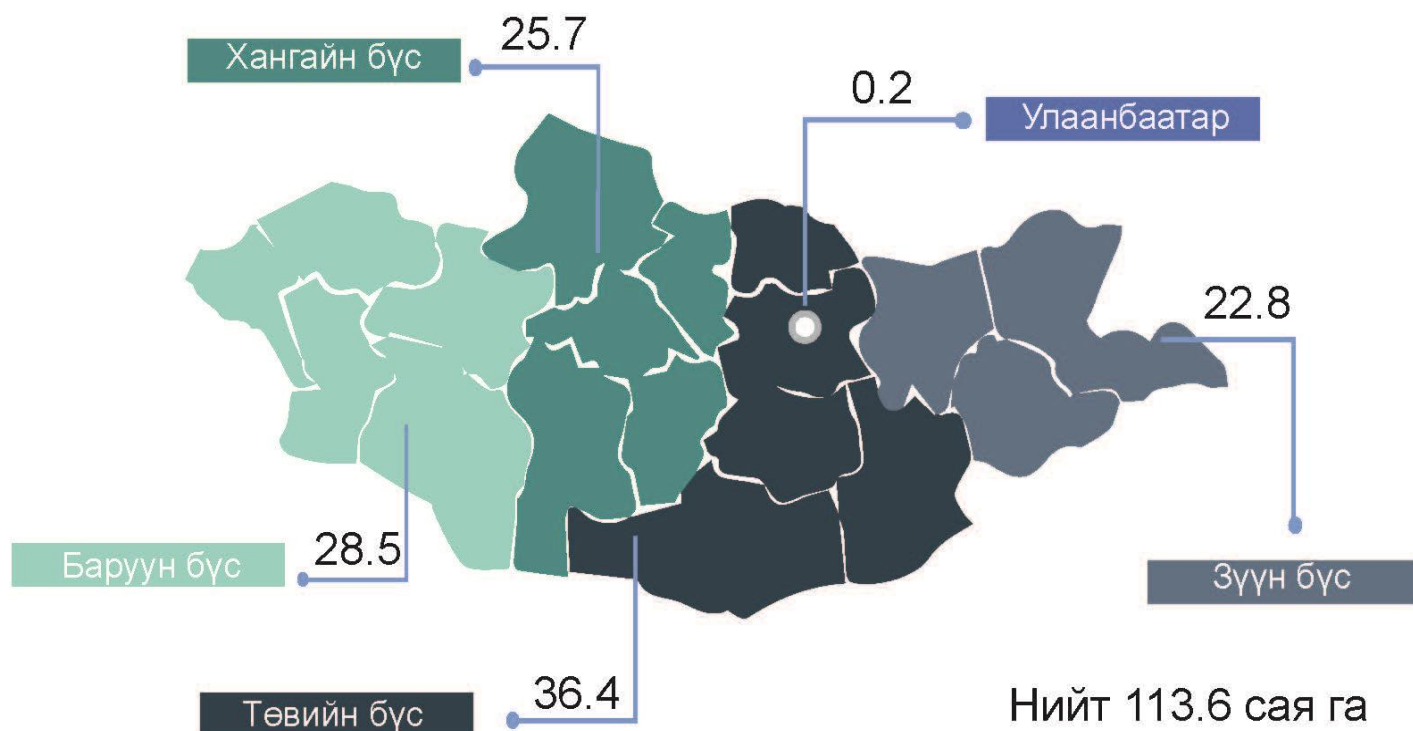
Өсгөн үржүүлж байгаа гахайны 27.1 хувь нь Улаанбаатар хотод, 51.1 хувь нь Төвийн бүсэд, 10.6 хувь нь Хангайн бүсэд, 8.6 хувь нь Зүүн бүсэд, 2.5 хувь нь Баруун бүсэд ногдож байна. Шувууны 39.9 хувь нь Төвийн бүсэд, 57.3 хувь Улаанбаатар хотод байна. Үүнээс харахад Улаанбаатар хот болон төвийн бүсэд туслах аж ахуйг бусад бүс нутгаас илүү түлхүү эрхэлсэн хэвээр байна.

ХҮСНЭГТ 61. ТЭЖЭЭВЭР АМЬТАД, бүс, аймаг, нийслэлээр

Бүс, аймаг, нийслэл	Шувуу					Өндөглөгч				
	2018	2019	2020	2021	2022	2018	2019	2020	2021	2022
	толгой									
Бүгд	886 031	898 716	997 152	1 158 371	1 515 618	672 324	675 859	811 159	945 916	1 205 580
Баруун бүс	748	844	1 730	4 586	3 948	596	681	1 624	4 358	3 819
Баян-Өлгий	216	120	245	191	217	158	93	226	175	207
Говь-Алтай	41	70	20	20	20	12	57	18	18	20
Завхан	126	436	1 118	4 012	3 412	117	390	1 100	3 840	3 315
Увс	200	218	277	323	197	168	141	235	290	182
Ховд	165	-	70	40	102	141	-	45	35	95
Хангайн бүс	5 328	9 145	14 209	21 558	25 160	3 742	8 417	13 630	20 807	24 276
Архангай	80	34	64	6 020	6 150	67	32	53	6 018	6 145
Баянхонгор	127	80	4 033	4 097	7 500	117	75	4 030	4 097	7 500
Булган	3 333	6 592	8 001	9 335	7 185	2 237	6 217	7 708	9 010	6 863
Орхон	1 024	1 269	1 222	1 291	3 166	745	1 043	1 025	1 082	2 876
Өвөрхангай	462	150	199	169	164	387	105	172	142	139
Хөвсгөл	302	1 020	690	646	995	189	945	642	458	753
Төвийн бүс	338 574	314 928	371 519	506 076	604 854	279 945	296 591	366 616	405 334	594 316
Говьсүмбэр	54	381	170	144	190	42	327	143	106	134
Дархан-Уул	9 476	16 437	15 458	25 713	32 480	3 955	5 571	14 576	24 453	26 594
Дорноговь	2 242	5 852	5 751	28 604	29 315	2 134	1 441	5 645	15 761	29 244
Дундговь	46	68	46	51	5 025	38	59	29	32	5 022
Өмнөговь	78	138	625	1 222	1 169	60	91	541	1 095	1 101
Сэлэнгэ	11 130	12 300	12 459	14 719	18 691	8 582	9 865	10 250	11 910	16 135
Төв	315 548	279 752	337 010	435 623	517 984	265 134	279 237	335 432	351 977	516 086
Зүүн бүс	6 625	6 947	16 204	13 834	13 205	6 028	6 365	15 091	12 877	11 837
Дорнод	6 202	6 723	12 832	11 281	7 618	5 716	6 168	12 003	10 579	7 003
Сүхбаатар	96	74	153	808	2 378	75	63	123	733	2 319
Хэнтий	327	150	3 219	1 745	3 209	237	134	2 965	1 565	2 515
Улаанбаатар	534 756	566 852	593 490	612 317	868 451	382 013	363 805	414 198	502 540	571 332



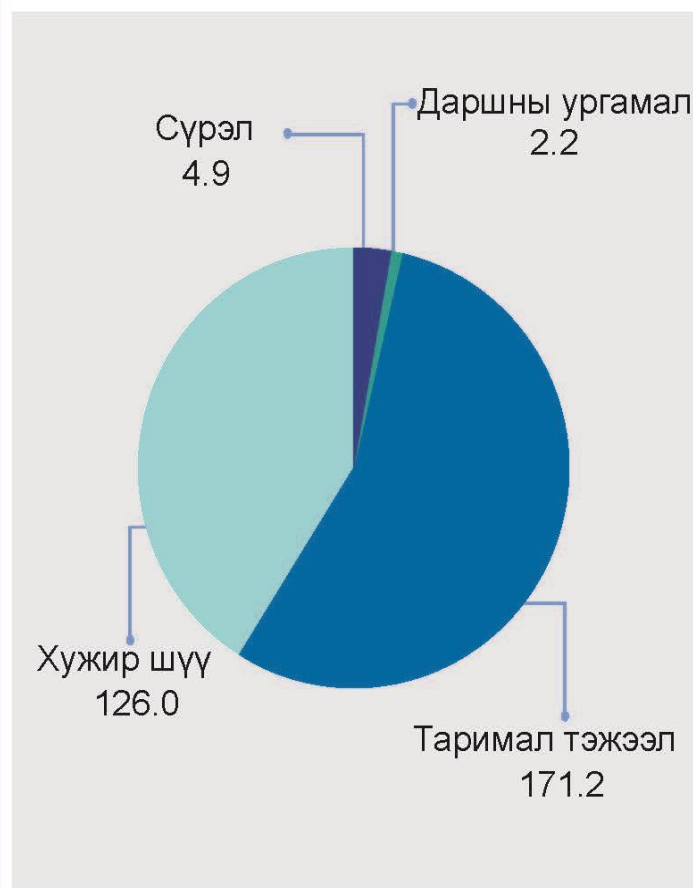
ХӨДӨӨ АЖ АХУЙН ЭДЭЛБЭР ГАЗАР, сая га



МАЛЫН ТЭЖЭЭЛ, мянган тонн,
төрлөөр



БЭЛТГЭСЭН БУСАД ТЭЖЭЭЛ, мянган
тонн, төрлөөр



V Малын бэлчээр, тэжээлийн хүрэлцээ, хангамж

5.1 Бэлчээрийн хүрэлцээ

Газар зохион байгуулалт, геодези, зурагзүйн газрын 2022 оны газрын нэгдмэл сангийн тайланд манай улсын хадлан бэлчээрийн талбай 110.9 сая га байгаа нь өмнөх оноос 0.4 сая га-гаар буурсан байна.

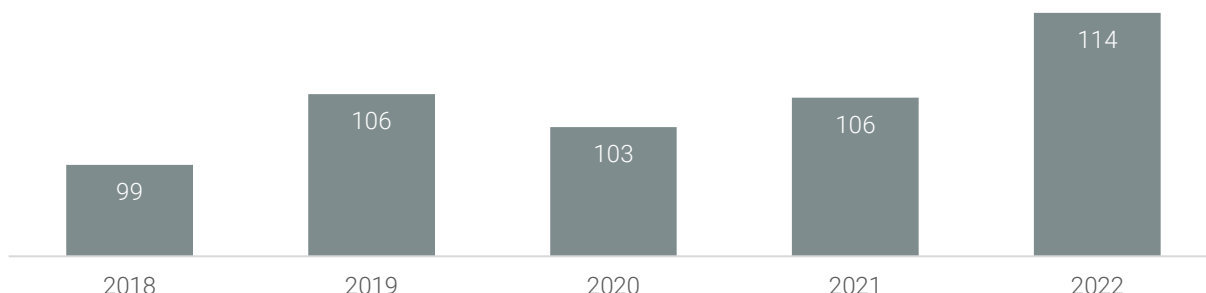
Нийт малыг хонин толгойд шилжүүлснээр 2022 онд 100 га хадлан, бэлчээрийн талбайд 114 толгой мал ногдож байгаа нь өмнөх оноос 8-аар өссөн байна.

ХҮСНЭГТ 62. БЭЛЧЭЭРИЙН ХҮРЭЛЦЭЭ ХАНГАМЖ

	2018	2019	2020	2021	2022
Хадлан, бэлчээрийн талбай, сая га	112.1	112.0	111.4	111.3	110.9
Хонин толгойд шилжүүлсэн малын тоо, сая толгой	111.1	119.0	114.4	117.6	126.7
100 га бэлчээр хадлангийн талбайд ногдох хонин толгойд шилжүүлсэн малын тоо	99	106	103	106	114

Сүүлийн 5 жилд хадлан бэлчээрийн талбай 0.1-0.7 сая га-гаар багасаж, хонин толгойд шилжүүлсэн нийт малын тоо 2018 оноос 15.6 сая толгойгоор, 2022 онд өмнөх оноос 9.1 сая толгойгоор тус тус өссөн байна.

ЗУРАГ 56. 100 ГА БЭЛЧЭЭРИЙН ТАЛБАЙД НОГДОХ ХОНИН ТОЛГОЙД ШИЛЖҮҮЛСЭН МАЛЫН ТОО

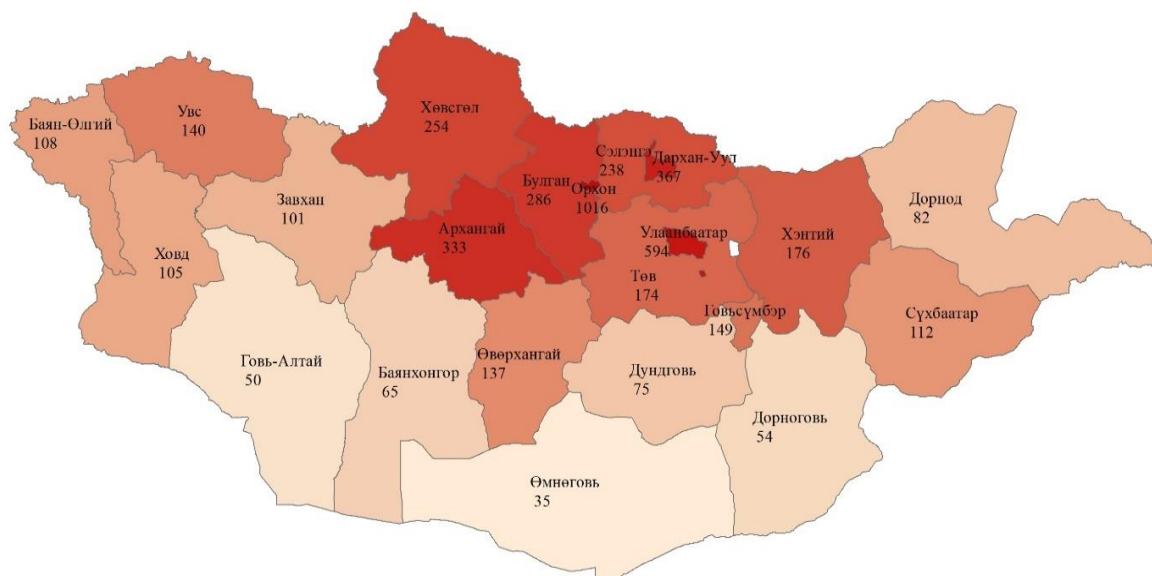


Сүүлийн 20 жилд хадлан, бэлчээрийн талбай 113.1-110.9 сая га болж 2.2 сая га-гаар багасаж, хонин толгойд шилжүүлсэн нийт малын тоо 46.2-126.7 сая толгой болж 80.5 саяар буюу 2.7 дахин өссөн.

100 га бэлчээрийн талбайд ногдох хонин толгойд шилжүүлсэн малын тоо Улаанбаатар хот болон Орхон, Дархан-Уул, Архангай, Булган, Хөвсгөл, Сэлэнгэ, Хэнтий, Төв, Говьсүмбэр, Увс, Өвөрхангай аймгуудад улсын дунджаас 23-902 толгой малаар өндөр байна.

Харин Өмнөговь, Говь-Алтай, Дорноговь, Баянхонгор, Дундговь, Дорнод, Завхан, Ховд, Баян-Өлгий, Сүхбаатар аймагт улсын дунджаас доогуур байна. Дээрх байдлаас үзэхэд төвлөрсөн хот, суурин газар, мал ихтэй бүс нутаг, аймагт бэлчээрийн даац хэтэрсэн хэвээр байна.

ЗУРАГ 57. 100 ГА ХАДЛАН, БЭЛЧЭЭРИЙН ТАЛБАЙД НОГДОХ ХОНИН ТОЛГОЙД ШИЛЖҮҮЛСЭН МАЛЫН ТОО, толгой



5.2 Малын тэжээлийн үйлдвэрлэл, хангамж

Малчид, аж ахуйн нэгжүүдийн 2022 онд үйлдвэрийн аргаар боловсруулснаас бусад гар аргаар бэлтгэсэн тэжээлийн хэмжээ, тэжээлийн нэгжид шилжүүлснээр 963.8 мянган тонн болж өмнөх оноос 13.1 хувь буюу 145.5 мянган тонноор буурсан байна.

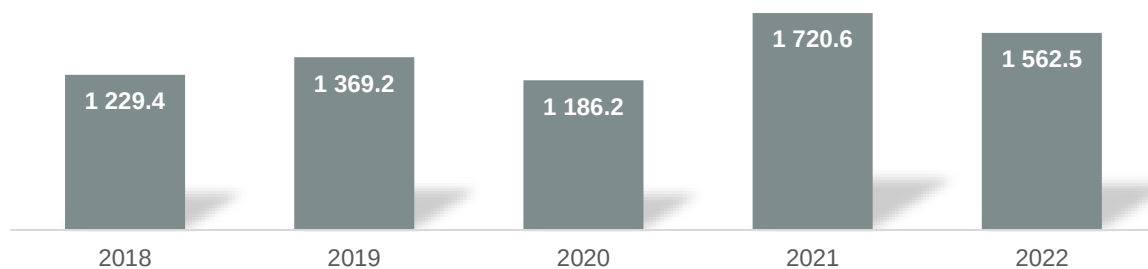
Бэлтгэсэн тэжээлийг төрлөөр авч өмнөх онтой харьцуулан үзвэл байгалийн хадлан 1562.5 мянган тонн болж, 158.1 мянган тонн буюу 9.2 хувиар, бэлтгэсэн дарш 6.6 мянган тонн болж, 3.0 мянган тонн буюу 31.0 хувиар, эрдэс тэжээл 126.0 тонн болж, 16.5 мянган тонн буюу 11.6 хувиар, гар тэжээл 60.1 мянган тонн болж, 3.5 мянган тонн буюу 5.5 хувиар тус тус буурсан бол, сүрэл 4.9 мянган тонн болж 0.3 мянган тонн буюу 5.9 хувиар өсжээ.

ХҮСНЭГТ 63. БЭЛТГЭСЭН ТЭЖЭЭЛ, нэр төрлөөр

	2018	2019	2020	2021	2022
	мянган тонн				
Бэлтгэсэн хадлан	1 229.4	1 369.2	1 186.2	1 720.6	1 562.5
Ашигласан сүрэл	10.6	9.4	5.2	4.6	4.9
Гар тэжээл	51.7	58.4	42.2	63.6	60.1
Бэлтгэсэн дарш	5.0	23.0	8.0	9.6	6.6
Бэлтгэсэн эрдэс тэжээл	94.6	121.3	90.5	142.5	126.0
Үйлдвэрлэсэн тэжээл-бүгд, (тэж.нэгж)	757.4	849.7	744.4	1 109.3	963.8

Бэлтгэсэн хадланг аймгаар авч үзвэл, Хэнтий, Төв, Булган, Ховд, Завхан, Дундговь, Өмнөговь, Говь-Алтай аймгуудад 9.2-244.1 мянган тонн хадлан бэлтгэж өмнөх оноос 0.7-23.9 мянган тонноор өссөн байна. Харин Улаанбаатар хот болон Говьсүмбэр, Орхон, Баянхонгор, Сүхбаатар, Увс, Өвөрхангай, Дорнод, Архангай, Дорноговь, Баян-Өлгий, Дархан-Уул, Хөвсгөл, Сэлэнгэ аймгуудад 2.0-204.7 мянган тонн хадлан бэлтгэж өмнөх оноос 0.2-65.7 мянган тонноор буурчээ.

ЗУРАГ 58. БЭЛТГЭСЭН ХАДЛАН, мянган тонн



Тэжээл бэлтгэлтийн хэмжээг /тэжээлийн нэгжээр/ аймгаар нь авч үзвэл, Хэнтий, Булган, Өмнөговь, Говь-Алтай, Сүхбаатар аймгуудад өмнөх оноос 0.1-5.2 мянган тонноор өссөн. Харин бусад аймгуудын хувьд өнгөрсөн жилээс бэлтгэсэн тэжээлийн хэмжээ буурсан байна.

ХҮСНЭГТ 64. БЭЛТГЭСЭН ТЭЖЭЭЛ, бүс, аймаг, нийслэлээр

Аймаг, нийслэл	2018	2019	2020	2021	2022
	мянган тонн				
БҮГД	757.4	849.7	744.4	1 109.3	963.8
Баруун бүс	134.7	153.9	137.7	229.3	194.5
Баян-Өлгий	38.4	53.8	47.3	52.2	44.4
Говь-Алтай	9.3	9.4	9.9	7.8	8.1
Завхан	10.4	12.7	11.2	16.2	16.2
Увс	33.5	39.8	35.8	42.3	37.8
Ховд	43.1	38.2	33.5	110.9	88.1
Хангайн бүс	249.4	297.0	225.5	299.6	262.2
Архангай	37.0	41.1	32.0	43.7	43.6
Баянхонгор	9.5	7.4	10.4	8.5	5.6
Булган	50.9	53.1	58.6	69.1	70.4
Орхон	4.3	5.0	4.9	6.3	5.7
Өвөрхангай	40.8	49.0	31.7	48.5	40.4
Хөвсгөл	106.8	141.4	88.0	123.6	96.5
Төвийн бүс	229.2	229.7	237.8	349.6	289.1
Говьсүмбэр	2.7	1.7	1.6	1.8	1.6
Дархан-Уул	27.8	18.2	15.8	30.1	18.2
Дорноговь	3.9	4.2	7.4	9.1	4.7
Дундговь	10.0	9.3	6.2	9.3	8.4
Өмнөговь	8.4	6.8	5.4	5.8	6.6
Сэлэнгэ	87.0	111.4	106.8	144.2	118.0
Төв	89.3	78.1	94.6	149.4	131.6
Зүүн бүс	124.4	148.5	122.8	191.4	192.1
Дорнод	39.5	52.1	48.7	59.8	55.1
Сүхбаатар	14.6	30.7	16.4	17.7	17.8
Хэнтий	70.3	65.6	57.7	114.0	119.2
Улаанбаатар	19.8	20.6	20.6	39.3	25.8

2022 онд хонин толгойд шилжүүлсэн малын тоо 126.7 сая толгой болж өмнөх оноос 9.2 сая толгой буюу 7.8 хувиар өссөн байна. 2022 онд хонин толгойд шилжүүлсэн нэг малд 7.6 кг тэжээл ногдож, өмнөх оноос 1.8 кг буюу 19.4 хувиар буурсан байна.

ХҮСНЭГТ 65. ҮЙЛДВЭРЛЭСЭН ТЭЖЭЭЛИЙН ХАНГАМЖ

	2018	2019	2020	2021	2022
Хонин толгойд шилжүүлсэн мал, мянган толгой	111 131.5	118 987.5	114 411.4	117 572.1	126 737.0
Хонин толгойд шилжүүлсэн нэг малд ногдох тэжээл, тэжээлийн нэгж, кг	6.8	7.1	6.5	9.4	7.6

5.3 Хашаа, худгийн тооллого

ҮСХ-ноос хашаа, худгийн тооллогыг 3 жил тутамд жилийн эцсийн мал, тэжээвэр амьтдын тооллоготой хамтатган явуулж байна. 2021 оны тооллогоор хүн, мал ундаалах зориулалт бүхий 62.5 мянган худаг, 378 усан сан тоологдлоо.

Тоологдсон худгийн 47.8 хувь буюу 29.9 мянга нь инженерийн хийцтэй худаг байна. Нийт худгийн 37.0 хувь буюу 23.1 мянган худаг нь бэлчээрт байршилтай байна.

ХҮСНЭГТ 66. ХУДАГ, УСАН САНГИЙН ТОО, тооллого явагдсан оноор

	2012	2015	2018	2021
	мянган ширхэг			
Худаг – бүгд	29.5	42.1	48.4	62.5
Инженерийн хийцтэй	8.1	15.4	19.1	29.9
Энгийн уурхайн	21.4	26.7	29.3	32.7
Бэлчээрт байршилтай	21.5	21.7	18.8	23.1
Ашиглагддаггүй	0.6	1.1	0.3	0.3
Усан сан	0.2	0.3	0.6	0.4
Багтаамж /мянган м³/	98.8	109.8	15.7	4.6

Энэ онд 82.9 сая толгой малын багтаамж бүхий 249.9 мянган хашаа тоологдсон байна. Нийт тоологдсон хашааны 20.3 хувь буюу 50.8 мянга нь 10.2 сая малын багтаамжтай дулаан байр, 53.5 хувь буюу 133.8 мянга нь 47.9 сая малын багтаамжтай саравчтай хашаа, 26.1 хувь буюу 65.3 мянга нь 24.9 сая малын багтаамжтай саравчгүй хашаа тус тус байна. Нийт хашааны 8.1 хувь буюу 20.3 мянга нь 3.7 сая малын багтаамжтай бод малын хашаа байна.

ХҮСНЭГТ 67. МАЛЫН ХАШААНЫ ТОО, ХАНГАМЖ, тооллого явагдсан оноор

	2012	2015	2018	2021
	мянган ширхэг			
Хашаа-бүгд	167.1	209.0	222.5	249.9
Багтаамж /сая толгой/	55.2	66.8	76.7	82.9
Дулаан байр	20.1	33.6	42.5	50.8
Багтаамж /сая толгой/	3.6	6.1	8.2	10.2
Саравчтай хашаа	102.5	119.1	122.9	133.8
Багтаамж /сая толгой/	35.5	40.1	46.1	47.9
Саравчгүй хашаа	44.4	56.4	57.2	65.3
Багтаамж /сая толгой/	16.1	20.6	22.4	24.9
Нийт хашаанаас				
Бодын	31.7	21.9	23.2	20.3
Багтаамж /сая толгой/	7.8	3.7	4.0	3.7
Хашааны хангамж:				
бог малын /хувь/	132.9	130.1	133.0	137.7
бод малын /хувь/	148.5	97.2	91.4	73.2

5.4 Мал эмнэлгийн үйлчилгээ

Мал эмнэлгийн ерөнхий газрын мэдээгээр 2022 онд халдварт өвчнөөс урьдчилан сэргийлэх арга хэмжээнд давхардсан тоогоор 34.6 сая толгой мал хамрагдаж, нэг малд 413.3 төгрөг, лабораторийн оношилгоо, шинжилгээнд давхардсан тоогоор 0.3 сая толгой мал хамрагдаж, нэг малд 2.8 мянган төгрөг, гоц халдварт өвчнөөс сэргийлэх вакцинжуулалтад давхардсан тоогоор 21.5 сая толгой мал хамрагдаж, нэг малд 836.1 төгрөгийг тус тус зарцуулсан байна.

ХҮСНЭГТ 68. МАЛ ЭМНЭЛГИЙН АРГА ХЭМЖЭЭНИЙ МЭДЭЭ

	2018	2019	2020	2021	2022
Халдварт өвчнөөс урьдчилан сэргийлэх арга хэмжээ					
Хамрагдсан малын тоо, мян.тол	32 165.1	37 696.1	39 187.0	41 743.2	34 554.7
Зарцуулсан зардал, сая төгрөг	5 391.4	5 570.5	5 286.0	6 928.1	14 280.8
1 малд ногдох зардал, төг	167.6	147.7	134.8	165.9	413.3
Лабораторийн оношилгоо, шинжилгээ					
Хамрагдсан малын тоо, мян.тол	552.1	520.6	542.0	986.3	344.2
Зарцуулсан зардал, сая төгрөг	905.3	912.4	1 060.7	2 389.2	956.5
1 малд ногдох зардал, төг	1 639.7	1 753.0	1 957.0	2 422.4	2 778.7
Гоц халдварт өвчний вакцинжуулалтын зардал					
Хамрагдсан малын тоо, мян.тол	36 701.7	30 905.5	32 080.7	26 232.8	21 530.1
Зарцуулсан зардал, сая төгрөг	12 780.0	21 026.0	14 549.1	15 907.0	18 000.8
1 малд ногдох зардал, төг	348.2	680.3	453.5	604.8	836.1

Эх сурвалж: Хүнс, хөдөө аж ахуй, хөнгөн үйлдвэрийн яам

5.5 Малын индексжүүлсэн даатгалын үйлчилгээ

ҮСХ нь Монгол Улсын Засгийн газар, Дэлхийн Банктай хамтран 2005 оны 7-р сараас “Малын Индексжүүлсэн Даатгал” (МИД) төслийг Хэнтий, Баянхонгор, Увс аймгуудад хэрэгжүүлсэн. Үндэсний Статистикийн Хороо нь 2015 оноос Статистикийн тухай хууль болон Малын Индексжүүлсэн Даатгал (МИД)-ын хуулийн дагуу хагас жилийн малын тооллогыг албан ёсоор явуулж эхэлсэн.

Хагас жилийн мал тооллого нь малчдад олгох даатгалын нөхөн төлбөрийн хэмжээг тооцоход шаардагдах мэдээллийг хангах зорилгоор улсын хэмжээнд зохион байгуулагдаж байна.

ХҮСНЭГТ 69. ДААТГАЛД ХАМРАГДСАН ӨРХ, малын тоо

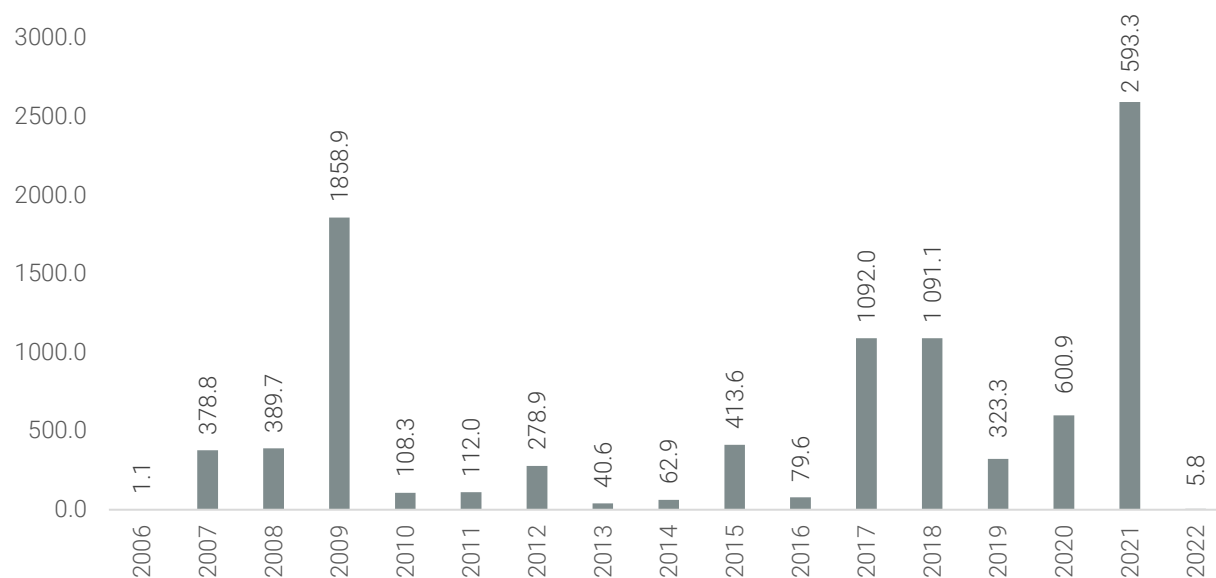
	2018	2019	2020	2021	2022
Даатгуулсан өрхийн тоо мян.өрх	33 719	32 337	28 527	34 709	27 456
Малчин өрхөд эзлэх хувь	19.9	18.8	15.8	18.4	14.4
Даатгуулсан малын тоо, мян.тол	7 837.3	7 462.4	7 109.4	7 410.9	5 703.5
Оны эхний малд эзлэх хувь	11.8	11.2	10.0	11.0	8.0
Даатгалд төлсөн хураамж, сая.төг	3 642.7	3 845.7	3 478.5	3 922.0	3 911.9
Даатгалаас олгосон нөхөн олговор, сая.төг	1 091.1	323.3	600.9	2 593.3	5.8

Үндэсний давхар даатгал ХК-ний мэдээгээр 2022 онд 27.5 мянган өрхийн 5.7 сая толгой малыг индексжүүлсэн даатгалд хамруулсан байна. 2022 онд даатгуулсан өрх нийт малчин өрхийн 14.4 хувийг эзэлж, 2021 оноос 21 хувиар буюу 7.3 мянган өрхөөр буурсан байна.

Мөн 2022 онд оны эхний малын 8.0 хувьтай тэнцэх 5.7 сая толгой малыг даатгалд хамруулсан нь 2021 оноос 1.7 мянган толгой буюу 23.0 хувиар буурсан байна.

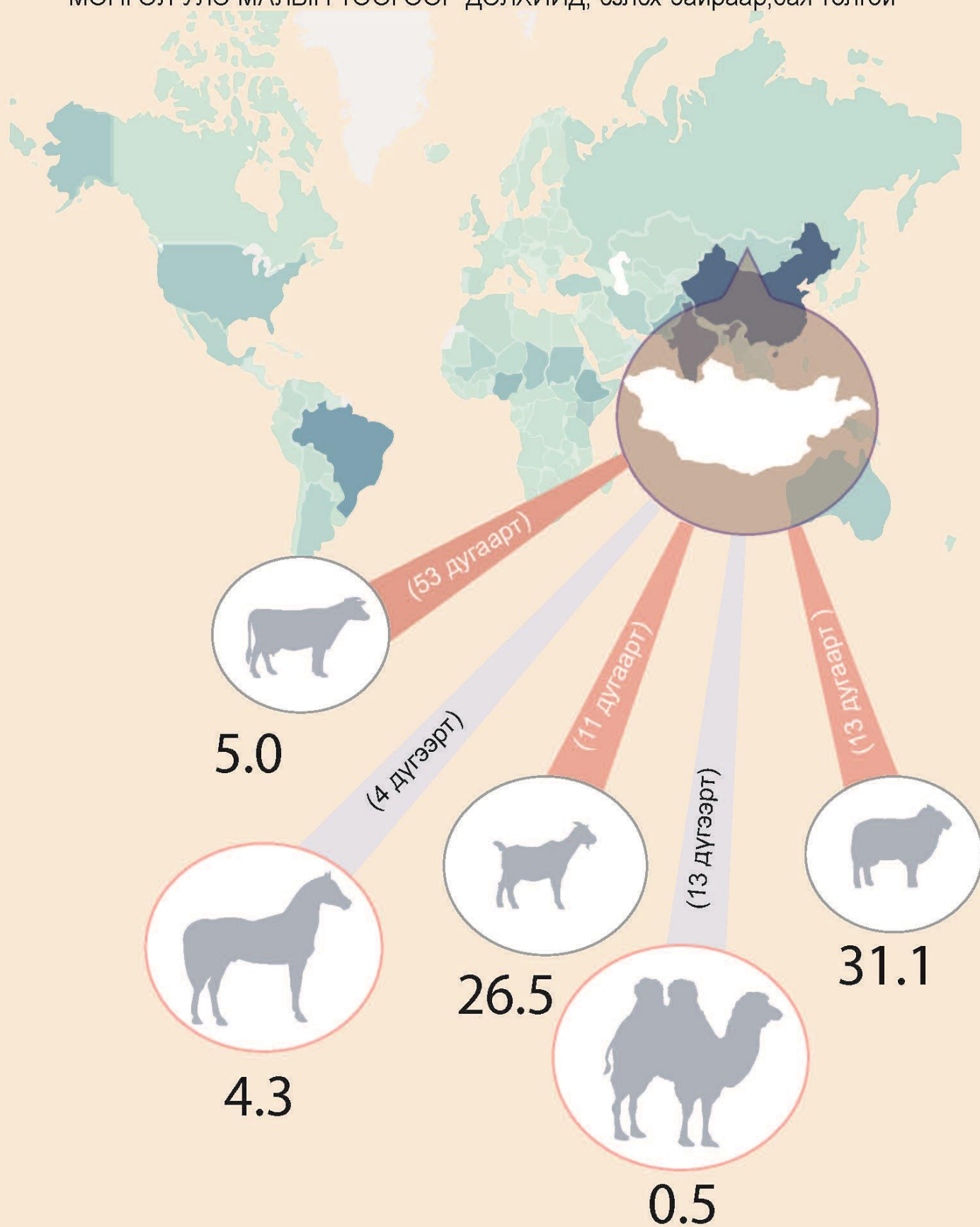
Малын индексжүүлсэн даатгалд даатгуулсан 27.5 мянган өрх 3.9 тэрбум төгрөгийн хураамжийг төлсөн нь 2021 оноос 0.3 хувь буюу 10.1 сая төгрөгөөр буурсан байна. Нийт 125 малчин өрхөд, 5.8 сая төгрөгийн нөхөн олговрыг 2022 онд олгосон байна.

ЗУРАГ 59. Малын индексжүүлсэн даатгалаар олгосон нөхөн төлбөр, сая.төг





МОНГОЛ УЛС МАЛЫН ТООГООР ДЭЛХИЙД, эзлэх байраар, сая толгой



VI МАЛ АЖ АХУЙН САЛБАР ДЭЛХИЙ ДАХИНД

6.1 Дэлхийн малын тоо

НҮБ-ын ХХААБ-ын мэдээллийн санд 2021 оны байдлаар дэлхийн хэмжээнд 61.9 сая адуу, 1589.8 сая үхэр, 39.8 сая тэмээ, 1470.6 сая хонь, 1244.3 сая ямаа, нийт 4406.4 сая толгой мал байна.

ХҮСНЭГТ 70. ДЭЛХИЙН МАЛЫН ТОО, малын тоо

	2016	2017	2018	2019	2020	2021
	сая толгой					
Бүгд	3 774.9	3 796.6	3 838.4	3 940.4	4 015.6	4 406.4
Адуу	58.1	58.1	57.8	59.0	59.9	61.9
Үхэр	1 468.4	1 473.3	1 489.7	1 511.0	1 525.9	1 589.8
Тэмээ	33.9	34.8	35.5	37.5	38.6	39.8
Хонь	1 192.7	1 201.1	1 209.5	1 238.7	1263.1	1470.6
Ямаа	1 021.7	1 029.3	1 045.9	1 094.1	1128.1	1244.3
дүнд эзлэх хувь						
Бүгд	100	100	100	100	100	100
Адуу	1.5	1.5	1.5	1.5	1.5	1.4
Үхэр	39.0	38.9	38.8	38.8	38.0	36.1
Тэмээ	0.9	0.9	0.9	0.9	1.0	0.9
Хонь	31.7	31.6	31.6	31.5	31.5	33.4
Ямаа	26.8	27.1	27.1	27.2	28.1	28.2

*Эх үүсвэр: НҮБ-ын ХХААБ-ын мэдээлэл

Дэлхийн хэмжээний мал сүргийн бүтцийг авч үзвэл, нийт малын 1.4 хувийг адуу, 36.1 хувийг нь үхэр, 0.9 хувийг тэмээ, 33.4 хувийг нь хонь, 28.2 хувийг ямаа эзэлж байна.

Манай орны хувьд хонь, ямаа буюу бог мал нийт малын 84.8 хувийг эзэлж байгаа бол дэлхийн хэмжээнд үхэр сүрэг 1.6 тэрбум толгойгоор тоологдож, нийт малын 36.1 хувийг эзэлж байгаа нь хамгийн өндөр үзүүлэлт байна.

Дэлхийн нийт малын 40.5 хувь нь Ази тивд, 32.6 хувь нь Африк тивд, 17.2 хувь нь Америк тивд, 6.4 хувь нь Европ тивд, 3.3 хувь нь Австрали тив болон далайн орнуудад байна.

ХҮСНЭГТ 71. ДЭЛХИЙН МАЛЫН ТОО, бүс, нутгаар

	2016	2017	2018	2019	2020	2021
	сая толгой					
Дэлхий	3 774.9	3 796.6	3 838.4	3 940.4	4 000.1	4 024.9
Африк	1 168.0	1 188.6	1 215.0	1 267.8	1 319.2	1 312.9
Америк	670.9	672.4	675.6	682.3	686.3	691.8
Ази	1 525.7	1 519.3	1 537.0	1 591.5	1 619.4	1 630.2
Европ	275.1	275.4	272.0	266.0	247.8	256.4
Австрали	135.3	140.9	138.8	131.7	127.4	133.5
дүнд эзлэх хувь						
Дэлхий	100	100	100	100	100	100
Африк	30.9	31.3	31.7	32.2	33.0	32.6
Америк	17.8	17.7	17.6	17.3	17.2	17.2
Ази	40.4	40	40	40.4	40.5	40.5
Европ	7.3	7.3	7.1	6.8	6.2	6.4
Австрали	3.6	3.7	3.6	3.3	3.2	3.3

Монгол Улс 2021 оны байдлаар дэлхийд адууны тоогоор 4 дүгээрт, ямааны тоогоор 11 дүгээрт, тэмээний тоогоор 12, хонины тоогоор 13, үхрийн тоогоор 52 дугаарт орж байна.

ХҮСНЭГТ 72. ДЭЛХИЙН МАЛЫН ТОО, 2021 ОН

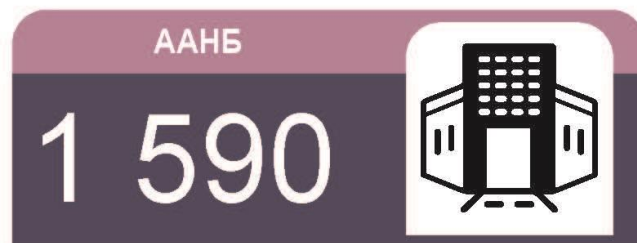
д/д	Улсын нэр	Адууны тоо	д/д	Улсын нэр	Үхрийн тоо	д/д	Улсын нэр	Тэмээний тоо
	сая толгой							
1	АНУ	10.7	1	Бразил	224.6	1	Чад	9.4
2	Мексик	6.4	2	Энэтхэг	193.2	2	Сомали	7.4
3	Бразил	5.8	3	АНУ	93.8	3	Судан	4.9
4	Монгол	4.3	4	Этиоп	65.7	4	Кени	4.4
5	БНХАУ	3.7	5	БНХАУ	60.5	5	Нигери	1.9
6	Казахстан	3.5	6	Аргентин	53.4	6	Этиоп	1.7
7	Аргентин	2.5	7	Пакистан	51.5	7	Мавритан	1.5
8	Этиоп	2.2	8	Мексик	36.0	8	Mali	1.3
9	Колумб	1.6	9	Чад	33.3	9	Pakistan	1.1
10	Чад	1.4	10	Судан	32.0	10	Сауди Араб	0.5
11	Орос	1.3	11	БНТУ	30.7	11	Хятад	0.5
12	Куба	0.9	12	Колумб	29.3	12	Монгол	0.5
13	Судан	0.8	13	Бангладеш	24.5	13	Иемен	0.5
14	Перу	0.8	52	Монгол	5.0	14	Алжир	0.4

үргэлжлэл

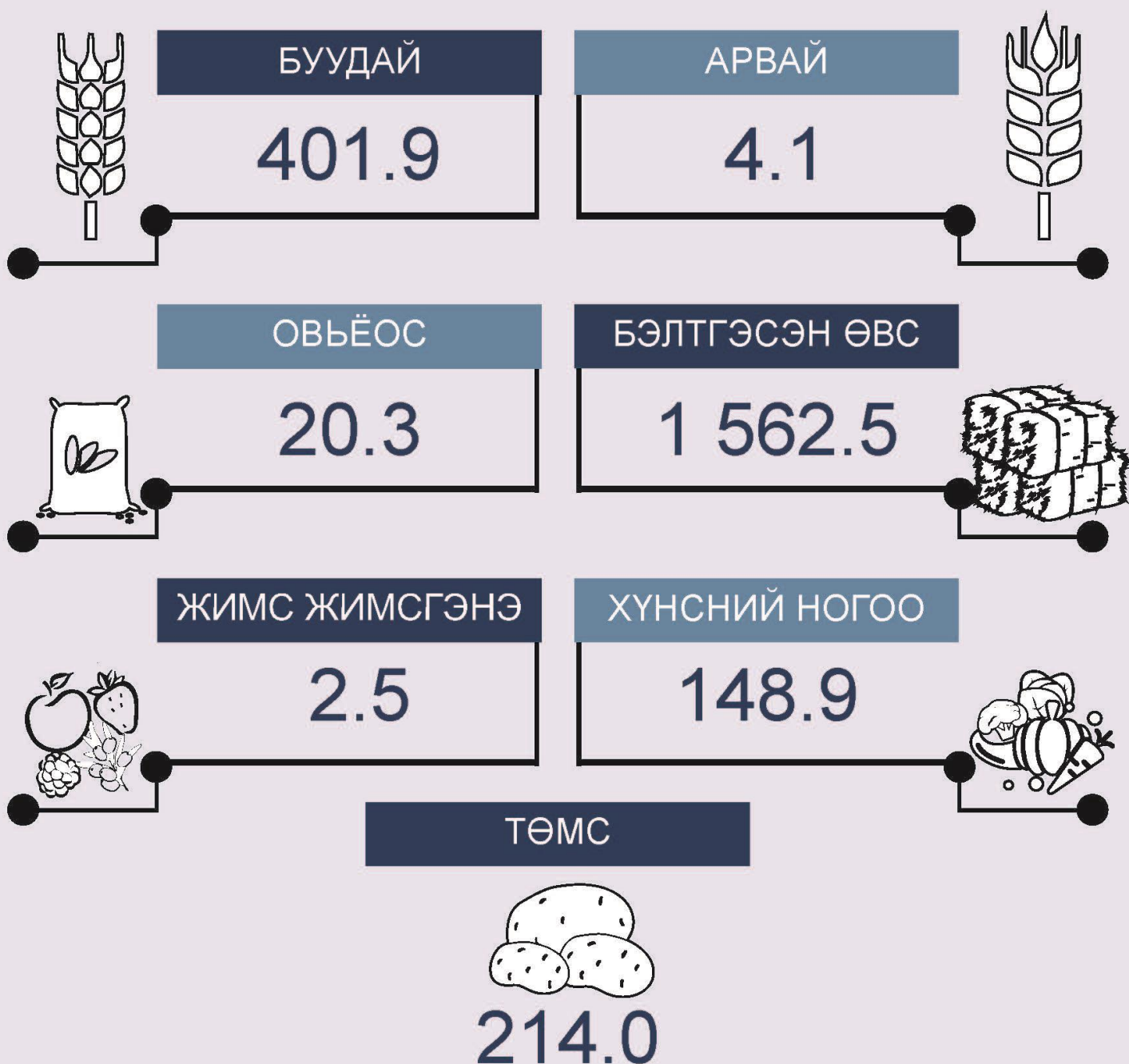
д/д	Улсын нэр	Хонины тоо	д/д	Улсын нэр	Ямааны тоо
	сая толгой				
1	БНХАУ	186.4	1	Энэтхэг	148.7
2	Энэтхэг	74.3	2	БНХАУ	133.4
3	Австрали	68.0	3	Пакистан	80.3
4	Нигери	48.6	4	Нигер	76.3
5	Иран	45.3	5	Бангладеш	60.0
6	Турк	45.2	6	Этиоп	47.3
7	Чад	41.8	7	Чад	43.7
8	Судан	41.0	8	Кени	32.6
9	Этиоп	38.6	9	Судан	32.4
10	Их Британи	33.0	10	Мали	29.2
11	Пакистан	31.6	11	Монгол	26.5
12	Алжир	31.1	12	БНТУ	21.3
13	Монгол	31.1	13	Нигер	19.6
14	Шинэ Зеланд	25.7	14	Индонези	19.2
15	Кени	24.8	15	Буркино Фасо	17.0
16	Морокко	22.7	16	Иран	17.0
17	Африк	21.5	17	Уганда	16.1
18	Мали	21.1	18	Нефал	13.4
19	Бразил	20.5	19	Турк	13.4



Тариалан эрхэлдэг өрх, ААНБ-ын тоо



ХУРААСАН НИЙТ УРГАЦ, ургамлын төрлөөр, мянган тонн



VII ГАЗАР ТАРИАЛАН

7.1 Газар тариалангийн салбарын түүхэн тойм

Манай улсад атрын анхны аян өрнөсөн 1959 оноос өмнө хөдөө аж ахуйд газар тариалан бие даасан салбар болж чадаагүй, хязгаарлагдмал тооны хүмүүс хувийн аж ахуйдаа туслах үйлдвэрлэлийн чанартай эрхэлдэг, ердийн хөсөг бүхий зүтгэх хүчтэй, хоцрогдсон багаж хэрэгсэл бүхий гар ажиллагаа зонхилсон үйлдвэрлэл байв. Тухайн үед малчид, иргэд өөрсдийн хэрэгцээндээ гол төлөв арвай, хөх тариа тариалдаг байсан бөгөөд 1950-иад оны үед буудайн тариалалт, хураасан ургацын хэмжээ нь үр тарианы дөнгөж 30-аад хувийг эзэлж байжээ. 1950 онд улсын хэмжээгээр 51.4 мян.га-д үр тариа тариалж байсан нь өнөө үеийн үр тарианы төрөлжсөн хоёр томоохон аж ахуйн эргэлтийн талбайн хэмжээтэй ойролцоо юм

Манай улсад 1959 онд анх удаа атар газар эзэмших шийдвэр гарч атрын олон сангийн аж ахуй, гурилын үйлдвэрүүд байгуулагдсанаар газар тариалангийн хөгжилд чанарын өөрчлөлт гарч, эх орны гурилын хэрэгцээг дотооддоо хангах нөхцөл бүрдсэн. 1959-1961 онд хэрэгжүүлсэн атрын анхны аянаар 345.0 мян.га атар газар шинээр эзэмшжээ. Атрын анхны аяны дараа жил буюу 1962 онд 1950 онтой харьцуулбал үр тарианы тариалсан талбай 7.4 дахин, хураасан ургац 11 дахин, төмс, хүнсний ногооны ургац хураалт 3.5-4.1 дахин нэмэгдсэн байна.

Атрын хоёр дахь аяныг (1976-1978 он) хэрэгжүүлснээр газар тариалангийн бүтээгдэхүүнээр эх орныхоо дотоод хэрэгцээг хангаад зогсохгүй улмаар экспортод гаргах болов. Ялангуяа 1980-аад оны сүүлийн хагаст ургац хураалтын арвин амжилтаар дүүрэн жилүүд байлаа. 1983-1989 онд жил бүр 800 мянгаас дээш тонн үр тариа хураан авч, Монголд нэг сая тонн үр тариа хураахад бодит ажил болоход ойртон очсон юм. Үүнээс 1985 онд 886.2 мян.тн үр тариа, 2020 онд 244.3 мян.тн төмс хураасан нь одоо хүртэл дээд амжилтын үзүүлэлт болж статистикийн тоо баримтад тэмдэглэгдэн үлджээ. 1989 онд 673.4 мян.га-д үр тариа, 1988 онд 13.1 мян.га-д төмс тариалсан нь хамгийн их талбайд тариалсан он жилүүд болов.

Атрын гурав дугаар аяныг (2008-2010 он) бүтээгдэхүүний үйлдвэрлэлийг нэмэгдүүлж дотоодын хэрэгцээгээ хангах, шинэ техник, технологийн шинэчлэлийг нэвтрүүлэх зорилгоор эхлүүлэв. Атрын энэ аяны хүрээнд 2010 онд 345.5 мянган тонн улаанбуудай, 168.0 мян.тн төмс, 82.3 мян.тн хүнсний ногоо хураан авсан нь аяны өмнөх жил болох 2007 оноос улаанбуудай 235.9 мянган тн-оор (2.2 дахин их), төмс 53.5 мянган тн-оор (46.8%), хүнсний ногоо 5.8 5 мянган тн-оор (7.6%) тус тус өссөн байна.

Харин атрын дөрөвдүгээр аяныг 2020 оны 1-р сарын 1-нээс эхлэхээр зарлав. Аяны хүрээнд хөрсний элэгдэл, эвдрэл, үржил шимийн доройтлыг сааруулах, нөхөн сэргээх, уур амьсгалын өөрчлөлтөд дасан зохицсон газар тариалан хөгжүүлэх, эрсдэл даах чадамжийг дээшлүүлэх, агроэкосистемийн тогтвортой байдлыг хангаж хүнсний хэрэгцээ, түүний аюулгүй байдлыг хангахаар шийдвэрлэх юм.

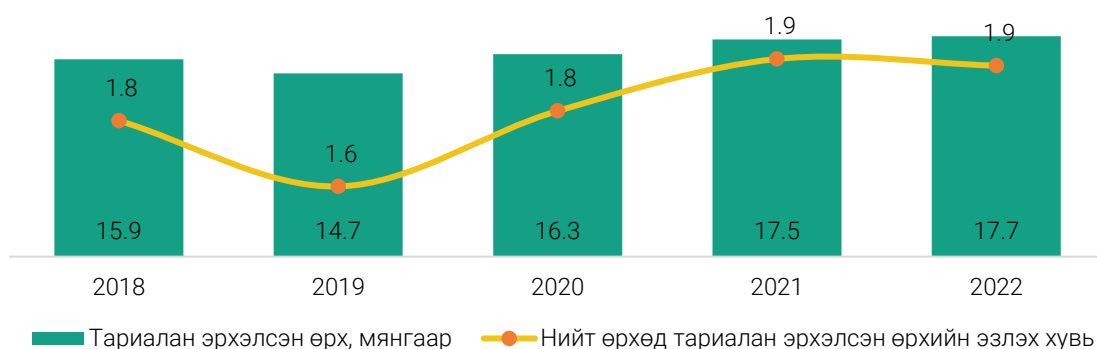
Улсын хэмжээнд 2022 онд үр тариа 428.6 мянган тн, төмс 214.0 мянган тн, таримал тэжээл 171.2 мянган тн, хүнсний ногоо 148.9 мянган тн, техникийн ургамал 49.2 мянган тн, жимс жимсгэнэ 2.5 мянган тн тус тус хураасан нь өмнөх оноос үр тариа 185.8 мянган тн-оор (30.2%), таримал тэжээл 122.5 мянган тн-оор (41.7%), техникийн ургамал 3.1 мянган тн-оор (5.9%) тус тус буурсан бол төмс 31.4 мянган тн-оор (17.2%), хүнсний ногоо 27.2 мянган тн-оор (22.3%), жимс, жимсгэнэ 0.1 мянган тн-оор (4.7%) өссөн байна.

7.2 Газар тариалан эрхэлсэн өрх, аж ахуйн нэгж байгууллага

Манай улсад 2022 оны эцэст нийт 941.5 мянган өрх бүртгэгдсэний 17.7 мянган өрх буюу 1.9 хувь нь тариалан эрхэлсэн өрх байна.

Улсын хэмжээний нийт өрхөд тариалан эрхэлсэн өрхийн эзлэх хувь 2018-2019 онд 1.8-аас 1.6 болж буурч байсан бол 2020-2022 онд 1.8-1.9 хувь болж өссөн байна.

ЗУРАГ 60. УЛСЫН ХЭМЖЭЭНИЙ НИЙТ ӨРХӨД ТАРИАЛАН ЭРХЭЛСЭН ӨРХИЙН ЭЗЛЭХ ХУВЬ



Газар тариалан эрхэлсэн өрхийн тоо 2022 онд 17.7 мянга болж, өмнөх оноос 279 өрх буюу 1.6 хувиар нэмэгдэж, аж ахуйн нэгж, байгууллагын тоо 1590 болж, өмнөх оноос 25 буюу 1.5 хувиар буурсан байна.

ХҮСНЭГТ 73. ТАРИАЛАН ЭРХЭЛСЭН ӨРХ, АЖ АХУЙН НЭГЖ БАЙГУУЛЛАГА, бүс, аймаг, нийслэлээр

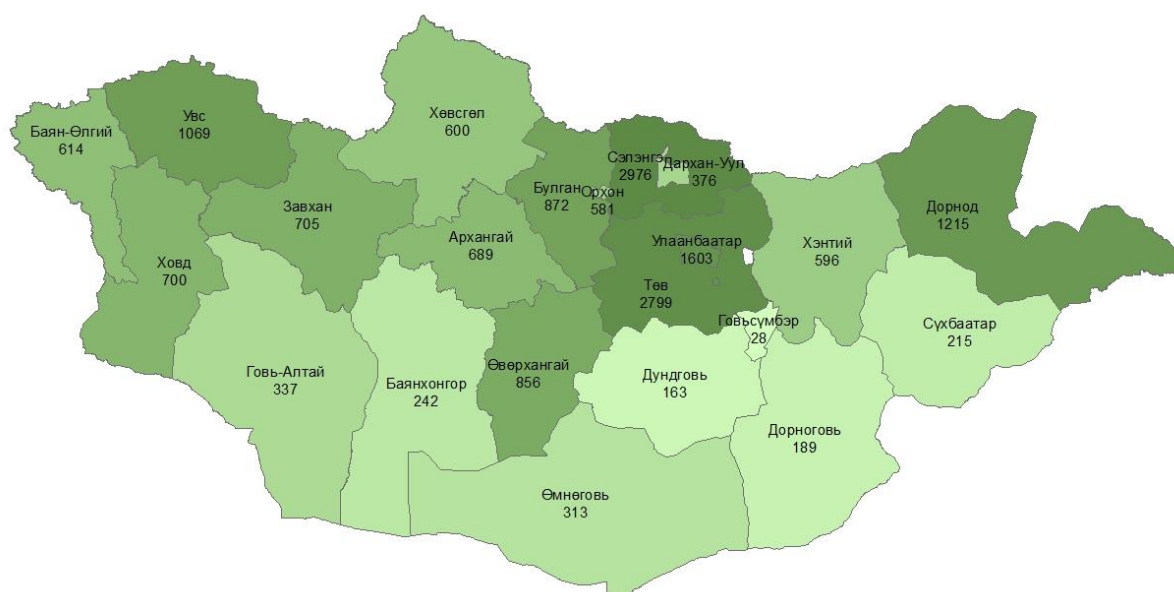
Бүс, аймаг, нийслэл	2018		2019		2020		2021		2022	
	Өрх	ААНБ	Өрх	ААНБ	Өрх	ААНБ	Өрх	ААНБ	Өрх	ААНБ
Бүгд	15 862	1 422	14 728	1 401	16 292	1 498	17 459	1 615	17 738	1 590
Баруун бүс	3 239	185	2 850	154	2 910	219	4 014	224	3 425	234
Баян-Өлгий	721	36	550	31	623	40	617	42	614	38
Говь-Алтай	281	25	259	25	291	17	365	18	337	17
Завхан	411	38	400	32	405	49	1 328	56	705	60
Увс	966	68	782	50	800	94	1 037	105	1 069	117
Ховд	860	18	859	16	791	19	667	3	700	2
Хангайн бүс	2 911	295	2 814	305	3 303	313	3 516	344	3 840	336
Архангай	300	43	273	45	289	47	370	49	689	46
Баянхонгор	229	21	242	19	233	24	322	26	242	26
Булган	512	94	581	100	699	102	773	113	872	114
Орхон	688	14	757	13	884	11	462	14	581	13
Өвөрхангай	722	73	559	74	669	83	835	87	856	88
Хөвсгөл	460	50	402	54	529	46	754	55	600	49
Төвийн бүс	6 785	758	6 352	768	7 249	777	6 959	835	6 844	792
Говьсүмбэр	30	6	44	9	31	7	23	6	28	6
Дархан-Уул	649	65	509	64	412	56	398	72	376	44
Дорноговь	131	21	101	20	113	11	129	16	189	47
Дундговь	146	13	87	24	116	30	179	19	163	29
Өмнөговь	382	25	302	22	322	14	219	17	313	21
Сэлэнгэ	3 386	318	3 312	322	3 698	322	3 397	336	2 976	315
Төв	2 061	310	1 997	307	2 557	337	2 614	369	2 799	330
Зүүн бүс	1 471	127	1 323	126	1 579	131	1 668	156	2 026	163
Дорнод	689	44	623	41	786	41	796	54	1 215	56
Сүхбаатар	205	36	184	38	171	37	212	36	215	43
Хэнтий	577	47	516	47	622	53	660	66	596	64
Улаанбаатар	1 456	57	1 389	48	1 251	58	1 302	56	1 603	65

Тариалан эрхэлсэн өрхийн 16.8 хувь нь Сэлэнгэ аймагт, 15.8 хувь нь Төв аймагт, 9.0 хувь нь Улаанбаатар хотод, 6.8 хувь нь Дорнод аймагт, 6.0 хувь нь Увс аймагт, 4.9 хувь нь Булган аймагт байна.

Тариалан эрхэлсэн өрхийн тоог аймгаар, өмнөх онтой харьцуулж авч үзвэл, Завхан аймагт 623 өрхөөр буюу 46.9 хувиар, Сэлэнгэ аймагт 421 өрх буюу 12.4 хувиар, Хөвсгөл аймагт 154 өрх буюу 20.4 хувиар, Баянхонгор аймагт 80 өрх буюу 24.8 хувиар, Хэнтий аймагт 64 өрх буюу 9.7 хувиар, Говь-Алтай аймагт 28 өрх буюу 7.7 хувиар, Дархан-Уул аймагт 22 өрх буюу 5.5 хувиар, Дундговь аймагт 16 өрхөөр буюу 8.9 хувиар, Баян-Өлгий аймагт 3 өрхөөр буюу 0.5 хувиар тус буурч, бусад аймагт 3-419 өрхөөр буюу 1.4-86.2 хувиар өссөн байна.

Тариалан эрхэлсэн хамгийн олон өрхтэй аймаг нь Сэлэнгэ аймаг буюу 2976 өрхтэй бол тариалан эрхэлсэн хамгийн бага өрхтэй аймаг нь Говьсүмбэр аймаг буюу 28 өрхтэй байна.

ЗУРАГ 61. ТАРИАЛАН ЭРХЭЛСЭН ӨРХИЙН ТОО, 2022 ОН, аймаг, нийслэлээр

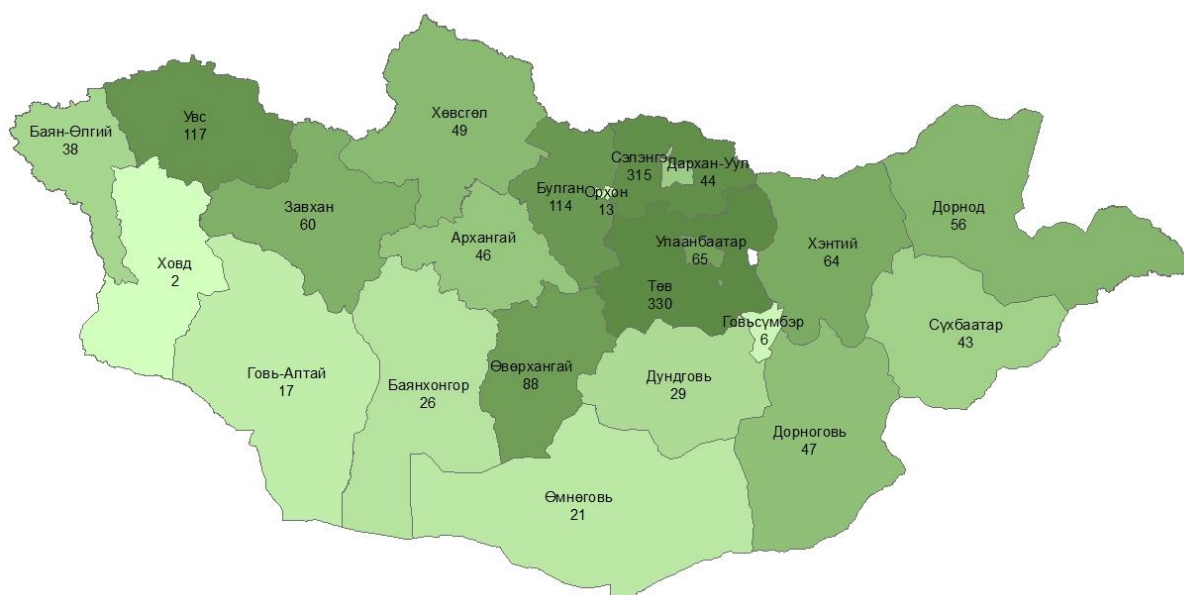


Харин тариалан эрхэлсэн аж ахуйн нэгж, байгууллагын 20.8 хувь нь Төв аймагт, 19.8 хувь нь Сэлэнгэ аймагт, 7.4 хувь нь Увс аймагт, 7.2 хувь нь Булган аймагт, 5.5 хувь нь Өвөрхангай аймагт буюу дийлэнхи нь Төвийн болон Зүүн бүсийн аймгуудад ихэнхидээ хамгийн их байна.

Тариалан эрхэлсэн аж ахуй нэгж, байгууллагын тоог аймгаар өмнөх онтой харьцуулж авч үзвэл, Төв аймагт 39 ААНБ буюу 10.6 хувиар, Дархан-Уул аймагт 28 ААНБ буюу 38.9 хувиар, Сэлэнгэ аймагт 21 ААНБ буюу 6.3 хувиар, Хөвсгөл аймагт 6 ААНБ буюу 10.9 хувиар, Баян-Өлгий аймагт 4 ААНБ буюу 9.5 хувиар, Архангай аймагт 3 ААНБ буюу 6.1 хувиар, Хэнтий аймагт 2 ААНБ буюу 3.0 хувиар, Ховд аймагт 1 ААНБ буюу 33.3 хувиар, Орхон аймагт 1 ААНБ буюу 7.1 хувиар, Говь-Алтай аймагт 1 ААНБ буюу 5.6 хувиар буурч, харин бусад аймагт 1-31 ААНБ-аар буюу 0.9 хувиас 2.9 дахин өссөн байна.

Тариалан эрхэлсэн хамгийн олон ААНБ-тай аймаг нь Төв аймаг буюу 330 ААНБ-тай бол тариалан эрхэлсэн хамгийн бага ААНБ-тай аймаг нь Ховд 2 ААНБ-тай байна.

ЗУРАГ 62. ТАРИАЛАН ЭРХЭЛСЭН АЖ АХУЙН НЭГЖ БАЙГУУЛЛАГЫН ТОО, 2022 ОН, аймаг, нийслэлээр



Улсын хэмжээнд 2022 оны байдлаар газар тариалан эрхэлсэн 17.7 мянган өрхөд 70.6 мянган хүн амьдарч, нэг өрх дунджаар 4 ам бүлтэй байжээ.

Нийт тариалан эрхэлсэн өрхийн 62.3 хувь нь 1.0 хүртэлх га-д, 13.9 хувь нь 5.0-аас дээш га-д дийлэнхи нь буюу 23.8 хувь нь 1.0-5.0 га-д талбайд тариалалт хийсэн байна. Газар тариалан эрхэлдэг өрх нь нийт 115.7 мянган га талбайд тариалалт хийж, нэг өрхөд дунджаар 6.5 га талбай ногдож байна.

ХҮСНЭГТ 74. ТАРИАЛАН ЭРХЭЛДЭГ ӨРХИЙН АМ БҮЛ, НЭГ ӨРХӨД НОГДОХ ТАРИАЛСАН ТАЛБАЙН ХЭМЖЭЭ, 2022 ОН, тариалсан талбайн бүлэглэлтээр

Тариалсан талбайн бүлэглэлт, га	Тариалан эрхэлдэг өрхийн тоо	Тариалан эрхэлдэг өрхийн нийт ам бүл	Нэг өрхөд ногдох тариалсан талбай м.кв	Нийт тариалсан талбай га
Бүгд	17 738	70 642	65 241.4	115 725.2
0.01 хүртэлх	1 785	7 099	45.5	8.1
0.01-0.1	3 290	13 115	576.0	189.5
0.1-0.2	1 248	4 815	1 623.4	202.6
0.2-0.4	1 580	6 166	3 055.9	482.8
0.4-0.6	1 225	4 869	5 108.0	625.7
0.6-0.8	599	2 488	7 187.3	430.5
0.8-1.0	1 321	5 405	9 773.1	1 291.0
1.0-5.0	4 222	17 194	25 854.6	10 915.8
5.0-10.0	881	3 615	78 028.1	6 874.3
10.0-15.0	301	1 201	128 968.8	3 882.0
15.0-20.0	194	772	185 463.9	3 598.0
20.0-50.0	509	2 038	345 799.2	17 601.2
50.0-с дээш	583	1 865	1 194 231.0	69 623.7

¹Эх үүсвэр: Хүн ам өрхийн мэдээллийн сан, газар тариалангийн мэдээллийн сан

7.3 Газар тариалангийн бүтээгдэхүүний үйлдвэрлэл, нийлүүлэлт

Хөдөө аж ахуй, ойн аж ахуй, загас барилт, ан агнуурын салбарт 2022 оны байдлаар үйл ажиллагаа явуулж байгаа 2935 ААНБ бизнес регистрийн санд бүртгэлтэй байгаагийн 1740 ААНБ буюу 59.3 хувь нь газар тариалангийн салбарт байна.

Хөдөө аж ахуйн салбарын нийт үйлдвэрлэлийн 14.2 хувийг газар тариалангийн салбар эзэлж байна.

Газар тариалангийн салбарын нийт бүтээгдэхүүний үйлдвэрлэл 2022 оны урьдчилсан гүйцэтгэлээр, оны үнээр 1479.0 тэрбум төгрөг, 2015 оны зэрэгцүүлэх үнээр 852.9 тэрбум төгрөгт хүрч, өмнөх онтой харьцуулахад оны үнээр 8.3 тэрбум төгрөгөөр буюу 0.6 хувиар өсөж, 2015 оны зэрэгцүүлэх үнээр 98.0 тэрбум төгрөгөөр буюу 10.3 хувиар буурсан байна.

ХҮСНЭГТ 75. ГАЗАР ТАРИАЛАНГИЙН САЛБАРЫН ҮЙЛДВЭРЛЭЛ

	2018	2019	2020	2021	2022
	тэрбум төг				
Тайлант оны үнээр	806.6	857.9	908.9	1 470.7	1 479.0
2015 оны зэрэгцүүлэх үнээр	686.5	717.4	748.4	950.9	852.9

Монгол Улсын ГЕГ, ҮСХ-ны албан ёсны статистик мэдээлэлд үндэслэн газар тариалангийн гол нэрийн бүтээгдэхүүний нийлүүлэлтийг тооцож үзэхэд, 2022 онд улсын хэмжээгээр 402.2 мянган тонн улаан буудай, 214.4 мянган тонн төмс, 218.6 мянган тонн хүнсний ногоог дотоодын зах зээлд нийлүүлэгдсэнээс төмсний хэрэгцээг дотоодын үйлдвэрлэлээр 99.9 хувь, улаан буудайн 99.9 хувь, хүнсний ногооны 68.1 хувийг хангаж, үлдсэн хувийг импортоор хангасан байна.

ХҮСНЭГТ 76. ГАЗАР ТАРИАЛАНГИЙН БҮТЭЭГДЭХҮҮНИЙ ҮЙЛДВЭРЛЭЛ, НИЙЛҮҮЛЭЛТ

	Нийт дотоодын зах зээлд нийлүүлэлт = дотоодын үйлдвэрлэл+импорт-экспорт					Дотоодын үйлдвэрлэл				
	2018	2019	2020	2021	2022	2018	2019	2020	2021	2022
	мянган тонн									
Улаан буудай	668.1	425.8	535.9	793.3	402.2	436.1	411.4	406.1	566.3	401.9
Төмс	171.8	192.6	244.3	182.7	214.4	168.9	192.2	244.3	182.6	214.0
Хүнсний ногоо	186.6	183.0	199.7	197.4	218.6	100.7	99.5	121.2	121.7	148.9

үргэлжлэл

	Импорт ¹					Экспорт ¹				
	2018	2019	2020	2021	2022	2018	2019	2020	2021	2022
	мянган тонн									
Улаан буудай	232.0	14.4	129.8	227.0	0.3	0.0	-	-	0.0	-
Төмс	2.9	0.4	0.0	0.1	0.4	-	-	-	0.0	-
Хүнсний ногоо	85.9	83.4	78.5	75.7	69.7	-	0.0	-	0.0	-

¹Эх үүсвэр: Гаалийн ерөнхий газрын мэдээлэл

ГЕГ-ын статистик мэдээгээр манай улс 2022 онд 69.7 мянган тонн хүнсний ногоо, 0.4 тонн төмс, 0.3 мянган тонн улаан буудай импортолсон нь 2021 оноос улаан буудай 226.7 мянган тонноор буюу 99.9 хувиар, хүнсний ногоо 5.9 мянган тонноор буюу 7.9 хувиар тус тус буурч, харин төмс 0.3 мянган тонноор буюу 4.3 дахин өссөн байна.

Улаан буудайн нөөцөд дотоодын үйлдвэрлэлийн эзлэх хувийн жин өмнөх оноос 28.5 нэгж хувиар өссөн байна.

ХҮСНЭГТ 77. ДОТООДЫН ҮЙЛДВЭРЛЭЛИЙГ НИЙТ НИЙЛҮҮЛЭЛТЭД, ИМПОРТЫГ ДОТООДЫН ҮЙЛДВЭРЛЭЛД ХАРЬЦУУЛСАН ХАРЬЦАА

	Дотоодын үйлдвэрлэл/Нийт дотоодын зах зээлд нийлүүлэлт					Импорт/ Нийт дотоодын зах зээлд нийлүүлэлт				
	2018	2019	2020	2021	2022	2018	2019	2020	2021	2022
	хувь									
Улаан буудай	65.3	96.6	75.8	71.4	99.9	53.2	3.5	32.0	40.1	0.1
Төмс	98.3	99.8	100.0	99.9	99.8	1.7	0.2	0.0	0.1	0.2
Хүнсний ногоо	54.0	54.4	60.7	61.7	68.1	85.3	83.8	64.7	62.2	46.9

Газар тариалангийн гол нэр төрлийн бүтээгдэхүүний үйлдвэрлэгчийн үнийн индекс 2022 оныг өмнөх онтой харьцуулан авч үзэхэд төмсний үнэ 50.4 нэгж хувиар, манжингийн үнэ 46.7 нэгж хувиар, луувангийн үнэ 30.9 нэгж хувиар, буудайн үнэ 11.6 нэгж хувиар, сонгинын үнэ 5.3 нэгж хувиар, хадлангийн үнэ 4.9 нэгж хувиар тус тус өссөн байна.

ХҮСНЭГТ 78. ГАЗАР ТАРИАЛАНГИЙН ГОЛ НЭР ТӨРЛИЙН БҮТЭЭГДЭХҮҮНИЙ ҮЙЛДВЭРЛЭГЧИЙН ҮНИЙН ИНДЕКС, (2015 он=100%), бүтээгдэхүүний төрлөөр, хувь

	2018	2019	2020	2021	2022	$\frac{2022}{2021} \%$
хувь						
Буудай	97.4	95.4	97.4	121.3	132.9	11.6
Төмс	120.1	92.6	109.3	97.1	147.5	50.4
Байцаа	116.1	106.8	112.9	112.9	133.0	20.1
Манжин	162.3	80.5	141.3	87.8	134.5	46.7
Лууван	128.6	95.8	116.1	118.3	149.2	30.9
Сонгино	108.8	124.3	141.0	170.7	176.0	5.3
Хадлан	139.2	129.7	140.5	200.5	205.4	4.9

7.4 Тариалсан талбай

Улсын хэмжээгээр 2022 онд нийт 621.6 мянган га-д тариалалт хийсэн нь өмнөх оноос 56.6 мянган га буюу 8.3 хувиар буурчээ. Ургамлын төрлөөр авч үзвэл, үр тариа 385.0 мянган га, төмс 21.0 мянган га, хүнсний ногоо 14.2 мянган га, таримал тэжээл 73.5 мянган га, техникийн ургамал 124.1 мянган га, эмийн болон бусад ургамал 0.7 мянган га, жимс, жимсгэнэ 3.0 мянган га-д тус тус тариалалт хийжээ.

Улсын хэмжээнд 2022 онд нийт тариалсан талбайн 61.9 хувийг үр тариа, 20.0 хувийг техникийн ургамал, 11.8 хувийг таримал тэжээл, 3.4 хувийг төмс, 2.3 хувийг хүнсний ногоо, 0.5 хувийг жимс, жимсгэнэ, 0.1 хувийг эмийн болон бусад ургамал тус тус эзэлж байна. Өмнөх онтой харьцуулахад, нийт тариалсан талбайд техникийн ургамлын тариалсан талбайн эзлэх хувь 5.3 нэгж хувиар, хүнсний ногооны 0.6 нэгж хувиар, төмснийх 0.2 нэгж хувиар тус тус өссөн бол, харин таримал тэжээлийнх 4.1 нэгж хувиар, үр тарианых 1.8 нэгж хувиар, эмийн болон бусад ургамлынх 0.2 нэгж хувиар буурсан байна.

ХҮСНЭГТ 79. ТАРИАЛСАН ТАЛБАЙ

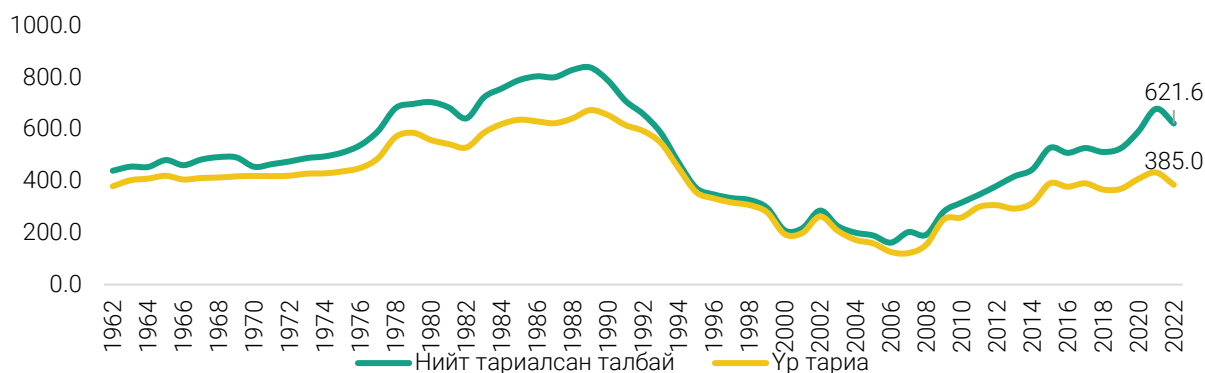
	2018	2019	2020	2021	2022
	мянган га				
Нийт тариалсан талбай	511.8	526.0	591.2	678.2	621.6
Үр тариа	366.8	369.4	408.0	432.6	385.0
Буудай	342.4	343.5	377.0	392.5	358.0
Төмс	12.9	14.9	19.0	21.4	21.0
Хүнсний ногоо	8.9	8.4	10.6	11.2	14.2
Таримал тэжээл	46.3	43.8	84.5	108.3	73.5
Техникийн ургамал	71.9	86.2	64.6	99.7	124.1
Эмийн болон бусад ургамал	1.1	0.3	1.1	1.8	0.7
Жимс, жимсгэнэ	3.9	3.0	3.3	3.1	3.0

Тариалсан талбайг ургамлын нэр төрлөөр, өмнөх онтой харьцуулан авч үзэхэд техникийн ургамал 24.4 мянган га буюу 24.5 хувиар, хүнсний ногоо 3.0 мянган га буюу 26.8 хувиар өссөн бол, харин үр тариа 47.6 мянган га буюу 11.0 хувиар, таримал тэжээл 34.8 мянган га буюу 32.1 хувиар, эмийн болон бусад ургамал 1.1 мянган га буюу 61.1 хувиар, төмс 0.4 мянган га буюу 1.8 хувиар, жимс жимсгэнэ 0.1 мянган га буюу 2.2 хувиар тус тус буурчээ.

Нийт болон үр тарианы тариалсан талбайн хэмжээг сүүлийн 60 жилийн байдлаар авч үзэхэд, 1989 онд хамгийн их талбайд буюу 837.9 га-д тариалалт хийсэн бол 2006 онд хамгийн бага буюу 162.0 га талбайд тариалалт хийсэн байна. 1985-1989 онуудад үр тарианы тариалсан талбай нь нийт тариалсан талбайн дунджаар 78.9 хувийг эзэлж байсан бол 1993-2003 оны хооронд тариалсан үр тариа нь нийт тариалсан талбайн дунджаар 94.0 хувийг эзэлж байжээ.

Харин сүүлийн 5 жилд үр тарианы тариалсан талбай нь нийт тариалсан талбайн дунджаар 67.0 хувийг эзэлж, бусад газар тариалангийн бүтээгдэхүүний тариалалт нэмэгдсээр байна.

ЗУРАГ 63. ТАРИАЛСАН ТАЛБАЙ, га-гаар



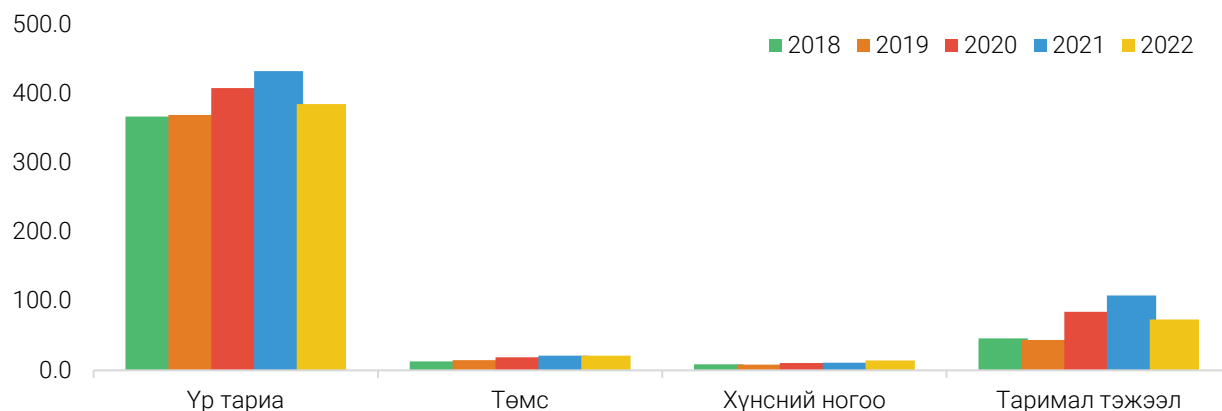
Нийт тариалсан талбайг аймгаар, өмнөх онтой харьцуулан авч үзэхэд, Ховд аймагт 2.0 мянган га (48.5%), Өвөрхангай аймагт 1.7 мянган га (10.4%), Орхон аймагт 1.6 мянган га-гаар (30.7%), Архангай аймагт 1.2 мянган га-гаар (7.8%) өсөж, харин бусад аймагт 0.1-29.2 мянган га-гаар буюу 1.7-29.7 хувиар буурсан байна.

ХҮСНЭГТ 80. НИЙТ ТАРИАЛСАН ТАЛБАЙ, аймаг, нийслэлээр

Бүс, аймаг, нийслэл	2018	2019	2020	2021	2022
	мянган га				
Бүгд	511.8	526.0	591.2	678.2	621.6
Баруун бүс	26.9	29.4	42.0	57.0	53.0
Баян-Өлгий	2.4	1.2	1.2	1.3	1.4
Говь-Алтай	1.3	1.4	1.5	1.3	1.3
Завхан	2.8	3.4	5.4	8.1	7.9
Увс	18.1	20.9	30.2	42.1	36.3
Ховд	2.3	2.4	3.7	4.1	6.1
Хангайн бүс	92.5	98.2	98.5	118.4	118.9
Архангай	10.6	11.3	14.4	15.7	16.9
Баянхонгор	0.6	0.6	0.6	0.7	0.6
Булган	48.5	50.8	49.6	58.0	54.3
Орхон	3.9	3.0	3.7	5.4	7.0
Өвөрхангай	10.0	10.9	11.4	16.7	18.5
Хөвсгөл	18.9	21.6	18.8	22.0	21.6
Төвийн бүс	331.0	339.4	384.7	416.5	371.7
Говьсүмбэр	0.0	0.1	0.0	0.1	0.1
Дархан-Уул	20.6	21.1	20.1	25.3	22.3
Дорноговь	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1
Дундговь	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1
Өмнөговь	0.3	0.3	0.3	0.2	0.2
Сэлэнгэ	200.0	207.4	221.9	225.2	212.5
Төв	109.9	110.4	142.3	165.6	136.4
Зүүн бүс	60.4	57.9	64.1	84.6	75.8
Дорнод	29.9	33.9	35.9	37.9	37.0
Сүхбаатар	7.0	5.5	6.0	10.1	7.1
Хэнтий	23.5	18.5	22.3	36.6	31.7
Улаанбаатар	1.1	1.1	1.9	1.7	2.2

Нийт тариалсан талбайг аж ахуйн төрлөөр нь авч үзвэл, ААНБ-д үр тарианы талбайн 90.2 хувь, таримал тэжээлийн талбайн 59.0 хувь нь ногдож байгаа бол иргэд, өрхийн аж ахуйд төмсний талбайн 82.3 хувь, хүнсний ногооны 80.7 хувь нь тус тус ногдож байна. ААНБ-ууд үр тариа, таримал тэжээл, өрхийн аж ахуйд төмс, хүнсний ногооны аж ахуй эрхлэх хандлага хэвээр байна.

ЗУРАГ 64. ТАРИАЛСАН ТАЛБАЙ, ургамлын төрлөөр, мянган га



Тариалалтыг гол нэрийн ургамлын төрлөөр, аймгаар авч үзэхэд,

Үр тариа тариалалт 2022 онд Улаанбаатар хот, Хөвсгөл, Сүхбаатар, Хэнтий, Дорнод, Дархан-Уул, Булган, Увс, Төв, Сэлэнгэ аймгуудад 124.0 га-гаас 16.6 мянган га-гаар буюу 5.7-94.7 хувиар буурч, бусад аймагт 1.4 га-гаас 1.9 мянган га-гаар буюу 2.0 хувиас 62.5 дахин өссөн байна (Хавсралт хүснэгт 51).

Төмс тариалалт Өмнөговь, Говьсүмбэр, Сүхбаатар, Говь-Алтай, Архангай, Дорнод, Орхон, Булган, Сэлэнгэ, Төв аймгуудад 1.5-584.3 га-гаар буюу 2.3-31.1 хувиар буурч, бусад аймагт 0.9-320.3 га-гаар буюу 0.4-92.1 хувиар өссөн байна (Хавсралт хүснэгт 51).

Хүнсний ногоо тариалалт Баянхонгор, Сүхбаатар, Өмнөговь, Архангай аймгуудад 0.2-32.5 га-гаар буюу 0.1-22.1 хувиар буурч, бусад аймагт 6.1-972.6 га-гаар буюу 4.1-89.9 хувиар өссөн байна (Хавсралт хүснэгт 51).

Байцаа тариалалт Өмнөговь, Говь-Алтай, Дорноговь, Хэнтий, Баян-Өлгий, Сүхбаатар, Дорнод, Завхан, Архангай, Дархан-Уул, Ховд аймгуудад 0.1-30.3 га-гаар буюу 1.5-41.9 хувиар буурч, бусад аймагт 0.7-307.5 га-гаар буюу 10.4 хувиас 2.9 дахин өссөн байна (Хавсралт хүснэгт 51).

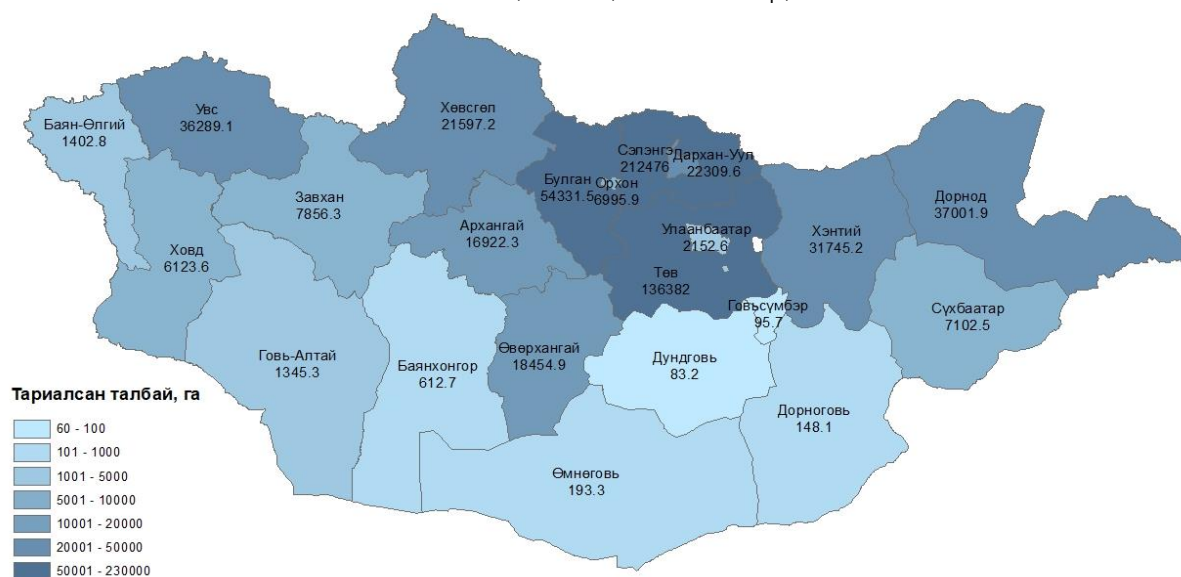
Лууван тариалалт Өвөрхангай, Сүхбаатар, Говь-Алтай, Баянхонгор, Архангай аймгуудад 0.8-12.6 га-гаар буюу 1.2-32.6 хувиар буурч, бусад аймагт 1.2-441.4 га-гаар буюу 9.1-89.5 хувиар өссөн байна (Хавсралт хүснэгт 51).

Таримал тэжээл тариалалт Дундговь, Говьсүмбэр, Баян-Өлгий, Сэлэнгэ, Улаанбаатар хот, Орхон, Ховд аймгуудад 0.2-837.4 га-гаар буюу 1.0 хувиас 6.8 дахин өсөж, бусад аймагт 1.3 га-гаас 17.3 мянган га-гаар буюу 1.0-91.0 хувиар буурсан байна (Хавсралт хүснэгт 51).

Техникийн ургамал тариалалт Говь-Алтай, Өмнөговь, Улаанбаатар хот, Сүхбаатар аймгуудад 0.01 га-гаас 1.3 мянган га-гаар буюу 39.5-100.0 хувиар буурч, бусад аймагт 0.2 га-гаас 5.7 мянган га-гаар буюу 6.7 хувиас 5.3 дахин их өссөн байна (Хавсралт хүснэгт 51).

Жимс, жимсгэнэ тариалалт Дорноговь, Өмнөговь, Орхон, Завхан, Архангай, Сэлэнгэ, Баянхонгор, Төв, Хэнтий аймгуудад 0.5-167.6 га-гаар буюу 5.5-82.1 хувиар буурч, бусад аймагт 1.0-82.5 га-гаар буюу 3.3 хувиас 3.0 дахин их өсөж, Говьсүмбэр аймагт огт тариалаагүй байна (Хавсралт хүснэгт 51).

ЗУРАГ 65. НИЙТ ТАРИАЛСАН ТАЛБАЙ, аймаг, нийслэлээр, га



Усалгаатай талбайд ургамлын гарцыг нэмэгдүүлэх зорилгоор тусгай зориулалтын усалалтын систем, суваг, шуудуу, цистерн зэргийг ашигласан талбайг хамруулдаг. Улсын хэмжээнд усалгаатай талбайн тариалалт 2022 онд 79.6 мянган га болж өмнөх оныхоос 35.1 мянган га-гаар буюу 78.8 хувиар нэмэгдсэн байна. Усалгаатай талбай нийт тариалсан талбайн 12.8 хувийг эзэлж байгаа бөгөөд өмнөх оныхоос 6.2 нэгж хувиар өсжээ.

ХҮСНЭГТ 81. УСАЛГААТАЙ ТАЛБАЙН ТАРИАЛАЛТ, эзлэх хувь

	2018	2019	2020	2021	2022
	мянган га				
Нийт тариалсан талбай	511.8	526.0	591.2	678.2	621.6
Үүнээс усалгаатай талбай	36.5	47.3	60.2	44.6	79.6
Эзлэх хувь	7.1	9.0	10.2	6.6	12.8

Усалгаатай талбайд хийсэн тариалалтын 22.7 хувь нь Дархан-Уул, 20.9 хувь нь Сэлэнгэ, 20.4 хувь нь Хөвсгөл, 7.6 хувь нь Ховд аймагт тус тус байна.

Усалгаатай талбайн тариалалтыг аймгаар авч үзвэл, Дундговь, Дорноговь, Говьсүмбэр, Орхон, Баян-Өлгий, Улаанбаатар хот, Дорнод, Ховд, Архангай, Сэлэнгэ, Хөвсгөл, Дархан-Уул аймагт 17.5 га-гаас 16.2 мянган га буюу 6.9 хувиас 104.8 дахин өсөж, бусад аймагт 1.5 га-гаас 3.1 мянган га буюу 0.8 – 93.2 хувиар буурчээ.

ХҮСНЭГТ 82. УСАЛГААТАЙ ТАЛБАЙН ТАРИАЛАЛТ, бүс, аймаг, нийслэлээр

Бүс, аймаг, нийслэл	2018	2019	2020	2021	2022
	га				
Бүгд	36 500.9	47 304.0	60 188.5	44 550.2	79 649.5
Баруун бүс	11 177.4	24 223.1	12 664.2	14 719.9	14 145.3
Баян-Өлгий	2 316.4	1 134.5	1 149.0	1 206.9	1 290.5
Говь-Алтай	1 204.3	1 272.0	1 420.5	1 273.0	1 257.5
Завхан	705.0	1 176.1	789.2	1 878.8	714.1
Увс	4 708.3	18 301.5	5703.3	6 373.2	4 830.9
Ховд	2 243.5	2 339.0	3602.2	3 988.0	6 052.4
Хангайн бүс	5 198.6	2 771.8	5 381.1	4 247.0	22 709.4
Архангай	282.7	108.7	327.2	33.1	3 465.5
Баянхонгор	509.1	555.6	556.9	689.6	486.6
Булган	2 417.6	343.1	2 334.5	906.9	626.7
Орхон	642.4	517.1	632.8	710.0	776.2
Өвөрхангай	583.1	634.5	670.6	1 201.0	1 087.3
Хөвсгөл	763.6	612.9	859.0	706.4	16 267.2
Төвийн бүс	17 152.4	14 064.4	16 199.6	16 816.4	37 155.9
Говьсүмбэр	40.2	49.2	48.8	58.3	95.7
Дархан-Уул	1 937.5	1 638.9	1 730.9	1 801.8	18 046.2
Дорноговь	90.9	63.4	60.2	106.9	142.9
Дундговь	33.4	35.8	45.9	46.8	64.3
Өмнөговь	249.1	265.2	223.1	188.2	186.8
Сэлэнгэ	7 818.4	8 815.4	9 600.3	10 553.7	16 640.3
Төв	6 982.8	3 196.4	4 490.3	4 060.7	1 979.8
Зүүн бүс	2 174.6	5 335.7	24 964.1	8 300.2	5 047.4
Дорнод	1 237.9	509.3	2 074.6	2 089.5	3 946.9
Сүхбаатар	83.6	94.8	917.3	2 196.7	148.8
Хэнтий	853.1	4 731.6	21 972.1	4 014.0	951.7
Улаанбаатар	798.0	908.9	979.5	466.7	591.4

Усалгаатай талбайн тариалалтын 30.2 мянган га буюу 37.9 хувь нь өрхийнх, 49.5 мянган га буюу 62.1 хувь нь ААНБ-ынх байна.

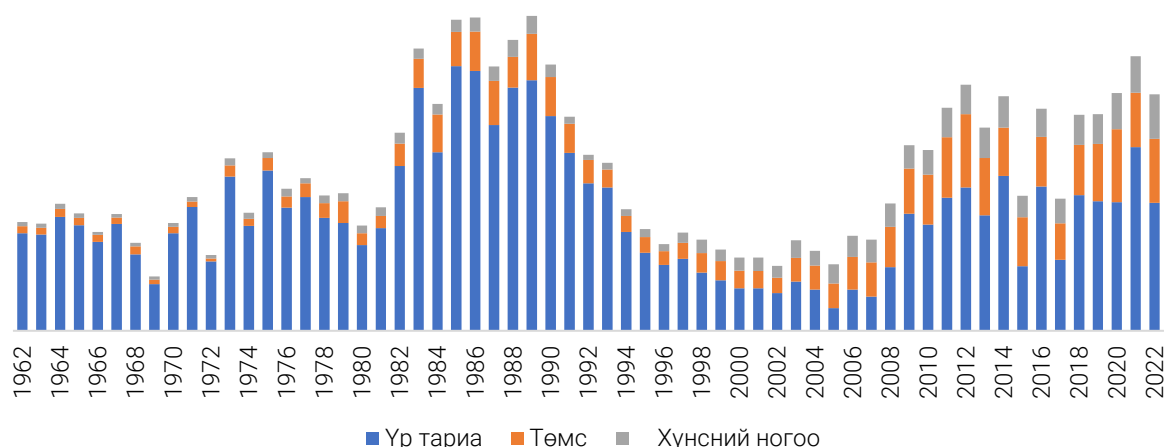
ХҮСНЭГТ 83. УСАЛГААТАЙ ТАЛБАЙН ТАРИАЛАЛТ, аж ахуйн төрлөөр

	2018	2019	2020	2021	2022
	га				
Нийт	36 500.9	47 304.0	60 188.5	44 550.2	79 649.5
ААНБ	15 197.1	21 808.5	37 941.6	22 946.6	49 460.7
Өрх	21 303.8	25 495.5	22 246.9	21 603.6	30 188.8
Дүнд эзлэх хувь					
Нийт	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
ААНБ	41.6	46.1	63.0	51.5	62.1
Өрх	58.4	53.9	37.0	48.5	37.9

7.5 Хураасан ургац

Манай улс 2022 онд 428.6 мянган тонн үр тариа, 214.0 мянган тонн төмс, 148.9 мянган тонн хүнсний ногоо, 171.2 мянган тонн таримал тэжээл, 49.2 мянган тонн техникийн ургамал, 2.6 мянган тонн жимс, жимсгэнэ хураасан нь өмнөх оноос үр тариа 185.9 мянган тонноор буюу 30.2 хувиар, таримал тэжээл 122.5 мянган тонноор буюу 41.7 хувиар, техникийн ургамал 3.1 мянган тонноор буюу 5.9 хувиар буурсан бол харин төмс 31.4 мянган тонноор буюу 17.2 хувиар, хүнсний ногоо 27.2 мянган тонноор буюу 22.3 хувиар, жимс, жимсгэнэ 0.2 мянган тонноор буюу 7.3 хувиар тус тус өссөн байна.

ЗУРАГ 66. ХУРААСАН УРГАЦ, ургамлын төрлөөр, мянган тонн



Хураасан үр тарианы 93.8 хувь нь улаан буудай, 4.7 хувь нь овьёос, 1.0 хувь нь арвай байна.

ХҮСНЭГТ 84. ХУРААСАН УРГАЦ, ургамлын төрлөөр

	2018	2019	2020	2021	2022
	мянган тонн				
Үр тариа	453.8	433.3	430.3	614.5	428.6
Улаан буудай	436.1	411.4	406.1	566.3	401.9
Арвай	2.4	2.5	3.2	11.7	4.1
Овьёос	10.0	13.3	16.6	33.2	20.3
Төмс	168.9	192.2	244.3	182.6	214.0
Хүнсний ногоо	100.7	99.5	121.2	121.7	148.9
Таримал тэжээл	123.8	121.1	182.1	293.7	171.2
Техникийн ургамал	23.9	34.0	22.6	52.3	49.2
Жимс, жимсгэнэ	1.7	1.8	1.6	2.4	2.6

Хураан авсан 2022 оны ургацыг “Атрын III аян”-ы өмнөх таван жилийн дундажтай харьцуулж үзвэл, хураасан үр тариа 302.1 мянган тонн буюу 3.4 дахин, төмс 121.0 мянган тонноор буюу 2.3 дахин, хүнсний ногоо 84.9 мянган тонноор буюу 2.3 дахин тус тус өссөн байна. Хураасан үр тарианы хэмжээ “Атрын II аян” хэрэгжүүлсний дараагийн жил буюу 1979 оноос 68.1 мянган тонн буюу 18.9 хувиар, төмс 140.3 мянган тонноор буюу 2.9 дахин, хүнсний ногоо 122.1 мянган тонноор буюу 5.6 дахин нэмэгдсэн байна.

ХҮСНЭГТ 85. УРГАЦ ХУРААЛТ, сонгосон онуудаар

	1962	1979	2003-2007 оны дундаж	2018	2019	2020	2021	2022
	мянган тонн							
Үр тариа	326.5	360.5	126.5	453.8	433.3	430.3	614.5	428.6
Төмс	23.9	73.7	93.0	168.9	192.2	244.3	182.6	214.0
Хүнсний ногоо	13.3	26.8	64.0	100.7	99.5	121.2	121.7	148.9

Тайлбар: Атрын I, II аян хэрэгжүүлсний дараах жил буюу 1962, 1979, Атрын III аяны өмнөх 2003-2007 онуудтай харьцуулав.

2022 онд аж ахуйн нэгж байгууллагууд үр тарианы 92.8 хувь, таримал тэжээлийн 57.9 хувь, хүнсний ногооны 24.8 хувь, төмсний 22.1 хувийг тус тус хураасан бол иргэд, өрхийн аж ахуй төмсний 77.9 хувийг, хүнсний ногооны 75.2 хувь, таримал тэжээлийн 42.1 хувь, үр тарианы 7.2 хувийг тус тус хураасан байна.

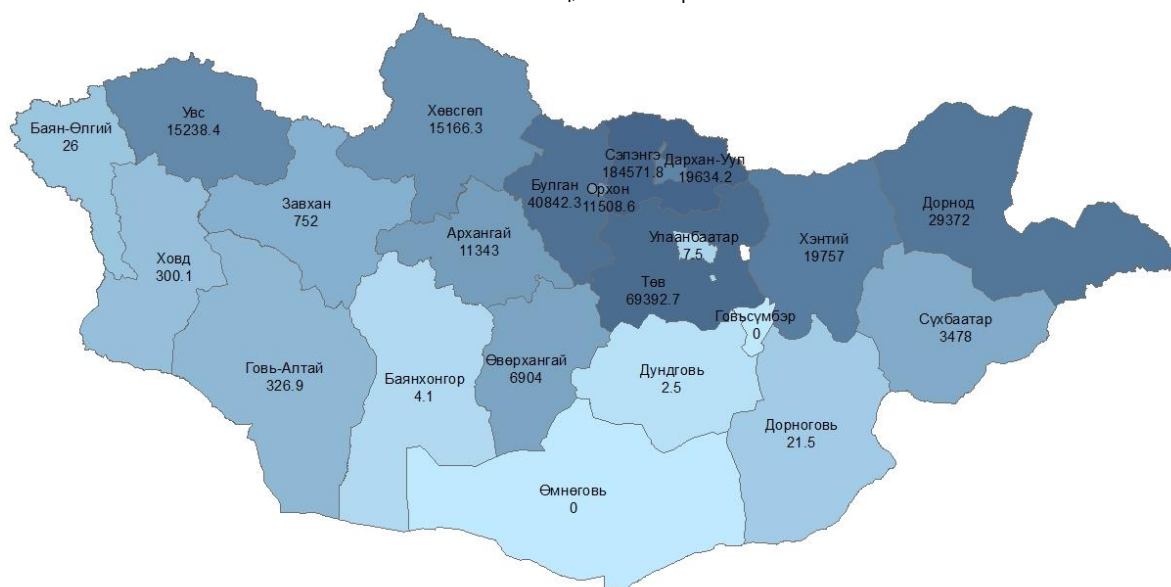
ХҮСНЭГТ 86. ХУРААСАН УРГАЦ, 2022 ОН, аж ахуйн төрлөөр

	Үр тариа	Төмс	Хүнсний ногоо	Таримал тэжээл	Үр тариа	Төмс	Хүнсний ногоо	Таримал тэжээл
	мянган тонн				дүнд эзлэх хувь			
Бүгд	428.6	214.0	148.9	171.2	100.0	100.0	100.0	100.0
ААНБ	397.9	47.3	36.9	99.2	92.8	22.1	24.8	57.9
Өрх	30.7	166.7	112.0	72.0	7.2	77.9	75.2	42.1

Ургац хураалтыг аймгаар авч үзвэл, хураасан үр тариа хураалтын хэмжээ өмнөх оноос Ховд, Баян-Өлгий, Дорноговь, Хэнтий аймгуудад 9.9 тонноос 4.0 мянган тонноор буюу 3.4 хувиас 2.6 дахин өсөж, бусад аймагт 3.7 тонноос 78.2 мянган тонноор буюу 11.0-79.3 хувиар буурсан байна (Хавсралт хүснэгт 52).

Улаан буудай хураалтын хэмжээ өмнөх оноос Ховд, Баянхонгор, Хэнтий аймгуудад 0.1 тонноос 4.4 мянган тонноор буюу 0.0-33.5 хувиар өсөж, бусад аймагт 0.1 тонноос 72.7 мянган тонноор буюу 7.3-93.7 хувиар буурсан байна (Хавсралт хүснэгт 52).

ЗУРАГ 67. ҮР ТАРИАНЫ ХУРААСАН УРГАЦ, тонноор



Төмс хураалт 2022 онд өмнөх оноос Дорноговь, Дундговь, Өвөрхангай, Ховд, Увс, Баян-Өлгий, Улаанбаатар хот, Сэлэнгэ, Төв аймгуудад 20.6 тонноос 30.8 мянган тонноор буюу 1.1 хувиас 2.1 дахин өсөж, бусад аймагт 40.8 тонноос 1.7 мянган тонноор буюу 3.2-55.7 хувиар буурсан байна (Хавсралт хүснэгт 52).

Хураасан хүнсний ногоо 2022 онд өмнөх оноос Хөвсгөл, Өвөрхангай, Говь-Алтай, Баянхонгор, Дархан-Уул, Өмнөговь, Завхан, Архангай аймгуудад 49.6-424.1 тонн буюу 1.4-36.7 хувиар буурч, бусад аймагт 22.2 тонноос 20.3 мянган тонноор буюу 2.1 хувиас 2.3 дахин өссөн байна (Хавсралт хүснэгт 52).

Бэлтгэсэн өвс 2022 онд өмнөх Говь-Алтай, Өмнөговь, Дундговь, Завхан, Ховд, Булган, Төв, Хэнтий аймгуудад 0.7-23.9 мянган тонноор буюу 4.5-50.1 хувиар өсөж, бусад аймагт 0.2-65.7 мянган тонноор буюу 3.1-56.8 хувиар өссөн байна (Хавсралт хүснэгт 52).

Жимс, жимсгэнийн хураалт 2022 онд өмнөх оноос Дундговь, Ховд, Хөвсгөл, Дорнод, Дархан-Уул, Баян-Өлгий, Хэнтий, Говь-Алтай, Увс аймгуудад 0.6-340.8 тонноор буюу 6.6 хувиас 6.9 дахин өсөж, бусад аймагт 0.1-92.7 тонноор буюу 3.3-100.0 хувиар буурсан байна. (Хавсралт хүснэгт 52).

Улсын хэмжээнд 2022 онд газар тариалан тариалан эрхэлдэг өрх 30.7 мянган тонн үр тариа, 166.7 мянган тонн төмс, 112.0 мянган тонн хүнсний ногоо, 72.0 мянган тонн

таримал тэжээл, 5.3 мянган тонн техникийн ургамал хураан авсан байна. Өмнөх онтой харьцуулж авч үзэхэд, таримал тэжээл 68.9 мянган тонноор буюу 48.9 хувиар, үр тариа 20.0 мянган тонноор буюу 39.5 хувиар тус тус буурсан бол хүнсний ногоо 21.8 мянган тонноор буюу 24.2 хувиар, төмс 20.1 мянган тонноор буюу 13.7 хувиар, техникийн ургамал 0.4 мянган тонноор буюу 7.4 хувиар өссөн байна.

Харин аж ахуйн нэгж, байгууллага 397.9 мянган тонн үр тариа, 47.3 мянган тонн төмс, 36.9 мянган тонн хүнсний ногоо, 99.2 мянган тонн таримал тэжээл, 43.9 мянган тонн техникийн ургамал хураан авсан байна. Өмнөх онтой харьцуулж авч үзэхэд, үр тариа 165.8 мянган тонноор буюу 29.4 хувь, таримал тэжээл 53.6 мянган тонноор буюу 35.1 хувиар, техникийн ургамал 3.5 мянган тонноор буюу 7.3 хувиар тус тус буурсан бол харин төмс 11.3 мянган тонноор буюу 31.3 хувиар, хүнсний ногоо 5.3 мянган тонноор буюу 16.8 хувиар өссөн байна.

ХҮСНЭГТ 87. ХУРААСАН УРГАЦ, 2022 ОН, өрх, ААНБ-аар, ургамлын төрлөөр, аймаг, нийслэлээр

Бүс, аймаг, нийслэл	Өрх				ААНБ			
	Үр тариа	Төмс	Хүнс- ний ногоо	Тари- мал тэжээл	Үр тариа	Төмс	Хүнс- ний ногоо	Тари- мал тэжээл
	мянган тонн							
Бүгд	30.7	166.7	112.0	72.0	397.9	47.3	36.9	99.2
Баруун бүс	3.7	16.9	22.0	9.3	12.9	1.5	1.4	6.4
Баян-Өлгий	-	3.4	1.4	0.5	0.0	0.8	0.3	1.2
Говь-Алтай	0.2	0.2	0.3	1.1	0.2	0.0	0.1	0.3
Завхан	0.2	1.4	1.1	1.8	0.6	0.1	0.1	3.0
Увс	3.1	2.0	2.9	4.1	12.1	0.5	0.9	1.9
Ховд	0.3	9.9	16.4	1.8	-	0.0	0.0	-
Хангайн бүс	8.1	14.0	15.3	15.9	77.7	2.7	1.3	15.0
Архангай	3.3	1.3	0.6	4.4	8.1	0.2	0.1	2.6
Баянхонгор	0.0	1.3	0.7	0.1	0.0	0.4	0.1	0.2
Булган	2.4	3.5	2.4	7.5	38.4	0.2	0.1	5.1
Орхон	0.1	2.5	6.9	0.9	11.4	0.6	0.4	0.5
Өвөрхангай	0.4	3.1	2.2	2.3	6.5	1.1	0.5	5.0
Хөвсгөл	1.9	2.4	2.4	0.8	13.3	0.1	0.1	1.5
Төвийн бүс	15.3	131.4	69.1	44.3	258.3	40.0	30.8	72.4
Говьсүмбэр	-	0.1	0.2	0.1	-	0.0	0.1	-
Дархан-Уул	2.2	2.8	10.2	0.9	17.4	3.3	6.7	1.1
Дорноговь	0.0	0.1	0.4	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
Дундговь	-	0.2	0.1	0.0	0.0	0.0	0.0	-
Өмнөговь	-	0.3	0.5	0.1	-	0.1	0.2	0.0
Сэлэнгэ	7.0	18.6	43.4	1.2	177.6	11.1	13.4	26.8
Төв	6.0	109.3	14.3	42.0	63.4	25.4	10.3	44.5
Зүүн бүс	3.6	3.2	3.7	2.0	49.0	1.3	1.9	4.6
Дорнод	1.3	1.0	1.2	0.1	28.1	0.4	0.3	0.2
Сүхбаатар	0.1	0.3	0.5	0.4	3.4	0.2	0.4	1.4
Хэнтий	2.2	1.8	2.0	1.6	17.5	0.6	1.2	3.0
Улаанбаатар	0.0	1.1	1.9	0.5	0.0	1.8	1.5	0.8

7.6 Га-гийн ургац

Нэг га-гаас дунджаар 2022 онд 11.1 центнер үр тариа, үүнээс 11.2 центнер буудай, 9.9 центнер арвай, 11.0 центнер овьёос, 101.8 центнер төмс, 104.8 центнер хүнсний ногоо, 23.4 центнер таримал тэжээл, 4.0 центнер техникийн ургамал хураан авсан бөгөөд өмнөх онтой харьцуулахад нэг га-гаас авсан үр тариа 3.1 центнер, улаан буудай 3.2 центнер, овьёос 3.7 центнер, хүнсний ногоо 3.7 центнер, техникийн ургамал 1.3 центнерээр тус тус буурсан бол, төмс 16.5 центнер, таримал тэжээл 6.4 центнер, арвай 1.0 центнерээр тус тус өссөн байна.

ХҮСНЭГТ 88. ГА-ГИЙН УРГАЦ, ургамлын төрлөөр

	2018	2019	2020	2021	2022
	центнер				
Үр тариа	12.4	11.7	10.5	14.2	11.1
Улаан буудай	12.7	12.0	10.8	14.4	11.2
Арвай	7.6	8.6	7.5	8.9	9.9
Овьёос	9.0	9.1	9.8	14.7	11.0
Төмс	130.7	128.7	128.4	85.3	101.8
Хүнсний ногоо	113.6	118.0	114.7	108.5	104.8
Таримал тэжээл	26.7	27.7	21.5	16.9	23.3
Техникийн ургамал	3.3	3.9	3.5	5.3	4.0

Манай улсын түүхэнд 1989 онд хамгийн их буюу 673.4 мянган га-д үр тариа тариалж, 1985 онд хамгийн их буюу 886.2 мянган тонн үр тариа хураан авч, 2014 онд хамгийн өндөр буюу 16.5 центнер үр тариаг нэг га-гаас хураан авч байжээ.

ХҮСНЭГТ 89. ХУРААСАН УРГАЦ, ТАРИАЛСАН ТАЛБАЙ, ГА-ГИЙН УРГАЦЫН ДЭЭД ХЭМЖЭЭ, ургамлын төрлөөр

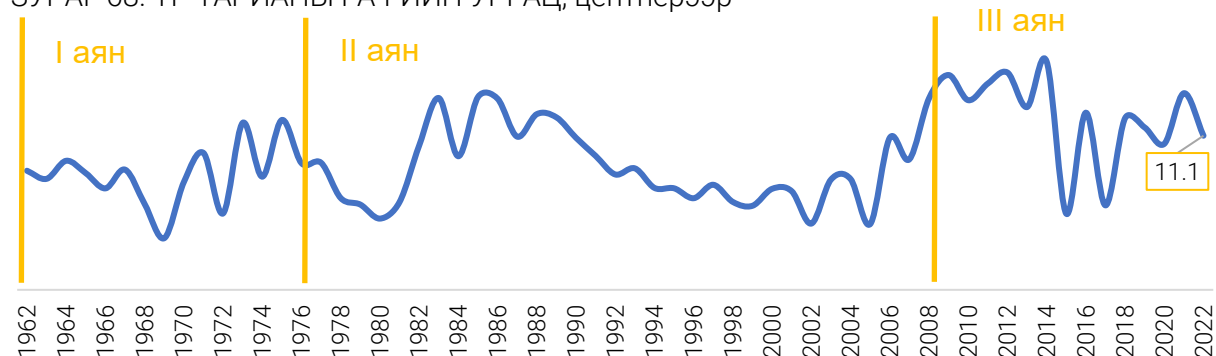
	Хураасан ургац		Тариалсан талбай		Га-гийн ургац	
	он	мянган тонн	он	мянган га	он	центнер
Үр тариа	1985	886.2	1989	673.4	2014	16.5
Буудай	1985	688.5	1990	532.9	2014	16.8
Төмс	2012	245.9	2012	16.8	2012	146.2
Хүнсний ногоо	2014	104.8	2016	9.1	2019	118.0
Таримал тэжээл	1987	607.9	1988	169.5	2019	33.5
Хадлан	1958	1 781.0	-	-	-	-

Төмсний тариалалт 2012 онд хамгийн их буюу 16.8 мянган га талбайд тариалж, хамгийн их ургац болох 245.9 мянган тонн, нэг га-гаас хамгийн их ургацын хэмжээ буюу 146.2 центнерийг хураан авч байжээ.

Хүнсний ногооны тариалалт 2016 онд хамгийн их буюу 9.1 мянган га талбайд тариалж, 2014 онд хамгийн их буюу 104.8 мянган тонн ургац авч, 2019 онд хамгийн их га-гийн ургац буюу 118.0 центнерийг хураан авчээ.

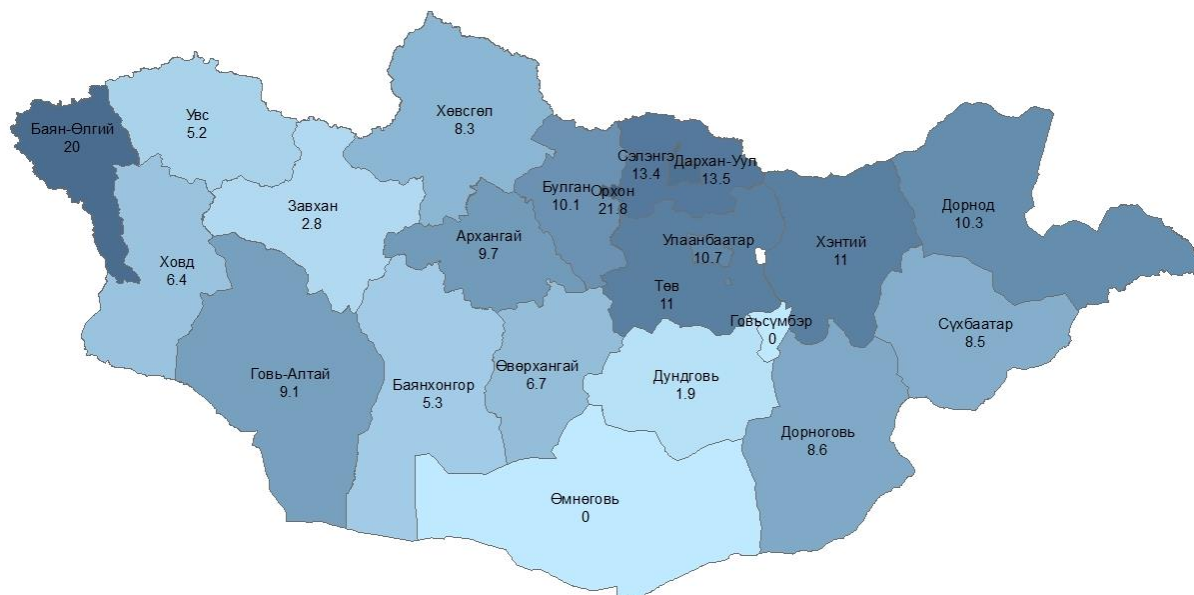
Үр тарианы хувьд түүхэндээ 1985 онд хамгийн их буюу 886.2 мянган тонн үр тариа хурааж байх үед га-гаас 13.9 центнер үр тариа авч байсан дээд үзүүлэлт 2014 онд 16.5 центнер болж шинэчлэгдсэн бол 2022 онд нэг га-гаас авсан ургацын хэмжээ 11.1 центнер болж, буурсан байна.

ЗУРАГ 68. ҮР ТАРИАНЫ ГА-ГИЙН УРГАЦ, центнерээр



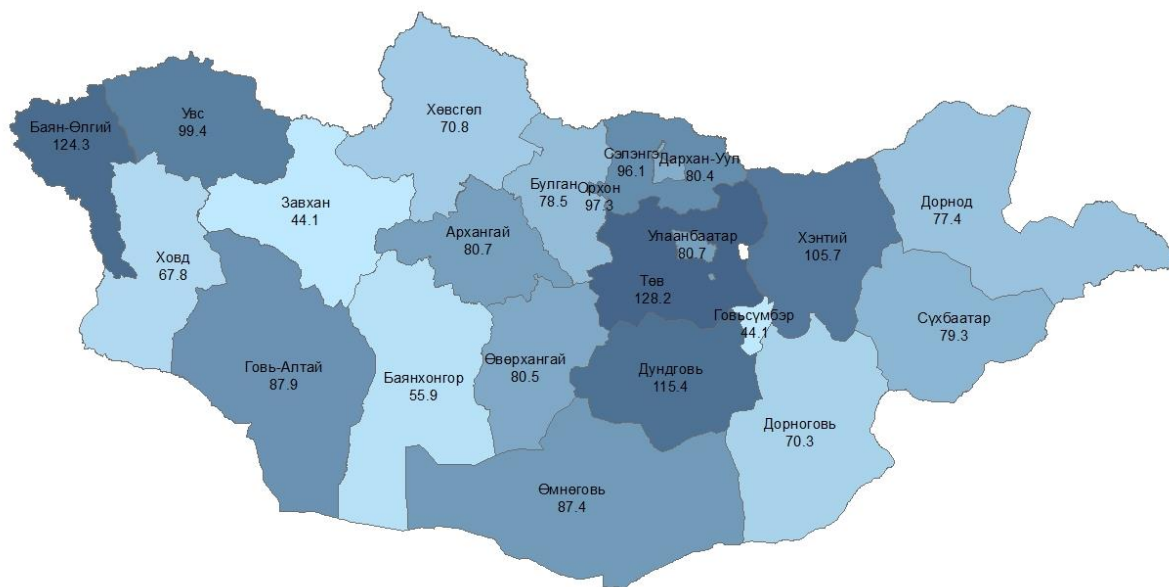
Нэг га-гаас 2022 онд хураан авсан үр тариаг өмнөх онтой харьцуулбал, Дархан-Уул, Хэнтий, Дорноговь аймгуудад болон Улаанбаатар хотод 0.5-8.8 центнерээр өсөж, харин бусад аймагт 0.03-25.7 центнерээр буурч, Баян-Өлгий аймагт өмнөх оны түвшинтэй ижил байна.

ЗУРАГ 69. ҮР ТАРИАНЫ ГА-ГИЙН УРГАЦ, центнер, аймаг, нийслэлээр



Нэг га-гаас хураан авсан төмс Говьсүмбэр, Дундговь, Баян-Өлгий, Улаанбаатар хот, Орхон, Төв, Сэлэнгэ аймгуудад 0.9-35.9 центнерээр өсөж, бусад аймагт 1.8-53.3 центнерээр буурсан байна.

ЗУРАГ 70. ТӨМСНИЙ ГА-ГИЙН УРГАЦ, центнер, аймгаар



Аж ахуйн нэгж, байгууллагын нэг га-аас хураасан үр тариа 2022 онд 11.5 болж 2021 оноос 2.9 центнерээр буюу 20.4 хувиар буурч, өрхийн нэг га-аас хураасан үр тариа 8.1 центнер болж 4.0 центнерээр буюу 32.9 хувиар буурсан байна. Харин аж ахуйн нэгж, байгууллагын нэг га-аас хураасан төмс 2022 онд 127.4 болж 2021 оноос 16.5 центнерээр буюу 59.2 хувиар, өрхийн нэг га-аас хураасан төмс 96.3 центнер болж өмнөх оноос 9.6 центнерээр буюу 11.1 хувиар тус тус өссөн байна.

ХҮСНЭГТ 90. ГА-ГААС ХУРААСАН ҮР ТАРИА, ТӨМСНИЙ УРГАЦ, аж ахуйн төрлөөр

	Үр тариа					Төмс				
	2018	2019	2020	2021	2022	2018	2019	2020	2021	2022
	центнер									
Нийт	12.4	11.7	10.5	14.2	11.1	130.7	128.7	128.7	85.3	101.8
ААНБ	12.7	12.0	10.6	14.4	11.5	143.2	135.4	127.2	80.0	127.4
Өрх	9.1	8.8	9.9	12.1	8.1	127.0	126.8	128.8	86.7	96.3

Нэг га-гаас хураасан ургацын хэмжээг ургац хураасан талбайгаас тооцоход үр тариа 12.4 центнер, төмс 110.4 центнер хураасан байна.

ХҮСНЭГТ 91. НЭГ ГА ХУРААСАН ТАЛБАЙГААС ХУРААСАН ҮР ТАРИА, ТӨМСНИЙ УРГАЦ

	Үр тариа			Төмс		
	2020	2021	2022	2020	2021	2022
	центнер					
Бүгд	12.2	15.1	12.4	138.8	98.5	110.4
Баруун бүс	13.6	10.6	8.6	123.9	125.4	117.1
Баян-Өлгий	40.0	20.0	20.0	125.6	121.6	124.3
Говь-Алтай	16.0	22.7	9.1	74.3	72.9	44.1
Завхан	6.9	8.6	5.0	95.6	100.5	72.8
Увс	13.9	10.6	8.8	114.2	115.0	103.1
Ховд	18.0	19.8	18.7	140.9	142.5	135.0
Хангайн бүс	13.2	16.5	12.0	102.1	95.4	86.7
Архангай	10.5	14.0	12.3	70.9	96.2	55.9
Баянхонгор	54.6	30.9	7.7	89.0	86.9	83.6
Булган	12.7	15.9	11.7	96.0	90.2	80.5
Орхон	29.5	33.1	26.6	139.8	102.1	115.4
Өвөрхангай	8.0	19.0	9.7	102.4	99.1	97.7
Хөвсгөл	14.4	14.7	9.7	113.7	96.9	83.0
Төвийн бүс	12.0	16.1	13.4	147.5	96.2	114.2
Говьсүмбэр	0.0	0.0	0.0	90.2	88.6	89.0
Дархан-Уул	11.0	14.1	13.5	173.1	167.6	105.5
Дорноговь	0.0	0.0	8.6	51.4	71.4	51.9
Дундговь	10.0	7.6	8.3	96.7	79.6	86.2
Өмнөговь	0.0	0.0	0.0	91.0	75.1	70.3
Сэлэнгэ	12.0	14.6	13.9	120.1	112.1	129.0
Төв	12.2	19.4	12.3	154.7	90.4	112.2
Зүүн бүс	10.9	11.0	10.5	124.6	103.8	88.9
Дорнод	10.0	11.6	10.5	106.6	100.7	90.8
Сүхбаатар	10.8	9.1	8.8	92.0	94.6	77.4
Хэнтий	12.1	10.4	11.0	144.6	108.6	90.9
Улаанбаатар	6.5	2.0	18.8	80.0	79.8	82.1

7.7 Хүлэмжийн тариалалт

Хүлэмжийн тариалалт 2022 онд 355.7 га болж, өмнөх оноос 66.5 га-гаар буюу 23.0 хувиар өссөн байна. Хүлэмжийн тариалалтын 78.6 хувийг өрхийн аж ахуй, 21.4 хувийг ААНБ-ын тариалалт эзэлж байна. Өрхийн хүлэмжийн тариалалт өмнөх оноос 47.1 га-гаар буюу 20.2 хувиар, ААНБ-ынх 19.4 га-гаар буюу 34.2 хувиар тус тус өссөн байна.

Нийт хүлэмжийн тариалалтын 21.1 хувь нь Улаанбаатар хотод, 20.6 хувь нь Сэлэнгэ аймагт, 8.7 хувь нь Хөвсгөл аймагт, 6.4 хувь нь Төв аймагт байна.

ХҮСНЭГТ 92. ХҮЛЭМЖИЙН ТАРИАЛАЛТ, аж ахуйн төрлөөр

	2018	2019	2020	2021	2022
	га				
Нийт	220.7	239.6	399.1	289.2	355.7
ААНБ	72.0	65.7	157.0	56.7	76.2
Өрх	148.7	173.9	242.1	232.5	279.5
Дүнд эзлэх хувь					
ААНБ	32.6	27.4	39.3	19.6	21.4
Өрх	67.4	72.6	60.7	80.4	78.6

Хүлэмжийн ногооны хураасан ургац 2022 онд 3.6 мянган тонн болж, өмнөх оноос 722.6 тонноор буюу 16.7 хувиар буурсан байна. Нийт хүлэмжийн ургацын 988.4 тонн буюу 27.5 хувийг Улаанбаатар хотод, 823.5 тонн буюу 22.9 хувийг Сэлэнгэ аймагт, 349.0 тонн буюу 9.7 хувийг Төв аймагт, 309.8 тонн буюу 8.6 хувийг Сүхбаатар аймагт хураан авчээ.

Хүрэмжийн ургацыг аймгаар авч үзэхэд, Булган, Завхан, Өмнөговь, Говьсүмбэр, Өвөрхангай, Дундговь, Баян-Өлгий, Дорноговь, Дорнод, Хэнтий, Сүхбаатар аймгуудад 2.3-293.6 тонноор буюу 5.2 хувиас 19.1 дахин өсөж, бусад аймагт 3.3-403.7 тонноор буюу 4.5-94.2 хувиар буурчээ.

ХҮСНЭГТ 93. ХҮЛЭМЖЭЭС ХУРААСАН УРГАЦ

Бүс, аймаг, нийслэл	2018	2019	2020	2021	2022
	тонн				
Бүгд	3 107.4	4 485.4	6 296.0	4 318.2	3 595.6
Баруун бүс	185.1	275.5	219.4	200.3	206.8
Баян-Өлгий	6.3	143.6	82.9	48.9	90.8
Говь-Алтай	42.2	16.5	13.9	38.2	24.2
Завхан	27.7	27.5	31.0	20.1	22.9
Увс	84.4	67.6	72.4	72.2	68.9
Ховд	24.5	20.3	19.2	21.0	-
Хангайн бүс	417.6	477.2	678.4	908.7	437.4
Архангай	75.6	174.9	67.6	21.2	6.8
Баянхонгор	17.1	42.0	27.9	52.8	16.7
Булган	64.3	62.0	121.8	41.1	43.4
Орхон	121.4	94.8	209.3	249.2	182.7
Өвөрхангай	121.0	92.9	57.8	133.9	164.2
Хөвсгөл	18.3	10.5	194.1	410.4	23.7
Төвийн бүс	1 505.1	2 597.3	4 196.9	2 101.4	1 451.7
Говьсүмбэр	9.7	13.7	14.6	12.9	29.8
Дархан-Уул	83.0	29.7	197.8	102.7	25.2
Дорноговь	18.1	20.8	38.1	26.9	76.0
Дундговь	17.2	27.2	45.6	41.9	76.4
Өмнөговь	92.8	59.2	147.5	68.3	71.9
Сэлэнгэ	558.6	1 747.8	3 080.2	1 096.1	823.5
Төв	725.7	698.8	673.0	752.7	349.0
Зүүн бүс	67.6	60.3	93.9	46.7	511.2
Дорнод	13.4	20.5	11.7	9.8	85.6
Сүхбаатар	22.7	18.7	20.0	16.2	309.8
Хэнтий	31.4	21.1	62.3	20.7	115.8
Улаанбаатар	932.0	1 075.3	1 107.4	1 061.3	988.4

7.8 Уринш

Улсын хэмжээнд 2022 онд 313.7 мянган га талбайд уринш хийсэн нь өмнөх оноос 35.3 мянган га-гаар буюу 12.7 хувиар өссөн байна. Өвөрхангай, Архангай, Сэлэнгэ, Дархан-Уул, Увс, Хэнтий аймгуудад 1.4-11.7 мянган га-гаар буюу 1.9 хувиас 3.3 дахин өсөж, харин бусад аймагт 0.1-2.5 мянган га-гаар буюу 0.5-32.7 хувиар буурсан байна.

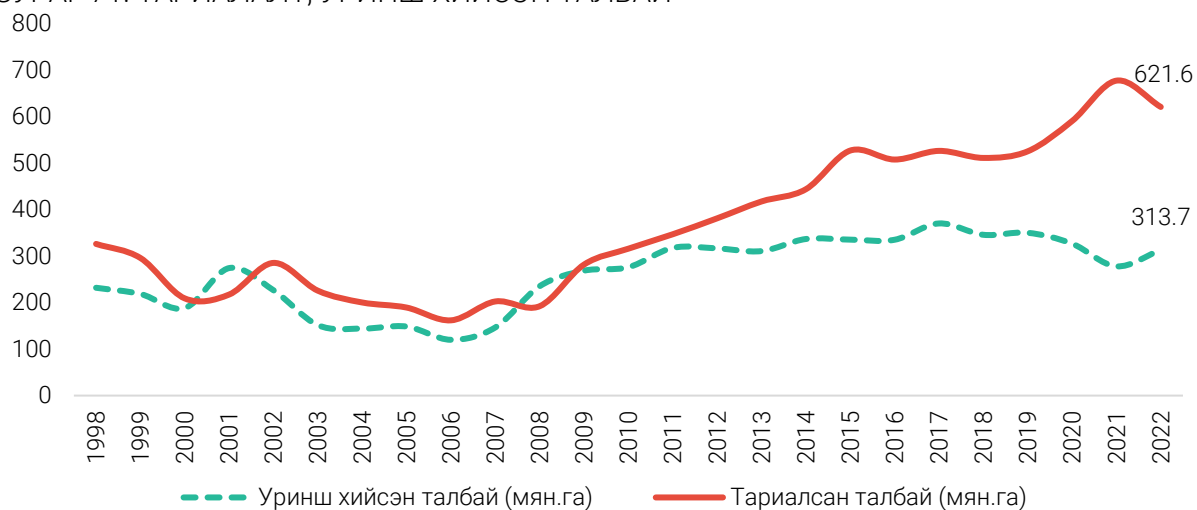
ХҮСНЭГТ 94. УРИНШ БОЛОВСРУУЛАЛТ

Бүс, аймаг, нийслэл	2018	2019	2020	2021	2022
	мянган га				
Бүгд	346.3	350.6	327.2	278.4	313.7
Баруун бүс	4.7	6.2	7.5	7.5	9.3
Завхан	2.2	1.7	1.5	1.8	1.8
Увс	2.5	4.5	6.0	2.5	7.5
Хангайн бүс	70.8	77.5	78.2	78.2	74.4
Архангай	9.7	10.8	12.3	7.8	9.2
Булган	40.6	42.5	39.9	41.3	39.6
Орхон	-	3.7	3.4	4.3	3.7
Өвөрхангай	5.1	7.0	8.0	5.6	7.0
Хөвсгөл	15.5	13.5	14.6	15.0	14.9
Төвийн бүс	239.2	229.3	206.1	206.1	191.5
Говьсүмбэр	-	-	-	-	0.006
Дархан-Уул	12.0	11.6	14.9	9.5	12.0
Сэлэнгэ	139.4	135.9	110.0	110.0	112.1
Төв	87.9	81.8	81.2	70.0	67.5
Зүүн бүс	31.6	37.7	35.4	35.4	38.6
Дорнод	12.5	25.8	23.7	-	18.2
Сүхбаатар	9.0	4.1	-	5.5	3.7
Хэнтий	10.1	7.8	11.7	5.0	16.7

¹Эх үүсвэр: Хүнс, хөдөө аж ахуй, хөнгөн үйлдвэрийн яам

Атрын III аяны өмнөх таван жил буюу 2003-2007 онуудад жилд дунджаар нийт тариалсан талбайд дунджаар 72.8 хувьд уринш хийж байсан бол 2022 онд тариалсан талбайн 50.5 хувьтай тэнцэх талбайд уринш хийжээ. Уринш хийсэн талбай 2008 оноос хойш тогтмол хийгдэж байна. энэ нь төмс, хүнсний ногоо, бусад ургамлын тариалалт нэмэгдэх гол нөхцөл болж байна.

ЗУРАГ 71. ТАРИАЛАЛТ, УРИНШ ХИЙСЭН ТАЛБАЙ



ДҮГНЭЛТ

Монгол Улсын дотоодын нийт бүтээгдэхүүн (ДНБ)-д Хөдөө аж ахуйн салбарын нэмэгдэл өртөг 2022 оны байдлаар 13.1 хувь (үүнээс мал аж ахуйн салбар 11.9 хувь, газар тариалангийн салбар 1.1 хувь, ХАА-н бусад салбар 0.1 хувь), экспортын орлогын 5.5 хувийг хөдөө аж ахуйн гаралтай бүтээгдэхүүний экспорт бүрдүүлж, нийт ажиллах хүчний 24.9 хувь нь энэ салбарт ажиллаж байна.

Мал аж ахуйн салбарын бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэл 2022 оны урьдчилсан гүйцэтгэлээр, оны үнээр 9.0 их наяд төгрөг, 2015 оны зэрэгцүүлэх үнээр 5.5 их наяд төгрөгт хүрч, өмнөх онтой харьцуулахад оны үнээр 24.0 хувиар, зэрэгцүүлэх үнээр 14.4 хувиар өссөн байна.

Газар тариалангийн салбарын нийт бүтээгдэхүүний үйлдвэрлэл 2022 оны урьдчилсан гүйцэтгэлээр, оны үнээр 1479.0 тэрбум төгрөг, 2015 оны зэрэгцүүлэх үнээр 852.9 тэрбум төгрөгт хүрч, өмнөх онтой харьцуулахад оны үнээр 0.6 хувиар өсөж, зэрэгцүүлэх үнээр 10.3 хувиар буурсан байна.

Аймаг, орон нутгийн хувьд эдийн засгийн дийлэнх буюу дунджаар 40.0 хувийг МАА-н салбар бүрдүүлж байна. Тухайлбал аймгийн эдийн засагт мал аж ахуйн салбарын эзлэх хувь Архангай, Дундговь, Говь-Алтай аймагт хамгийн их байхад уул уурхай, үйлдвэрлэл ихтэй Өмнөговь, Орхон, Дархан-Уул аймагт бага байна.

Мал аж ахуй.

Мал, тэжээвэр амьтдын тооллогын 2022 оны жилийн эцсийн дүнгээр малын тоо толгой 71.1 сая болж, өмнөх оноос 3.8 сая толгойгоор өссөн малын төрлөөр нь авч үзвэл, адуу 4.8 сая, үхэр 5.5 сая, тэмээ 470.5 мянга, хонь 32.7 сая, ямаа 27.6 сая толгой тоологдлоо.

Тооллогоор малтай 248.3 мянган өрх, 190.8 мянга нь малчин өрхийн 305.1 мянган малчид бүртгэгдсэн. Амьжиргааны гол эх үүсвэр нь мал аж ахуй болсон малчин өрхийн эзэмшилд 2022 оны байдлаар нийт малын 90.9 хувь буюу 64.6 сая толгой мал байгаа бөгөөд нэг малчин өрхөд дунджаар 339 мал, харин бодод шилжүүлснээр тооцвол 105 бод мал ногдож байна.

Малчин өрхийг малын тоо толгойгоор нь бүлэглэвэл, 2022 онд нийт 190.8 мянган малчин өрхийн 48.4 мянган өрх буюу 25.4 хувь нь 100 хүртэл малтай, 39.3 мянган өрх буюу 20.6 хувь нь 101-200 хүртэл малтай, 59.9 мянган өрх буюу 31.4 хувь нь 201-500 малтай, 31.3 мянган өрх буюу 16.4 хувь нь 501-999 малтай, 12.0 мянган өрх буюу 6.3 хувь нь 1000-аас дээш малтай байна

Мах, сүүн бүтээгдэхүүнийг орон нутагт үндсэндээ гар аргаар боловсруулсан хэвээр байна. Харин арьс, шир, ноос, ноолуурын маш багахан хувийг дотоодын үйлдвэрт боловсруулж, ихэнх хэсэг нь нэмэгдсэн өртөг шингээгүй, боловсруулалт хийлгүйгээр угаасан, самнасан байдлаар гадаад зах зээлд гаргаж байна. Иймд бүс нутгийн тулгуур төв болон шаардлагатай газруудад нь мал аж ахуйн түүхий эдийн анхан шатны боловсруулалт хийх, хагас боловсруулсан бүтээгдэхүүн, эцсийн бүтээгдэхүүний үйлдвэрүүдийг барьж байгуулах нь хүлээгдэж байгаа зорилт хэвээр байна.

Мал аж ахуйн салбарын үйлдвэрлэлд гарч байгаа өсөлт нь үндсэндээ малын тооноос хамаарч байна. Цаашид нэг малын ашиг шим, чанарын үзүүлэлтэд анхаарлаа хандуулж, энэ чиглэлээр үе шаттайгаар үйл ажиллагааг хэрэгжүүлэх шаардлагатай байна.

Тухайлбал:

- малын тоо толгойг газар тариалангийн үйлдвэрлэлтэй зөв харьцаатай хөгжүүлэх,
- газар тариалангийн бүс нутагт ашиг шим өндөртэй мал өсгөж үржүүлэх
- малыг чанаржуулахад чиглэсэн үржлийн бодлогыг эрчимтэй явуулах,
- малчдын хөдөлмөрийг хоршуулах, бэлчээрийг усжуулахад чиглэсэн арга хэмжээ ихээхэн чухал байна.

Сүүлийн 20 жилд хадлан, бэлчээрийн талбай 113.1-110.9 сая га болж 2.2 сая га-гаар багасаж, хонин толгойд шилжүүлсэн нийт малын тоо 46.2-126.7 сая толгой болж 80.5 саяар буюу 2.7 дахин өссөн.

Бэлчээрийн даацын хэтрэлт, цөлжилтийн нөхцөлтэй уялдуулж Улсын Их Хурлаас Малын тоо толгойн албан татварын тухай хуулийг баталсан нь 2021 оноос хэрэгжиж эхэлсэн билээ. Энэ нь цаашид татварын орлогоор орон нутагт шаардлагатай төсвийг бүрдүүлэн, мал аж ахуйн бодлогод чиглэсэн үйл ажиллагаанд зарцуулалт хийх эрхтэй болсон билээ.

Газар тариалан.

Улсын хэмжээгээр 2022 онд 17.7 мянган өрх 115.7 мянган га-д, 1.6 мянган ААНБ 505.9 мянган га-д тариалалт хийж, нийт 621.6 мянган га-д тариалалт хийсэн нь өмнөх оноос 56.6 мянган га буюу 8.3 хувиар буурчээ. Өрхийн тариалалтыг ургамлын төрлөөр авч үзэхэд, үр тариа 37.8 мянган га-д, төмс 17.3 мянган га-д, хүнсний ногоо 11.5 мянган га-д, таримал тэжээл 30.2 мянган га-д, техникийн ургамал 17.9 мянган га-д, жимс, жимсгэнэ 1.0 мянган га-д тариалсан бол ААНБ-ынх үр тариа 347.2 мянган га-д, төмс 3.7 мянган га-д, хүнсний ногоо 2.7 мянган га-д, таримал тэжээл 43.4 мянган га-д, техникийн ургамал 106.2 мянган га-д, жимс, жимсгэнэ 2.0 мянган га-д, бусад ургамал 0.7 мянган га-д тус тус тариалжээ.

Тариалсан талбайг ургамлын нэр төрлөөр, 2022 оны байдлаар авч үзвэл, өмнөх оноос, үр тариа 56.6 мянган га-гаар буюу 8.3 хувиар, төмс 0.4 мянган га-гаар буюу 1.8 хувиар, таримал тэжээл 34.8 мянган га-гаар буюу 32.1 хувиар, эмийн болон бусад ургамал 1.1 мянган га-гаар буюу 61.1 хувиар, жимс, жимсгэнэ 0.1 мянган га-гаар буюу 2.2 хувиар тус тус буурсан бол, харин техникийн ургамал 24.4 мянган га-гаар буюу 24.5 хувиар, хүнсний ногоо 3.0 мянган га-гаар буюу 26.8 хувиар өсжээ.

Манай улс 2022 онд 428.6 мянган тонн үр тариа, 214.0 мянган тонн төмс, 148.9 мянган тонн хүнсний ногоо, 171.2 мянган тонн таримал тэжээл, 49.2 мянган тонн техникийн ургамал, 2.5 мянган тонн жимс, жимсгэнэ хураасан байна.

Өмнөх онтой харьцуулан авч үзэхэд, үр тариа 185.9 мянган тонноор буюу 30.2 хувиар, таримал тэжээл 122.5 мянган тонноор буюу 41.7 хувиар, техникийн ургамал 3.1 мянган тонноор буюу 5.9 хувиар тус тус буурчээ. Харин төмс хураалт 31.4 мянган тонноор буюу 17.2 хувиар, хүнсний ногоо 27.2 мянган тонноор буюу 22.3 хувиар, жимс, жимсгэнэ 0.1 мянган тонноор буюу 4.7 хувиар тус тус өссөн байна.

Улсын хэмжээнд нэг га-гаас дунджаар 11.1 центнер үр тариа, 101.8 центнер төмс хураан авсан байна. Өмнөх онтой харьцуулан авч үзэхэд, нэг га-гаас үр тариа 3.1 центнэрээр буурсан бол төмс 16.5 центнэрээр өссөн байна.

Тариалан эрхлэлт нь газар тариалангийн гол бүс нутаг болох Төвийн бүсийн Сэлэнгэ аймаг, Төв аймагт зонхилсон хэвээр байна. Сэлэнгэ аймагт тариалсан талбай нь нийт тариалалтын 34.2 хувь, Төв аймаг 21.9 хувийг эзэлж байна.

ХАВСРАЛТ ХҮСНЭГТ

ЭНД дарж (мөн QR кодыг уншуулж)
хавсралт хүснэгтүүдийг татаж авах боломжтой

